

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XXIII Nr. 11 - 12 NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1964

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXIII Nr. 11-12
NOV.-DEC.
1964

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Râdonul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI.

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

REDACȚIA, *De Ziua Republicii*

997

PASTORALE

P. F. JUSTINIAN, <i>Pastorală la Nașterea Domnului, 1964</i>	1001
P. S. ANTIM, <i>Pastorală la Nașterea Domnului, 1964</i>	1007
P. S. CHESARIE, <i>Pastorală la Nașterea Domnului, 1964</i>	1013

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. Prof. PETRU REZUȘ, <i>La intrarea în biserică a Maicii Domnului</i>	1019
Pr. Prof. AL. CIUREA, <i>Predica de pe Munte</i>	1022

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (nov.-dec.)</i>	1027
O. B., <i>Știri ecumenice</i>	1031

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. EM. PĂSCULESCU-ORLEA, <i>Inscripții din cuprinsul bisericii Mihai-Vodă din București</i>	1034
Pr. GABRIEL COCORA, <i>Arhiereul Policarp de Patara</i>	1057
FLORIN G. SEREDA, <i>Un monument de veche arhitectură românească din Starchiojd</i>	1065

DOCUMENTARE

Pr. AT. NEGOIȚA, <i>Săpăturile arheologice din Palestina</i>	1073
GEORGE POTRA, <i>Documente brîncovenesti în legătură cu biserici și mînăstiri din țară și străinătate</i>	1099
ȘTEFAN ANDREESCU, <i>Data zidirii Mînăstirii Băbeni (Rîmnicu-Sărat)</i>	1125

COMEMORĂRI

T. G. BULAT, <i>La 50 de ani de la moartea arhitectului André Lecomte du Nouÿ (1914—1964), restauratorul Minăstirii Curtea de Argeș</i>	1128
IOAN F. STĂNCULESCU, <i>Două sute de ani de la nașterea protosin-ghelului Naum Rîmniceanu</i>	1171

VIATA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

REDACȚIA, <i>Conferințele de orientare a clerului</i>	1180
ASISTENT, <i>Hramul Sfîntului Dîmitrie cel Nou-Basarabov</i>	1190
ASISTENT, <i>Resfințirea bisericii Precupeții vechi din Capitală</i>	1191
ASISTENT, <i>Resfințirea bisericii Sfînta Vineri din Ploiești</i>	1193
ASISTENT, <i>Sfințirea bisericii din Drăghinești, raionul Videle</i>	1195
Pr. PETRE F. ALEXANDRU, <i>Sfințirea bisericii din Parohia Șotinga, raionul Tîrgoviște</i>	1196
A. N. P., <i>O sărbătoare colegială</i>	1202
ASISTENT, <i>Instalare de preot</i>	1209
A. N. P., <i>Șezătoare de colinde</i>	1210

RECENZII

Ein Mönch der Östkirche, <i>Aufblick zum Herrn</i> , Luzern, 1961	1213
Prof. Dr. Iwan G. Pantschowski, <i>Gerechtigkeit, Glaube und Liebe</i> , Sofia, 1962	1214
Oscar Cullimann, <i>Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten?</i> , de Prof. OREST BUCEVSCHI	1215
V. A. Manciuc, Șt. Pascu, Dan Berindei ș. a. <i>Introduction à l'histoire de la Roumanie jusqu'en 1918</i> , de ADRIAN N. POPESCU	1218
<i>Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare</i> , București, 1964, de D. I. GĂINA	1226
<i>Cercetări și precizări cu privire la arta medievală</i> , de IOAN F. STĂNCULESCU	1229

DE ZIUA REPUBLICII

Au trecut șaptesprezece ani de la proclamarea Republicii Populare Române, — eveniment istoric de mare importanță pentru viața noastră națională, fructul cel mai de preț al revoluției populare începute la 23 August 1944.

Înlăturînd monarhia la 30 decembrie 1947, înăuntrul țării au putut fi deschise porțile unor prefaceri și innoiri de mari adîncimi în toate domeniile de muncă și de creație, după ce mai întii bogățiile pămîntului strămoșesc au devenit bunuri ale întregului popor.

Răsfoim cu emoție cronică marilor înfăptuiri din acest ev republican și sufletul ni se umple de îndreplătită mîndrie patriotică la gîndul că toate acestea sînt opera harnicului și talentatului nostru popor, — mult prea mult ținut în umbra istoriei de trecutele regimuri politice. Înrobit și sărăcit economiceste într-o țară cu imense bogății naturale, fără posibilități de valorificare a potențelor sale științifice și cultural-artistice.

Potrivit imperativelor privind dezvoltarea istorică a societății umane, prefacerea innoitoare a țării a început cu naționalizarea bogățiilor naturale și a principalelor mijloace de producție, devenite bunuri ale întregului popor prin hotărîrea din 11 iunie 1948, — la o sută de ani după «Proclamația de la Izlaz» a revoluționarilor pașoptiști.

N-a trebuit să treacă prea multă vreme, pentru ca urmările actului naționalizării să se facă simțite pe tot întinsul țării. Astfel, au fost descoperite curînd noi zăcăminte de petrol și de gaze naturale, din măruntaiele pămîntului au început să fie scoase felurite minereuri, s-au construit termo și hidrocentrale electrice, s-a oprit tăierea nerațională a pădurilor existente și s-au făcut plantări noi pe terenuri potrivite, a fost organizată recoltarea cu mijloace mecanizate a stufului din Delta Dunării, imense întinderi de pămînt din zonele inundabile au fost desecate și redat agriculturii, pe dealuri și coline au fost sădite vii și livezi.

Ordinea firească a lucrurilor a cerut ca acest spor de bogății naturale să fie pus în valoare prin mijlocirea unei industrii naționale, — iar înțelep-

ciunea și patriotismul conducătorilor scumpei noastre țări au creat această industrie, începînd cu industria grea. Au apărut acum pe harta țării mari combinate siderurgice și de prelucrare a metalului, mari întreprinderi industriale de utilaj petrolier, de chimizarea petrolului și a gazelor naturale, fabrici de tractoare și de alte autovehicule, fabrici de mașini și unelte agricole, întreprinderi pentru producerea îngrășămintelor chimice necesare agriculturii, fabrici de celuloză și hirtie, întreprinderi textile și de industrie alimentară, fabrici pentru prelucrarea superioară a lemnului. Se poate spune, în puține cuvinte, că n-a rămas nici o ramură din bogățiile naturale ale țării, care să nu fi fost valorificată industrial în vederea satisfacerii tuturor cerințelor din interiorul țării, realizîndu-se și disponibilități pentru export, — astfel că România a apărut în această perioadă, pentru întia oară în istoria sa, ca o țară exportatoare de produse industriale.

Cooperativizarea agriculturii și înfăptuirea unei multilaterale industrie naționale au avut ca urmare creșterea nivelului de trai al întregii populații a țării, țărani, muncitori și intelectuali. În condițiile economice create de acestea, s-a putut trece la reorganizarea instituțiilor pentru ocrotirea sănătății publice, la sporirea fondului de locuințe din sate și orașe — ba chiar la construirea unor orașe noi și la reconstruirea multora din cele vechi —, la electrificarea generală a țării, la construirea unor noi drumuri de cale ferată și de șosele asfaltate, localuri de școli elementare, medii și de învățămînt superior, cămine culturale, cinematografe, muzee, teatre și stadioane. Știința de carte a pătruns în toate straturile populației, — pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale țării; arta și cultura au devenit bunuri ale întregului popor; se tipăresc și se distribuie gratuit manuale școlare pentru toți copiii cuprinși în sistemul învățămîntului general de opt ani; operele scriitorilor romîni și traduceri în limba romînă ale operelor de circulație universală se tipăresc în ediții de zeci de mii de exemplare; în orice sat ființează cîruri și echipe de teatru de amatori bine organizate.

A fost reorganizată cea mai înaltă instituție de cultură a țării, Academia Republicii Populare Romîne, căreia i-a fost încredințată sarcina cercetării științifice în toate domeniile de muncă și de creație: în literatură și artă, în filozofie și științele juridice, în istorie și arheologie, în medicină și chimie, în matematică, fizică și științele tehnice, în biologie și agricultură. Poezii, prozatorii și dramaturgii țării sînt traduși în multe limbi de circulație universală; operele artiștilor plastici sînt prezentate în expoziții organizate în diferite părți ale lumii, iar creația muzicală a poporului și muzicienilor noștri este ascultată și admirată în toată lumea; oamenii noștri de știință participă la congrese și reuniuni internaționale, contribuind la afirmarea pe plan mondial a științei romînești; a fost adîncit studiul istoriei naționale, iar cercetările arheologice au pus în adevărata sa lumină trecutul poporului nostru în spațiul geografic european în care sîntem așezați de veacuri.

Pe arena vieții politice internaționale, țara noastră a militat consecvent pentru apărarea păcii, pentru crearea, prin dezarmarea generală și totală, a unor condiții prielnice spiritului de colaborare între toate popoarele lumii în vederea progresului general al omenirii, pentru coexistența pașnică între state cu sisteme social-politice diferite, pentru dreptul la viață liberă, suverană și independentă a tuturor popoarelor, pentru abolirea colonialismului și a oricărei forme de înrobire economică a țărilor în curs de dezvoltare. Lupta țării noastre în acest domeniu s-a concretizat, între altele, în cunoscutele propuneri prezentate Organizației Națiunilor Unite cu privire la : 1. «Acțiuni pe plan regional pentru îmbunătățirea relațiilor de bună-vecinătate între statele europene cu sisteme social-politice diferite» ; 2. «Educația tineretului în spiritul idealurilor de pace, de respect reciproc și de înțelegere și prietenie între popoare» ; 3. «Elaborarea unei declarații asupra cooperării economice între popoare», pe baza respectării reciproce a suveranității și independenței naționale, a egalității în drepturi și a avantajelor reciproce. Este de la sine înțeles că slujirea cu fermitate a unor astfel de principii și de idealuri a fost de natură să aducă țării noastre spor de prestigiu pe arena internațională, să impună respect și prețuire din partea tuturor statelor lumii.

*

În anii Republicii, datorită condițiilor de viață statornicite înăuntrul țării, Biserica Ortodoxă Română și-a împlinit sfânta și mîntuitoarea ei misiune în deplină și reală libertate religioasă. Ea și-a dat acum o nouă organizare bisericească — un cod de legiuiri proprii —, potrivit dogmelor, canoanelor și tradițiilor sale : a realizat refacerea unității bisericești a credincioșilor ortodocși romîni, prin readucerea la vatra Bisericii-mame a fraților despărțiți prin silnicia habsburgică la începutul veacului al XVIII-lea ; și a creat instituții proprii de învățămînt — medii și universitare — pentru pregătirea slujitorilor săi bisericești : cu sprijinul material și cu asistența tehnică de specialitate a statului, a inițiat și a realizat restaurarea unor numeroase monumente de arhitectură și artă bisericească, precum : Catedrala patriarhală și Paraclisul palatului patriarhal, Mînăstirile Dealu, Căldărușani, Ciorogîrla, Ghighiu și Cernica, Neamț, Voroneț și Sucevița, Tismana, Cozia și Hurezi ; a adîncit relațiile bisericești inter-ortodoxe, contribuind în mare măsură la fixarea unui punct de vedere ortodox comun în multe din chestiunile religioase și bisericești contemporane ; a reintrat în marea comunitate a bisericilor creștine care alcătuiesc Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în sînul căruia a determinat o justă orientare pentru înțelegerea problemelor care confruntă astăzi lumea, valorificînd constructiv unele laturi ale doctrinei sociale evanghelice și

patristice ; a luat parte, dintru început, la lucrările Conferinței Creștine pentru Pace, conștientă de răspunderile ce îi revin pentru apărarea vieții credincioșilor ei și pe deplin încredințată că slujirea păcii constituie un comandament evanghelic, de la împlinirea căruia nu se poate abate nici o Biserică creștină.

Iubind țara și poporul român. și hotărîtă să contribuie după puterile sale la orice acțiune menită să ducă la continua lor înflorire, Biserica Ortodoxă Română privește cu încredere spre viitor și — în numele ierarhilor, clerului și credincioșilor ei — dorește pentru toți pace, bunăstare și fericire.

REDACTIA

P A S T O R A L E

† JUSTINIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ȘI VOINȚA CLERULUI ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI, PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMINE, LOȚIITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA CAPADOCIEI, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR

IUBITULUI NOSTRU CLER ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI,

Har și pace de la Dumnezeu, iar de la Noi arhierescă binecuvîntare.

«Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Iubiții mei fii sufletești,

Pentru a izbăvi pe oameni din robia păcatului, Dumnezeu a trimis în lume pe Fiul Său cel Unul-Născut, așa cum ne învață Sfînta Scriptură, cînd spune : „N-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să osîndească lumea, ci ca lumea să se mîntuiască prin El“ (Ioan III, 17).

În toate bisericile creștine se prăznuiește astăzi Nașterea Domnului. Pentru preamărirea Pruncului Iisus, creș-

tinii de pretutindeni înalță cîntări de aleasă bucurie duhovnicească, izvorîte din încredințarea că în staulul de la Betleem „Cuvîntul s-a făcut trup“ și astfel s-a dat pe față „mărirea Lui, mărire ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr“ (Ioan I, 14). Iar eu, părintele vostru sufletesc, dorind a cinsti după datină împreună cu voi această sărbătoare, vă trimit — ca și altă dată — cuvînt de povățuire, o dată cu cele mai alese doriri de sănătate și fericire pentru toți.

Prea iubiții mei fii duhovnicești,

Pruncul născut în ieslea de la Betleem a așezat la temelie învățaturii Sale de mai tîrziu cîteva mari pietre de neclintit, pe care sfînta sărbătoare de astăzi le descoperă ochilor noștri sufletești în toată frumusețea și strălucirea lor.

Una dintre ele ni-L înfățișează pe Dumnezeu ca Ziditor al lumii și Tată al tuturor oamenilor. Lumea este fructul înțelepciunii, al puterii și al voinței lui Dumnezeu. El este izvorul a toate cîte sînt, văzute și nevăzute, după cuvîntul psalmistului, care spune : „Cît de minunate sînt lucrurile Tale, Doamne ! Toate cu înțelepciune le-ai zidit. Plin este pămîntul de alcătuirile Tale !“ (Psalmul CIII, 24). Între aceste alcătuirii, omul deține locul cel mai de cinste ; el este cununa întregii creații, iar Dumnezeu este Tatăl său, așa cum ne învață și Sfîntul Apostol Pavel, spunînd : „Pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, dintru care sînt toate și noi întru El“ (I Corinteni VIII, 6), descoperindu-ne astfel „care este iconomia tainei celei din veci ascunse în Dumnezeu, Ziditorul a toate“ (Efeseni III, 9).

Mărturisind că „Dumnezeu așa a iubit lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan III, 16), Mîntuitorul Hristos a descoperit oamenilor adevărata față a Dumnezeului nostru, un Dumnezeu bun, iubitor și lesne iertător, Care „face să răsară soarele și peste cei răi și peste cei buni, și trimite ploaie peste cei drepți și peste cei nedrepți“ (Matei V, 45).

Fiul lui Dumnezeu, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, s-a întrupat pentru mîntuirea tuturor oamenilor. Mărturisim acest adevăr în Simbolul credinței noastre, unde stă scris : „Care, pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mîntuire, s-a pogorît din ceruri și s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara, și s-a făcut om“ (articolul III). Să cunoaștem deci că Cel care a luat trup din trupul neprihănit al Sfintei Fecioare Maria, a făcut aceasta pentru mîntuirea oamenilor care vor crede în El. Luînd asupra Sa firea omenească și încorporînd în Sine întregul neam omenească, Fiul lui Dumnezeu „a fost rînduit jertfă de ispășire“ (Romani III, 25) pentru noi toți. Mai lămurit însă a mărturisit acestea însuși Mîntuitorul Hristos, cînd a spus despre Sine : „Eu sînt pîinea cea vie, care s-a pogorît din cer. Cine mănîncă din pîinea aceasta viu va fi în veci. Iar pîinea pe care Eu voi da-o este trupul Meu, pe care îl voi da pentru viața lumii“ (Ioan VI, 51).

Se desprinde cu totul limpede, din toate acestea, că Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a gîndit lumea ca o unitate, ca un întreg, și a fost stăpînit de convingerea că El a coborît pe pămînt pentru toți oamenii, întrupîndu-Se pentru toți. Stăpînit de această convingere, Mîntuitorul Hristos a dorit mult ca toți cei ce vor crede în El „să fie una“, întrucît trimiterea Sa în lume a fost lucrarea lui Dumnezeu : „Ca toți să fie una, așa încît lumea să creadă“ cum că Dumnezeu L-a trimis (Ioan XVII, 21).

Pentru continuarea în lume a lucrării Sale mîntuitoare, Domnul Hristos a întemeiat pe pămînt Biserica Sa, cea „una, sfîntă, sobornicească și apostolească“ (Simbolul de credință, articolul IX), așa cum însuși a spus : „Voi zidi Biserica Mea“ (Matei XVI, 18), încredințîndu-i misiunea să propovăduiască neschimbat adevărul dumnezeiesc despre Staulul Nașterii — unul singur ; învățătura Evangheliei — una singură și Crucea Golgotei — iarăși una singură, — toate arătînd că în lume trebuie să existe o singură Biserică a lui Hristos, Biserica întregii creștinătăți, în care, după spusele Sfîntului Apostol Pavel, „nu mai este grec și iudeu, tăiere împrejur și netăiere împrejur, scit, barbar, rob ori slobod, ci toate și întru toți este Hristos“ (Coloseni III, 11).

Dezbinările dinlăuntru Bisericii au fost totdeauna privity ca un rău pentru creștinătate și ca o slăbiciune pentru cei care le-au pricinuit. De cîtă mîhnire va fi fost cuprins Sfîntul Apostol Pavel cînd i-a fost dat să aștepte despre dezbinările ivite în sînul comunității din Corint, împotriva cărora a și scris, spunînd : „Cîtă vreme este între voi pizmă și ceartă și dezbinări, nu sînteți oare oamenii trupului și nu umblați voi ca toți cei de rînd ? Cînd zice unul : Eu sînt al lui Pavel, iar altul : Ba eu sînt al lui Apolo, — nu sînteți voi oameni slabi ?” (I Corinteni III, 3—4). Biserica este „trupul lui Hristos” (Efeseni V, 23) și trupul acesta trebuie să fie unul singur, „neavînd pată sau întinăciune, ori altceva de acest fel” (Efeseni V, 27).

Capul Bisericii este Mîntuitorul Hristos însuși (Efeseni IV, 15 și V, 23). Credincioșii și păstorii lor sufletești sînt mădulare ale Bisericii și nicidecum capul ei, — după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, care zice : „Voi sînteți trupul lui Hristos și mădulare — ale acestui trup — fiecare în parte” (I Corinteni XII, 27 și Efeseni V, 30). Pentru zidirea Bisericii Sale, Mîntuitorul Hristos „a dat pe unii ca să fie apostoli, pe alții prooroci, pe alții binevestitori, pe alții păstori și învățători” (Efeseni IV, 11 ; I Corinteni XII, 28), rînduînd astfel în Biserică așezarea de felurite trepte și răspunderi, și împărțind Biserică în credincioși și păstori, — toți deopotrivă trebuînd să se aștepte sub ascultarea Sa, căci Tatăl slavei „toate le-a supus sub picioarele Lui și mai presus de toate L-a dat pe El cap Bisericii, care este trupul Lui” (Efeseni I, 22—23).

Iată deci că Hristos Domnul este întemeietorul, capul și conducătorul nevăzut al Bisericii, care cuprinde în sine atît pe cei dreupți cît și pe cei păcătoși, pe cei vii și pe cei mutați din viața pămîntească în mărturisirea și trăirea dreptei credințe. Învățătura Mîntuitorului Hristos, propovăduită de Sfinții Apostoli și transmisă de Sfinții Părinți, ne arată lămurit că Domnul Hristos a întemeiat o singură Biserică, și aceasta este trupul Său, al cărei cap este El și ale cărei membre sînt toți cei ce cred în El. După cum ne învață Sfîntul Apostol Pavel, Biserica trebuie să fie „un singur trup și

un singur Duh“, deoarece „este un Domn, o credință, un boțez, un Dumnezeu și Tatăl tuturor, care este peste toate și prin toate și întru noi toți“ (*Efeseni IV, 4—6*).

De aceea, socotim că datoria noastră de căpetenie este de a participa cu toții „la lucrul slujbei pentru desăvîrșirea celor credincioși și pentru zidirea trupului lui Hristos“ (*Efeseni IV, 12*), astfel ca cei „credincioși adevărului, prin iubire să sporească întru toate pentru El, care este capul — Hristos“ (*Efeseni IV, 15*).

Aceasta este mărturisirea de credință a adevăratei Biserici a Mîntuitorului Hristos și sufletele noastre sînt îndurerate că unii dintre urmașii Sfinților Apostoli cuprinși de căutarea slavei și a ambițiilor deșarte, i-au răpit unitatea prin schisme și erezii. Trecutul cunoaște multe încercări de refacere a unității creștine, dar în vremea noastră dorința aceasta este mai puternică decît oricînd, ea stăpînește cugețele multor Biserici și asociații religioase creștine, care, prin reprezentanții lor, se întîlnesc și se cunosc acum mai bine. Călăuzite de puterea Sfîntului Duh, acestea se străduiesc astăzi să se unească din nou sub conducerea aceluiași cap, care este Hristos Domnul. Avem nădejdea că Mîntuitorul născut în ieslea Betleemului va lumina drumul conducătorilor de Biserici creștine spre împlinirea acestei arzătoare dorințe a lumii creștine de pretutindeni.

Iubiții mei fii sufletești,

În ziua Sfintei Nașteri a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, în bisericile noastre se aude, cîntată cu însuflețire sporită, vestirea îngerească de la Betleem : „Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire“ (*Luca II, 14*). Este o vestire minunată !

Pace pe pămînt, bunăvoire între oameni ! Iată visul sfînt al oamenilor de bunăcredință de pretutindeni și din toate timpurile, a cărui împlinire a întîrziat mult prea mult. Ca oameni ai Bisericii, credincioși și păstori sufletești, avem cei dinîu datoria să ascultăm îndemnurile acestei vestiri îngerești, făcînd pace între noi, arătînd bunăvoire și înțelegere

unii față de alții, împlinind astfel chemarea Mântuitorului Hristos, care atît de mult a dorit ca urmașii Săi să trăiască în pace și unire pe toată fața pămîntului.

Omenirea zilelor noastre este stăpînită de simțămîntul frățietății și unității. Simțămîntul acesta trebuie să pună stăpînire cu atît mai mult pe oamenii Bisericii creștine, întrucît Hristos ne-a chemat pe toți la dragoste frățească și bunăînțelegere, iar în biserici facem neîncetat rugăciuni „pentru unirea tuturor“.

Vă îndemn deci, și cu prilejul acestui slăvit praznic al Nașterii Domnului, să sporiți strădaniile voastre pentru pacea a toată lumea, într-ajutorîndu-vă spre tot lucrul bun și de folos obștesc, pentru propășirea și înflorirea Patriei noastre dragi.

Doresc să petreceți în pace și voie bună aceste sfinte sărbători, iar Noul an 1965 să aducă pentru voi toți roade bogate în muncă și împlinirea tuturor bunelor gînduri și dorințe.

„Unuia, preaînțeleptului Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Lui fie mărirea, în vecii vecilor, Amin !“ (Romani XVI, 27).

Al vostru părinte sufletesc,

+ Justițian

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

† A N T I M

**DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL DE DUMNEZEU
PĂZITEI EPARHII A BUZĂULUI,**

*Iubitului nostru cler și binecredincioșilor creștini, har,
milă și pace de la Dumnezeu Tatăl și de la Domnul Iisus
Hristos, iar de la Noi arhierescă binecuvântare.*

*«Iar cînd a venit plinirea vremii, a trimis Dum-
nezeu pe Fiul Său Unul-Născut, Care s-a născut din
Iemie și a fost supus sub Lege» (Galateni IV, 4).*

Iubiți fii sufletești,

Ne-a învrednicit Bunul Dumnezeu ca și de data aceasta să glăsuim cîntări de bucurie și versuri de prăznuire, așa după cum ne îndeamnă Sfînta noastră Biserică, cu fericitul prilej al praznicului Domnului nostru Iisus Hristos.

Împreună cu Sfinții Prooroci, și noi întîmpinăm pe Fiul lui Dumnezeu, Care se naște din Sfînta Fecioara Maria în Vitleemul Iudeii, cetatea lui David. Venind „plinirea vremii“, după cum grăiește Sfîntul Apostol Pavel, „Cuvîntul s-a intrupat și a locuit între noi“ (Ioan I, 14).

Vino, Isaie, și strigă acum : „Iată Fecioara în pîntece va lua și va naște fiu și vei chema numele lui Emanoil“, care se tilcuiește „cu noi este Dumnezeu“ (Isaia VII, 14).

Astăzi, Cel nevăzut văzut se face și Cel ce este fără de început început a primit. Cine nu va rămîne uimit, auzind

aceasta ? Dumnezeu să se facă om și pentru care pricină ? „Pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din cer și s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara și s-a făcut om“, după cum credem și mărturisim în Simbolul nostru de credință.

Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, Unul-Născut, „care s-a născut din femeie și a fost supus sub Lege“ (Galateni IV, 4). Acesta n-a încetat să fie ceea ce este, adică „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat“, și în același timp, om adevărat ca și noi, afară de păcat. Sfînta Fecioară Maria este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu, căci „a născut fără de tată pe Fiul cu trup, pe Cel născut din Tatăl mai înainte de veci fără mumă. Care nicicum n-a răbdat schimbare sau amestecare sau despărțire, ci a păzit întregă osebirea amîndurora firilor“ (Dogmatica glas. III).

S-a născut prunc, precum zice Proorocul : „Prunc s-a născut nouă Fiul“ (Isaia IX, 6). De asemenea, îngerul spune păstorilor : „Veți afla un prunc înfășat...“ (Luca II, 12).

Se vede de aci, că Domnul s-a întrupat, venind în lume prunc nou-născut, pentru a cîștiga inimile noastre, căci vederea unui copil drag și surîzător, ne pricinuieste o mare bucurie și dragoste.

„În zilele acelea a ieșit poruncă de la Cezarul August să se înscrie toată lumea... Deci s-au dus toți să se înscrie, fiecare în cetatea sa. S-a suit atunci și Iosif din Galileea, din cetatea Nazaret, în Iudeea, la o cetate a lui David, care se cheamă Vitleem, pentru că era din casa și din neamul lui David, ca să se înscrie cu Maria, logodnica sa, care era grea. Dar, pe cînd erau ei acolo, Mariei i-a venit vremea să nască și a născut pe Fiul său întîiul născut, L-a înfășat și L-a culcat în iesle, pentru că ei n-au avut loc în casa de oaspeți“ (Luca II, 1—8).

„Ia-ți, Proorocule Davide, psaltirea și cîntă cu Duhul Sfînt, că din Fecioara Maria se naște fiu fără amestecare, Cel născut mai înainte de toți vecii. Cum Te va primi, Cuvinte, Cel ce vrei să Te naști cu trup, peștera cea atît de mică ? Cum Te vei înfășa cu scutece, Cel ce îmbraci cerul cu nori și cum Te vei culca în ieslea dobitoacelor ca un Prunc ?“ (Din cîntările praznicului).

Văzduhul răsună de glasuri îngeresti : „*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire*“ (Luca II, 14). Păstorii cei ce făceau de strajă, păcîndu-și turmele în jurul Vitleemului, la vestirea îngerului, dau fuga în peșteră „*și au găsit pe Maria și pe Iosif și Pruncul culcat în iesle. Și văzîndu-L, au spus ceea ce li se grăise despre Pruncul acesta*“ (Luca II, 16—17). Magii, împărații de la Persida, călăuziți de o stea luminoasă și mai strălucitoare decît toate celelalte, și care li se arătase pe cer, au venit și ei la peșteră. S-au închinat noului împărat și l-au adus ca daruri aur, smirnă și tămîie.

Iubiți fii sufletești,

Din toate cele ce s-au petrecut și s-au auzit în legătură cu Nașterea Domnului, Vitleemul ni se pare a fi un nume minunat, dulce și plăcut. Vitleem înseamnă „*casa piinii*“, căci aici s-a născut „*Piinea Vieții*“ — Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos. Vitleemul mai înseamnă și ivirea zorilor, care sînt primul surîs al cerului, cu aer de sărbătoare, cum amintesc mai toate colindele de Crăciun. Aici s-a născut Pruncul, „*Mititel, înfășățel, cu scutec de bumbăcel. Vîntul bate, nu-L răzbate, neaua ninge, nu-L atinge*“.

S-a născut într-o peșteră, pentru că ei n-au avut loc în casa de oaspeți. Acest fapt a inspirat Sfinților Părinți frumoase învățături morale.

„*Ca ploaia pe lînă și ca o picătură pe pământ pogorîndu-Te la ceea ce Te-a născut, vii să Te naști cu milostivire și cu oamenii să locuiești împreună*“ (Din cîntările praznicului).

Sfînta Fecioară Maria, cu adevărat este Născătoare de Dumnezeu, căci a născut fără dureri și fără stricăciune. Fecioria ei n-a suferit nici o atingere. Ea este „*mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît Serafimii*“. În necazuri și în nevoi, nu avem altă mîngîiere decît pe Maica lui Dumnezeu.

Ca și păstorii de odinioară venim și noi acum să ne închinăm Mântuitorului și ca Magii, îi aducem daruri : credința, nădejdea și dragostea noastră.

Să veghem neîncetat la îndeplinirea tuturor datoriiilor de creștini și de buni și adevărați cetățeni ai Patriei iubite.

Unii scriitori bisericești numesc praznicul Întrupării Domnului și „sărbătoarea cerului și a pământului“. Și de unde vine aceasta ? Desigur, de la cele ce s-au petrecut atunci la Naștere. Îngerii, în nenumărate cete slăveau pe Dumnezeu zicînd : „*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire*“ (Luca II, 13—14).

Magii, mînați de marea lor credință, au pornit la un drum lung și greu, pentru a se închina „Noului Împărat“, de curînd născut.

Avem noi, oare, nevoie să facem o călătorie atît de îndelungă, pentru ca să aflăm pe Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos ? Nicidecum !

Îl aflăm în Sfînta Biserică, unde I se află icoana Chipului, înaintea căreia îngenunchem, aprindem lumînări și ne rugăm fierbinte. Pe Sfîntul Prestol, El este de față în Sfînta Împărtășanie. Cum vedem, prin Biserică intrăm în legături familiale cu Dumnezeu căci, așa cum se exprimă un Sfînt Părinte bisericesc, „Cine nu are Biserica de mamă, nu poate avea pe Dumnezeu de Tată“. Ea ne face părtași ai Harului lui Dumnezeu și numai în cea mai strînsă unitate cu ea, putem să trăim din viața și învățăturile Domnului Iisus Hristos.

Întrupatele, Cuvinte, ai venit la noi să ne înveți adevărata credință și să ne luminezi sufletele pe cărările mîntuirii ! Cum vom putea, după cuviință, să-ți mulțumim și cu ce îți vom răsplăti pentru toate cîte ne-ai dat nouă ? Știm mai dinainte că nu ai trebuință de bunătățile noastre. În schimb ne ceri inima noastră, căci tot cel ce va crede cu inima în Mîntuitorul Iisus și va mărturisi cum că El este Dumnezeu adevărat, se îndreptează și se mîntuiește, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel : „*Cu inima se crede întru dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mîntuire*“ (Romani X, 10).

Iubiților,

Toți sîntem mădularele Trupului lui Hristos, căci zice Apostolul : „*Iar voi sînteți Trup al lui Hristos și mădulare fiecare în parte*“ (I Corinteni XII, 27).

Ce urmează de aici ? Să trăim în pace și în deplină iubire frățească. Să căutăm folosul aproapelui. „*Bucurați-vă pururea în Domnul și iarăși vă zic : Bucurați-vă*“ (Filipeni IV, 4). Să ne înnoim și, lepădînd pe omul cel vechi, să petrecem întru înnoirea vieții. Aducîndu-ne aminte de cele vechi ale trecutului, să fugim de ele.

„*Încolo, frații mei, numai ce-i adevărat, ce-i cinstit, ce-i drept, ce-i curat, ce-i vrednic de laudă, orice faptă bună și orice-i de laudă, numai aceea să faceți și Dumnezeuul Păcii va fi cu voi*“ (Filipeni IV, 8).

Să vă înfrățiți în muncă, pentru binele și fericirea tuturor.

Cu îndreptățită mîndire, am sărbătorit anul acesta, împlinirea a 20 de ani, de la eliberarea Patriei noastre scumpe. Sîntem cu toți martori la mărețele înfăptuiri, care au schimbat cu totul fața țării. Să nu uităm că avem datorii care se cer mereu îndeplinite cu toată tragerea de inimă.

Una din marile îndatoriri pe care Biserica ni le pune acum în față, este să rugăm pe „Domnul Păcii“, să trimită lumii pacea cea atît de mult dorită. „*Dacă voiești pacea, fă-te fiu al păcii*“. „*Fericii făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema*“ (Matei V, 9).

De aceea Bisericile creștine trebuie să depună toate eforturile pentru înfăptuirea unității creștine, a pacificării lumii, a înfrățirii popoarelor și a progresului general.

„*Tot sufletul să se supună înaltelor stăpîniri, căci nu este stăpînire decît numai de la Dumnezeu...*“ (Romani XIII, 1).

Să vă îndepliniți toate datorii pe care Biserica vi le rînduiește, precum și toate povețele și îndrumările pe care vi le dau întiiistătorii ei.

Să umblați ca fii ai lui Dumnezeu, „*cu toată smerenia și blîndețea, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-vă unii altora cu dragoste, silindu-vă să păziți unitatea Duhului întru legătura păcii*“ (Efeseni IV, 1—3).

Dar mai ales acum, cînd Domnul Iisus a venit la noi să ne dea harul înfierii, să-i mulțumim și să ne arătăm vrednici de acest sfînt și mare Har.

Bucuriile praznicului Întrupării Domnului să se reverse cu îmbelșugare în casele voastre și să aveți voie bună, spre slava Celui ce în peșteră s-a născut pentru a noastră mîntuire.

„Harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi cu toți. Amin“ (Romani XVI, 24).

Al vostru iubitor Părinte duhovnicesc și fierbinte rugător către Bunul Dumnezeu.

† *ANTIM*
Episcop al Buzăului

† C H E S A R I E

DIN MILA LUI DUMNEZEU
EPISCOP AL EPARHIEI DUNĂREA DE JOS

Intregului cler și tuturor credincioșilor din această Eparhie har, milă și pace de la Dumnezeu Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos, iar de la smerenia Noastră arhierescă binecuvântare.

«Stasă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Milostivul și iubitorul de oameni Dumnezeu ne-a învrednicit să facem astăzi popas duhovnicesc la praznicul cel mare și creștinesc al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și să auzim iarăși graiurile cerești pentru slăvirea lui Dumnezeu și pentru pacea și bunăvoirea dintre oameni.

Facem acest popas întotdeauna cu o nețărmurită dragoste, pentru că prin nașterea Domnului nostru Iisus Hristos ne-a venit izbăvirea sufletească și încredințarea cea tare și mângietoare pentru mântuire.

Iubiților,

Cele pe care Dumnezeu le-a făgăduit strămoșilor noștri, ca mângiere și nădejde a mântuirii neamului omenesc ; cele

pe care proorocii, cu multe veacuri mai înainte, le-au proorocit, și cele pe care Sfântul Arhanghel Gavriil le-a vestit Preacuratei Fecioare Maria din Nazaret, acelea s-au împlinit astăzi cu adevărat. Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, prin bunăvoirea Tatălui ceresc, s-a întrupat și s-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr.

Slava Fiului lui Dumnezeu e slavă dumnezeiască. Ea s-a arătat oamenilor la nașterea Lui, când cerul s-a unit cu pământul și slava lui Dumnezeu a strălucit împrejurul peșterii din Betleem, unde s-a născut Iisus. Oamenii atunci s-au spăimîntat, pentru că nu puteau cuprinde cu ochii lor pămîntești lucruri cerești. Îngerul Domnului însă i-a liniștit și le-a spus : *„Nu vă temeți, căci iată vă binevestesc bucurie mare, care va fi la tot poporul, că vi s-a născut astăzi Mîntuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David“* (Luca II, 10—11).

Vestea aceasta i-a umplut de bucurie pe păstori, căci ei au fost cei dintîi care au văzut slava Domnului, și într-un suflet au alergat la peștera unde au aflat Pruncul dumnezeiesc și s-au închinat Lui.

Slava și bucuria nașterii lui Hristos, iubiților, este slavă și bucurie pentru toți care ținem de așezămîntul sfînt al Bisericii, căci Mîntuitorul nostru s-a făcut om și s-a sălășluit în mijlocul nostru. El a devenit prin aceasta mijlocitorul nostru înaintea Tatălui ceresc și poartă de acum pînă în vecie grija mîntuirii noastre, pe care I-a dat-o Tatăl cînd L-a trimis în lume și I-a zis : *„Precum se coboară ploaia și zăpada din cer și nu se mai întorc pînă nu adapă pămîntul și-l fac de odrășlește și rodește și dă sămînță semănătorului și pîne spre mîncare ; așa va fi și cu Cuvîntul Meu, care iese din gura Mea ; El nu se va mai întoarce către Mine fără ispravă, adică pînă ce nu va îndeplini voia Mea și nu va găti lucrul la care L-am trimis“* (Isaia LV, 10—11).

Venind în mijlocul oamenilor cu întreaga Sa Dumnezeire, dar în același timp rămîinînd și în cer cu Tatăl și Duhul Sfînt nedespărțit, ca Unul Care este pretutindenea și pe toate le plinește cu Dumnezeirea, El s-a îmbrăcat aici pe pămînt în trupul și sufletul nostru, unind deci în persoana Sa dumnezeies-

cul cu omenescul și, unindu-le, le păstrează pentru Sine în veci.

Astfel nu numai din pricina Dumnezeirii Sale, veșnic iubitoare de oameni, dar și din pricina naturii omenești pe care o are, fără de prihană, asupra Sa, Mîntuitorul Iisus Hristos se află într-o permanentă legătură cu credincioșii și revarsă darul și slava Sa asupra lor, ca unora care s-au împărtășit prin Sine firii dumnezeiești. El ne ajută și ne sprijină în viața cea duhovnicească, ne dă spor și avînt spre cele ce sînt de folos. Iar cînd ispitele se abat asupra noastră, cînd curajul și voința noastră se îpuținează, iar puterile noastre nu se simt în stare pentru a le birui, El ne învață să nu ne descurajăm, ci să ne aducem aminte că El este cu noi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului, să-L chemăm cu credință și El ne va izbăvi.

Prin graiul sfînt al Evangheliei Sale, Legea noastră cea nouă, El ne caută și ne cheamă neîncetat ca împreună să lucrăm și faptele mîntuirii, faptele dragostei către Dumnezeu și către aproapele nostru pentru că „*dragostea e plinirea Legii*“ (Romani XIII, 10).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Domnul nostru Iisus Hristos a venit pe pămînt și s-a făcut om ca să ne facă pe noi fii ai lui Dumnezeu. El s-a pogorît ca să ne ridice pe noi. Și cît de mare a fost smerenia Lui ! Ea nu se poate măsura cu nimic altceva decît cu dragostea Lui cea mare, care nu are margini. Sfîntul Apostol Pavel spune despre Fiul lui Dumnezeu că El, „*bogat fiind, a sărăcit pentru noi, ca pe noi să ne îmbogățească*“ (II Corinteni VIII, 9).

Sărăcia Fiului lui Dumnezeu este smerenia Lui cea mare, pogorîrea Lui din slava Sa dumnezeiască întru umilință și suferință. Iar bogăția noastră cea întru Hristos este viața duhovnicească pe care ne-a adus-o El, refacerea în noi a chipului și asemănării lui Dumnezeu cu toate darurile care decurg din această stare superioară a firii noastre. Fiind o bogăție duhovnicească, ce ține de suflet, ea este nepieritoare. Nici moliile și nici rugina nu o strică și nimic nu-i poate

dăuna cu ceva. Ci ea crește și sporește ca pomul sădit la izvoarele apelor, care își dă rodul său la vremea sa. Este vie și lucrătoare și de cel mai mare folos vieții de acum și celei viitoare, pentru că ține de suflet și de trup, de credința în Dumnezeu și de dragostea față de oameni.

În tezaurul acesta nepieritor se strâng pentru prezent și pentru veșnicie roadele dragostei față de Dumnezeu și față de aproapele, mărgăritarele credinței care sînt : facerile de bine, jertfele personale, bunăvoința către toți și blîndețea, munca închinată binelui obștesc și tot ce ține de slujirea și mai binele semenilor noștri, după exemplul Domnului nostru Iisus Hristos, care a venit „*pentru ca oamenii viață să aibă și mai multă să aibă*“ (Ioan X, 10).

Iată, așadar, cît de frumoasă este această comoară duhovnicească ! Mîntuitorul o numește „*comoară cerească*“ și ne-a poruncit să o agonisim fiecare, pentru ca Dumnezeu să se slăvească pe pămînt prin faptele noastre cele bune.

Orice facere de bine către semenii noștri corespunde necesității întregii omeniri și nouă fiecare în parte, ea ne apropie pe unii de alții și ne face să fim de folos unii altora. Și nu este o mulțumire mai mare decît aceea de a fi folositor semenilor noștri și societății.

Iubiților,

La toate aceste strădanii ale noastre de a ne face folositori semenilor noștri, trebuie să adăugăm încă una dintre cele mai folositoare : aceasta este grija pentru pacea cea dintre noi și pacea din toată lumea. La fiecare praznic al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, mai ales, auzim cuvintele mesajului ceresc care a însoțit pe pruncul Iisus în lume : „*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*“. Cine nu se bucură auzindu-le ?, căci fiecare știm cît de mult prețuiește pacea.

Fericitul Augustin spune că : „*Pacea este comoara de neprețuit pentru omenire, pentru universul întreg, pentru lumea plantelor, a animalelor, pentru oameni, pentru natura toată. Bunul păcii este atît de mare, atît de valoros, încît*

între lucrurile pămîntești nimic nu este dorit mai mult decît pacea" (*De civitate Dei*, XIX, cap. 11).

Cuvintele acestea sînt cuvinte dumnezeiești de prețuire a ceea ce contribuie mai mult la fericirea oamenilor, la apropierea dintre ei și la prosperitatea obștească.

Ați văzut cîtă fericire este în mijlocul familiilor între membrii cărora sălășluiește pacea și buna-înțelegere. La fel și în unitățile de muncă obștești, unde noi muncim pentru ca să cîștigăm cu vrednicie pînea cea de toate zilele și să ne facem viața mai frumoasă și mai luminoasă : cît timp acolo este pace și bună-înțelegere toate lucrurile merg bine și cu spor, pentru că fiecare muncește cu dragoste și își face datoria cu prisosință, iar lipsurile care se ivesc în cale sînt înlăturate cu ușurință.

Dar dacă pentru fiecare familie și pentru fiecare dintre noi pacea înseamnă așa de mult pentru înfăptuirea fericirii și a adevăratului rost al vieții, cît de mult trebuie să însemne ea pentru fericirea familiei noastre mai mari, care este patria și poporul nostru, de la care ne vine tot sprijinul și ajutorarea. Poporul nostru este un popor iubitor de pace și de bună conviețuire cu celelalte popoare ale lumii și el a adus un aport însemnat la cauza păcii generale. Dragostea lui de pace se arată mai ales prin munca sa rodnică și constructivă pentru făurirea unei vieți noi pentru toți fiii Patriei noastre. Ne bucurăm peste măsură că și noi, fiii Bisericii strămoșești, participăm la acțiunea nobilă a poporului nostru și că munca noastră a fiecăruia face parte din muncă poporului nostru, acea muncă uriașă, care de douăzeci de ani încoace, de la eliberarea Patriei, construiește, sub îndrumarea conducătorilor țării noastre, fără încetare, viață nouă și oameni noi, pentru vremuri de pace statornică. Astăzi fiecare om și fiecare oraș sau sat din cuprinsul țării noastre are pentru ce munci și are cu ce să se mîndrească. Fabricile și uzinele, așezămintele de cultură și cele pentru sănătatea publică, ogoarele unite ale colectivităților și bunăstarea materială și spirituală a oamenilor muncii sînt steaguri de biruință a păcii și a bunăvoinții care încununează pe cei care au muncit pentru înfăptuirea lor.

Să sprijinim dar și mai departe acest efort comun al poporului nostru, care se face pentru pacea și fericirea noastră a tuturor.

Mă rog lui Dumnezeu, iubiților, ca să binecuvînteze dragostea și munca noastră pentru binele obștesc și să sporească roadele sîrguinței noastre din anul ce vine, care este al 1965-lea de la Nașterea lui Hristos.

Vă îmbrățișez pe toți fiii Noștri duhovnicești, cu părintească dragoste și vă urez fericire și pace în căminele voastre, sănătate și mulți ani.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh, să fie cu voi cu toți.

Al vostru, către Domnul, de tot binele rugător,

† *CHESARIE*
Episcopul Dunării de Jos

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

LA INTRAREA ÎN BISERICĂ A MAICII DOMNULUI

Sfânta noastră Biserică prăznuiește astăzi Intrarea în biserică a Maicii Domnului, un eveniment de seamă din minunata viață a aceleia care a fost hărăzită de Dumnezeu a naște pe Domnul nostru Iisus Hristos. Biserica Ortodoxă cinstește cu cîntări de laudă și amintește credincioșilor săi minunatele întîmplări din viața Preacuratei Fecioare și Maice a Mîntuitorului, pentru ca, umplîndu-ne sufletele de aleasă bucurie, să preamărim înțelepciunea cea nepătrunsă a lui Dumnezeu, care a pregătit mîntuirea noastră și a ales acest vas prețios pentru întruparea Fiului Său. Într-adevăr, minunată a fost viața acestei Fecioare și Maice. Mirasma faptelor bune a împodobit-o, credințioșia fără de seamăn i-a înfrumusețat sufletul, jertfelnicia în slujba lui Dumnezeu i-a umplut zilele vieții sale, dăruirea deplină a dragostei pentru dumnezeiescul său Fiu și-a pus sigiliul de foc pe întreaga sa ființă, arderea nestinsă pentru învătățura Fiului său i-a încununat ultimele clipe, pînă la adormirea sa. Fiecare eveniment din viața Preacuratei Fecioare și dumnezeieștii Maice este de aceea nespus de scump inimilor adevăraților credincioși, deoarece sînt prilejuri de învioreare duhovnicească, de întărire a nădejzilor noastre creștinești. Aceea care astăzi intră în biserică între noi și-și închină viața sa preacurată lui Dumnezeu, petrecîndu-și-o în rugăciune, post și priveghere, se va învrednici a primi la sînul său pe Fiul lui Dumnezeu; ea va deveni Maica Domnului și prin aceasta Maica noastră, prea iubită a tuturor creștinilor.

Să poposim deci și noi astăzi, ca într-o oază umbrită și răcoroasă, în preajma acestui minunat eveniment din viața Maicii Domnului și să sorbim învățăturile mîntuitoare care izvorăsc dintr-însul.

Împrejurările nașterii și vieții Preacuratei Fecioare Maria, Maica Domnului, au fost minunate. Doi oameni bătrîni și credincioși, Ioachim și Ana, din Nazaretul Galileii, își duceau traiul lor drept, închinat în întregime lui Dumnezeu, în îndelungi rugăciuni și întîrziate poposiri în

casa Domnului. Coboritori din neamul ales al împăratului David, acești bătrâni cuvioși sînt conștienți de sublima lor chemare ; ei știu că sînt vistiernicii celei mai neprețuite comori a poporului ales ; ei sînt convinși că așteptările înfrigurate ale unui Mintuitor vor da rod în trunchiul lor sterp, veștejit și bătrîn. Ioachim și Ana doreau și așteptau cu credință să aibă un copil. Nimic nu poate umbri aceste dorințe și așteptări ale bătrînilor : nici zilele lor înaintate, nici slăbiciunea virstei, nici sterpi-ciunea lor. Necontentit, bătrîinii sînt în casa Domnului ; necontentit se roagă ; necontentit imploră puterea lui Dumnezeu. Știind că puterile lor omenești sînt zadarnice, bătrîinii sînt incredințați că numai o minune dumnezeiască le mai poate dărui lor un copil.

Aceasta era starea sufletească a acestor bătrîni ; aceasta era atmosfera înfrigurată din această familie de urmași ai lui David. În armonie cît ele este, de aceea, și votul pe care-l fac bătrîinii lui Dumnezeu : ei juruiesc copilul ce li se va naște ; ei închină Bisericii pe viitorul lor copil. dacă se vor bucura de mila lui Dumnezeu. «Dar al lui Dumnezeu», copilul lor va fi «dar al Bisericii».

Și, iată că minunea se întîmplă, cum s-a mai întîmplat și în alte familii credincioase din Vechiul Așezămînt : bătrîna Ană naște o fiică, la bătrînețele sale. Din trunchiul sterp și uscat al urmașilor împăratului David odrăsleşte mlădiță vie și tînără : se naște Fecioara Maria, fără seamăn între celelalte fiice ale oamenilor. Această fiică a bătrînilor Ioachim și Ana este femeia care va naște pe Cel făgăduit de Dumnezeu, în credincioșia Sa, protopărinților noștri, lui Adam și Evei, în rai ; ea este femeia înconjurată cu nimbul celor mai neauzite și negrăite însușiri, deoarece ea este «fecioara cea minunată și plină de dar», care rămînînd pururea fecioară, va naște pe Emanoil, va naște pe Dumnezeu și va fi numită «Maică a Lui».

De bucurie mare s-a umplut casa bătrînului Ioachim la nașterea Mariei : bătrîna Ana, învrednicită la zilele ei să nască, înconjoară cu nespusă duiosie scumpa sa odraslă. Părinții i-au pus nume ales și frumos : Maria, care înseamnă «cea plăcută», «cea frumoasă», căci prea-plăcută și preafrumoasă era vestea ce le-o da lor Dumnezeu prin copilul lor.

De la nașterea sa, minunata copilă Maria este plină de toate darurile trupești și sufletești. Înțelepciunea dumnezeiască înfrățește cele mai frumoase daruri trupești cu cele mai înalte virtuți sufletești, în ființa Mariei. Plină de dar de la naștere, Maria rămîne plină de dar tot timpul vieții sale.

Trei ani trec de la nașterea Mariei ; se apropie timpul închinării lui Dumnezeu a aceleia primită tot de la Dumnezeu în dar. Timp de trei ani se bucură părinții de nevinovăția și gingășia copilului lor, dar ei nu-și uită nici juruința făcută lui Dumnezeu. La vîrsta de trei ani, după obiceiul poporului ales, în asemenea împrejurări deosebite, bătrîinii își pregătesc fiica și o aduc la templu. Acolo, copilele dăruite lui Dumnezeu

își petreceau viața lor în rugăciune și priveghere, post și citirea și învățarea Scripturilor Sfinte.

Pe vremea aceea era arhiereu Zaharia. Acesta primi din mîinile Anei darul viu și, insuflat de Dumnezeu, intră cu el «întru cele mai dinăuntru ale templului», unde numai o dată pe an intră arhiereul. Zaharia duce în brațele sale pe copila de trei ani pînă la Sfînta Sfintelor, unde trona Dumnezeu cel nevăzut, și exclamă : «Marie, binecuvîntat-a Dumnezeu numele tău în toate neamurile».

Împrejurări minunate o însoțesc pe Preacurata Fecioară Maria de la nașterea sa și pînă ce va închide ochii. Cea plină de dar intră cu arhiereul în locurile ascunse ale templului, pe care alt om decît arhiereul — și acesta o singură dată pe an — nu le-a putut vedea. Ieșind arhiereul cu ea din templu, o dădu spre păstrare și îngrijire bătrînelor templului, care locuiau în chiliile lor, să aibă grijă de ea și s-o crească după rînduielele de atunci.

Sfînta Fecioară va crește aici în templu pînă la vîrsta de 15 ani, cînd, după aceleași rînduiele, ea va ieși în lume, întorcîndu-se în Nazaret. Aici în templu, la picioarele Domnului însă se pregătește «minunatul vas» pentru primirea la sîn a Domnului nostru Iisus Hristos ; aici, în templu, Fecioara Maria se pătrunde în întreaga sa ființă de menirea sa ; aici, în templu, Fecioara Maria cunoaște virtutea, adîncește tainele credinței, învață Scripturile Sfinte. Și, iată că dorința adîncă a bătrînilor săi părinți se împlinește tot într-un chip minunat : Fecioara Maria limpezindu-și simțurile sale și gîndurile la umbra Templului, adeverește și prin consimtirea sa juruința bătrînilor săi părinți ; Ea-și făgăduiește întreaga sa viață lui Dumnezeu. Fecioara Maria și-a desprins viața sa de lume și a jertfit-o, curată și nevinovată, lui Dumnezeu.

Iată unde stă rădăcina duhovnicească a praznicului de astăzi. Sfînta noastră Biserică sărbătorește această închinare a Fecioarei, această intrare a Ei în Sfînta Sfintelor, această dăruire în întregime a unei vieți lui Dumnezeu, așa cum puține au seamăn chiar și în istoria minunată a religiei noastre. În acest minunat eveniment stă și tilcul adînc al prăznuirii noastre de astăzi.

Biserica Ortodoxă face astăzi lauda unei familii alese și cuvioase, care s-a învrednicit de marea bucurie de a da ființă Preacuratei Fecioare Maria, Maica după trup a Domnului nostru Iisus Hristos. Intrarea în biserică a Maicii Domnului este înfăptuirea unei juruințe a acestor doi bătrîni evlavioși, care odrăslesc mlădița vie din care va înmuguri mîntuirea noastră. Astăzi, Biserica Ortodoxă face lauda dragostei părintești a acestor bătrîni, care își țin făgăduiala și își închină unica lor fiică templului. În cei doi bătrîni, în viața lor casnică, în familia lor evlavioasă, Biserica Ortodoxă vede o pildă pentru viața casnică a tuturor credincioșilor săi, vede un îndemn pentru rînduirea familiilor credincioșilor săi în teama și frica de Dumnezeu, în rugăciune, priveghere și post.

Biserica Ortodoxă face astăzi lauda intrării în biserică a Maicii Domnului, cinstind nu numai împlinirea unei făgăduințe, ci și pregătirea «alesului vas» care urma să primească pe Mântuitorul lumii. Biserica Ortodoxă face lauda îmbisericii Preacuratei Fecioare, a punerii sale ca jertfă la picioarele Domnului, a dăruirii vieții sale întregi unei slujiri sublime, fără seamăn. Din Biserică izvorăsc rîurile de viață făcătoare ale tuturor celor însetați după învățătura mîntuirii; în Biserică a intrat la vîrsta de trei ani și Fecioara Maria; între zidurile ei a crescut și s-a pregătit pentru viață, iar viața ei a fost minunată și pentru totdeauna pildă pentru toți credincioșii.

Să intrăm deci, astăzi și noi, împreună cu Preacurata Fecioară în biserică, o dată cu ea să ne dăruim viețile lui Dumnezeu și să-i slujim, pentru ca să ne învrednicim și noi de alese roade duhovnicești. Să ne pregătim și noi, așa cum s-a pregătit Preacurata Fecioară Maria, ca să-L primim la sînul nostru pe Domnul nostru Iisus Hristos. Pentru a-L avea pe Hristos în noi, Maica Domnului ne cere astăzi dragoste fierbinte pentru Sfînta Biserică.

Să cîntăm deci împreună cu Maica Domnului, cîntarea lină de supunere și mulțumire lui Dumnezeu: «Sufletul mi l-ai curățit, Doamne, trupul mi l-ai sfințit, biserică încăpătoare de Dumnezeu m-ai făcut pe mine, cort de Dumnezeu împodobit, locaș însuflețit m-a făcut venirea Preasfîntului Duh și curată Maică a vieții». Amin!

Pr. Prof. PETRU REZUȘ

PREDICA DE PE MUNTE

Pe lingă cele zece porunci ale Legii Vechi, pe care sfînta noastră Biserică ne sfătuiește și ne îndeamnă fără încetare a le păzi cu sfințenie în viața noastră de toate zilele, Mîntuitorul Iisus Hristos — ca Cel ce a venit nu să strice, ci să plinească și să desăvîrșească Legea Veche (Matei V, 17), după cum El însuși a spus-o — ne-a lăsat cele nouă fericiri, alcătuiind la un loc «Predica de pe Munte», cu menirea de a ne îmbunătăți și desăvîrși viața noastră morală și duhovnicească, și astăzi a ajunge la fericirea cea netrecătoare și neînserată.

Le numim «fericiri», nu numai pentru că fiecare din acestea începe cu cuvîntul: «Feriți-vă cei...», și mai ales pentru că împlinirea lor cu sîrguință ne poate asigura fericirea veșnică, țelul cel mai de seamă al tuturor strădaniilor creștinești de totdeauna.

Desigur că între fericirea cea veșnică, spre care neîncetat tind sufletul creștinului adevărat, pe de o parte, și desăvîrșirea pe de altă parte.

este o mare și strînsă legătură. Într-adevăr, nimeni nu poate fi fericit fără a se strădui pentru desăvîrșire, iar cel ce cucerește desăvîrșirea morală dobîndește totodată prin aceasta și fericirea.

Pentru aceea, prin «fericiri», înțelegem îndeobște cele nouă căi pe care, dacă mergem, ne eliberăm de patimi și păcate, căci Legea Noului Testament este «legea libertății» (Iacob I, 25), care ne duce la desăvîrșire, sau cele nouă trepte de virtuți cu ajutorul cărora ne putem face părtași ai fericirii în veșnicie.

În cuvîntul nostru de astăzi, vom lua fiecare fericire în parte și vom căuta s-o explicăm pe scurt.

Cel dintîi îndemn al Predicii de pe Munte sună așa : «Fericiti cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor» (Matei V, 3).

Pe cine trebuie să înțelegem prin «săraci cu duhul»? Pe cei eliberați de lanțurile mîndriei, pe cei smeriți de bunăvoie — cum zice Sfîntul Ioan Gură de Aur —, pe cei lipsiți de trufia minții și de nemăsurata iubire de sine, păcate ce au pierdut pe îngerii cei răi și pe primii oameni.

Prin «sărăcia cu duhul» nu se înțelege neștiința, pentru că adevărații creștini — după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel — «sînt fii ai luminii, nu ai întunericului» (I Tes. V, 5), întuneric cu care nu dorim a avea de-a face nici în lumea aceasta, nici în cea care urmează acesteia. Prin urmare, «sărac cu duhul», este cel ce-și dă seama că fără ajutorul lui Dumnezeu nu poate săvîrși nimic pe scara desăvîrșirii și pentru aceea, în tot ce face, el imploră neconținut îndurarea și harul lui Dumnezeu, netrufindu-se cu nimic din cele ce înfăptuiește.

Smerenia este deci prima virtute pe care Domnul Hristos o cere ucenicilor Săi, este prima literă a alfabetului duhovnicesc. Răsplata celor smeriți, ne spune această fericire, este împărăția cerurilor, adică fericirea cea veșnică.

A doua fericire este : «Fericiti cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia» (Matei V, 4). În legătură cu aceasta, se naște întrebarea : poate plînsul omenesc, pentru orice motiv, să fie el bine plăcut lui Dumnezeu ? Desigur că nu ! Aici este vorba numai de cei ce plîng pentru păcatele săvîrșite, prin care au mîhnit pe Dumnezeu și pe aproapele lor.

Celor ce plîng Domnul Hristos le făgăduiește mîngîierea harică pentru această viață, iar în cea viitoare bucurie veșnică, adică împărăția cerurilor, în care Dumnezeu «va șterge toată lacrima de pe ochii lor» (Apoc. VII, 14—17).

A treia fericire : «Fericiti cei blînzi, că aceia vor moșteni pămîntul» (Matei V, 5) ne învață că blîndețea este cel dintîi rod al iubirii aproapelui și dovada bunătății sufletești. Ea este starea cumpănită și liniștită a sufletului creștin, care are drept urmare dorința sinceră de a nu supăra pe nimeni.

Omul blînd primește cu înțelegere, ca dreptul Iov, și pe cele bune și pe cele rele, și se roagă pentru îndreptarea semenilor săi care-l nedreptătesc.

Cea mai înaltă treaptă pe care o poate ajunge blîndețea este impli-

nirea cuvîntului Mîntuitorului, care a zis : «Binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi și vă rugați pentru cei ce vă supără» (Matei V. 44), căci, așa făcînd, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel, «cărbuși de foc vom grămădi pe capul lui» și vom birui răul cu binele (Rom. XII, 20—21). Singura minie pe care o admite credința noastră este cea îndreptată împotriva păcatului și răului.

Celor blînzi. Mîntuitorul le-a făgăduit moștenirea pămîntului. Și, într-adevăr, cei ce se poartă cu blîndețe, dobîndesc stima și respectul semenilor chiar aici, pe pămînt, lăsînd la o parte faptul că prin purtarea lor ei îndreaptă pe mulți. Adevărata lor fericire însă va fi în viața cea nesticăcioasă, cînd vor culege toate roadele osternelilor lor.

A patra fericire este : «Feriți cei ce flămînzesc și inșetoșează de dreptate, că aceia se vor sătura» (Matei V. 6).

Prin dreptate, trebuie să înțelegem aici, mai întîi, pe cei ce rîvnesc neconținut după sfințenie, după cucernicie, după viață virtuoasă, ca împlinire a voinței și dreptății dumnezeiești.

A fi «flămînd și inșetat de dreptate», mai înseamnă a dori și a se strădui din toate puterile pentru înfăptuirea și intronarea dreptății în viața socială, nu numai pentru noi înșine, ci și pentru toți cei asemenea nouă.

Simțul dreptății este adînc înrădăcinat, este înăscut chiar în ființa omului ; de aceea, cu drept cuvînt este asemănat cu nevoia trupească de hrană și apă, fără de care tot omul pămîntean nu poate trăi.

Desigur că «foamea și setea de dreptate», în cele două înțelesuri de care am vorbit, pot aduce bucurii sufletești și în viața aceasta ; roadele desăvîrșite însă ale acestei lupte le vom putea culege, pentru totdeauna și în cel mai înalt înțeles, în împărăția cerurilor, cînd dreptatea își va afla împlinirea perfectă și definitivă.

«Feriți cei milostivi, că aceia se vor milui» (Matei V. 7) este cea de a cincea fericire promisă de Mîntuitorul. Domnul Hristos, modelul desăvîrșit al milosteniei (Matei XI, 28 ; XV, 32) ne-a arătat în chip lămurit și cu alt prilej că, la judecata de apoi, faptele de milostenie vor fi acelea care ne vor deschide porțile fericirii cerești, iar lipsa lor ni le va închide. Faptele milosteniei sînt de două feluri : ale milosteniei trupești și ale milosteniei sufletești. Între faptele milosteniei trupești, enumerăm : hrănirea celui flămînd ; adăparea celui inșetat ; îmbrăcarea celui gol ; ajutorarea celor în necazuri și nevoi ; îngroparea celor ce n-au cine să-i îngroape. Faptele milosteniei sufletești sînt : întoarcerea celor rătăciți, pe calea adevărului și a celor păcătoși, pe calea virtuții, cu blîndețe și înțelepciune ; învățarea celor neștiutori și nepricepuți ; sfătuirea celor ce au nevoie de îndrumare ; rugăciunea către Dumnezeu pentru aproapele nostru ; mîngierea celor întristați ; a nu ne răzbuna pentru răul pricinuit de alții, ci a răsplăti răul cu binele. — și iertarea celor ce ne greșesc.

Faptele milosteniei noastre, ori de ce fel ar fi ele, trebuie să izvorască din dragoste curată, sinceră și neinteresată față de Dumnezeu și de aproapele, fără dorința de răsplătire și fără a face o deosebire între

oameni, cu privire la naționalitatea, rasa, credința sau alte asemenea deosebiri.

Răsplata făgăduită celor ce împlinesc fericirea milosteniei este milostivirea lui Dumnezeu față de cei ce împlinesc această cerință de seamă a credinței noastre.

A șasea fericire este : «Feriți-vă cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu» (Matei V, 8).

Cei curați cu inima sînt cei a căror inimă s-a curățit de toată ceața păcatului care să-i împiedice a vedea pe Dumnezeu ; sînt cei nevinoși și lipsiți de vicleșug, ca pruncii (Matei XVIII, 3—4) și cei ce au ajuns să smulgă orice rădăcină a păcatului din sufletul lor. De curăția inimii este legată îndeosebi virtutea castității, care este opusul desfrînării.

Curăția inimii stă în îndepărtarea tuturor gândurilor lăuntrice ce se află la temelia păcatelor. Pentru aceea, ea este cea mai înaltă treaptă a sfințeniei și desăvîrșirii și va avea drept urmare răsplătirea cu înalta fericire, care este vederea lui Dumnezeu, ca cei ce înlăturînd toată întinăciunea, s-au făcut vrednici de apropierea de Tatăl ceresc.

Fericirea a șaptea ne învață : «Feriți-vă făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9). Pacea întemeiată pe adevăr, dreptate și dragoste este cel mai mare bun social pentru oameni și popoare. După învățătura creștină, ea izvorăște din pacea cu Dumnezeu, cu aproapele și cu noi înșine.

Sînt deci făcători de pace cei ce respectă întru totul legea morală descoperită nouă de Dumnezeu și propovăduită de Biserică ; sînt apoi cei ce înlătură tulburările dintre oameni și-i împacă ; cei ce luptă împotriva neînțelegerilor și războaielor dintre popoare și state ; și cei ce stabilesc armonia deplină între trupul și sufletul lor, statornicind în ființa lor cea împăcare a omului cu sine.

Biserica noastră este dintru început o slujitoare neîncetată a soliei păcii, căci ea a propovăduit totdeauna înțelegerea, înfrățirea, pacea și dragostea între oameni, ca fii ai aceluiași Părinte.

Făcătorii de pace sînt asemenea Mîntuitorului Hristos, care a venit în lume ca să împăce pe oameni cu Dumnezeu ; pentru aceea, aceștia vor dobîndi haric demnitatea de fii ai lui Dumnezeu, în veșnicie.

Cea de-a opta fericire ne sfătuiește : «Feriți-vă cei prigoniți pentru dreptate, că a acelora este împărăția cerurilor» (Matei V, 10). Așa cum am văzut la fericirea a patra, cuvîntul dreptate are și aici înțelesul de dreaptă credință, de dreaptă purtare, de viață neprihănită, de sfințenie, în care bineînțeles este cuprinsă și virtutea socială a dreptății.

Pentru dreptate au suferit mulți din proorocii Vechiului Așezămînt. Însuși Mîntuitorul tot pentru aceasta a fost răstignit. Toți luptătorii pentru dreptate vor avea parte de împărăția lui Dumnezeu, ca cei ce au pătimit pentru ea.

În ultima din cele nouă fericiri, Mîntuitorul făgăduiește fericirea cerească celor ce vor păstra credința în El și în învățătura Sa, celor ce se vor strădui din tot cugetul a-și face din ea o puternică temelie de viață

și de celor care vor săvârși faptele slujirii aproapelui și a societății oamenilor, prin răspîndirea ideilor înalte de pace, de înfrățire și de dragoste adevărată între oameni și popoare, căci dragostea este cea mai mare virtute a religiei noastre.

Toți aceștia se vor bucura din belșug de dragostea fără sfîrșit a Mîntuitorului, care a zis : «Și tot cel ce a lăsat casa, sau frați, sau surori, sau tată, sau mamă, sau soție, sau feciori, sau holde, pentru numele Meu, insulit va lua și viață veșnică va moșteni» (Matei XIX, 29).

Acestea sînt cele nouă căi ale Noului Testament, care ne conduc, cu ajutorul virtuților ce le cuprind, către împărăția lui Dumnezeu cea pregătită de la facerea lumii tuturor aleșilor Săi și care la un loc alcătuiesc partea cea mai de seamă din ceea ce numim cu toții : «Predica de pe Munte» a Mîntuitorului nostru. Ele au fost rostite de Domnul Hristos — cum ne spune Sfînta Evanghelie — de pe un munte, în fața celor ce-I ascultau înalta Sa propovăduire, cum ne-am convins și noi cu toții de înălțimea morală și duhovnicească a cuprinsului acestor fericiri, care ridică pe cel ce le trăiește cu adevărat tot mai înalt către Dumnezeu.

Pătrunși de cea mai aleasă recunoștință către Mîntuitorul Hristos, «calea, adevărul și viața» noastră, care ne-a descoperit, prin predica celor nouă fericiri, tainele împărăției cerurilor și căile ce ne vor duce la ea, fără greș, să căutăm plecînd de aici să le împlinim cît mai mult și mai bine în trăirea noastră creștinească, ca astfel să ne ridicăm tot mai mult pe scara desăvîșirii morale și să dobîndim fericirea cerească făgăduită de Fiul lui Dumnezeu tuturor celor ce se străduiesc a-și asigura liniștea sufletească pentru veșnicie. Amin !

Pr. Prof. AL. I. CIUREA

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI IN SLUJBA PĂCII

(noiembrie—decembrie)

SINGURA CALE PENTRU CONSOLIDAREA PACII MONDIALE. — Comentînd evenimentele noi în Africa, petrecute în ultima vreme, revista «Pentru Apărarea Păcii» (București, nr. 11, noiembrie 1964), referindu-se la Conferința de la Cairo a statelor neangajate, a remarcat că, în documentul final, coexistența pașnică este calificată drept «singura cale pentru consolidarea păcii mondiale»:

«Charta de la Cairo», cum este numit documentul final al Conferinței statelor neangajate, exprimă printre altele următoarele idei privind «relațiile de bună vecinătate; interzicerea folosirii forței sau amenințării cu forțe împotriva altor state; soluționarea pașnică a tuturor conflictelor internaționale, statele fiind chemate să se dedice promovării măsurilor de natură să reducă încordarea internațională, etc.».

De asemenea, după cum subliniază revista «Pentru Apărarea Păcii», s-a acordat o mare atenție dezarmării, propunîndu-se, în acest sens, convocarea unei conferințe mondiale sub auspiciile O.N.U.

CULTUS PACIS. — Revista «Lumea» (nr. 46, din 12 noiembrie 1964) ne informează despre «Proiectul unei Organizații pentru Pace Mondială», elaborat în secolul al XV-lea de Jiri Podebeasky, regele Boemiei de atunci.

După ce precizează că ideea centrală a proiectului este cuprinsă în expresia *Cultus Pacis*, revista «Lumea» dă și câteva spicuiuri din acest faimos proiect. Printre altele reținem aici următoarele sentințe: «Nimic nu este mai urgent decît asigurarea unei păci ferme astfel că unitatea și dragostea să prevaleze printre oameni...»: sau «Este esențial ca războiul să dispară din lume...». Dar în acest scop proiectul propune ca «toate statele europene să încheie o uniune eternă și universală pentru pace», care, se spune în continuare, «va fi garantată printr-o autoritate foarte diferită de ceea ce lumea a cunoscut pînă atunci, o autoritate a Ligii statelor libere, mutual independente și statutar egale, indiferent de structura interioară sau de forma lor de guvernămînt».

Printre altele se mai arată că «cei care violau pacea trebuiau tratați ca adevărați criminali : ei trebuiau prinși, judecați și pedepsiți». De asemenea, «statele se angajează să nu recurgă la arme, sub nici un pretext de apărare, de acuzare, sau de dispută. Ele trebuie să se susțină unele pe altele împotriva unui agresor comun».

Acest proiect este considerat de unii specialiști în istoria dreptului internațional, ca fiind «prima tentativă de ampoare — deși utopică — de a exclude războiul din viața omenirii».

În încheiere se arată «că articolele proiectului sînt, sub mai multe aspecte, în acord cu numeroase puncte ale actualei charte a O.N.U.».

PENTRU PACE ȘI COOPERARE INTERNAȚIONALĂ. — Conferința mondială cu acest nume a fost anunțată că va avea loc între 14 și 18 noiembrie 1964, la New Delhi (India), fiind organizată de un comitet indian de pregătire, cu concursul Consiliului Mondial al Păcii, și al Organizației de solidaritate a popoarelor Africii și Asiei.

După cum ne informează revista «Pentru Apărarea Păcii» (nr. 11, noiembrie 1964, p. 10), «printre temele care vor fi discutate la Conferință, la propunerea reuniunii internaționale pregătitoare, se află : destinderea internațională și coexistența pașnică între state cu sisteme sociale diferite, dezarmarea, lichidarea colonialismului, cooperarea internațională, acțiunea, cooperarea și unitatea forțelor păcii».

Menționăm că desfășurarea lucrărilor Conferinței mondiale pentru pace și cooperare internațională are loc chiar în zilele în care se împlinesc 75 de ani de la nașterea lui Jawaharlal Nehru, unul dintre inițiatorii acestei Conferințe, ceea ce, desigur, va constitui un prilej nimerit pentru omagierea memoriei acestui mare luptător pentru pace și mare om de stat indian.

DIN LUPTA FEMEILOR AMERICANE PENTRU PACE. — Ultimul număr pe anul 1964 al revistei «Pentru Apărarea Păcii» ne aduce la cunoștință că mișcarea «Femei luptați pentru pace», din Statele Unite ale Americii, a adresat președintelui Johnson o scrisoare în care, cităm, «sînt subliniate primejdiile pe care le-ar comporta o forță nucleară multilaterală și este exprimată voința femeilor americane de a vedea abandonat proiectul de realizare a unei astfel de forțe».

După cum am arătat și în numerele anterioare ale revistei noastre, mișcarea «Femei luptați pentru pace» se străduiește să antreneze un număr cît mai mare de femei americane «în acțiunile consacrate apărării păcii».

INTERESUL POPOARELOR DE A SALVGARDA PACEA. — Cu prilejul celei de a XIX-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U., Dl. Corneliu Mănescu, ministru afacerilor externe al Republicii Populare Romîne, a rostit în cadrul dezbaterilor generale din ziua de 21 decembrie 1964, o amplă cuvîntare în care a expus poziția țării noastre față de problemele majore

ale timpului nostru. Printre altele D-sa a precizat că «Oricît de numeroase ar fi problemele care frămîntă omenirea și oricît de diferit ar fi modul de a le aborda, există un factor care apropie statele — interesul popoarelor de a salvagarda pacea». Arătînd că din punctul de vedere al păcii, nu sîntem decît o lume, vorbitorul a scos în evidență faptul că Republica Populară Romînă, — ferm atașată principiilor de coexistență pașnică, care își găsesc consacrară în charta O.N.U. — «consideră că tratativele reprezintă singura cale rațională de soluționare a problemelor internaționale litigioase».

O deosebită importanță este acordată noțiunii de coexistență pașnică. Insistînd asupra sensului activ pe care țara noastră îl dă noțiunii de coexistență pașnică, Dl. Corneliu Mănescu a spus printre altele următoarele: «Noi înțelegem coexistența pașnică nu ca o așezare simultană pe harta lumii a unor entități care se ignoră reciproc. Fiecare stat, ținînd seama de ceea ce este specific fizionomiei lui, poate avea de dat și de primit în cadrul unei circulații continue de valori materiale și spirituale. Expresia acestei concepții a guvernului romîn este politica de dezvoltare continuă a relațiilor țării noastre cu toate statele, pe baza principiilor respectului și avantajului reciproc».

În continuare vorbitorul a reamintit Adunării Generale a O.N.U., convingerea guvernului romîn «că orice îmbunătățire a relațiilor pe plan regional contribuie la crearea unui climat de încredere în ansamblul relațiilor internaționale». În acest sens sînt citate propunerile țării noastre prezentate Adunării Generale, privind «acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate dintre statele europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite», sau propunerile guvernului romîn făcute în anii 1957 și 1959 «vizînd înfăptuirea unei înțelegeri multilaterale interbalcanice și încheierea unui tratat pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și a colaborării».

Exprimîndu-și satisfacția «că între statele din această zonă au avut loc și continuă tratative care marchează o evoluție pozitivă în direcția apropierii și înțelegerii, pe baza interesului reciproc și care confirmă multiplele posibilități existente în această privință», Dl. Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor externe al R.P.R., a afirmat că «Romînia acordă importanță elaborării unei declarații internaționale privind promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare». Subliniînd faptul că «ideea unei asemenea declarații a cîștigat an de an teren și a primit adeziunea unui mare număr de state, delegația romînă, — a adăugat Dl. Corneliu Mănescu, — își exprimă convingerea că Adunarea Generală va trece la elaborarea acestei declarații».

În încheierea cuvîntării sale, ministrul afacerilor externe al R.P.R., exprimînd convingerea guvernului romîn, a arătat «că în prezent este mai necesar ca oricînd de a nu lăsa neexplorată nici o cale și nici o posibilitate care ar putea duce la normalizarea relațiilor internaționale, la întărirea păcii și dezvoltarea colaborării între țări și popoare».

PACEA ÎN FOLCLORUL ROMÎNESC. — Sub titlul «Rapsodia păcii», scriitorul Ion Potopir a avut fericita idee de a publica în revista «Pentru Apărarea Păcii» (nr. 12, decembrie 1964), un interesant articol în care, pe câteva pagini, surprinde felul cum se oglindește pacea în creațiile populare mai noi din țara noastră. Urmărind motivul păcii în cîntecele populare românești autorul înțelege «cit de temeinic este legat poporul nostru de ideea activă a păcii». Printre altele, autorul afirmă că «pacea nu este o idee abstractă, ci realitate vie, un pivot fără de care existența umană și întreaga natură s-ar vesteji : *cînd nu-i pace, nu-i nimic grîul nu dă bob în spic / nu dau livezile-n floare cerul este fără soare și toată pădurea moare , și nici eu nu pot să fiu / cînd bate vîntul pustiu...*».

Ideea păcii în folclorul romînesc merită să fie studiată cu atenție, creațiile artistice populare oglinzind cu tărie dragostea poporului nostru de libertate și de pace.

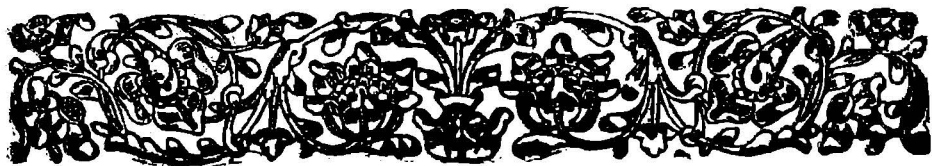
REZOLUȚIE ÎN FAVOAREA PACII. — După cum ne relatează revista «Pentru Apărarea Păcii» (nr. 12, decembrie 1964), «Comitetul executiv al *Uniunii belgiene pentru apărarea păcii* a publicat o rezoluție asupra situației internaționale actuale în care invită pe toți cei care sînt atașați cauzei păcii să ceară guvernului : o participare efectivă la eforturile depuse pentru găsirea de soluții pașnice în rezolvarea diferendelor internaționale ; retragerea trupelor belgiene din Congo ; lichidarea bazelor militare străine din Belgia ; de a se opune la răspîndirea armelor atomice și la crearea forței nucleare multilaterale ; de a reduce cheltuielile militare și a acționa în favoarea dezarmării generale și totale».

*

Acțiunile tot mai sporite în slujba păcii petrecute în anul 1964 ne dau speranța fermă că omenirea de pretutindeni dorește cu ardoare înfăptuirea cit mai neîntîrziată a păcii în lumea întreagă. Biserica Ortodoxă Romînă sprijină lupta sfîntă pentru măreața cauză a păcii, fiind încredințată că mesajul îngeresc : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire», care a fost vestit la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, se va împlini și va cuprinde tot pămîntul.

REDAȚIA

ȘTIRI ECUMENICE

Între 28 septembrie și 3 octombrie 1964 s-a întrunit la Woudschoten (Olanda) a noua «săptămână de studii» internațională a teologilor vetero-catolici, avînd ca temă principală : «Succesiunea apostolică» (Akid 80/964).

În septembrie 1965 se va întruni la Viena (Austria) al 19-lea Congres internațional al vetero-catolicilor (Akid 80/964).

Arhiepiscopia suedeză din Uppsala și-a sărbătorit în iunie 1964 opt sute de ani de independență de Roma. Au participat și reprezentanți ai unor Biserici Ortodoxe : Mitropolitul Atenagora de Thyatira (Constantinopol), Episcopul Alexei de Talin (Moscova), Mitropolitul Pantelimon (Grecia) (Akid 80/964).

O delegație a Bisericii Ortodoxe Sirbe, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Gherman, a vizitat, în septembrie 1964, Biserica Ortodoxă Bulgară (Akid 84/964).

O comisie compusă din 6 teologi romano-catolici și 6 teologi vetero-catolici, s-a întrunit — cu aprobarea Arhiepiscopului romano-catolic de Utrecht și a Arhiepiscopului vetero-catolic de Utrecht — în septembrie 1964 în localitatea Boztel (Olanda), pentru a discuta relațiile dintre cele două Biserici (Akid 84 964).

La inițiativa revistei «Kyrios» (Revista pentru istoria Bisericii și spiritualității din Europa răsăriteană) s-a ținut în septembrie 1964 în Berlin o conferință cu tema : «Confesiunile în perspectiva Ortodoxiei». S-au prezentat referatele : Prof. Zander (Paris) : Protestantismul în lumina interpretării ortodoxe a Bisericii : Dr. Nissiotis (Geneva) : Catholicismul în lumina interpretării ortodoxe a Bisericii : Prof. Dr. Küppers (directorul seminarului vetero-catolic din Bonn) : Bisericile vetero-catolice și Bisericile ortodoxe : Rev. Oliver Tomkins (Bristol) : Ortodoxia și Anglicanismul în trecut și prezent ; Pr. Dr. Heitz (Düsseldorf) : Însemnătatea liturghiei ortodoxe pentru creștinălatea apuseană ; Prof. Dr. Klimenko (New York) :

Biserici Ortodoxe în acomodare și lămurire cu lumea din jur ; Prof. Dr. *Meinhold* (Kiel), a sintetizat referatele (Akid 84/964).

Asociația «Pax-Christi» și-a ținut Congresul în septembrie 1964 în localitatea s'Hertogenbosch (Olanda) avînd ca temă principală : «Ce gîndește Biserica despre război și pace în epoca atomului ?». În legătură cu tema principală s-au susținut referatele : 1. «Caracteristicile principale ale epocii atomului» . 2. «Învățătura Bisericii și problemele noi» (p. I. — «Un rezumat al învățurii catolice» și p. II — «Viitorul învățurii filozofice și teologice cu privire la pacea mondială») ; 3. «Dreptatea socială mondială ca bază a păcii» ; 4. «Începutul unei comunități internaționale după «Pacem in terris» («Junge Kirche» 8/64).

O delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu Mitropolitul Pimen (Moscova) și Episcopul Alexei (Talin) a vizitat în luna aprilie 1964 Biserica daneză. Într-o cuvîntare, Mitropolitul Pimen a spus : «Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Daneză stau sub același cuvînt al lui Iisus : «Unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor». S-a discutat posibilitatea continuării legăturilor dintre cele două Biserici, trimitîndu-se un profesor rus să țină cursuri studenților în teologie danezi pentru a cunoaște mai bine Biserica Rusă. Asemenea să se organizeze vizite reciproce și schimb de reviste (Junge Kirche, 6/964).

La invitația Arhiepiscopului de Canterbury, primat onorific al comunității bisericești anglicane, Dr. Ramsey, Patriarhul Alexei al Moscovei și întregii Rusii a făcut, între 25—29 septembrie 1964, o vizită oficială Bisericii Anglicane, ca răspuns la vizita făcută la Moscova de Primatul Angliei (1962). Cu această ocazie, Arhiepiscopul Dr. Ramsey a oficiat un serviciu divin la catedrala din Canterbury, la care a asistat Prea Fericitul Alexei. În cuvîntarea rostită, Arhiepiscopul Ramsey a stăruit asupra bunelor relații dintre Biserica anglicană și cea ortodoxă, care dăinuiesc din secolul al XVI-lea. Cu această ocazie Arhiepiscopul Ramsey i-a conferit Patriarhului Alexei ordinul : Steaua Lambeth «pentru meritele Sanctității Sale în privința reunirii Bisericilor». Și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a săvîrșit Sfînta Liturghie în Biserica ortodoxă rusă din Londra, la care a participat și Arhiepiscopul Ramsey.

În drum spre Londra Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei s-a oprit în Geneva (24 septembrie), unde a vizitat Centrala Consiliului Ecumenic al Bisericilor, fiind primit de Dr. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului ecumenic. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei i-a conferit Dr. Visser't Hooft ordinul : «Vladimir» (Akid 84/964).

La sfîrșitul lui noiembrie și începutul lui decembrie 1964 s-a ținut la Bombay (India) al 38-lea Congres euharistic internațional avînd ca temă principală : «Creștinul în lumea modernă». Congresul a fost vizitat și de Papa Paul al VI-lea.

Concomitent cu Congresul euharistic. Dr. Radhakrishnan, președintele Indiei, a ținut un congres budist în India de Nord, la care au participat 160 de reprezentanți ai religiei budiste din 50 de țări. S-au discutat probleme de interes comun pentru budiști, între care și «posibilitatea răspîndirii budismului» (N. Z. 8/XII.964).

La invitația Consiliului pentru pace din R.D.G. s-au ținut la Weimar, între 24—27 noiembrie 1964, discuții cu teologi vest-germani. Prof. Dr. Hans Heinrich Ienssen, decanul facultății de teologie de pe lângă Universitatea Humboldt-Berlin (R.D.G.), a vorbit despre: «Premisele teologiei pentru pace», accentuînd că azi nici un teolog, cu pretenția de a fi socotit om serios, nu poate justifica războiul. Credința creștină îl obligă pe fiecare credincios să se angajeze în problema păcii (N. Z. 29/XI.964).

O B.

ARTICOLE ȘI STUDII

INSCRIȚII DIN CUPRINSUL BISERICII MIHAI-VODĂ DIN BUCUREȘTI

Este îndeobște cunoscut faptul că orice însemnare sau orice inscripție, scăpate de distrugerile vremii sau ale oamenilor și mult timp nebăgate în seamă, fiind socotite fără importanță, pot să precizeze și să temeinicească evenimente petrecute în trecutul îndepărtat, dar încă necunoscute, sau să facă legătura între ele și cu altele, pot să ajute la identificarea anumitor persoane, să deslușească adevărul din faptele lor, să lămurească și să precizeze anumite date, care au scăpat cronicarilor, sau istoricilor moderni.

Din acest punct de vedere, minăstirile și bisericile noastre au fost și sînt încă un neprețuit tezaur ¹.

Multe din pietrele mormintale aflate în trecut la biserica Mihai-Vodă sînt azi la Muzeul de artă feudală.

I. * 2. 1627. Cea mai veche inscripție de la Mihai-Vodă, cuprinde numai cîteva cuvinte slavonești de pe un fragment al unei pietre mormintale (cu un început de frumos chenar), găsit cu prilejul nivelării terenului de lîngă biserică, teren, care, în decursul a trei veacuri și jumătate, se înălțase cu aproape un metru :

...**Ѧ(Н)В-В(Ѧ)А КВР(ННК) И Г(Ж)ДА ЕРѦ, † ДХКЗ...**

...*biv-vel vornic cu soția lui, 1627...*

1. Pedagogul și istoriograful Ioan Brezoianu (1817—1882) limpezește cronologia domnitorilor Țării Românești din secolele al XIV-lea—al XVI-lea (de la Vladislav sau Vlaicu-Vodă, 1361—1377, fiul lui Nicolae-Alexandru Basarab, 1352—1364, pînă la Mihai Viteazul, 1593—1601, ctitorul bisericii Mihai Vodă) numai după hrisoavele aflate în condicile năstărilor românești și cercetate între anii 1850—1864. Vezi: Ioan Brezoianu, *Vechile instituții ale României* (1327—1866), cu UN APENDICE, extras din mai multe suite de chirosobuli, spre limpezirea cronologiei a domnitorilor Țerei-Românești, pe secolii XIV, XV și XVI, București, 1882, p. 229—262.

2. Toate pietrele, crucile și obiectele ale căror inscripții le redăm aci și încep cu semnul *) nu mai sînt în cuprinsul bisericii Mihai Vodă, ei sînt duse în altă parte, sau au fost sacrificate cu prilejul restaurării din anii 1930—1940.

Pînă acum n-am putut desluși cu certitudine cine va fi fost acest biv-vel vornic, înmormîntat (probabil înăuntru bisericii), fie în vremea lui Alexandru Vodă Coconul (august 1623—noiembrie 1627), fiul lui Radu Mihnea (la rîndul său, fiul lui Mihnea Turcitul), fie în vremea lui Alexandru Iliăș Vodă (noiembrie 1627—octombrie 1629), fiul lui Iliăș, cel care, deși numit domn al Țării Rominești în martie 1591, totuși n-a venit în București, și care, la rîndul său, era fiul lui Alexandru Lăpușeanu, domnul Moldovei.

Ne încumetăm să facem o presupunere, care ar putea să ducă la dezlegarea misterului, care învăluie acest fragment de piatră mormîntală: În mormîntul acoperit de întreaga piatră, să nu fi fost, oare, «asdrucați» boierul Stoica, sau Stoichiță, din neamul Roșienilor (mort în primăvara anului 1620), și jupîneasa lui, Dochia (moartă în 1627)?

Boierul Stoica, pe care îl întîlnim în 1583, sub Petru Cercel (1582—1585) ca proprietar al satului Strîmba (județul Gorj), a fost omul de credință al lui Mihai Viteazul (fratele lui Petru Cercel), pe care în tot timpul domniei, l-a avut în mari dregătorii (al doilea logofăt, postelnic, mare vistier, mare postelnic), încredințîndu-i și însemnate misiuni diplomatice.

Sub Radu Șerban (1602—1611), descendent din boierii craiovești, pare-se strănepot al lui Neagoe Basarab (1512—1521), e mare logofăt, iar sub Radu Mihnea (în întîia și a doua domnie: martie 1611—mai 1611 și septembrie 1611—august 1616) îl întîlnim vel vistier (poate să fi fost și vel vornic).

În a doua domnie, Radu Mihnea începe rezidirea ctitoriei bunicului său, Alexandru al II-lea zis Oae-Seacă (1568—1577), pe care Sinan-Pașa, în 1595, sub Mihai Viteazul, o aruncase în aer cu praf de pușcă, sfărîmînd-o «din cuiburi pînă în temelie», isprăvind-o în a treia domnie (iulie 1620—august 1623), afară de zugrăveală, pe care o va face fiul său Alexandru Vodă Coconul (1623—1627), iar biserica a luat numele, precum era și drept, de *Mînăstirea Radu Vodă*.

Călugării din ctitoria lui Alexandru Vodă, în 1595 fuseseră luați de Mihai Viteazul și mutați în ctitoria sa, unde au rămas pînă la definitivarea lucrărilor de la Radu Vodă.

Sub Alexandru Iliăș Vodă (întîia domnie: 1616—1618), care urmasa lui Radu Mihnea, biv-vel vistierul (sau biv vel vornicul) Stoica se alătură boierului Lupu Mehedințeanul, cel care în 1618 dezlănțuie o sîngeroasă răscoală împotriva grecilor din țară, mai ales împotriva acelor pe care Alexandru Iliăș îi adusese cu sine din Moldova.

Sub Gavril Moghilă (iulie 1618—iulie 1620) fiul lui Simion Moghilă, la 25 martie (Bunavestire) 1620, boierul Stoica, ctitorul bisericii din Strîmba (1601) își face diata, iar înainte de 3 mai al aceluiași an, trece în cele veșnice și, probabil, s-a îngăduit înmormîntarea lui în ctitoria lui Mihai Viteazul, al cărui om de credință fusese. În 1627, în vremea lui Alexandru Vodă Coconul, murind și jupîneasa lui, Dochia, a fost pusă în același mormînt, peste care s-a așezat piatra, din care s-a păstrat fragmentul găsit, purtînd numai aceste cuvinte... *biv-vel-vornic cu soția lui*.

1627... pentru că altfel ar trebui să admitem că amîndoi au murit în anul 1627, în aceeași zi, și au fost puși împreună, în același mormînt.

Piatra mormîntală cred că a fost spartă intenționat și aruncată afară «prin purtarea de grijă» a cuviosului arhimandrit grec Teodosie Contopol, cu bunul prilej al reparației bisericii, în 1838, în urma cutremurului din 11 ianuarie al aceluiași an, după cum vom arăta mai jos (vezi nt. 21), pentru ca să nu mai amintească numele aceluia ce se răscolise împotriva grecilor din Țara-Romînească.

II. *. 1664. În anul 1664, cu prilejul restaurării și preînnoirii bisericii am găsit, lângă fereastra dinspre miazăzi a pronaosului — parcă într-adins ascuns — sub pardoseala de piatră, pusă în 1838 de egumenul grec Teodosie Contopol, mormîntul profanat și umplut cu moloz și cărămizi, în care fuseseră așezate rămășițele pămîntești ale pruncului Ion, fiul lui Grigore Ghica Vodă, acoperit de piatra funerară, frumos împodobită, avînd în partea de sus, în cerc, stema Țării Romînești, acvila cu crucea în cioc și, în dreapta și în stînga, soarele și luna, purtînd următoarea inscripție :

† СѢСѢТЪ АЧАСТЬ АНФРОСѢСЦАТЪ ПИАТОЪ ВДНХНЕШТЕ РОБѢА ЛБИ ДѢМНЕШЕ
 ІУ ІУАН СИН ПРѢАМНОСТІВѢАШ ДОМН ІУ ГЛЕГОРНЕ ГХНКА ВОЕВОД ШН АЛ МЖРИИ
 САЛЕ ДОАМНЕИ САЛЕ МАРИА ДОАМНЪ А ТОАТЪ ЦЕАРА РОМ. АНѢАСКЪ ШН СѢ. АРШ. АНДѢСКЪ
 ПРѢ АЧАСТЬ АБМЕ АНГРОПАТІСѢА АНЧА АН МЖЕНІАТНОЕА Ч СЪ КЕАМЪ МНХАН ВОДЕ,
 ХРАМѢА С(Ѣ. АН)Т(СА) НИКОЛАЕ УТ ХС. ЛЕАТ 1664.

М(Е)С(Е)ЦА ГХЕНАРИЕ ДНЕ АН.

† Supt această înfrumusețată piatră odihnește robul lui Dumnezeu Io Ioan Voevod, sin (fiul) prea milostivului domn Io Glegorie Ghica Voevod și al Măriei sale doamnei sale Maria, doamnă a toată Țara-Rumînească. Și sfîrșindu-se pre această lume, îngropatu-s-au aicea, în mînăstirea ce se cheamă Mihai Vodă, hramul S[fin]t[ul] Nicolae ot (de la) Hristos leat 1664.

În m(ese)ța (luna) Ghenarie, dne (zile) 18. (a anului 1665).

Grigore Vodă, despre care ne grăiește piatra de mormînt, este fiul lui Gheorghe Ghica Vodă, domnul Țării Moldovei (1658—1659). El a fost numit domnitor în Țara Romînească prin influența lui Constantin postelnicul Cantacuzino ³, ce ajunsese să fie cu mare vază la vestitul vizir Ki-

3. Familia Cantacuzino, care se trage din împărății Bizantului, a intrat în țară la noi la începutul secolului al XVII-lea. În secolul al XVI-lea, bunicul lor, Mihai, era vestit pentru averile sale și, prin darurile pe care le da Porții, ajunsese să influențeze asupra numirii domnitorilor în țările romine. Tareii lui porecliseră Șaitan-Oglu (Fiul dracului). A fost sugrumat din porunca Pađișahului, sub pretextul că a îndemnat pe Ioan Vodă cel Cumplit al Moldovei (1572—1574) să se răscole împotriva turcilor, iar tatăl lor, Andronic, a fost omorât dintr-un capriciu al vizirului. Patru frați Cantacuzinești, fiii lui Andronic, fugiră din locurile unde altădată stăpîniseră străbunii lor, găsindu-și adăpost, unul în Crimeea (Dumitru) și trei din ei în țările noastre. Un al cincilea, Mihai, a rămas în Constantinopol. Dintre cei veniți la noi, Toma și Iordache se stabiliră în Moldova, iar al treilea, Constantin-pare-se cel mai mare dintre toți, se stabilii în Muntenia, unde sosise prin anul 1615, la vârsta de vreo 25 ani. Înălțat repede în rangul de boierie, el ajunsese vel-postelnic sub Matei Basarab (1632—1654), care făcu din el omul său de încredere și-l însură cu nepoata sa Iliuca (Elena) fiica lui Radu Șerban Voievod. Din căsătoria lor s-au născut 11 copii, 6 fii

prului. Despre numirea sa la domnia țării, letopisetul Țării Românești spune următoarele :

«Deci fiind acolo (la Constantinopol) Grigorie Vodă, feciorul Ghicăi Vodă, și prinzind de veste, mers-au și el singur de au căzut la Costandin postelnicul cu multă rugăciune ca să-l facă domnu, făgăduindu-se că-i va fi ca un fecior bun, și ce-i va zice va face. Deci Costandin postelnicul i-au luat credința, și să făgădui că-l va face domnu, socotind că au născut în țara Moldovei, și acolo au crescut, și el va și rindul (rinduiala) țării, și-i va fi milă de săraci, și-l jură pre sfinta Evanghelie, și făcu Zapis cu mare legătură scris de mîna lui, ca să-l aibă ca pre un tată, și să-l cinstească cumsecade, și așa îl duse la vizirul de-l îmbracă cu caftan, și sărută poala împăratului, și i-au dat steag de domnie. Și au venit Io Grigorie Ghica Voevod cu agă turc, și au descălecat în scaun în Caracal; joi în zioa de sfetii Sava, dechemvrie 5, leat 7169 (= 1660), și au dat poclonul domniei 1000 de pungi și făcu obiceiul. Și dacă veni în țară, scoase oierit pre la toți boierii, și mănăstirile și slujitorii, și puse o jumătate de bir pre slujitori, de împlini acea mie de pungi, și plăti foată datoria. Atuncea să făcură năpăști, și fugiră slujitorii, și domnia cu pace. Deci murind vizirul Kipriliul puse împărăția iar pre un fecior al lui, vezir. Acesta s-au ridicat cu multă oaste turcească și cu tătari de au mersu și Evstratie Dabița Vodă, domnul Moldovei, și Grigorie Vodă, domnul muntenesc. Și au purces la iunie 20, leat 7171 (= 1663), și au intrat în Țara Ungurească și au bătut cetatea ce-i zic *Uivarul* * zile 43 și au luat-o, și au mai luat turcii și alte cetăți după împrejurul Uivarului, și au robit și au arsu Țara Ungurească foarte rău. Iar Grigorie Vodă cînd mersese la oaste luase și pă trei feciori ai lui Costandin postelnicul, anume Drăghiciu vel paharnic, Șarban vel logofăt și Costandin vel stolnic, și-i slujia foarte cu dreptate și cu credință mare, iar Costandin postelnicul rămăsese aicea în țară săzînd la casa lui, precum i să făgăduise Grigorie Vodă cînd au luat domnia. Iar diavolul, pizmașul neamului creștinesc, văzînd pre Costandin postelnicul că sporea spre fapte bune, făcînd multe milostenii în taină pre la mînăstiri, și pre la săraci, și primea pre cei străini și-i căuta, și Dumnezeu încă-i ajuta, și sporea casa lui cu de tot binele, iar diavolul îl cercă, precum iaste obiceiul lui să-l prinză în cursele lui, și nu putea să să lipească de el, ce găsi doao vase rele, unul grecesc și altul rumînesc, anume Stroe vornicul Leurdeanul și Dumitrașco vel vistier Țarigrădeanul. Aceștia erau lăsați de Grigorie Vodă să păzească scaunul domniei. Iar ei făcură sfat drăcesc în taină, cu doamna *Mariia a lui Grigorie Vodă*, și trimise cărți de olac la Grigorie Vodă în oaste, făcînd piră mare asupra ticălosului Costandin postelnicul, cum (că) el umbla pre la turci pre marginea Dunării de-l părăște că iaste hain, și nu bagă în seamă pre doamnă-sa, ci-ș bate joc de dînsa, și cum că oprește țara să nu dea bir și alte multe prihăni i-au scris. Iar Costandin

și 5 fete. Este sugrumat în trapeza Mînăstirii Snagov în luna decembrie 1663. Mai tîrziu, se urcă pe tronul Țării-Romînești fiul său Șerban Cantacuzino (1678—1688), al cărui nepot de soră avea să fie Constantin Brîncoveanu, urtașul său la tron (1688—1714).

* «*Uivar*» = cetate nouă.

postelnicul nimic de acestea n-au fost vinovat, nici au știut. Deci întorcându-să Grigorie Vodă de la oaste, iar Stroe vornecul mai cu deadinsul îi scria și împropăta pira, și-l învăța să nu grăiască nimic cu Costandin postelnicul, ce cum va sosi în scaun să trimită să-l omoare fără-de-veste. Deci Grigorie Vodă își întoarse firea și crezu pre Stroe vornecul și pre Dumitrașco vistierul, și uită tot binele ce-i făcuse Costandin postelnicul și jurămintul călcă, și cum sosi în scaun în București, îndată îl apucară acei doi draci cu gurile și-l puseră la calea lor cea spurcată, cum puseră și cele doao mărturii mincinoase pre Pilat de au răstignit pre Domnul nostru Iisus Christos, așa făcură și ei pre Grigorie Vodă, de trimise pe Bratul vel căpitan za (de) Dorobanți la casa lui Costandin postelnicul și fără-de-veste l-au luat din așternut, și l-au dus noaptea la mănăstirea Zna-gov. Și era Sîmbătă spre Duminică, dechemvrie 20. leat 7171 (= 1663), în zioa de sfetii Ignatie, și acolo au stătut la Dumnezeiască liturghie, tot în genunche înaintea sfintelor icoane, și fiind gata s-au pricestuit cu sfintele taine a(le) Domnului nostru Iisus Christos.

«Și cînd au fost seara pă la cină l-au omorit în trapezăria mănăstirii. Iar Grigorie Vodă dacă-i spuseră că l-au omorit, el atuncea s-au deșteptat, și au zis cătră părintele Ștefan Mitropolitul și către toți boierii, că n-au știut cînd l-au omorit și cum au fost adormit, căindu-să și plîngînd de moartea lui Costandin postelnicul și blestema pe Stroe vornecul, și pre Dumitrașco vistierul căci ei l-au îndemnat de l-au omorit nefiindu-i nimica vinovat.

«Iar trupul lui Costandin postelnicul, l-au ridicat jupîneasa lui Iliina și cu coconii lui anume Drăghiciu, Șarban, Costandin, Mihai, Iordache, și cu mare cinstle l-au îngropat la mănăstirea lui la Mărgineni, făcîndu-să progrebanie și pamete (pomană) cum să cade... Și toată țara îl plîngea pre dînsul, că au pierdut un stîlp carele sprijinea toate nevoile țării; plîngu-l săracii că au avut de la dînsul multă căutare și milă, și tuturor le-au părut rău de moartea lui, și creștinilor și păgînilor. Și de la cine îi fu acea moarte necuvioasă! De la Grigorie Vodă, pre carele el l-au făcut domnu, și l-au cinstit și i-au slăvit numele, și de la Stroe Leurdeanul, pre carele l-au scos de doao ori de la moarte, și încă i-au fost și cuscru, că au ținut pre fata lui un fecior al lui Costandin postelnicul anume Șarban postelnicul; și de la Dumitrașco, căci i-au fost nepot de văr primare, și l-au crescut în casa lui, și l-au ținut ca pre feciorii lui și l-au boierit. Și au făcut Grigorie Vodă o mănăstire mare și frumoasă în tîrgu Focșani, hramul ei sfîntul proroc Ioan Botezătorul.

«Iar cînd au fost la mai 9. leat de la Christos 1664, venit-au poruncă de la împărăție de au mersu și Grigorie Vodă cu oștile al doilea rînd la Uivar, și de acolo au mersu cu Husiin pașa al Budii, și cu Evstratie Dabița Vodă, domnul Moldovei, de au bătut cetatea Leva și nimic nu i-au stricat, pentru că au venit în ajutor cetății oaste nemțească, fiindu-le cap Zuza. Și la iunie 9, s-au lovit cu ei și fu izbînda nemților, luînd de la turci, și de la moldoveni și de la munteni, toate corturile și tunurile, și carăle cu zahara ca la 4000 tot cu 8 boi, iar ei scăpară numai cu trupurile și fugiră.

«Deci dacă veni Grigorie Vodă de la oaste, când fu la august 1. leat 7172 (= 1664), și lui încă-i trimise Dumnezeu judecată, că să bolnăvi un cocon al lui ce-l avea de țită foarte rău, și făcea grozăvii multe, că era mic înfășat, iar el sărea ca unul de trei zeci de ani, și tot țipa, și zberia, și necheza ca caii, pînă își dete duhul, și-l îngropară la mănăstirea lui Mihai Vodă. Iar Grigorie Vodă foarte să intristă, și tot să căiia de moartea lui Costandin postelnicul, și-ș pierdu mintea și sfatul, cît nu știa ce face, ci umbla tăvălindu-se din zi în zi. Iar cînd fu la noiembrie, leat 7172 (=1664), temîndu-se ca să nu-l prinză turcii, pentru vina ce au făcut de au fugit cu oștile de la Leva, s-au sculat împreună cu doamnă-sa, și au fugit în Ardeal. Și de acolo au trecut în Țara Nemțescă, de șădea acolo, și lepădîndu-se de pravoslavnica credință să făcu papistaș. Și au domnit ani 4 fără o jumătate de lună»⁴.

Coconul mic de care ne grăiește letopisețul țării fără a-i spune numele, mort și îngropat în Mănăstirea Mihai Vodă, este Ion, precum adeverează inscripția de pe mormîntul său, reprodușă mai sus. Deși lespeda este mare, locul de mormînt era mic.

Coconul Ion, fiul lui Grigorie Ghica Vodă și al doamnei sale Maria, născută Sturza, a murit fiind încă în fașă. Tatăl său, Grigorie Ghica Vodă a domnit de două ori în Țara-Romînească : întîi în 1660—1664, iar a doua oară, de la 1672 și pînă la 1674.

Cuprinsul inscripției de pe lespeda de mormînt cu textul letopisețului țării se completează de minune unul pe altul și astfel avem oglinda adevărată asupra aceluia trecut⁵.

III. — 1664. Atîrnată de un suport, pe ieșindul zidului dinspre răsărit, deasupra acestui mormînt (ascuns sub pardoseala bisericii aproape o sută de ani) a ars neincetat, fără să fie clintită de la locul său, o frumoasă candelă voievodală, din argint, pusă la 1664 de îndureratul părinte, la mormîntul fiului său. (Bătrînul cîntăreț Ion Bălan, născut la 1887, numit paraclicer al bisericii în 1907, iar în 1908, cîntăreț, mi-a mărturisit că în acel loc a găsit-o, și tot acolo a rămas pînă la restaurarea bisericii. Acum este fixată pe Crucea Răstignirii de pe Catapeteasmă).

Pe un medalion aurit, fixat pe o latură a candelii, este cizelată stema Țării Romînești (asemenea celei de pe mormînt), în jurul căreia sînt gravate literele :

Г. Г. М. Z. V. V.

Г.(ГРИГОРЕ) Г.(ГХИКА) М.(МУНТЕНА) Z.(ЗЕМЛЕ) ВВ.(ВОЕВОДА)

Grigore Ghica, Domn (al) Țării Munteneste (Zemle Muntenia).
(Zemle = țară, pămînt. Unii dintre domnitorii Țării Romînești s-au inti-

4. St. Nicolăescu, *Letopisețul Țării Romînești*, (I. a.), București, p. 73—76.

5. Idem, *O nouă și interesantă inscripție la Biserica Mihai Vodă din Capitală*, în ziarul «Universul» nr. 262, marți, 6 octombrie 1931, p. 2; V. Brătulescu, *Un jiu al lui Grigore Ghica Voievod în mormîntul la biserica Mihai Vodă*, în «Bul. Com. Mon. Istorie», XXIV, (1931), p. 43.

tulat, în slavonește : Gpd. (Gospod) zemle Vlachiscoe = domn al Țării Valahiei).

IV. *. — 1672. (1678—1688). În biserica Mihai Vodă a fost înmormintat Preda Urdăreanu mare sluger, trecut în cele veșnice în ziua de 3 februarie 1672 (în vremea domnitorului Antonie din Popești, boier muntean, 13 martie 1669—februarie (înainte de 22) 1672), iar piatra mormîntală i-a fost pusă de fiul său Barbul, sub Șerban Cantacuzino (1678—1688), după cum deslușim din cuprinsul inscripției :

† СВЯТЫ АЧАСТЪ ПИАТЪРЪ АФЛАСЕ ВАСЛЕ РЪПОСАТЪСАИ ПР(Е)ДИН СРДЪРЪАИ
 Ч АС ФОСТЪ СЛЪГЕРЪ ВАРЕ СЪ (А)С СЪК(А)РНИТЪ ЛА ЛЪТЪ 3 ЗП ЛА ЛЪНА ЛЪН
 ФЕВ. Г ЗНАЕ АРЪ АКМЪ А(Н) ЗНАИЕ ПР(А) ЛЪМИНАТЪСАИ ДОМЪС ІУ ШЕРЪАН
 К.(АНТАКУЗИНО) В(АСАРАБ) КОИКОД ДЕ ЧИНСТИТЪСАЪ ФИАСЪСЪ БАРЪСАЪ ВЕЛИКИ
 ПАХ(АРНИК) ДЪПЪ ОСЪРДИА ЧЪ ФІАСКЪШИ ПИАТРА Е ПЪСЪ ДЪСЪПРА ВАСЕАОРЪ
 ПЪРИНТЕАЪ СЪС

† *Suptu această piatră află-se oasele răposatului Predii Urdăreanu, ce au fost slugerul mare, (care) s-au săvârșit la leatu 7180 (7180—5508 = 1672), la luna lui Feb(ruarie), 3 zile. Iară acum, în zilele pre(a) luminatului Io Șerban C(antacuzino) B(asarab) voi(e)vod (1678—1688), de cinstitul fiul său Barbul Velichii Pah(arnic), după osîrdia cea fiească și piatra e pusă deasupra oaselor părintelui său* ⁶.

Preda slugerul Urdăreanu era cumnat cu Ivașcu al II-lea Băleanul (despre care vom vorbi mai jos), pentru că soția sa, Stanca Urdăreanca, era sora acestuia. Boierii Urdăreni din Țara Românească și-au luat numele de la moșia Urdari, din județul Gorj, pe care o stăpînea în iunie 1495, sub Vlad Vodă Călugărul (1482—octombrie 1495). un postelnic Stancu din Urdari. Un postelnic Balaciu din Urdari (15 iulie 1589, sub Mihnea Turcitul : 1585—1591) are un fiu, pe Stoica din Urdari, postelnic la 16 mai 1623, sub Radu Mihnea Vodă, iar acesta are un fiu, pe Preda și o fiică pe Gherghina din Urdari, (care, la 25 ianuarie 1623, are o fiică Iana). Pe acest Preda Urdăreanu îl aflăm paharnic la 1651 și, după ce trece prin mai multe slujbe mai mărunte, îl întilnim vel sluger, la 1671, și mai în urmă, vel paharnic, cu toate că în inscripția tombală i se amintește doar dregătoria de mare sluger. A fost căsătorit în două rînduri : 1. cu *Stoiana*, fiica unui Lăpădat, căpitan de dorobanți, și 2. cu *Stanca*, fiica lui Grigore Banul Băleanul (tatăl lui Ivașcu al II-lea). Fiul lui Preda Urdăreanu, Barbul, nu era înrudit cu Ivașco al II-lea Băleanul, căci era din prima căsătorie a părintelui său (cu Stoiana). Acest Barbul a fost căsătorit cu domnița Ilinca, una din fiicele lui Șerban Vodă Cantacuzino, și, după cum vom vedea, Preda slugerul Urdăreanu și cu Ivașco al II-lea Băleanul (al cărui fiu, Grigore, luase în căsătorie altă fiică a aceluiași domnitor) fuseseră și cuscri.

În timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (socrul său) și sub Constantin Brîncoveanu, Barbul Urdăreanu a fost în dregătoria de vel-paharnic.

6. Vezi și N. Iorga, *Inscripții*, I, București, 1905, p. 258.

iar în 1714 (anul muceniciei lui Brîncoveanu). s-a călugărit în Mînăstirea Șegarcea, luînd numele de Paisie Ieromonahul.

Nu cunoaștem împrejurările care au determinat înmormîntarea sluggerului Preda Urdăreanu în ctitoria voievodală a lui Mihai Viteazul, — bănuim o înrudire cu boierul Stoica Roșianu din Strîmba Gorjului, despre care am vorbit mai sus.

V. *. — 1679 și 1776. Pe chenarul altei pietre mormîntale citim următoarea inscripție :

† СВѢТЪ АЧАСТА ПИАТРОЪ ВДЕНЕСКЪ ОАСЕЛЕ РОБСАШИ... ИВАШКЪ ВЕЛ ВО(Р)НИКЪ
W(T) БЪЛЕА(НИ) ШИ СЕ ПРЕСТАВИ А(Н) ЗНАЕЛЕ АС(И) ІУ ДУКА ВОЕВО(А) А(Н)
М(ЕСЕ)ЦА А(С)ГЪСЕТ ДНЕ АА, ЛЕАТ † ЗРПЗ.

† Suptu această piatră odenescu oasele robului... (lui Dumnezeu)... Ivașcu vel vo(r)nic o(t) Băle(ni) și se prestăvi în zilele lu(i) Io Duca Voevo(d) p(r)in m(ese)ța A(u)gust zile 31, leat(ul) 7187 (7187—5508 — 1679)⁷.

Ivașco (sau Ivașcu) vel vornic din Băleni — al doilea din familia Bălenilor cu acest pronume — este unul din fiii lui Grigore Banul Băleanu (mort în 1678) și al Chiajnei, fata lui Vasile postelnicul din Brătiești. Așadar, era nepot de fiu al lui Ivașco I Băleanul, al cărui moș era însemnatul boier din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și sfetnic de taină al lui Alexandru al II-lea Voevod (Alexandru-Mircea, zis Oae-seacă : 1568—1577, și al fiului său Mihnea al II-lea Voevod : 1577—1583 și 1585—1591) : Ivașcu vornicul din Golești, de la care, evident, îi venea și numele. (Ivașcu vornicul din Golești, împreună cu fratele său Albuclucerul, «și-au pus capul», pentru apărarea lui Alexandru Vodă în lupta cu Ioan Vodă al Moldovei (1572—1574) de la Jiliștea, de pe râul Rîmna, din aprilie 1574, când Ivașcu a fost rănit, iar Albu Clucerul și-a pierdut viața. Întrucît contribuise la moartea lui Vintilă Vodă (care a domnit numai 4 zile, în mai 1574), înainte de venirea pe tron a lui Petru Cercel (1583—1585), fratele lui Vintilă Vodă (amindoi frați cu Mihai Viteazul și toți trei fii ai lui Pătrașcu cel Bun), Ivașcu vornicul a luat drumul pribegiei în Ardeal și Moldova, unde moare, la 20 decembrie 1584, în Baloțești, județul Putna, și este înmormîntat de Petru Șchiopul domnul Moldovei, în Mînăstirea Bistrița, ctitoria lui Ștefan cel Mare).

Pe Ivașco al II-lea Băleanul îl întîlnim ca postelnic la 1662, mare clucer la 1670, mare logofăt la 1672, și mare vornic, în Moldova, la 1679, în chiar anul morții sale, oasele fiindu-i aduse și îngropate, mult mai târziu, în ctitoria lui Mihai Viteazul. Specificarea din inscripție că a murit în domnia lui Duca Vodă este adevărată pentru domnia acestui voievod în Moldova, pentru că Gheorghe Duca Vodă a fost domnul Moldovei, pentru a doua oară, din noiembrie 1678 pînă la 4 ianuarie 1684 (dar fusese domn și în Muntenia, de pe la sfîrșitul lui noiembrie 1673 pînă la 30 noiembrie 1678, cînd i-a urmat la tron Șerban Cantacuzino (1678—1688).

7. *Ibidem*, p. 257.

Ivașco al II-lea Băleanul a fost căsătorit cu Maria, fiica lui Ivașco Cepariul, și a avut trei copii :

1. Grigore, postelnic la 1687, vornic de Tîrgoviște la 1701, mare sluger la 1711, vel vornic la 1713, vel logofăt la 1716, mai apoi consilier imperial, la 1725. Fusese căsătorit, la 1688, cu domnița Smaranda, altă fiică a lui Șerban Vodă Cantacuzino, apoi cu Maria R. Năsturel, și a avut trei fii : a) Matei vel comis, mort după 1748, fără scoboritori din soția sa Ilinca ; b) Constantin, mort la 1743, fost soț al Smarandei Brîncoveanu, fără copii, și apoi al Bălașei Greceanu, de la care a avut un fiu, Radu, vtori spătar, mort și el fără scoboritori ; c) Ioan, căpitan, mort în Oltenia, înainte de 1748, în vreme ce fiii săi lipseau din țară în acel an și despre care nu se mai știe nimic.

2. Ecaterina, soția cronicarului Radu Greceanul (din vremea lui Constantin Brîncoveanu). Au avu trei copii : a) o fiică, al cărei nume nu ne este cunoscut, și nici al soțului său, despre care însă se știe că au avut o fiică, Păuna, despre a cărei existență nu mai avem nici o altă știre ; b) Constantin Greceanu, ce era văr cu un Iorga Căpitan, moare fără scoboritori, și c) Maria, ce era vară cu un Matei Băleanu, și moare la 1723, fiind înmormîntată la biserica Stavropoleos, și a fost soția unui Constantin, postelnic, fiu al unui Stere, clucer, despre ai căror scoboritori nu avem nici o știre.

3. Stanca, soția lui Șerban Știrbei, morți fără scoboritori.

VI. *. — Pe la mijlocul aceleiași pietre, pe toată suprafața dintre che-nare, citim altă inscripție din 1776, de data aceasta în grecește :

ΤΥΜΒΟΣ ΚΑΤΕΧΑ ΤΟ ΣΩΜΑ ΣΜΑΡΑΓΔΙΖΑΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΙΑΣ
ΔΕΓΩ ΧΡΥΣΟΣΚΛΑΙΪΣ ΘΥΓΑΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΪΣ ΤΣ ΜΠΛΑΣΑΧΗ Κ' ΤΗΣ ΣΥΛ-
ΤΑΝΗΣ ΔΟΜΝΙΣ ΤΥΓΑΤΡΟΣ ΜΑΝΪΣ ΣΥΔΕ ΚΕ ΔΟΣ ΠΤΑΙΣΜΑΤΩΝ
ΤΗΝ ΛΥΣΗΝ αψος * ιαννς κ αρις α *

Mormîntul adăpostește trupul Smărăndiței, adică al Agaoaiei a lui Hrisoscoleu, fiică a lui Dimitrie Balasachi și a Sultanii Doamnei, fiica lui Manu. Iar Tu, Doamne, dă-i dezlegarea păcatelor, 1776, ianuarie 21⁸.

În mormîntul acoperit cu această piatră fusese îngropată Smărăndița Balasachi, fiica lui Dumitrașco Balasache, agă și postelnic, mort la 1756. Precizările genealogice de pe piatră sînt juste. Smărăndița a fost soția lui Ianache Hrisoscoleo, care, într-adevăr, în 1776 era agă.

Despre Dumitrașco Balasache știm doar că a fost îngropat în București și, poate, că va fi fost fiu al lui Șerban Balasache, vel armaș și fost capuchehaie al Moldovei la 1739. Să fi fost el frate cu Iordache Balasache, vel agă la 1716, vel postelnic, în Moldova, între 1759—1764 și care era mort la 1777 ? Acest Iordache, însurat cu o Casandră, a fost socrul lui Teodor Cantacuzino-Deleanul.

Smărăndița Hrisoscoleo a avut un singur frate, pe Grigorașco Balasache, boier, atît în Muntenia, cît și în Moldova, unde a fost chiar și pîr-

8. *Ibidem*, p. 257.

călab de Suceava la 1793. Reîntors în Muntenia la 1800, nu știm când va fi murit. A fost ginerele lui Mihai Constantin Vodă Suțu și a avut un singur fiu, pe Mihai Balasache, comis la 1819, mort fără scoboritori.

Am spus că denumirea de Agaoaia din inscripție este veridică, deoarece soțul Smărăndiței, în anul morții ei, 1776, era agă, mai apoi, mare ban de Craiova, la 1779, și Caimacam al Scaunului Olteniei la 1783—1784, avînd un fiu, pe Grigore Hrisoscoleo clucerul de la 1792, soțul unei Rucsandra Băleanu, de care vom vorbi mai jos. Ianache Hrisoscoleo-agă era fiul altui Ianache I Hrisoscoleo, fost și el mare Ban de Craiova în mai multe rînduri, între anii 1749—1768, și care a avut de soție pe fiica lui Lascăr Mamona. Acest Ianache I Hrisoscoleo era fiul lui Iordache, vistiier moldovean la 1711, a cărui soție era domnița Safta Constantin Duca.

Rucsandra Băleanca era fiica altui Grigore Băleanul, mare vornic, mort la 1788 (soțul unei Anița, fata Știrboacei), fiu al lui Ioan Băleanu, astfel că Rucsandra era o strănepoată de sînge a lui Grigore vel logofătul Băleanul, unul din frații lui Ivașco al II-lea Băleanul, întrucît Ioan îi era fiu. Această Rucsandră, mai înainte de a lua pe Grigore Hrisoscoleo, fusese soția lui Iordache Colfescu; își face diata la 1819, și moare la 1835, fără scoboritori din Hrisoscoleo.

De asemenea, termenul de «Doamnă», menționat în inscripția tom-bală, este și el în parte justificat, deoarece soția lui Dumitrașco Balasache (deci maica Smărăndiții) era, în adevăr Sultana, fiică a unui Manu, căci tatăl acestei Sultana era Mihai din Castoria (născut c. 1690, mort după 1748, fiu al lui Manolache (Manul) din Castoria, mort după 1690) și al unei Smaranda. Văduvă după Dumitrașco Balasache, Sultana (născută Manu) s-a căsătorit cu Ioan al II-lea Vodă Mavrocordat (alt fiu al lui Nicolae Alexandru Vodă Mavrocordat) care a fost domn al Munteniei, I : 1716, și II : 1719—1730, iar în scaunul Moldovei din 29 iulie 1743 pînă la 17 august 1747. Dar și Ioan al II-lea Mavrocordat Voievod a mai fost căsătorit, căci adevărata Doamnă a Moldovei (cînd Ioan era domn în scaun) a fost Maria Teodor Guliano, mama lui Alexandru Vodă Mavrocordat al Moldovei (1785—1786), zis «*Firaris*» (Fugarul).

Am însemnat aci toate aceste înrudiri, ascendențe și încuscări, pentru a arăta că nu aflăm o înrudire între această Smărăndiță Balasache, soție în a doua căsătorie a lui Aga Ianache Hrisoscoleo, și Ivașco al II-lea, decît atunci cînd fiul său, clucerul Grigore Hrisoscoleo, despre care am vorbit mai sus, ia în căsătorie pe Ruxandra Băleanca, fiica lui Grigore Băleanul, care, la rîndul său, era fiul lui Ioan Băleanul, iar acesta, fiul lui Grigore Băleanul, fratele lui Ivașco al II-lea⁹. Nu știm cine a fost soția acestui Grigore, care, de altfel, este strămoșul tuturor Bălenilor, a căror spiță a ajuns pînă în vremurile noastre, neam stins astăzi în linie directă.

9. Ivașcu II Băleanul a avut doi frați: Grigore vel logofăt și Hrizea postelnicul, și cinci surori: Neașpa, măritată cu Radu Dudescul; Anca, măritată cu Hrizea Bengescu; Stanca, măritată cu Preda Urdăreanu, despre care am vorbit; altă fiică, al cărei nume nu ne este cunoscut, pare să fi fost soția lui Nicolae Dudescul; Maria, măritată cu Hrizea Popescu, mama cronicarului Radul zis Catalan, călugărit sub numele de Rafail.

Nu știm precis nici dacă această înrudire Balasache-Hrisoscoleo cu neamul Ivașco al II-lea din Băleni s-a întâmplat înainte de moartea Smărăndiței (anul 1776) sau mai târziu. Credem însă că mai înainte, pentru că numai datorită înrudirii cu Barbu Urdăreanu (fiul lui Preda) prin Băleni, a putut fi înmormântată Smărăndița Hrisoscoleo în biserica Mihai Vodă, și mult mai târziu au fost aduse aci oasele lui Ivașco al II-lea din Moldova (unde murise, la 1679) și depuse în mormântul rudei sale Smărăndița, cu toate că strămoșul său, Ivașcu Vornicul din Golești, fusese părtaș la moartea lui Vintilă Vodă, în mai 1574, fratele lui Mihai Viteazul, a cărui ctitorie este biserica. Deducem aceasta și din faptul că pe suprafața principală a pietrei este inscripția funerară a Smărăndiței, Agaoaia lui Ianache Hrisoscoleo, și numai pe chenar s-a scris : «*Supt această piatră odenescu oasele robului (lui Dumnezeu) Ivașcu vel vornic ot (din) Băleni...*».

Așadar, nu trebuie să se creadă că Smărăndița Balasache Hrisoscoleo a fost așezată în mormântul lui Ivașco Băleanul, ci, dimpotrivă, oasele acestuia au fost depuse, după 1776, în mormântul ei, cînd s-a săpat și inscripția de pe chenarul pietrii.

VII. — 1711. Deasupra intrării, pe chenarul de piatră cu frumoasă ornamentație brîncovenească, care încadrează ușa principală, citim următoarea inscripție :

1594 EKTICTH O NAOS OI ΠΥΛΗ ΕΠΙ ΕΤΨC 1711 ΗΓΨΜΕΝΕ-
BONTOC ΙΩΧΦ ΤΨ ΕΚ ΜΥΛΨ.

*La 1594 s-a zidit această biserică, iar ușa în anul 1711, pe timpul egumenului Iosif din Milos*¹⁰.

Datorită însemnării în acest loc a anului 1594, multă vreme s-a crezut că *în acest an* Mihai Viteazul și-a înălțat ctitoria sa, ceea ce a dat naștere la o mulțime de interpretări și confuzii, despre care vom vorbi cu alt prilej. Azi, e îndeobște cunoscut că Mihai Vodă și-a zidit biserica în anul 1591, pe vremea cînd era Mare Ban al Craiovei, locțiitor în această dregătorie al unchiului său Iane Epirotul, aflat capucehaie la Constantinopol al domnitorilor Mihnea Turcitul (1585—1591) și Ștefan cel Surd (mai 1591—iunie 1592), fiul nelegitim al lui Ioan Vodă cel Cumplit al Moldovei. Anul 1594 nu ne poate arăta decît anul cînd toate lucrările ale acestei mari ctitorii au fost sfîrșite, iar Mihai era în scaunul domnesc al Țării Românești (1593—1601).

Chenarul de piatră brîncovenesc, pus la 1711 de egumenul Iosif din Milos, ne îndreptățește să credem că la reparațiile și preînnoirile făcute în acel an acestui sfînt locaș, domnitorul Constantin Brîncoveanu (1688—1714) a contribuit din plin — după cum a contribuit la repararea, adăugirea și, în multe cazuri, la rezidirea ctitoriilor basarabe — de vreme ce este trecut între ctitorii acestei biserici, împreună cu soția sa, Maria-Doamna (și nu Ioana-Doamna, după cum greșit s-a citit în vreo însemnare numele

¹⁰ Vezi și N. Iorga, *op. cit.*, p. 255.

său¹¹, — și greșeala s-a repetat pînă în vremea noastră. Cunoscut este și faptul că nici o doamnă a voievozilor Țării Românești nu s-a chemat Ioana).

VIII. *. — 1741. Pe un sfînt Potir de argint, poleit cu aur, dintr-un rînd de sfînte vase, care s-au dat fostului Muzeu Național, era scris :

† ΜΝΗCΘΗΤΙ ΚΕ ΤΩΝΑΡΤΟΔΩΝ CΨ ΔΨΛΩΝ: ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΨ, ΜΑΡΙΑC, ΝΙΚΟΑΑΨ, ΖΟΗC ΤΩΝ (Γ)ΝΕΩΝ ΚΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΑΥΤΩΝ. 1741.

Pomenește, Doamne, pe păcătoșii robii Tăi : Constantin, Maria, Nicolae, Zoe, pe părinții și pe copiii lor. 1741.

IX. *. — 1776. Pe altă piatră se mai poate citi :

† ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ Η ΔΟΥΛΗ ΤΨ ΘΕΨ ΜΑΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΝ ΠΑΤΗΡ ΒΑΣΕΛΕΙΟΣ, ΜΑΤΗΡ ΔΕ ΘΕΟΔΟΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΣ ΜΟΛΔΑΒΙΑ ΕΝ ΤΩ ΕΙΚΟCΤΩ ΔΕ ΕΤΕΙ ΤΗΣ ΗΑΙΚΙΑC ΑΥΤΗΣ ΑΝΑΡΙ ΝΟΜΙΜΩ ΑΝΑCΤΑCΙΩ CΥ (ΜΩ) ΒΟΡΝΙΚΟ ΒΑ... Ω ΤΩ ΕΚ ΚΕΡΚΥΡΑC CΥ Ν... ΑC ΚΑΙ CΥΝ Α... ΡΩ ΕΚ ΜΟΛΔΑΒΙΑC ΕΙC... ΚΤ... ΑΦΙΚΟΜΕΝΗ ... ΔΕ CΗ ΜΕΡΩΝ ΠΑ... ΒΟ... ΝΟCΩ CΥ... ΡΙΟΝ ΑΠΕΛΑ...

† *Aici zace roaba lui Dumnezeu Maria, al cărei tată, Vasile, iar mamă, Teodosia, și patria Moldova, în al douăzecilea an al vîrstei ei, cu bărbatul ei legiuit Anastase Simu Vornicu Vl... cel din Corfu, împreună cu... ro... din Moldova, venind la Ct... în zilele... Pa... vo... de boală... s-a săvîrșit... 13.*

Nu știm cine va fi fost acest vornic Anastasie Simu din Corfu, de pe vremea lui Alexandru Ipsilante, și nici nu putem face o legătură cu omonimul său de mai tîrziu, bogătașul Anastasie Simu (1854—1935) înzestrătorul și donatorul colecțiilor de artă din Muzeul din București, care i-a purtat numele.

X. *. — 1776. Această piatră a fost așezată peste rămășițele pămîntești ale Mariei Simu, mult mai înainte de anul 1776, pentru că în medalionul de deasupra acestei inscripții, în care va fi fost poate sculptat un simbol

11. Vezi : Constantin St. Biliurescu, *Biserica Mihai Vodă din București*, în *Monastirile și bisericile din România*, București, 1890, p. 143 ; Pr. Marin Dumitrescu, *Monastirea Mihai Vodă*, în *Istoricul a 40 de biserici din România*, vol. II, București, 1902, p. 67. Alături și celălalt afirmă că ctitorii bisericii : Mihai Voievod, Stanca-Doamna, Ghiorma postelnicul (nu Stoica), Caplea, Constantin Voievod Ioana-Doamna (!), Nicolae, Florica, Pătrașcu Voievod și Teodora (în călugărie, Teofana) *sînt zugrăviți* pe zidul bisericii. În realitate n-au fost zugrăviți decât *Mihai-Voievod* și *Stanca-Doamna*, iar vreo inscripție (sau însemnare, la Proscomidie) în pictura bisericii de la 1838, cu arătarea numelor ctitorilor, nu s-a aflat.

12. În *Catalogul fostului Muzeu Național*, publicat în București, 1906, sînt înregistrate la nr...

13. Vezi și N. Iorga, *op. cit.*, p. 256.

obișnuit pe asemenea pietre : cruce, ancoră etc. iar acesta a fost răzuit și s-a însemnat următoarele :

1776

† ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ
Ο ΔΨΑ ΤΨ ΘΕΨ ΚΑΠΙ-
ΤΑ(N) ΔΗΜΙ(T)ΦΗΚ ΝΑΡ-
ΑΨΝΑΡ. СЕР. КГ.

† *Aici zace robul lui Dumnezeu căpitan Dimitrie Naragunar. Septembrie 23*¹⁴.

De bună seamă că între aceștia vor fi fost legături de rudenie, de vreme ce li s-a însemnat numele pe aceeași piatră (deși separat), însă punerea lor într-un singur mormînt s-a făcut la distanțe mari de timp. Și faptul că au fost înmormîntați în această ctitorie voievodală, ne îndreptățește să credem că au făcut parte din familia de seamă și au avut, poate, oarecare legături cu această ctitorie.

Pînă acum n-am deslușit de nicăieri alte date mai lămuritoare. Putem spune numai că decesul căpitanului Naragunar (desigur grec, ca și vornicul Anastasie Simu) s-a întîmplat sub domnitorul Alexandru Ipsilante, și el de origine greacă (26 septembrie 1774—15 ianuarie 1782), în vremea cînd acesta își construia curte domnească, lângă Biserica Mihai Vodă, mai sus, pe deal, în partea dinspre miazăzi, în 1775—1777 (pe locul luat cu schimb de la această mînăstire), și cărei curți, arzînd în decembrie 1789, i s-a spus «Curtea arsă».

XI. — 1804. Pe un sfînt Potir de argint, poleit cu aur, făcînd parte dintr-un alt rînd de sfînte vase, aflat în biserică, citim :

† ΜΝΗΣΘΗΤΙ, ΚΥΡΙΑ, ΤΨ ΔΨΔΨ ΣΟΥ ΚΥΡΙΑΨ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΨ ΜΙΧΑΛΙΩΤΨ. 1804.

Pomeniște, Doamne, pe robul Tău Chiril Arhimandrit Mihaliot (din Mănăstirea Mihai Vodă). 1804.

XII. — 1804. Pe un clopot mic (în greutate de 80—90 kgr.), citim inscripția :

† ΕΓΕΝΕΤΟ Η ΠΑΡΨΣΑ ΚΑΜΠΑΝΑ ΔΙ ΕΞΟΔΩΝ ΚΥΡΙΑΛΨ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΨ ΜΙΧΑΛΙΩΤΨ. 1804.

† *S-a făcut acest clopot cu cheltuiala Arhimandritului Kiril Mihaliotu (din Mănăstirea Mihai Vodă), 1804 Au(gust)*¹⁵.

În 1917, în timpul ocupației, acest clopot a fost luat de nemți, pentru a fi preschimbat, împreună cu altele, în tunuri ; însă, după retragerea lor,

14. *Ibidem*, p. 256.

15. Acest clopot are toatele rupe și cred că e singurul rămas din clopotele bisericii, în urma prăbușirii clopotniții din pricina cutremurului din 11 ianuarie 1838, căci, judecînd după mărimea acesteia (peste 20 m înălțime și cu ziduri de un metru grosime), bănuim că a avut și clopote mari și chiar mai multe la număr.

a fost găsit la Muzeul etnografic (pe atunci, lângă fostul Minister al Finanțelor din calea Griviței) și a fost înapoiat bisericii.

Acest «prea darnic» Arhimandrit Chiril este același Arhimandrit Mihaliot, grec de origină, egumenul de la Mihai Vodă, «robul lui Dumnezeu», care, înainte de 1809, prădase minăstirea cu 300 de pungi de bani și, fiind osîndit în Divan, scăpă de răspundere făcîndu-se... «supus francez»¹⁶.

XIII. —* 1809. Pe o veche cruce din cimitirul din jurul bisericii, am citit :

ΙΣ
 ΗΙ ΚΑ
 ΧC
 ΠΟΜΗΝ(Ι) ΓΟΣΠΟΔ
 ΑΝΑ
 ΨΙ ΚΣ ΗΕΔΑΜ(ΣΔ) ΛΟΡ
 1809

IS.HS.NI.KA. Pomeneste, Doamne, (pe) Ana . . . și cu neam(ul) lor. 1809.

XIV. * — 1834. În pridvor se afla o piatră mormintală, pe care era scris:

ΓΟΝΕΙC ΤΕΚΝΑ ΚΑΙ ΠΑΝΘΟΛΩC ΔΙΠΨCΑ ΚΑΛΥΠΤΟΜΑΙ Ω
 ΔΕ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΜΑΝΤΙΚΑ ΔΙΟ ΘΕΑΤΑ ΤΟ ΘΝΗΤΟΝ ΕΥ ΕΙΔΩC ΘΕΟΝ
 ΠΟΝΤ(Η)ΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΥΜΝΕΙ ΑΠΑΥΖΟC. ΒΨΚΟΡΕCΤΩ. 22 ΙΨΝΙΨ.
 1834.

Părăsind pentru totdeauna părinții, copiii, mă acopăr, eu Gheorghia Smantica. Drept care, privitorule, cunoscînd bine făptura (noastră) muritoare, slăvește fără încetare pe Dumnezeu atotțiitorul.

București, 20 Iunie 1834.

În arhiva bisericii am găsit o însemnare rămasă de la fostul paroh Ovidiu Musceleanu¹⁷, prin care mărturisește că știa de la înaintașul său, preotul Constantin Enescu, cum că această piatră, împreună cu a Mariei Arkudinschi (vezi mai jos), au fost mutate, înainte de 1887, din partea stîngă dinafara bisericii, în pridvor, de către familia Geanoglu.

¹⁶. N. Iorga, *Istoria bisericii romînești*, ediția II revăzută și adăugită, vol. II, București, 1932, p. 214.

Începînd cam de pe vremea lui Matei Basarab, călugării din Minăstirea Mihai Vodă își spuneau «mihalioti», după cum cei de la Radu Vodă își spuneau «radulioți». Între călugării acestor două mari minăstiri era o aprigă rivalitate și au avut dese procese pentru încălcări de proprietăți și acaparări de mori așezate pe cursul Dîmboviței.

¹⁷. Preotul iconom stavrofor Ovidiu Mușceleanu (născut în anul 1858 decembrie 25, în comuna Capul-Piscului, județul Mușcel, mort în iunie 1929) a fost profesor de religie la liceul Sfîntu-Sava, din 1885, preot al bisericii Mihai Vodă, din 1887, licențiat în teologie în 1896, director al cancelariei Sfîntului Sinod, din 17 mai 1896, an în care i se încredințează și oficiul parohia! la aceeași biserică, în locul socrului său, preotul Constantin Enescu, decedat. A mai fost profesor de religie și la seminarul «Nifon Mitropolitul».

XV. —*. 1838. Pe o altă cruce :

IG
 III KИ ИІЧІ СЪ ОДІХНѢШЕ РОАБА ЛСИ ДУМНЕЗЕС ЕФРОСИНА ГЕАНОГЛАС
 XG РЪПОСАТЪ ЛА 1838 ФЕВРЪАР

IS.XS.NI.KA. Aici să odihnește roaba lui Dumnezeu Efrosina Geanoglu, răposată la 1838, Feb(ruarie)¹⁸.

Efrosina Geanoglu era sora unui Ioniță, dar nu știm dacă a fost căsătorită și nici ai cui copii au fost. Nu putem preciza nici dacă a avut vreo legătură de rudenie cu Mitropolitul Ungrovlahiei Neofit Geanoglu, care, după cum spune fratele său, paharnicul Alexandru Geanoglu-Lesviodax, era «pămîntean, născut în București, în anul 1787, ianuarie 1», fiul stolnicului Ianache, de la Radu Vodă din mahala, însă «de fel grec».

Neofit Geanoglu a fost episcop al Rîmnicului-Noul Severin, de la 18 aprilie 1824 și pînă la 28 iunie 1840. Intre timp îndeplinește și funcția de vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei, iar în timpul de la 10 februarie 1829 și pînă la 22 august 1833, cînd mitropolitul titular Grigore Căldărușanu (1823—1834) era exilat, ține locul de mitropolit cu depline puteri canonice și administrative. După moartea mitropolitului Grigorie, survenită la 22 iunie 1834 (revenise în scaun, din exil, la 22 august 1833), Neofit face parte, alături de Chesarie al Buzăului și Ilarion al Argeșului, din «ocîrmuirea» instituită de «cinstitul sfat» pentru purtarea de grijă a Mitropoliei, pînă la 29 iunie 1840, cînd este înălțat în scaunul pe care îl rîvnea de multă vreme, și a «păstorit» pînă la 27 iulie 1849, cînd a fost silit să demisioneze pentru duplicitatea purtării sale în timpul revoluției din Țara Romînească în 1848¹⁹. Faptul că Efrosina Geanoglu a fost înmormîntată (ca și o altă Maria Geanoglu, despre care vom vorbi mai jos) lîngă biserica Mihai Vodă, ne face să credem că i s-a dat o atenție deosebită, datorită faptului că avusese legături de rudenie cu mitropolitul țării, dacă nu vor fi fost și alte considerate care au contribuit la aceasta.

XVI. — 1839. Pe altă piatră, adusă mai tîrziu în pridvorul bisericii (acum este așezată în partea de miazăzi a bisericii), citim această inscripție, care iese din comun :

ВОРБЕЩ ПИАТРА : НАМ МЪАТЕ ДЕ А СПЪНЕ СЪБТ МІНЕ АЧИ ЗАЧЕ О МЪАТ РАРЪ
 ФЕМЕЕ, ЧЕ'Н ДОМНАА ВІЕЦШІНД ШІ А ФЕРІЧІТ ПЕРІНЦІ ЧІНСТІНДІСІ ШІ ІШЕІНД, ШІ
 СОЦШАІ ІН КАКЪ ІА ФОСТ ФЛАХ ШІ ПАЧЕ, ВОРБЕШТЕ МЪАТ ШІ ПИАТРА, КЪНД
 СОАЦА'Н ВІАЦЪ ТАЧЕ

Маріа Йркѣдинскі. Н(КСКЪТЪ) Ц(Е)АНОГЛАС ЛА 1808. М(ОАРТЪ) ЛА 1839
 АПРІАІЕ 28.

*Vorbește piatra : N-am multe de a spune :
 subt mine, aci, zace o mult rară femeie,*

18. Vezi și N. Iorga, *op. cit.*, p. 256.

19. Vezi și Pr. N. Șerbănescu, *Mitropolii Ungrovlahiei*, (Neofit), în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXVII (1959), nr. 7—10, iul.-oct., p. 810—813; Pr. Em. Păsculescu-Orlea, *Popa Șapcă la Mînăstirea Hotărani (Romanati)*, în «Mitropolia Olteniei», an. XIII (1961), nr. 10—12, p. 760, și nt. i.

*ce'n Domnul viețuind,
și-a jericit părinții, cinstindu-i și iubind,
și soțului în casă i-a fost fală și pace ;
vorbește mult și piatra, când soața'n viață tace.
Maria Arcudinschi, născută Geanoglu, la 1808,
m(oartă) la 1839, Aprilie 28²⁰.*

Maria Arcudinschi, născută Geanoglu, la 1808, pare a fi fiica unui Gheorghe Geanoglu medelnicer la 1828, paharnic la 1846, și clucer la 1848, președinte al Tribunalului Romanați, la 1855, a cărui soție nu ne este cunoscută. Efrosina Geanoglu, moartă la 1838, de care am vorbit mai sus, să fi fost oare soția acestuia și, în același timp, mama Mariei Arcudinschi ? Facem totuși aceiași presupunere, pe care am făcut-o despre Efrosina Geanoglu, cu privire la legăturile de rudenie cu mitropolitul Neofit, ceea ce n-ar putea fi o imposibilitate, mai ales că s-a ținut să se precizeze : «născută Geanoglu».

Prin slujitorii bisericii s-au păstrat ca adevărate spusele că cele scrise pe piatra mormintală a Mariei Arcudinschi au făcut parte din panegiricul ce i s-a rostit cu prilejul înmormintării. Și autorul nu poate fi decît un om cultivat și — lucru rar pe la 1839 — alcătuitor de stihuri. Să nu fi fost, oare, chiar paharnicul Alexandru Geanoglu-Lesviodax, scriitor și istoric, fratele mitropolitului și «ruda» sa ?

XVII. — *. 1838. Intrînd în biserică, în arcada ușii principale se putea citi, pînă la 1931, inscripția :

СТЕΡΕΩCON KYPIE TON
NAON ΤΨ ΤON ON EKTH
CΩ ΤΩ ΤΙΜΙΩCΨ ΑΙΜΑΤΙ
ΕΠΙ ΤΨC COI ΠΕΠΟΙΘΟΤΑC.

Întărește, Doamne, această biserică, pe care ai dobândit-o cu scump sângele Tău, asupra celor ce s-au încrezut în Tine.

Cu prilejul restaurării, această inscripție a fost sacrificată.

XVIII. — *. 1838. Pe zidul interior, deasupra intrării, timp de aproape o sută de ani, s-a citit această pisanie, sacrificată și ea cu același prilej :

ΠΡΟ ΔΥΩ ΗΜΙCΕΩΝ ΝΥΝ ΑΙΩΝΩΝ ΤΟΝ ΤΗC ΔΑΚΙΑC ΛΑΜΠΡΙΝΟΝ
/ΘΡΟΝΟΝ

‘Ο ΤΗΣ ΒΛΑΧΙΑC ΚΛΕΙΝΟΣ ΣΩΤΗΡ,
ΤΩΝ ‘ΗΓΕΜΟΝΩΝ ΤΟ ΜΕΓΑ ΚΛΕΟC, ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΔΑC Ο ΚΑΙ ΓΕ-
/ ΝΝΑΙΟC

ΤΩΝ ΥΠΗΚΟΩΝ ‘ΑΛΛΟC ΠΑΤΗΡ,
‘Η ΓΕΙΡ’ ‘ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΨΤΟΝ ΜΕΤΑ ΑΤΡΥΤΩΝ ΠΟΝΩΝ
/ ΤΟΣΟΥΤΩΝ
‘ΕΚ ΜΟΝΟΥ ΘΕΟΥ ΖΗΛΟΥ ΤΡΩΘΕΙC,

20. Vezi și N. Iorga, *op. cit.*, p. 256.

ΚΙ ΩΣ ΝΙΚΗΣ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΣΤΑΤΑΡΧΟΝ ΜΝΗΜΗΝ ΔΙΕΤΑΞΕΝ ΙΕ-
/ ΡΑΡΧΟΥ

Τῶ ΝΙΚΟΛΑῶ ΧΑΡΙΝ ΤΙΜΗΣ,

ἌΛΛ' ἘΠΕΙΔ' ἌΡΠΗ ΣΚΛΗΡΑ ΚΡΟΝΕΙΑ, Η ΠΑΝΤΑ ΦΘΕΙΡΟΥΣΑ
/ ἌΠΗΝΕΙΑ

Κ' ΑΥΤΟΝ Η ΠΕΙΛΕΙ ΟΙΚΤΡΑ ΦΘΟΡΑ,

ἘΜΠΝΕΥΣΕΙ ΘΕΙΑ, ΕΝΘΕΡΜΩ ΖΗΛΩ ΣΠΟΥΔῆ, ΑΤΡΥΤΩ ΚΑΙ ἌΡΙ-
/ ΔΑΛΩ

ἘΦΕΣΕΙ ΑΚΡΑ ΚΑΙ ΙΕΡΑ

ἌΝΑΚΑΙ ΝΙΚῆ ΠΑΡΑ ΟΣΙΟΥ ἌΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΘΕΟΔΩΣΙΟΥ
ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΠῶΔῶ ΚΛΕΙΝΟΥ ἌΝΔΡΟΣ

ΤΟΥ ἘΚ ΒΟΣΠΟΡῶ, Τῶ Κ'ΗΓῶΜΕΝῶ, ΕΚ ΣΙΜΟ ΠΕΤΡΑΣ ΔΙΟΡΙΜΕΝῶ
ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ Κ'ΑΙΝΩΝ ΘΕῶ ΠΑΤΡΟΣ.

ΕΝ ἘΤΕΙ 1838, ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ἸΣΝΙΟΝ.

Acum două veacuri jumătate, cel ce umplea de strălucire tronul țării românești, salvatorul cel vestit, marea glorie a domnitorilor, Mihai Vodă, cel supranumit și Viteazul, un al doilea părinte al supușilor săi, a înălțat din temelie această biserică, cu atâtea munci neobosite, fiind îndemnat numai de zel dumnezeesc, și ca simbol de biruință de Mare-căpitan, a orînduit în cinstea Ierarhului Nicolae să fie de pomenire. Dar fiindcă secera crudă a vremii, care pe toate le distruge fără cruțare, (cu) o rea distrugere (o) amenința și pe aceasta, prin inspirație dumnezeiască, prin zel cald, prin ardoare neobosită și prea vădită, prin avînt deosebit și sfînt, s-a reînnoit de către cuviosul Arhimandrit Teodosie Contopol²¹, bărbat vestit din Bos-

21. Marele cutremur din 11 ianuarie 1838 a provocat și bisericii Mihai Vodă mari stricăciuni: i-a dărîmat cele trei turle (despre care Paul din Alep spunea că «erau magnifice»), bolțile de la altar și pronaos, arcurile și cei doi stîlpi despărțitori ai pronaosului, i-a distrus catapeteasma etc., iar două treimi din clopotniță s-au prăbușit. În același an, «cuviosul arhimandrit Teodosie Contopol, bărbat vestit din Bosfor», care era egumenul acestei năstiri, una dintre cele mai bogate ctitorii voievodale din țară, «prin inspirație dumnezeiască, prin zel cald, prin ardoare neobosită și prea vădită, prin avînt deosebit și sfînt», după cum se autoelogiază în pisanie, a purces la *reînnoirea* bisericii.

A făcut turla Pantocratorului din paianță, ca un cotel de porumbel, a dărîmat ce mai rămăsese din cele două turle de pe Proscomidie și Diaconicon, desființîndu-le, a făcut bolțile de la altar și pronaos din scînduri pe care s-au bătut în cuie șipci fălțuite, a renunțat la arcurile și stîlpii despărțitori ai pronaosului, a adăugat un pridvor cu stîlpi de lemn, lucrați din topor, neestetice, stricînd frumoasa fațadă a bisericii (azi a fost înlăturat). Cu prilejul așezării noii pardoseli a profanat toate mormintele din interiorul sîntului locaș. Toate acestea au fost date la iveală cu prilejul restaurării bisericii, în anii 1928—1940. Au fost șapte morminte. Toate au fost sparle (afară de al fiului lui Grigore Ghica de care am vorbit mai sus, profanîndu-l însă), au fost umplute cu moloz și cărămizi și nivelate ca paviment al pardoselii de piatră. S-au găsit numai 6 pietre mormintale (una, probabil a lui Stoica Roșianu din Strîmba, a fost înlăturată), dintre care, cinci nu acopereau nici una vreun mormînt, fiind folosite ca o completare a pardoselii, după ce li se cioplise marginile, distrugînd inscripțiile. Altf sub pardoseala pronaosului, cît și a pridvorului s-au găsit nenunțate oase, amestecate cu pămînt, fără să se fi făcut o gropniță, pentru strîngerea lor cu oarecare piozitate. A făcut o piclură, în tempera, după ce distrusese toate liniile arhitecturale, fără să aminească nimic din splendoarea de altădată a picturii noastre bisericesti, însă toate însemnările iconografice au fost scrise în limba grecească. Catapeteasma a fost lucrată din scînduri de brad, vopsită și împodobită cu puține aplicații ornamentale din lemn de tei. Aceste fapte pot fi urmărite iconografic în Em. Costescu, *Restaurarea*

for, și egumen orînduit de Simonpetra²², întru slava și lauda lui Dumnezeu Tatăl.

In anul 1838, prin luna iunie²³.

XIX. — Înainte de 1838. Pe icoana hramului Sfintului Nicolae (în mărime de 0,60 × 0,80 m), îmbrăcată peste tot în argint, cu frumoasă cizelatură, are pe marginea de jos următoarea inscripție :

ΕΥΛΑΒΕΙΑC XAPIN O TAΠΕΙΝOC 'ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗC ΑΒΡΑΜΙΟC ΚΟΤΑΚΗC Ο ΕΞ 'ΑΝΔΡῶ 'ΑΝΑΙΘΗCΙΝ.

Din evlavie, smeritul Arhimandrit Avram Cotachis închină.

Fără însemnare de an. Avem însă toate temeurile să considerăm pictura icoanei din secolul al XVIII-lea.

XX. — 1838. Un chivot de argint în formă de biserică, cu trei turle, avînd aplicate pe laturi chipuri a 13 sfinți, din argint, și următoarea inscripție :

ΑΦΙΕΡΟΜΑ ΑΡΧΙΜΑ(Ν)ΔΡΕΤῶ ΘΕΟΔΟCΙῶ ΚΟΝΤΟΠῶΛΩ, 'ΕΚΠΑΤΡΙΔΟC ΠΑΛΕΩ ΔΑΡΔΑΝΕΛΟΥ.

Închinare din partea Arhimandritului Teodosie Contopol, de loc de la Dardanelul cel vechi.

O neînsemnată danie a egumenului minăstirii, «bărbat vestit din Bosfor», după cum singur se laudă (vezi mai sus : Pisania).

XXI. — *. 1847. Tot în pridvor, mai era o cruce din piatră, de mici proporții, însă bine conservată, pe care sta scris :

1847
ΜΑΡΤΙῶ
ΙΟ. ΘΕΟΔΟCΙΟC
ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟC
ΚΑΙ ΜΗΧΑΛΙΩΤΗC.

1847 Martie 10. Teodosie Ieromonahul și Mihaliotu (din Mănăstirea Mihai Vodă²⁴).

bisericii Mihai Vodă din București, extras din «Bulel. Com. Mon. Ist.», fasc. 115—118, București, 1946.

Mai adaug că, deși țara, în urma răscoalei și muceniciei lui Tudor din Vladimiri, era sub conducerea domniilor pămîntene, în biserica Mihai Vodă se continua săvîrșirea Sfintei Liturghii în limba greacă, ceea ce hotărâște pe enoriașii bisericii și pe patrioții romîni, între care I. Cîmpineanu, Căpitan Velea, N. Goleacu, I. Crețeanu, să ceară, în luna aprilie a anului 1848, guvernului lui Gheorghe Bibescu (1843—15 iunie 1848) să impună egumenului bisericii folosirea limbii romînești : «De multă vreme ne vedem însetați — scriau enoriașii — de sufleteasca dorință (de) a asculta în sfîntul locaș cu numele Mihai Vodă, săvîrșirea dumnezeieștilor slujbe în limba romînească», Arh. St. Buc., *Ds. 173/1848*, apud: V. A. Urechia, *Istoria Școalelor*, vol. II (1800—1864), București, 1892, p. 364).

22. Mănăstirea Mihai Vodă a fost închinată în 1599 de clitorul ei, Mihai Viteazul, Mînăstirii Simonpetra din Sfîntul Munte Atos. Vezi : N. Iorga, *Ist. Bis.-Rom.*, I, București 1929, p. 217 ; St. Nicolaescu, *Hrisovul de închinare al Mănăstirii Mihai Vodă din București*, în «Gazeta Municipală», an. IV (1935), nr. 177, 16 iunie, p. 1 și 2.

23. Vezi și N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 255.

24. *Ibidem*, p. 256.

Nu trebuie confundat cu omonimul său Teodosie (Contopol), care era arhimandrit și n-a murit în țară. Crucea nu străjuia nici un mormînt, după cum am spus mai sus (vezi nota 21), probabil că fusese adusă aci din cimitirul din jurul bisericii.

XXII. — *. 1851. În dreapta bisericii, afară, pe o altă cruce de piatră, despre care nu putem da nici o lămurire, scria :

ΙΣ
 ΗΗ ΚΗ ΕΣΦΡΟΣΙΝΑ ΒΙΖΣΑΔ. 1851 ΔΕΚΕΜΒΡΙΣ 18.
 ΧΣ

IS.HS.NI.KA. Eufrosina Vizula. 1851 decembrie 18.

XXIII. — 1857. Un frumos policandru din bronz și aramă, nichelat și arămit, cu 18 lumini, avînd însemnarea :

Ἀναστάσιος ψαλλίδας ἀφιερῶσας. Αρχιμ. Πολυκαπου. 1857, 7-βριε 11.

Dăruit de Anastasie Psalida (se însemnează și numele egumenului:) Arhim(andr)itul Policarp. 1857, septembrie 11.

XXIV. 1863. Două ripide și o sfîntă cruce, din argint, frumos lucrate : Una din ripide are pe o parte, în relief, chipul Maicii Domnului cu Pruncul, iar pe cealaltă, Sfînta Treime; a doua are pe o față Nașterea Domnului, iar pe cealaltă, Botezul Domnului. Sînt rotunde și înconjurate de raze și îngerăși. Sfînta cruce are în mijloc, în relief, pe o parte, botezul, iar pe cealaltă, răstignirea Domnului. Pe partea cu «botezul», la cele patru vîrfuri, are pe Moise, pe împăratul David, pe Solomon și pe prorocul Daniel, iar pe cealaltă, pe cei patru Evangheliști. Toate trei au aceiași inscripție :

ἘΔΩΡΗΣΑΤΟ ΑΡΧ. ΠΑΚΡ. 1865.

Le-a dăruit Arhimandritul P(o)l(i)c(a)r(p). 1863.

E același Policarp de mai sus, egumenul Mînăstirii Mihai Vodă și urmașul lui Teodosie Contopol.

XXV. — După 1863. În partea de miazănoapte a bisericii, este un mormînt străjuit de o cruce și acoperit cu o lespede de marmoră, fără însemnare de an (o socotesc a fi așezată aci în a doua jumătate a secolului al XIX-lea), pe care stă scris :

ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΣΣΕΤΤΗ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΣΥΖΥΓῆς ΖΩΗ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚ-
 ΝΩΝ ΑΥΤῆς ΣΣΑΤΑΝΑ ΒΕΝΤΣΠΑ, ΖΩΗ ΚΑΒΑΚΟ.

Ion Rossetti cu soția sa Zoe, și cu copiii săi Sultana Ventura, Zoe Cavaco.

Acest Ion Rosetti este un descendent al domnitorului moldovean Antonie Ruset (n. ? 1615, m. 1684 sau 1685 ; domn : 1675—1678), de origină grec, fiul lui Lascarais Rousaitos (? 1580 — m. după 1646), căsătorit cu

Bella Cantacuzino, mare scevophilax (1613—1630) și mare logofăt (1629—1646) al Patriarhiei din Constantinopol.

Ion Rosetti, născut în Constantinopol la 1750, este fiul lui Scarlat (Scarlatache) Rosetti, din Moldova. Părăsește Constantinopolul în 1821, în urma revoluției grecești, și, după o ședere de câțiva ani în Rusia și apoi în Moldova, în 1833 se stabilește în București și întemeiază ramura *Bibica a Rosetteștilor din Țara Muntenească*.

La 28 iulie 1807, fusese caimacam al domnitorului Moldovei Alexandru Hangherli (19 martie 1807—5 august 1807). În 1813, la Constantinopol, este capuchihaiia domnitorului muntean Ioan Vodă Caragea, al cărui fiu, beizadea Gheorghe Caragea, în 1816 ia în căsătorie pe fiica acestuia, Smaranda, din prima căsătorie. Amestecat în unele intrigi cu prilejul alegerii patriarhului din Constantinopol, este exilat la Ancara. Revenit în București, în 1838 este spătar și întrebuințat de domnitorul muntean Alexandru Ghica (1834—1842) ca intermediar între el și consulii englez și francez. Cu toate acestea, la 17 mai 1838, adunarea munteană îi respinge cererea de naturalizare, dar este împămîntenit la 21 iunie 1841. În 1839, Mihail Sturza, domnul Moldovei (1834—iunie 1849) trimite în Țara Românească pe aghiotantul său, Manolache Manu, ca să uneltească cu ajutorul lui Ion Bibica Rosetti, la Țarigrad, împotriva domnitorului Alexandru Ghica. A murit în 1840. A fost însurat de două ori. Din prima căsătorie cu Elena (căreia nu i se știe nici data nașterii, nici data morții), fiica lui Antohie Moruzi, a avut doi fii și o fiică : Atanasie, Constantin și Smaranda, iar din a doua căsătorie, cu Zoe Sulgearoglu, a avut patru fii și patru fiice : Ariana, *Zoe-Ifigenia*, măritată în Rusia cu un *Cavacos*, Scarlat, *Sultana*, măritată cu Aga Constantin *Ventura*, Cleopatra, Alexandru, Gheorghe și Aristide.

Sultana Ventura a avut un fiu, pe criticul, autorul dramatic și omul de litere Grigore Ventura (n. 1840—m. 1909), care, la rîndul său, a fost căsătorit de două ori : cu Elena Catargi, și mai apoi, cu Lea-Elena Vermont. Din ultima lui căsătorie s-a născut Maria Ventura (1888—1954) marea artistă dramatică, societară a Comediei Franceze²⁵.

În mormîntul amintit, își dorm somnul de veci *Ion Bibica Rosetti* (1750—1840) cu soția sa *Zoe* și cu numai două din fiicele lor : *Sultana* (Ventura) (1812—1863) și *Zoe* (Cavacos), căreia nu i se știe nici anul nașterii nici anul morții.

XXVI. — 1816. În biserica Mihai Vodă, se păstrează o sfîntă Evanghelie (mai degrabă coperta ei, pentru că cea veche a fost înlocuită de multă vreme cu alta, tipărită în 1845), îmbrăcată în catifea roșie, avînd fixate, la colțuri, pe partea inferioară, patru semiglobulețe, iar în mijloc, o sfîntă

25. Radu Rosetti, vol. I: *Coboritorii moldoveni ai lui Lascarais Rousaitos*, București, 1938; vol. III: *Celelalte ramuri (ale Ruseteștilor)*, în «Acad. Rom. Studii și cercetări», XXXIII (1940), București, p. 53—60.

cruce de argint aurit, la baza căreia sînt săpate, fără meșteșug, aceste cuvinte :

ἘΛΕΝΗΣ ΜΟΡΣΖΣ ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ. 1816.

Intru pomenirea Elenei Moruzu. 1816.

Nu se știe cînd a murit această Elenă Moruzi, fosta primă soție a lui Ion Rosetti (probabil la începutul secolului al XIX-lea) și nici unde îi este mormîntul.

XXVII. —* 1865. Un clopot mare, luat în 1917 de trupele nemțești de ocupație, de la care păstrăm numai inscripția :

ГЪСТАФ БЛАНК ИИ БСКЪРЕЩИ. ПЕНТЪРЪ ΜΟΝΑΣΤΗΡΕΑ ΜΙΧΑΙΣ ΒΟΔΑ ΛΑ ΑΝΣΑ 1865, ΦΙΝΔ ΔΟΜΗ ΑΛ ΠΡΙΝCΙΠΑΤΕΛΟΡ ΣΗΙΤΕ ΠΛΕΚΑΝΔΡΣ ΙΟΑΗ Ι. ΠΡΕΑ ΣΦΙΝΤΙΑ ΣΑ ΜΙΤΡΟΠΟΛΙΤΣ ΔΑ ΣΗΓΡΟΒΛΑΧΙΗ ΝΙΦΟΗ ΗΙΙ ΚΣΡΑΤΟΡΣ ΠΡΕΟΤΣΑ ΔΙΜΙΤΡΙΕ.

Gustaf Blank în București. (Probabil turnătorul clopotului). Pentru monastirea Mihai Vodă, la anul 1865, fiind domn al Principatelor Unite Alecsandru Ioan I. Prea Sfinția Sa Mitropolitu al Ungrovlahiei Nifon, și Curatoru Preotu(l) Dimîtrie.

Nifon, fost arhimandrit și stareț al mînăstirii Cozia, arhiereu și vicar al Mitropoliei (1843—1848), locțiitor de episcop al Eparhiei Rîmnicului-Noul Severin (1848—1849) și mitropolit al Ungrovlahiei (1850—5 mai 1875)²⁶, în locul lui Neofit, care fusese silit să demisioneze în iulie 1849.

După secularizarea averilor mînăstirești, în 1864, administrarea mînăstirilor a fost încredințată unor preoți de mir sau călugări, numiți curatori sau superiori, Mînăstirea Mihai Vodă a fost dată în grija *Curatorului Preotul Dimîtrie*, despre care nu avem prea multe date pînă acum, dar care s-a nevoit să aducă oarecare îmbunătățiri în viața bisericească de aci, după plecarea călugărilor greci.

XXVIII. —* 1865. Pe singura cruce lucrată din marmoră, cu data mai apropiată de vremea noastră (socotesc că a străjuit unul din ultimele morminte, care s-au mai săpat în jurul acestei mînăstiri, în chiliile căreia, de puțină vreme, se mutaseră Arhivele Statului), avînd sculptat în mijloc un îngerăș, sub care se putea citi :

IS. XR.

NI. KA.

Trecătorule nu trece,
Ci contemplă-mi restul rece,
Căci viața este uă roată
Și ce ești, — am fost odată
Și ce sînt, — vei fi alt-dată.

CONSTANDIN MĂRCULESCU

decedat la anul 1865, Noembrie 1, în etate de 38 ani.

26. Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, (Nifon), p. 813—815.

XXIX. — 1867. O raclă de argint, foarte frumos și bogat lucrată, în care sînt păstrate părțile de sfinte Moaște, fixate pe o placă de argint, frumos cizelată, cu imaginea sfinților și cu aceste indicații :

M. S. HAPALA(МБІЕ). M. S. TEODOSE. M. S. ТЕОДОРЪ. M. S. ПАРАС(КІВЪ). — S. ІЕРАРХ НІКОЛА(Є).

M(arele) S(fint) Harala(mbie), M(arele) S(fint) Teodosie, M(area) S(fintă) Teodora, M(area) S(fintă) Paras(chiva), S(fintul) Ierarh Nicola(e).

Pe partea dinăuntru a capacului sînt lucrate în relief *Nașterea Domnului, Sfîntul Nicolae și Botezul Domnului*, iar în exterior, pe capac, *Sfîntul Nicolae* cu inscripția «Sf. Ierarh Nicolae». De jur-împrejurul său, pe marginea aceluiași capac, sînt, în medaloane, chipurile a 12 sfinți ierarhi, fiecare cu numele său : Sfinții Vasile, Grigore, Alexandru, Atanasie, Chiril, Theodor, Spiridon, Visarion, Kostio, Visentie, Nichifor și Ioan ; pe laturile raclei, în față : imaginea lui Dumnezeu Tatăl ; în spate, Maica Domnului cu Pruncul în brațe, cu 15 chipuri de sfinți și 2 îngerăși.

Înăuntru raclei, pe o simplă foaie de hîrtie sînt scrise aceste prețioase date :

XXX. *Aceste Sf. Moaște sînt aduse de la Sf. Agură, de la Monastirea Simonu-Petre la Monastirea Mihai Vodă, la anul 1813. În anul 1863 s'a(u) luat de la această Monastire de către Ministeriu, în vremea Măriei Sale Alecsandru Ioan Cuza I, și în anulu 1867 aprilie 10, s'a(u) înapoiatu acestei Monastiri prin stăruința Preotului Dimitri îngrijitorul acestei monastiri, în vremea Măriei sale Carol I ; iar la anul 1867 decembrie 22, s-a(u) îmbrăcat în argintu de Maha(la)giii Monastirii Mihai Vodă, prin stăruința totu a preotului de mai sus numitu.*

București, 1867 decembrie 23.

Preotul Dimitri este același «Curator al bisericii, de care am vorbit mai sus.

XXXI. — 1876. O sfîntă Evanghelie, legată și bogat îmbrăcată în argint, are inscripția :

Această Sf. Evanghelie s-a dăruit la Sf. Mănăstire Mihai-Vodă de către I. Makedon, la anul 1876.

XXXII. — 1886. O sfîntă cruce din argint, aurită, cu frumoase cizelaturi, păstrează numele donatorilor, care erau dintr-o veche familie bucureșteană :

Această Sf. Cruce e dăruită de frații Constantin și Aspasi(a) Temele(e), bisericii Mihai Vodă, la 10 aprilie 1886.

XXXIII. — 1903. Un policandru mic de bronz, nichelat, cu 10 lumini, deși nu are nici o însemnare, se știe, totuși, că este dăruit de Mitropolitul Partenie al Moldovei (1902—1909), fiul preotului Stancu din Clinceni, în amintirea faptului că, înainte de a fi ales episcop al Dunării de Jos (1886—1902), slujise ca diacon în biserica Mihai Vodă.

XXXIV. — 1904. Alte patru iconițe îmbrăcate în argint care au fost așezate la vechea țimplă în fața sfințelor icoane împărătești, au fost dăruite de pioasa creștină :

Ana Maior Popescu. 1904.

XXXV. — 1913. O sfință cruce de argint de pe sfinta Masă amintește numele unei evlavioase creștine (pe care am cunoscut-o și de la care am aflat anul daniei) :

— *Dăruită bisericii Mihai Vodă de Alexandrina Alexandrescu (1913).*

Multe alte danii mărunte au mai fost făcute acestei biserici de către evlavioși creștini, care, în smerenia lor, au găsit cu cale să nu-și însemneze numele pe dăruirile lor. Puține se mai păstrează, multe au dispărut, după cum dispărute sînt, din «creștinească purtare de grijă a călugărilor greci», și «multele podoabe de aur și argint», între care și «o Evanghelie frumoasă»²⁷, cu care își înzestraseră voievodala sa ctitorie «marele erou al creștinătății» Mihai Viteazul, după cum glăsuiește singhiliul sau Cartea Patriarhului Ieremia al II-lea al Constantinopolului²⁸, din luna octombrie a anului de la Hristos 1591*.

Pr. EM. PĂSCULESCU-ORLEA

27. N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, I, p. 217.

28. Șt. Nicolaescu, *Minăstirea Simon-Petru din Sîntu-Munte și metohul său Minăstirea Mihai Vodă din București*, în «Gazeta Municipală», an. IV (1935), nr. 175, 1935, p. 1 și 2; D. Caselli, *Cartea patriarhului Ieremia*, în «Gazeta Municipală», an. VI (1937), nr. 291, p. 1 și 2; Sebastian Morintz, Gh. Cantacuzino și alții, *Cartea lui Ieremia al II-lea, Patriarh ecumenic de Constantinopole*, în «București» Cercetări privind istoria R.P.R., vol. I, București, 1954, p. 129—132.

*) Pentru completarea genealogiilor unora dintre persoanele despre care am amintit în acest articol, de mult folos mi-au fost datele care, cu multă bunăvoință, mi-au fost procurate de d. George D. Florescu, precum și de d. Lucian Predescu, cărora le mulțumesc și pe aceeași cale.

ARHIEREUL POLICARP DE PATARA

În pomelnicul Episcopiei Buzăului, la capitolul «arhieriei», între episcopii *Filotei* (1850—1860) și *Dionisie Romano* (1860—1873) figurează un *Policarp*, nume care a provocat nedumerire și îndoieli, mai ales că N. Iorga, în *Istoria Bisericii românești*, nu-l amintește în cronologia episcopilor buzoieni. Cu toate acestea, datorită unor împrejurări speciale survenite la această episcopie, el a trăit aici câțiva ani, dar nu ca episcop ci ca arhiepiscop.

Faptul acesta l-a semnalat incidental episcopul Melchisedec al Romanului, încă din anul 1882, arătând că domnitorul Cuza a recomandat arhimandritului Dionisie Romano care, în urma îmbolnăvirii episcopului Filotei, era numit, la 19 iunie 1859, locotenent de episcop, «să țină în Episcopie pre un arhiepiscop bătrîn, bulgar de origină, anume *Policarp*, pe care Domnitoru-l cunoștea personal încă de cînd trăise la Galați, unde se afla acest arhiepiscop. Policarp fu întreținut de Dionisie la Buzău, cu locuință și cu salariu de 6000 lei pînă la moartea lui, care nu tîrziu a urmat»¹.

Aserțiunea aceasta, de altfel, singura cunoscută pînă acum despre persoana și existența acestui arhiepiscop la Buzău, care, după episcopul Melchisedec, e motivată de faptul că locotenentul de episcop Dionisie Romano fiind numai arhimandrit, se simțea nevoia unui arhiepiscop pentru îndeplinirea obligațiilor spirituale ale unui conducător de eparhie, trebuie corectată prin aceea că prezența arhiepiscopului Policarp aici e reclamată de îmbolnăvirea episcopului Filotei, la 23 mai 1859, el fiind sigur în Buzău, deoarece în testamentul acestui episcop, făcut la acea dată, printre martori, alături de alți clerici cu grade inferioare și funcționari superiori ai cancelariei, întîlnim și «Arhiepiscop Policarp Patarie martor»².

1. *Biografia Prca Sîntitului Dionisie Romano, episcopul de Buzeu* («Analele Academiei Romîne», seria II, tom V, sec. II), București, 1882, p. 55.

2. Ec. Gh. Ionescu, *Viața și activitatea lui Filotei, episcopul Buzăului, 1850—1860*, ediția II-a, București, 1941, p. 143.

Bulgar de origine, purtînd patronimicul Gioncovici, a avut și doi frați: Ion Papugiu. — patronimic luat, desigur, după îndeletnicire — ce se afla, potrivit afirmațiilor sale din testament, «la patria mea, *Cazan*», și un altul, *Iancu*, ce se afla cu el, la noi în țară³.

Monah, cu postrigul în îndepărtata Mînăstire Sinai, care avea la noi multe schituri și mînăstiri închinat, dintre care cele mai de seamă erau: frumoasa și bogata Mînăstire «Adormirea» din orașul Rîmnicul Sărat, ctitoria lui Constantin Brîncoveanu și Sinaia, ctitoria Cantacuzinilor. Policarp vine la noi ca trimis al mînăstirii tutelare, prin anul 1828⁴, mai întîi la Mînăstirea Mărgineni, unde a stat 4 ani, îndeplinind funcția de dichiu, econom, grămatic și protopsalt. De aici, timp de 3 ani, a funcționat ca egumen la Mînăstirea și metocul Vărbila, după care, în urma morții lui Anfemie, a fost transferat la Sfînta Ecaterina din București, unde stă un an de zile, ca în februarie 1836⁵ să fie numit, potrivit afirmației sale, stareț pe viață la ctitoria brîncovenească din Rîmnicul Sărat⁶.

În calitate de conducător al acestei cunoscute și bogate mînăstiri a preînnoit biserica și casele metocului Sfîntul Nicolae din Focșani, cheltuind 57.000 lei, a făcut case la viile mînăstirii din Vîrteșcoi, în valoare de 20.000 lei, a făcut case la viile mînăstirii Rîmnicul Sărat, care a costat 9.500 lei și camere pentru slujitorii bisericii și o cămară cu galerie în față, situate în curtea bisericii, în valoare de 8.600 lei⁷.

Stăreția «pe viață» n-a durat însă decît vreo zece ani, mai exact pînă la începutul anului 1845, cînd, implicat, probabil, în mișcările bulgarilor din țara noastră, deoarece era nepot al cunoscutului episcop și redesteptător bulgar Sofronie Vracianschi⁸, a fost ridicat, fără veste, și expulzat peste hotare, după expresia sa «gol și sărac», nepermițîndu-i-se să ia cu el nici strictul necesar. Totuși, la 1 august 1845 se găsea în Galați, unde, potrivit aceleiași însemnări amintite, a locuit aproape zece ani, ca după aceea, plecînd la Constantinopol, să fie hirotonit arhiereu, la o dată ce nu o cunoaștem.

3. Numele îl dă în testament, pe care îl publicăm în întregime. Tot de aici cunoaștem numele celor doi frați și a unui nepot, *Petre Stănescu* din Focșani, căsătorit cu *Ana Chesatoi*. Aceasta avea o fiică, *Marița*, botezată de Policarp.

4. Data e calculată cu probabilitate, potrivit însemnării sale «Cîți ani am șezut în Valahia și Moldavia la ascultarea Sinai mînăstirii cei mari», la Arh. St. Buc., Dosare mînăstirești, *Episcopia Buzăului*, Dos. 821/865, p. 203.

5. Intr-o plîngere făcută mult mai tîrziu, arhiereul Policarp afirma că a fost numit stareț aici de către Patriarhie «încă din leat 1834» (Arh. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, Dosare mînăstirești, dos. 821/865, f. 18), dar, după trecerea altor ani, data exactă socotim că i-a scăpat, deoarece abia în februarie 1836 înfîlînim o catagrafie prin care Policarp lua în primire averea mînăstirii (Biblioteca Acad. R.P.R., ms. 725, f. 237).

6. Aceste informații sînt date în însemnarea citată mai sus: «Cîți ani am șezut în Valahia și Moldavia la ascultarea Sinai mînăstirii cei mari».

7. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, dos. 821/865, f. 198.

8. Informația orală a P. S. Episcop Nicolae, rectorul Academiei Teologice din Sofia. Noul egumen lua în primire lucrurile mînăstirii cu catagrafie, la 11 februarie 1845 (Arh. St. Buc., *Min. Instr.*, dos. 1753/1845).

S-ar putea, totuși, ca inscripția : „*ΠΟΛΥΚΑΡΗΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΠΑΤΡΑΡΩΝ* 1852 *НОВЕΜΒΡΙΩ 8*“ de pe un dicher și tricher ce i-au aparținut și despre care se face mențiune în testamentul său să fie data hirotoniei sale ca arhiereu ⁹.

Din Galați, unde era «vremelnicește năstavnîc epîtrop» la biserica bulgară, așteptînd să se reîntoarcă la Mînăstirea Rîmnic, căuta să-și recapete «agonisita tineretelor» și banii pe care pretindea că i-a investit în inventarul mînăstirii, pentru construirea binalelor ce le-am menționat mai sus.

Astfel, într-o plîngere către Ministerul Cultelor, arăta că în anul 1845, «deodată fără veste și nejudecat», a fost ridicat, datorită calomniilor unor dușmani, într-un mod «neomenesc, cu cinovnici și putere ostășească», nefiind liber a lua cu sine nimic. Tot ce a avut «agonisita ce putusem face în tinerețe, spre a mă odihni la bătrînețe, care m-a și ajuns», sublinia el, a rămas la Rîmnic și toate intervențiile, sprijinite atît de patriarhul Țarigradului cît și de prințul Vogoride, la fostul domn Barbu Știrbei și mitropolitul Nifon, au rămas fără rezultat, supărarea fiindu-i sporită și de un acces de paralizie.

Orînduindu-și alt egumen, patriarhul Constandie, îngrijitorul Sfîntului Munte Sinai, a dispus ca lucrurile ce le-a lăsat aici să fie predate omului său de încredere din Rîmnic, dar, acel egumen, văzînd că e așa rău urgisit încît nu i se da voie să vină la Rîmnic, a reținut toate aceste lucruri în mînăstire, folosindu-le personal. Mai mult, în socotința sa că nu-i va mai călca niciodată piciorul prin această țară, acest «călugăr rău la cuget» a făcut «un înscris plastograf» prin care se afirma că moșia Domirești, din Rîmnicul Sărat, cumpărată de el pe numele fratelui său, a lăsat-o mînăstirii. În continuare, încredințat că ministrul are «un caracter destul de uman», îl ruga să facă demersurile necesare spre a i se restitui dreptul său ce cu multă osteneală a bătrînețelor îl caută ¹⁰.

În afară de lista de obiecte casnice, mobilă și veselă, ce se ridicau la suma de lei 4.392, bătrînul arhiereu mai revendica : o caleașcă cu geamuri, o căruță brașovenească, o căruță de poștalion, șinuită și cu osiile de fier, o sanie de cai, vopsită și șinuită, 4 armăsari telegari, 6 cai de poștalion, 3 iepe, 9 bivoli și 24 bovine.

Pe lîngă acestea, inventarul său mai cuprindea : 50 buți și 10 căzi goale, 10 buți pline cu vin, 1 cazan de rachiu, 1 sufertaș de aramă cu 5 tasuri, un samovar ¹¹, toate evaluate la 34.505 lei, în total deci 38.897 lei.

Bunurile mobile de inventar solicitate ca proprietate exclusivă a sa, nu știm dacă i s-au mai restituit. În schimb, cunoaștem că pentru moșia Domirești, în anul 1856, s-a deschis un proces care s-a terminat după moartea sa — abia la 20 noiembrie 1867 — prin sentința civilă a Înaltei Curți de Casație din București, nr. 444, constatîndu-se că fusese cumpărată «cu banii mînăstirii și pe conta Monastirei» ¹².

9. Azi se găsesc la mînăstirea Ciolanu de lîngă Buzău, aduse, probabil, de fratele său Iancu.

10. *Ibidem*, f. 196.

11. *Ibidem*, f. 199.

12. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, pach. IX, doc. 90.

Fiind la Buzău, din primăvara anului 1859, a îndeplinit oficiul arhieriei cu intermitențe din cauza bolii¹³ pînă în decembrie 1863, cînd, prăvălindu-și sfîrșitul apropiat, la 18 ale acestei luni, și-a făcut următorul testament¹⁴:

«În numele Prea Sfintei Treimi, al Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh. Amin.

Auzind glasul Proorocului Isaia grăind către Iezechia Împăratul ce zice: «Orînduește pentru Casa Ta că ai să mori și nu mai trăiești» și aducîndu-mi aminte de Sfînta Evanghelie ce zice: «Nu știi ziua, nici ceasul întru care Fiul Omului va veni». De aceea și eu temîndu-mă de ceasul morții însemnez cele ce sînt adevărate ale mele, mici și proaste pe care las fiascului meu clironom fratelui meu *Iancu Gioncovici*, care este de un sînge cu mine, pe averea mea mișcătoare și nemîșcătoare.

Iară pentru nepotul meu Petru Stănescu care locuiește în *Focșani*, pentru réaua purtare a lui cu mine-l depărtez din chironomie, lăsîndu-i numai parte din chironomie, două mii una sută șase zeci și patru de lei Nr. 2164 din averea mea, căci mi s-a hrăpit fără voia mea acești bani, cînd l-am orînduit să primească banii pensiei mele de la casierul Rîmnicului-Sărat pe șase luni, de la aprilie pînă la sfîrșitul lui Septembrie anul 1863, lei patru mii opt sute de la care a îndrăznit și mi-a poprit, fără voia mea, una mie cinci sute șase zeci lei și șase sute patru lei îmi este dator cusurul dintr-un alt zapis ce se află la mîna mea, care se face peste tot două mii una sută șase zeci și patru lei. Aceasta este partea lui din averea mea pentru rea purtarea lui cu mine.

I Avem o moșie ohavnică cumpărată pe numele fratelui meu Iancu. moșia anume *Domireștii de Sus* ce se zice de stînjeni 425 adică patru sute două zeci și cinci curmezișu, care moșie se află în judecată de 7 ani cu Monastirea Rîmnicu Sărat, arătînd monastirea un zapis mincinos că fratele meu Iancu ar fi dăruit această moșie la zisa monastire de sus, care proces a ajuns pînă la Curtea de Casație și nădăjduim la Dumnezeu să cîștigăm: cu toate astea acum le-am afierosit Azilului Doamnei Princesa Elena în anul 1863 iulie 26 cu act judecătoresc sub no. 43.

2a Avem un loc în locul Sfîntului Nicolae la *Focșani* vizavi cu metohul Rîmnicului Sărat fiind și o casă în locul acesta cumpărată tot pe numele fratelui meu Iancu și actul casei se află la monastirea Rîmnicu Sărat împreună cu documentele moșiei, precum este știut că ne-a ridicat cu sila și cu dinastia (*sic*) din Monastire și ne-au trimis peste Dunăre și toate aceste acturi au rămas în monastire și nu ne-au lăsat nici îmbrăcăminte să ne luom, un lucru amar în pismă.

13. În luna marție 1860 arhimandritul Dionisie Romano, locotenentul de episcop de aici, trîmitea un candidat pentru hirotonie tocmai la arhierie Evantias din Cîmpulung (Pr. Ioan Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Cîmpulung, 1943, p. 114).

De la 3 februarie 1862, cînd arhimandritul Dionisie a fost hirotonit arhieriu (Biblioteca Acad. R.P.R., *doc. MCXX, f. 22*), socotim că atribuțiile arhieriești i s-au mai înpuținat.

14. Arb. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, dos. 821/865, f. 16.

3a Uă cruce de argint poleită las sfinției sale părintelui arhimandrit și eclesiarh *Pafnutie* al Sf. Episcopiei a Buzăului. După moartea mea să mă pomenească.

4a Un tacim de odajdie arhiericală cel mai bun și frumos și un sacu (sacos n.n.) de stofă galbenă și un stihar de stofă, rucaviți buni, lucrate cu Buna Vestire. O bederniță lucrată cu o cruce mare în mijloc.

5lea Al doilea tacim cu stihar de edamas(c) verde cu rucavițe de stofă, bederniță lucrată cu arhanghelul Gavriil, slujind și aducind la capul Sfintului Agniț, lucrată cu mărgăritar, omoforul cel bun alb este de serasir cu tacimul cel bun, iar al doilea omofor este marginea îndoită cu altă stofă roșie, iar cel dintii și omoforul cel mic tot asemenea cu cel dintii și încă un mic omofor ca tacimul al doilea este de stofită vărgată și cu patrahiru lor la toate tacimurile.

6lea Toate cele trei tacimuri adecă : odăjdii arhiericali precum și toată biblioteca mea rămîn după moarte la Sf. Episcopie Buzău spre pomenirea mea și tot neamul nostru.

7a Iar trichelile de argint bun precum și mitra și cirja cu tocu și Engolpionu cel bun cu Sf. Treime, lucrate cu aur cu Maica Precista în mijloc, lucrată tot asemenea și uă cruce de argint lucrată cu zmaț cu Sf. Treime și cu Răstignirea Domnului Hristos la mijloc, aceste toate dacă voi găsi ocazie sigură le trimit înaintea morții mele la fratele meu *Ion Papugiu* ce se află în patria mea, *Cazan*, iar negăsind ocazie bună și voi muri, apoi Domnii Epitropi ce orînduesc mai jos să îndatorează a le trimite toate cîte se află la art. acesta la fratele meu Ioan.

Toți banii, precum și hainele mele, blăni și altele și toate cîte se află în casă rămîn la fratele meu, însă scăzîndu-se cele mai jos anume unde le-am orînduit, toți banii cîți am sint dați cu zapis : zapisul întii este al Dlui Toma Petru pentru lei cinci mii no. 5000, din care bani trei mii de lei orînduesc la *Ana Chesatoi* soția lui *Petru Stănescu* nepotul meu, ca pomeniții bani să fie în păstrate pentru fica sa *Marița*, care este botezată de mine, să fie pentru zestre, iar cele două mii de lei cusuru din zapisu Dlui *Toma Petru*, una mie s-o n-o dea, iar cealaltă una mie de lei las la *Joițe* fica lui D. Toma, încă două zapise ce am ce am împrumutat pe D. *Chiru Dobre Brutaru* de lei patru mii opt zeci no. 4080.

9a Al patrulea tacim arhierical, care s-a pomenit la articolul al trei-lea să fie pentru îngroparea mea, las încă cinci zeci galbeni no. 50 împărătești să fie pentru cheltueli la îngroparea mea.

10a Fiindcă fratele meu Iancu pătîmește de neuzire și damblagiu și nu poate a cîrmui averea rămasă la el, de aceea orînduesc epitropi întii pe sf. sa Arhimandritul și eclesiarhul Sf. Episcopii Părintele *Pafnutie* și pe profesoru D. *Dimetrie Racoviță* și pe D. *Chiru Dobre Brutaru* și pe D. *Toma Petre* să ocîrmuiască averea lăsată și să poarte de grijă de fratele meu Iancu. Toată averea cit va rămîne să înștiințeze Domnii Epitropi pe fratele meu Ioan Papugiu la patria mea după moartea fratelui meu Iancu și să-i dea toată averea la el și toate cîte se scrie în acest Testament să va

păzi întocmai fără să se strice nici o literă din el, fiind aflindu-mă sănătos și în bună simțire la facerea acestui testament și spre mai bună încredințare să aibă am rugat și pe dumnealor martorii carii s-au aflat la facerea acestui Testament și fiecare au iscălit fiind față.

‘Ο Παταρον Ποληκαριπ

1864 Dechembrie 18
Buzău

arhiereul adeverez

Gheorghe Arghiropol, martor

A. Dimitriu, martor

D. Caravia, martor

Ioan Apostol, martor».

De data aceasta, boala datorită vârstei înaintate, i-a adus sfârșitul vieții la 8 februarie 1865¹⁵.

Unde a fost înmormântat, nu știm. La Minăstirea Ciolanu, unde, de obicei, erau înmormântați arhimandriții și alți monahi de la Episcopie, nu figurează în registrul înmormântărilor din acea vreme. Probabil că mormîntul i-a fost săpat împrejurul catedralei, unde mai erau și alte morminte, dar crucea de lemn, ce i-a străjuit la cap, s-a prăpădit de vreme și astfel amintirea lui a fost dată uitării.

Existența și moartea lui la Buzău o mai cunoaștem indirect și dintr-o cerere a buzoienilor către Vodă Cuza prin care cereau locotenent de episcop pe arhimandritul Ghenadie Țeposu, la 18 februarie 1865, când spunea, printre altele : «Din timpul răposatului episcop Filotei eparhia Buseului a fost lipsită, din nefericire de păstorul ei legitim. Bunătatea Măriei Voastre, în starea de vacanță provizorie voind a preîntîmpina necesitățile sufletești a fiilor eparhiei a bine voit a orîndui ca o mîngîiere spirituală pe bătrînul arhiereu Policarp Pataron, care prin servițiile sale arhierești ne consola la necesitățile noastre sufletești. Dar din nenorocire acum, după o boală de două luni de zile, s-au dat finitului...»¹⁶.

Imediat după moarte, la 9 februarie, avocatul statului din Buzău anunță ministerul de finanțe că «astăzi aflînd că a încetat din viață Săntia Sa Arhiereul Policarp Pataros din Episcopia Buzeu, n-am lipsit pe dată a cere, pe deoparte, la otoritatea competentă asigurarea averii sale și cercetarea despre veri unui moștenitor al său», iar pe de alta, arăta că s-a deplasat la fața locului cu prefectul și procurorul pentru a pune sigiliile pe averea răposatului. S-a constatat că acesta a lăsat un testament și după înmormîntare se va proceda la facerea inventarului¹⁷.

Ministerul, primind această sesizare, răspundea că, deoarece monahii neavînd dreptul de a testa, fiindcă moștenitorii lor sînt minăstirile, să înainteze inventarul de obiectele găsite împreună cu testamentul amintit spre a se vedea în ce constă averea lăsată, ca după aceea să se pronunțe.

15. *Ibidem*, f. 3.

16. I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău*, București, 1937, p. 242, doc. 416.

17. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, dos. 821/865, f. 2.

Dind curs indicațiilor de mai sus, la 27 februarie se alcătuia «*inventariu de averea rămasă de la răposatul Arhiepiscop Policarp Patarosu mort în Sfânta Episcopie Buzeu*», în care, pe lângă lucrurile strict necesare mobilării unei camere și îmbrăcămintea uzuală, figurau portretul domnitorului Cuza și un altul al «răposatului arhiepiscop», un ceas de brâu, vechi cu tias de aur și cu sticlă cu lanț lung de aur și cu alt lanț scurt de argint cu o cheie de aur, un toc pentru călimări de lemn cu piele, o icoană puțin obișnuită : «Întâlnirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel», o diplomă de arhiepiscopie cu sigiliul în plumb și 51 cărți în diferite limbi «însă mai multe grecești și bisericești». Mai figurau în inventar și unele zapise și chitanțe de bani, dați cu împrumut sau pentru diferite nevoi, din care reținem pe cea a schitului Rătești din județul Buzău dată pentru 50 galbeni, primiți din partea răposatului arhiepiscop, la 31 iulie 1864, pentru facerea clopotniței ¹⁸.

Actele solicitate de minister pentru a aviza asupra succesiunii n-au fost înaintate imediat ci abia după doi ani de zile.

La 17 septembrie 1867, probabil așteptându-se sentința în procesul moșiei Domirești, avocatul statului trimite copii de pe inventar și testament cu specificarea că decedatul arhiepiscop a avut un frate, Iancu Gioncovi, lăsat ca moștenitor, dar, «fiind în totală neputință fizică» se află «sprijinit la schitul Ciolanul, unde prea Sfinția Sa episcopul din generoasa bună voință l-au pus sub îngrijirea cuvenită» și opina ca obiectele ce erau supuse stricăciunii să fie vândute, exceptându-se cărțile și obiectele bisericești, care vor rămâne Episcopiei ¹⁹.

Într-adevăr, episcopul *Dionisie Romano*, la 7 iulie 1867, trimitea la Mănăstirea Ciolanu pe «bătrînul Iancu, fratele răposatului arhiepiscop Policarp Patarosu, împreună cu obiectele din alăturata listă în nr. de 24 bucăți spre pomenirea răposatului», fiind vorba de veșmintele arhieresti prevăzute în testament, punind, totodată, în vedere mănăstirii să-i dea și o chilie pentru locuit ²⁰.

Același episcop, peste câțiva ani, în 1871, dona seminarului eparhial 39 cărți din cele 52 «rămase de la răposatul arhiepiscop Policarp», din care 33 în limba greacă, unele legate, altele numai broșate, fără specificarea titlului : cele românești erau : *Euhirid, Iubitorul de înțelepciune, 2 calendare, Tratat elementar de morală și «Necesitatea clerului»* ²¹.

Aici se opresc știrile ce am putut afla despre arhiepiscopul bulgar Policarp de Patara, care vorbea curat și limba greacă ²² și care la Buzău fiind, datorită faptului că avea destui compatrioți în mahalaua Sfântul Nicolae, bănuim că s-a simțit destul de bine.

18. *Ibidem*, f. 17 și 18.

19. *Ibidem*, f. 14.

20. Arhiva Mănăstirii Ciolanu, dos. 2 867. A murit la 10 august 1872 (*Codica de înmormînați a Mănăstirii Ciolanu*).

21. Episcopia Buzăului, *Seminarul*, dos. 12/871, f. 261.

22. Dovadă, semnătura în grecește și prezența altor cărți în limba greacă în biblioteca sa.

Mormîntul, după cum am amintit, nu se mai cunoaște. În schimb, numele i se perpetuează în pomelnicul episcopiei, unde a slujit ca arhieru și la Mînăstirea Ciolanu de lingă orașul Buzău²³, unde se mai păstrează și cîteva veșminte arhieresti din cele donate de episcopul Dionisie Romano, iar chipul zugrăvit în ulei pe pînză, cu fața expresivă, roșcovană și ochii vioi, inteligenți, purtînd în mîna stîngă un filacter pe care e scris, probabil deviza vieții sale : φόβου τοῦ θεοῦ Γνωθι... » iar pe dos, scris de mînă, în alfabet grec cu amestec de chirilic : « ΤΣ πατέρων πολιάρπς », l-am identificat, de curînd, în galeria arhierilor din palatul episcopal de la Buzău.

Pr. GABRIEL COCORA

23. În monografia *Mînăstirea Ciolanu din județul Buzău, de Protosinghel Chiril Dobre și Pamfil Georgian*, București, 1930, p. 65 e trecut : «Policarp Episcopul (1860)».

UN MONUMENT DE VECHIE ARHITECTURĂ ROMINEASCĂ DIN STARCHIOJD

Starchiojdul sau Chiojdul Mare se află situat în extremitatea de nord-est a raionului Teleajen, regiunea Ploiești, la o altitudine de cca. 500 m, într-o frumoasă depresiune subcarpatică. Nucleu de densă și veche populație românească în felul Vrancei, Țării Ouasului, Hațegului, Cîmpulungului moldovenesc și muntenesc, Starchiojdul — alături de Chiojdul de Bisca, păstrează urme de viață arhaică, evidente atât în tehnica construcției locuințelor și a bisericilor de lemn, cât și în port, în grai sau în folclor¹.

Primul document cunoscut pînă acum, care pomeneste numele satului, este hrisovul din 10 iulie 6926 (1418), prin care Mihail Voievod, fiul lui Mircea cel Bătrîn, întărește moșnenilor din Starchiojd moșia Chiojdului². Satul însă este unul din cele mai vechi din Țara Românească, mai mult decît probabil, anterior întemeierii statului feudal³.

Aparținînd unei subzone de arhitectură populară — cu caracteristici distincte, întinsă de-a lungul văii Bîscei, între Valea Drajei și cea a Buzăului —, construcțiile din Starchiojd și Chiojdul de Bisca reprezintă formele cele mai desăvîrșite din subzonă⁴. Faptul se explică mai ales prin situația economică înfloritoare a acestor sate, drept urmare a veniturilor rezultate din vînzarea unor preparate de fructe și carne. În consecință, locuitorii aveau posibilitatea materială de a realiza construcții durabile și de bună calitate. La aceasta a contribuit de asemenea

1. N. Iorga, *Note asupra încă unui «Cîmpulung» Muntean: Chioajdele*, în «Buletinul Institutului de istorie și limbă», an. II—III (1925—1926), p. 99.—105.

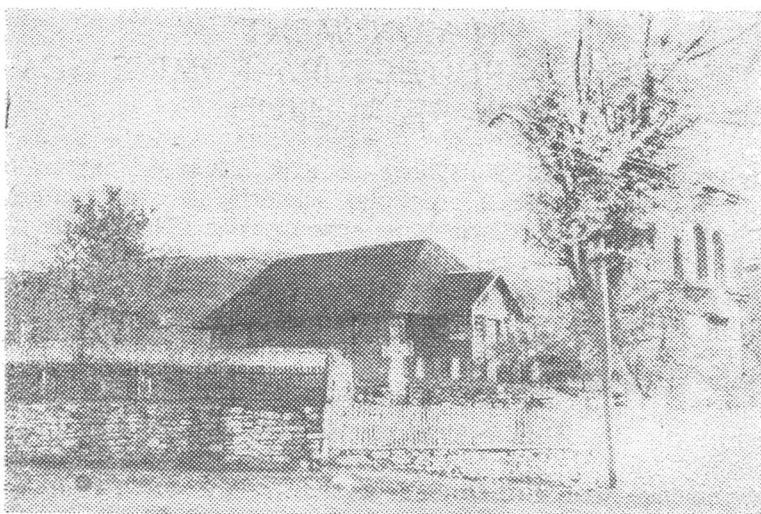
2. Academia R.P.R., *Documente privind Istoria Romîniei — veacul al XIII—XIV-lea și al XV-lea*. B, Țara Romînească (1247—1500), ed. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 71.

3. C. C. Giurescu, *Vechimea satelor Starchiojd și Chiojdul de Bisca din fostul județ al săcuienilor*, în «Revista Istorică Romînă», an. IV (1934), p. 283.

4. Fl. Stănculescu, Ad. Gheorghiu, P. Stahl, P. Petrescu, *Arhitectura populară romînească în regiunea Ploiești*, ed. tehnică, 1958, p. 71.

și abundența locală a materialelor de construcție, piatra și lemnul, satul fiind odinioară înconjurat de întinse păduri de stejar. Acest lucru este strălucit ilustrat de cele două biserici de lemn, exemple de veche și frumoasă arhitectură populară românească.

Deși construite în epoci diferite, aceste două biserici sînt foarte asemănătoare între ele, în ce privește tehnica, materialele de construcție, decorația, formele și proporțiile, dovedind astfel că în această subzonă realizările arhitecturii populare, care se bazează pe existența unei îndelungate și vaste experiențe anterioare, presupun reluarea vechilor forme și tehnici constructive. Astfel, biserica Sfînta Paraschiva, care exista la anul 1750⁵, reia întru totul formele și procedeele constructive de la vechea biserică, fiind însă de dimensiuni mai reduse.

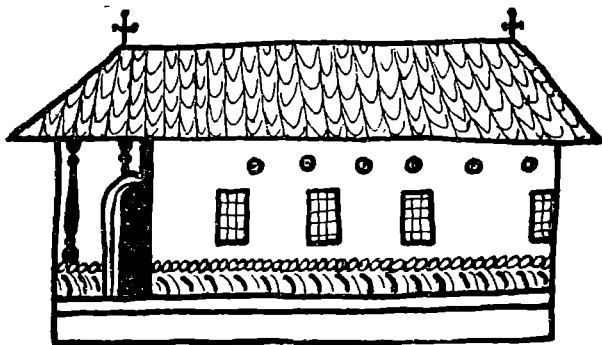
Biserica Sfîntul Nicolae — vedere de ansamblu

În studiul de față, pentru a da o imagine completă a înfățișării inițiale a vechii biserici de lemn, cu hramul Sfîntul Nicolae, vom încerca reconstituirea unor părți sau detalii de construcții dispărute, prin analogie cu cele existente la biserica Sfînta Paraschiva.

Biserica veche, ridicată pe o mică înălțime chiar în centrul satului, scundă, de dimensiuni modeste, prinsă sub un acoperiș înalt de șindrilă, cu streșini proeminente, se profilează pe unduirile dulci ale dealurilor pleșuve ce străjuiesc satul din toate părțile.

5. O inscripție inedită săpală în lemn, aflată la fața inferioară a peretelui de est al pronaosului, în stînga intrării **ПРѢСТ(АВНСА) ДИАКОН СИН КОНСТАНДИН ПИРВЪ, СЛ(НЕ) ЗИ „АЩИИ** adică: «a răposat diaconul fiul lui Constantin Pîrvu, iulie 17 zile 1758», indică existența la această dată a bisericii Sfînta Paraschiva.

Ea a fost semnalată întâi, într-o notă plină de sugestii interesante, de N. Iorga, care o socotea ca «fiind poate numai din veacul al XVIII-lea»⁶. Deși nu se cunoaște anul în care a fost construită, totuși judecînd după starea în care se află și comparînd-o cu biserica Sfînta Paraschiva — despre care am arătat mai sus că este anterioară anului 1750 — putem afirma că este posibilă datarea ei către a două jumătate a veacului al XVII-lea. Tradiția, de altfel, o atribuie timpului domniei lui Matei Basarab; faptul că se află așezată în centrul vechii vetre a satului, ar fi încă un argument pentru această datare, adică într-o vreme mai veche decît cea în care a fost construită biserica Sfînta Paraschiva.

Biserica Sfîntul Nicolae — imaginea bisericii
din tabloul votiv

Compusă în funcție de cerințele cultului, din pronaos, naos și altar, precedată de un pridvor de lemn cu geamlîc, adăugat tîrziu și care dăunează întrucitva unității formelor, biserica este de plan dreptunghiular, de dimensiuni relativ reduse, lungă de 17 m și lată de 6,5 m, terminată la răsărit cu o absidă poligonală cu 6 laturi neegale.

Pronaosul, acoperit jumătate cu tavan drept de scînduri, iar cealaltă jumătate cu boltă semicilindrică, cu intenția vădită de monumentalizare a spațiului interior, este despărțit de naos printr-un portic cu stîlpi de lemn dreupți, de secțiune pătrată, adăugată ulterior. Inițial, perețele despărțitor se afla la cca 2 m mai spre est și consta dintr-un portic cu șase colonete, din care se mai păstrează două, frumos sculptate, adăugate pereților care susțin «fruntarul» cu profilatură, în care elementul principal îl constituie arcul plat în acoladă. Pe acesta se descarcă timpanul format din scînduri tăiate rotunjit la capete, după traseul bolții, bătute de o parte și alta a arcului dublu. Acest portic avea o balustradă din birne de stejar îmbrinate în birnele orizontale ale pereților laterali, din care se păstrează numai capetele necesare susținerii celor două colonete. Și la naosul, acoperit de asemenea cu o boltă semicilindrică, se vede clar intenția de monumentalizare a spațiului. Boltă

6. N. Iorga, Biserica din Starchiojd, în «Bulet. Com. Mon. Isl.», an. XXVIII (1935) apr.—iun.

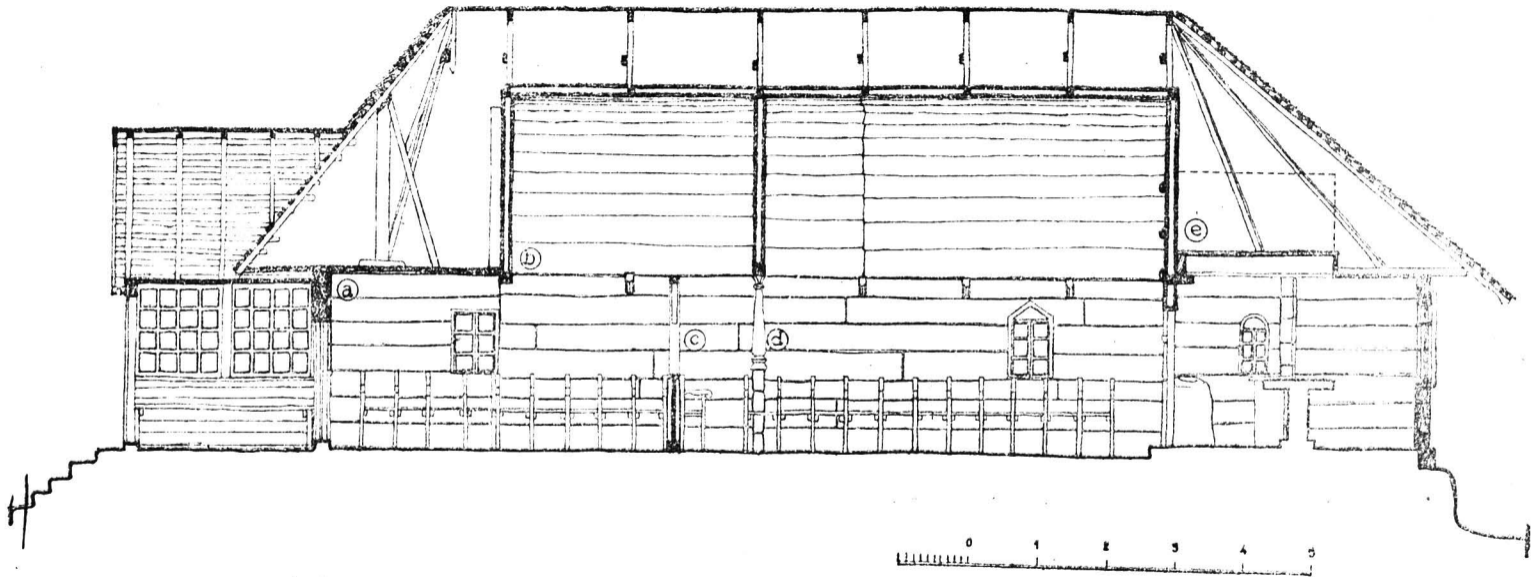
este formată din scinduri bătute «în caplama» și dispuse longitudinal, la exteriorul arcurilor dublouri ce le susțin.

Naosul este despărțit de altar tot printr-un timpan care formează totodată și partea superioară a tîmplei. La partea inferioară, timpanul se sprijină pe un perete din stâlpi și birne, în care se află trei goluri ale ușilor.

Altarul este acoperit cu un tavan drept, suprainălțat în partea centrală, acolo unde inițial a existat probabil o boltă în leagăn, desființată ulterior. În adevăr, la biserica Sfînta Paraschiva, asemănătoare ca dispoziție cu Sfîntul Nicolae, altarul este acoperit cu o boltă semicilindrică delimitată de frontoane, — fapt care constituie un argument pentru a postula existența și la vechea biserică Sfîntul Nicolae a aceluiași sistem de acoperire a absidei altarului. În încăperea cu șase laturi a absidei către nord, este amenajată proscomidia prin prelungirea peretelui naosului. De cealaltă parte, acolo unde trebuie să se afle diaconiconul, planul absidei prezintă o retragere în dreptul tîmplei. De remarcat această adaptare a planului la cerințele de ordin funcțional, rituale.

Atît pronaosul, cît și naosul și altarul sînt pardosite cu lespezi de piatră. La exterior, clădirea de lemn este așezată pe o temelie din bolovani de rîu zidiți cu mortar, prin intermediul căreia se face adaptarea construcției la forma terenului ușor accidentat.

Pe fundație sînt așezate tălpile, birne din trunchiuri masive de stejar cioplit, făcute dintr-o singură bucată, cu lungimea de peste 13 m, care poartă greutatea pereților — și ei tot din birne de stejar cioplite cu securea, numite «virghii», îmbinate la capete prin creștături în sistemul numit «încheetori» —, așa încît nu are nevoie de legături metalice, formînd un cadru rigid, capabil a primi greutatea apreciabilă a acoperișului. Peretele de nord este străpuns de golurile a trei ferestre, inițial numai două, care lumineau una naosul, iar cealaltă proscomidia. Peretele de sud are patru ferestre, inițial numai trei, două ale naosului și una la pronaos. În sfîrșit, absida altarului, în axul longitudinal al bisericii, mai are încă o fereastră. Ferestrele vechi au rama făcută din doi montanți și două grinzișoare dispuse orizontal, în care se încastrează zăbrele din fier subțire. Sub ferestre, înconjurînd biserica pe toate laturile, se află un briu de lemn frumos sculptat în torsadă, care împarte cîmpul peretelui în două registre. Peretele din birne este încheiat la partea superioară de «cunună», care primește prin intermediul unor console de lemn, la interiorul bisericii, greutatea boltilor transmisă prin arcurile dublouri, iar la exterior greutatea învelitorii, transmisă prin căpriori. De remarcat echilibrul static perfect, realizat de meșterul popular în acest sistem constructiv, cu mijloace simple dar ingenioase. Căpriorii, măiestrit creștați la capete, se îmbină la partea superioară unul cu celălalt, fiind rigidizați prin clești orizontali. Pe ei se sprijină învelitoarea, formată din lați băuți transversal pe căpriori,

Planşa II. Bis <https://biblioteca.digitala.ro/> <https://biblioteca.ro> longitudinală

la cca. 10 cm între ei, distanța dictată de dimensiunile șindriei, bătută «solzit» în trei-patru rînduri.

Biserica a suferit de-a lungul veacurilor numeroase transformări care i-au modificat mult din aspectul inițial. Așa cum am arătat mai sus, naosul a fost mărit prin desființarea vechiului portic despărțitor de pronaos. Pronaosul, la rîndul lui, a căpătat în decursul timpului o formă curioasă în secțiune longitudinală : jumătate este acoperită cu tavan drept, iar cealaltă jumătate este boltită. Se pune întrebarea dacă aceasta a fost înfățișarea sa de la început sau au survenit și aici modificări ulterioare. La o cercetare mai atentă a peretelui exterior al bisericii, fie pe latura de nord, fie pe cea de sud, în dreptul naosului — unde se află timpanul ce face trecerea de la tavan la cheia bolții — putem surprinde sub un stîlp adosat peretelui aflat lîngă o fereastră adăugată tîrziu, locurile de îmbinare a birnelor unui perete desființat. Acesta desparte fără îndoială pronaosul de un pridvor desființat și el, cînd biserica a trebuit să fie mărită datorită sporirii numărului de credincioși. În sprijinul acestei afirmații mai apar o serie de argumente. În primul rînd, pe porțiunea peretelui exterior din dreptul fostului perete despărțitor desființat, pînă la colțul dinspre apus al bisericii, pe birna de la partea superioară, se cunosc urmele decorației frunțarului, acum cioplit pentru a se alătura celorlalte grinzi ale peretelui, cum și locurile de îmbinare a stîlpilor pridvorului în frunțar. Apoi, la colțul bisericii, unde se îmbină cei doi pereți exteriori, de la birna sculptată pînă la frunțar, se observă o îmbinare neîngrăjit executată, mult diferită de celelalte îmbinări executate cu destulă atenție și perfecțiune. Argumentul hotărîtor este însă imaginea bisericii din tabloul votiv, aflată pe perețele de apus al bisericii, deasupra ușii de intrare care înfățișează biserica cu pridvor. Stîlpii pridvorului din această imagine se aseamănă foarte mult cu cele două coloane ce se mai păstrează în naos. Cercetarea tabloului votiv ne conduce și la concluzia că perețele, care acum se află la exteriorul bisericii, este tocmai peretele aflat între pronaos și vechiul pridvor desființat. Această concluzie este întărită de examinarea atentă a imaginii bisericii, unde lipsește partea superioară a acoperișului, care se află însă la partea inferioară a timpanului dinspre apus a pronaosului, acolo unde se înalță inițial perețele.

Între tipul de biserică întîlnit la Starchiojd și descris mai sus și bisericile de lemn din nord-estul Olteniei, există numeroase asemănări, mai ales în ce privește forma simplă apropiată de aceea a casei de locuit, a planului dreptunghiular compus din pridvor, pronaos, naos și terminat cu absidă poligonală la est, cit și a încăperii de monumentalizare a spațiului interior⁷. Biserica din Starchiojd prezintă totuși particularități

7. Ionescu Grigore, *Arhitectura populară romînească*, București, ed. tehnică, 1957, p. 116.

de plan în felul cum este rezolvată proscomidia prin prelungirea pere-telui naosului, absida fiind asimetrică — lucru întilnit destul de rar, absida altarului de formă dreptunghiulară sau poligonală în numeroase cazuri fiind asimetrică. În afara celor două biserici de lemn din Star-chiojd, ce prezintă formele cele mai unitare și închegate din regiune mai întilnim biserici de lemn asemănătoare în imediata vecinătate. la Fundul Căținei⁸, Posești⁹, cum și mai la sud-est, la Tisău¹⁰.

La interior, peste birnele pereților și arcurile bolților, biserica este căptușită cu scinduri peste care este așternut un strat de glet dintr-o preparație de pastă de var, suport al zugrăvelii.

Despre pictura acestei biserici s-a arătat că «nici un sat muntean nu se poate mândri cu o podoabă de pictură așa de îngrijită, vădind la pictorul rural necunoscut unul din cele mai mari talente ale timpului¹¹. În frescă se observă deosebiri de timp, o pictură mai veche valoroasă aflându-se numai în naos. În pronaos și altar există o pictură mai nouă, stîngaci executată, fără rafinament și calități deosebite. Totuși, această pictură este anterioară modificării arhitecturii bisericii prin mărirea pronaosului, deoarece tabloul votiv care aparține acestei maniere înfă-țișează biserica cu pridvor.

În ce privește programul iconografic al acestui ansamblu, cuprinde episoade din Noul Testament, din vieți de sfinți, etc. Pe pereții naosului, de o parte și cealaltă, sînt pictați sfinți și mucenici. Deasupra consolelor, la nașterea bolții, se află un registru cu medalioane cu portrete de sfinți și apostoli. Bolta este împărțită în panouri mari, cuprinzînd scene din viața lui Iisus, cum și ciclul Patimilor. La partea superioară a bolții se află un panou care reprezintă pe Iisus Pantocrator. Pe fața timpanului dinspre apus este înfățișată Răstignirea, avînd pe fundal imaginea unei curți domnești. Deși destul de stricată și ștersă, pictura este de un interes deosebit și merită a fi studiată cu atenție. Însă interesul deose-bit al bisericii din Starchiojd constă mai ales în faptul că ea constituie unul din exemplarele cele mai vechi și mai bine realizate dintr-o serie întregă, limitată ca răspîndire geografică la împrejurimile Starchioj-dului și lăsînd impresia unei școli locale.

Situația de la Starchiojd evidențiază în mod deosebit tocmai ele-mentul de tradiție tehnică și artistică din cadrul acestei grupe locale de arhitectură populară în lemn. prin faptul alit de semnificativ al re-

8. N. A. Constantinescu, *Schitul Fundul Căținei*, în «Bult. Com. Mon. Ist., an. XVII (1924), oct.—dec., p. 190.

9. N. Iorga, *Bisericile din Posești*, în «Bulet. Com. Mon. Ist.», an. XXXII (1939), ian.—mart., p. 43.

10. N. Iorga, *Biserica din Tisău*, în «Bult. Com. Mon. Ist.», an. XXVII (1943), ian.—mart., p. 28—30.

11. N. Iorga, *Biserica din Starchiojd...*, p. 58, 59.

petării caracteristicilor constructive ale vechii biserici Sfintul Nicolae la cea mai nouă, Sfinta Paraschiva. Dacă luăm în considerare asemănările cu tipurile din alte zone, cum este cea deja semnalată cu bisericile din Oltenia, se poate ridica problema originii acestui tip și a zonei lui de răspândire. În această ordine de idei, poate o cercetare a versantului transilvănean al Carpaților meridionali ar releva fapte interesante. În sfârșit, nu se pot încheia considerațiile de mai sus fără a stăruj un moment asupra calităților artistice ale monumentului, evidente nu numai în execuția detaliilor de arhitectură, dar și în frumusețea picturii pe care o semnalăm încă o dată interesului cercetărilor.

FLORIN G. SEREDA

DOCUMENTARE

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN PALESTINA

Oriental, cu minunatele sale monumente și vestigii vechi, totdeauna a fost un loc de atracție pentru călători și pentru savanți.

De secole existau lucrări asupra civilizației Orientului Apropiat și Mijlociu și îndeosebi asupra artei orientale. În aceste opere erau reproduse monumentele mai caracteristice și mai impozante, care au supraviețuit pînă la noi.

Însă cercetarea cu adevărat științifică începu pe la jumătatea secolului al XIX-lea, în urma descifrării scrierilor hieroglifică și cuneiformă. Cum era și natural, ochii savanților s-au îndreptat mai întii spre Egipt și fosta Mesopotamie, lagărul civilizației antice. Dar fiindcă documentele ieșite la lumină vorbeau și de teritoriul fostului Canaan, peste care Egiptul și Mesopotamia își întinseseră stăpînirea lor de mari puteri, foarte repede s-a ajuns la părerea că ar fi de mare interes să se întreprindă cercetări și pe solul Palestinei.

Așa au început săpăturile arheologice din Țara Sfîntă. Aceste săpături au fost de cîl mai bun augur, căci au adus servicii imense istoriei lumii, dar în același timp și Bibliei, căreia i-au luminat multe date și afirmații.

Sînt unii creștini care cred că săpăturile arheologice confirmă toate textele Bibliei, pas cu pas. Nu, lucru nu stă chiar așa. Extrem de puține sînt confirmările — la literă — ale Bibliei, dar rămîn încă multe spuse, ce n-au fost verificate pînă acum. În ce privește confirmarea cuvintelor Bibliei, amintim un singur caz. Numai din Biblie se știe că a existat un popor al hitiților. Celelalte documente accesibile pînă în secolul al XVIII-lea d. Hr. nu aminteau nimic despre ei. Săpăturile întreprinse în Asia nord-estică au dat de existența hitiților, care n-au fost un popor de rînd, ci un mare imperiu, cu care a avut de luptat, atît Egiptul cît și Asiria¹.

Serviciul imens pe care l-au adus Bibliei săpăturile arheologice din Orientul Apropiat sînt de o altă natură. Prin reconstituirea civilizației

¹ Bogatele publicații de limbă engleză nu mai conțineau să spună, că a fost descoperit imperiul cel uitat (a forgotten Empire).

din acest Orient Anterior², cunoaştem acum mai bine decît altă dată mediul din care a ieşit Biblia. Oamenii de acum patru mii de ani nu mai sînt cei de astăzi. Alta le era limba, alta le era religia, altele le erau concepţiile în toate ramurile de viaţă. Cînd scriau, ei ţineau cont de felul lor de gîndire şi exprimare. Aveau deci genul lor de a scri istorie, de a scri religie, filozofie, morală etc. Cunoaşterea acestor genuri literare este de interes primordial³. Graţie lor înţelegem mai bine cărţile Vechiului Testament şi putem să pătrundem în gîndurile autorilor sacri.

Înainte de a arăta, în linii generale, aportul săpăturilor arheologice la înţelegerea Bibliei, cred util să fac un scurt istoric al acestor săpături.

1. În timpurile vechi.

Nenorocirea care a lovit Iudeea în anii 70 şi 132—135 d. Hr., ca o consecinţă a rebeliunii iudaice contra Romei, a dus la păgînzarea Ierusalimului şi la expulzarea iudeilor din Iudeea. În această perioadă, creştinismul era o religie persecutată, luptînd greu cu viaţa, ca să mai poarte un interes deosebit faţă de ţara naşterii sale. Cînd în partea primă a secolului al IV-lea, Constantin cel Mare făcu din creştinism una din religiile imperiului roman, situaţia s-a schimbat. Atît Constantin cît şi mama lui Elena, şi-au dat cel mai mare interes să identifice locurile sfinte din Ierusalim şi de atunci a început un puternic curent al pelerinilor să viziteze Ţara Sfîntă. Cel mai vechi dintre aceşti vizitatori, care ne-a lăsat o descriere a călătoriei sale, a fost Pelerinul din Bordeaux⁴, care a vizitat Ţara Sfîntă în anul 333. Doritor să vadă principalele locuri devenite sfinte, datorită prezenţei aici a lui Hristos şi a eroilor Scripturii, el a vizitat diferite părţi de pe pămîntul sacru. El a fost urmat apoi de mulţi alţi pelerini. Venirea închinătorilor nu s-a mai întrerupt niciodată. ci continuă şi azi. Cum scopul închinătorilor era în primul rînd devotîonal şi cum ei nu aveau pregătire cărturărească şi nici aptitudini critice, lucrările lor sînt de un interes secundar pentru savanţii moderni.

Îndată după ce creştinismul primi libertate de acţiune, încep să apară şi descrieri despre Ţara Sfîntă. Aşa de exemplu, pe la începutul secolului al IV-lea, Eusebiu al Cesareii, contemporan cu Constantin cel Mare, a întocmit o listă cu numele locurilor din Palestina, care sînt menţionate în Biblie⁵. Numirile erau aranjate în ordine alfabetică, amintindu-se şi evenimentele pentru care locurile erau cinstite; în multe cazuri se făceau şi identificări cu locurile care existau aici, în secolul al IV-lea, menţio-

2. Orientului Apropiat şi Mijlociu i se mai spune şi Orient Anterior, în raport cu Extremul Orient sau Îndepărtat (China şi Japonia).

3. Cf. Robert A., *Genres Littéraires* în SDB, V, 403—421; A. Robert et A. Tricot, *Les genres littéraires*, în: *Iniation Biblique*, 3e éd. Paris-Tournoi-Rome, 1954, p. 280—356; C. F. Jean, *Le milieu biblique*, vol. II: *La littérature*, Paris, 1923.

4. Opera lui a fost tradusă în franceză şi editată, ultima dată, sub numele: *Itinéraire en Terre Sainte du Pèlerin de Bordeaux*, Bordeaux, 1891.

5. Opera aceasta a lui Eusebiu poartă numele de *Onomastikon* şi se află în Patrologia greacă a lui Migne, cum şi în *Corpus de Berlin*, editat de E. Klostermann, Leipzig, 1904.

nîndu-se și distanțele față de locurile mai cunoscute. În secolul imediat următor (al V-lea), lucrarea lui Eusebiu fu tradusă în latinește de către Ieronim, care a trăit mult timp la Betleem, a lucrat mult în Palestina și a murit în anul 420 d. Hr. Lucrarea aceasta este numită pînă azi *Onomasticon*⁶.

2. Investigațiile anterioare

Apropiindu-ne de timpurile moderne, aflăm de lucrările unor pelegrini, care manifestă un caracter mai științific. De o extensiune mai mare, aceste lucrări au fost suplimentate de acelea ale unor călători ca Chateaubriand⁷, Burckhard⁸ și Lamartine⁹.

1. *Robinson și Smith*. Studiul științific al localităților și antichităților din Palestina a fost început însă, de către Edward Robinson, de la Union Seminary, New York. Acesta era înarmat cu o temeinică cunoaștere a Bibliei și era foarte familiar cu scrierile lui Iosif Flaviu și alte lucrări în acest domeniu. El posedea simțul critic într-un grad înalt, combinat cu cel al unui spirit creator foarte ascuțit. În 1838 și din nou în 1852, el a călătorit în Palestina însoțit de misionarul Eli Smith. Echipați cu compas, telescop, termometru și ruletă, ei au început lucrul serios. Datorită temeinicei cunoștințe a istoriei vechi, Robinson privea dedesubtul multor tradiții palestinene. Cu o pătrundere ascuțită a lucrurilor, el discerna sub multe numiri arabe moderne, forma numelui biblic original și astfel împlinea un studiu științific al Palestinei biblice, mult mai mare decît predecesorii lui. În timp ce călătorea, el nota și descria pe scurt acele rămășițe ale antichității, atît cît ele puteau fi văzute deasupra pămîntului. Rezultatul primei călătorii a lui Robinson a fost cartea lui *Biblical Researches, New York, 1841*. În a doua ediție din 1856, a fost inserat și rezultatul celei de a doua călătorii a lui și astfel numărul volumelor lucrării a fost sporit la trei. Imboldul dat cercetării Palestinei, de lucrările lui Robinson, fu continuat de Tobler¹⁰, Guérin¹¹, Renan¹² și mulți alții¹³.

2. *Lynch*. Un căpitan de marină american, W. F. Lynch, a adus un important serviciu prin explorarea, în 1848, a Mării Moarte. În aprilie și mai ale aceluși an, el a petrecut trei săptămîni pentru a cerceta compo-

6. Traducerea aceasta a lui Ieronim se află în Patrologia latină a lui Migne, în tomul XXIII.

7. *Itinéraire de Paris à Jerusalem*, Paris, 1811.

8. *Travel in Syria*, London, 1821.

9. *Souvenirs, impressions, et paysages pendant un voyage en Orient*, Paris, 1835.

9 bis. Apud Barton G. A., *Archaeology and the Bible*, Philadelphia, 1925, p. 92.

10. Cf. Raumer K., *Palästina*, 4. Aufl., Leipzig, 1860; Watzinger C., *Denkmäler Palästinas*, vol. I, Leipzig, 1933, p. 6 ș.u.

11. *Description géographique, historique et archéologique de la Palestine*, 7 vol., Paris, 1868.

12. *Mission de Phénicie*, Paris, 1872.

13. Pentru mai multe referințe în von Soden, *Palästina und seine Geschichte*, 3. Aufl., Leipzig, 1911; F. J. Bliss, *The Development of Palestine Exploration*, New York, 1906.

ziția apei din Marea Moartă. Lynch era însoțit de un geolog, dr. Anderson. Grupul de cercetători a traversat Marea Moartă în lung și în lat, pe două bărci de metal ce fuseseră lansate pe Marea Galileii și care au plutit pe Iordan, la vale. Faptul că valea Iordanului este mai joasă decât nivelul Mării Mediterane, nu fusese recunoscut de nimeni pînă în 1837, iar pînă la vizita lui Lynch și Anderson, adîncimea și depresiunea acestei văi era numai o presupunere. Prin această expediție s-a stabilit științific că suprafața Mării Moarte este cu 394 m mai jos decât aceea a Mării Mediterane ¹⁴.

3. Societățile de cercetări.

1. Explorarea Palestinei a fost continuată de *Societatea de explorare americană*, fondată în 1870. Sub auspiciile ei, J. Paine, un preot, a vizitat Țara Sfîntă. Unul din rezultatele vizitei sale a fost măsurătoarea muntelui Pisga ¹⁵.

Mai tîrziu a fost organizată o societate americană pentru cercetarea Palestinei. Această societate a utilizat pe R. Meyer, un inginer, să facă o hartă a Palestinei, iar de la 1875 pînă la 1877, pe rev. S. Merrill, care a adunat multe informații arheologice, în special în ținutul de la est de Iordan.

2. *Palestine Exploration Fund*. Drept rezultat al cercetărilor autorilor amintiți mai sus, lumea savantă a început să se intereseze mai îndeaproape de cercetarea Țării Sfinte și așa a luat naștere societatea pentru explorarea Palestinei, în anul 1865, care să se îngrijească continuu de explorarea Țării Sfinte, iar nu ca pînă atunci, ca cercetările să se facă după buna plăcere a fiecăruia. Chiar la șase luni după constituirea societății, a fost trimisă prima expediție, condusă de către Ch. Warren, care a și completat un studiu, ce făcea parte din planul de aducere a apei potabile în Ierusalim. Principalul obiectiv al acestei expediții era să indice punctele pentru viitoare excavări sau săpături. S-au făcut o serie de schițe de hărți ale Palestinei, s-au studiat cîteva sinagogi din Galileea notate de Robinson, dar nedescrise suficient de el, și s-au dezgropat, pe muntele Garizim, rămășițele unei biserici care se pare că fusese construită, la rîndu-i, pe vechile ziduri ale templului samaritean. Iată acțiunile mai de seamă ale lui *Palestine Exploration Fund*.

a) *Săpăturile lui Warren la Ierusalim*. O a doua expediție, tot sub conducerea lui Warren, a făcut serioase săpături pe colina templului din Ierusalim. El a săpat o serie importantă de șanțuri pînă la temelia zidurilor, care împrejmuiesc aria templului și a demonstrat că aceste ziduri se realizează pe fundații mergînd pînă la 40 și 60 m sub suprafața actuală a terenului. El a dat la lumină solide zidării, purtînd marca carierii de piatră

14. Lynch și-a publicat cercelările în periodicul: *Statement of American Exploration Society*, din anul 1870.

15. *Identificarea muntelui Pisga*, în periodicul citat la nota 14 de mai sus.

feniciene. Warren a socotit aceste construcții ca fiind de pe timpul lui Solomon. Pe partea de vest a împrejmuirii templului, el a găsit la 40 m adâncime de la suprafața actuală a solului, ruinele unui pod, pe care Robinson îl socotise că traversa valea Tiropeon¹⁶, pornind de la împrejmuirea templului până la punctul dintr-un arc a cărui bază este vizibilă încă în afara zidului templului¹⁷. Acest arc a fost numit «Arcul lui Robinson», fiindcă însemnătatea lui a fost întrezărită prima oară de către Robinson. Printre alte descoperiri ale lui Warren, a fost și o parte din vechiul zid al cetății. la sud de aria templului, precum și un pasaj subteran, plecând în sus de la vechiul izvor Gihon¹⁸, care este probabil ulucul (jghiabul) amintit în II Sam. V, 8.

b) *Relevueul Palestinei* (facerea planului). După acțiunea de mai sus, *Palestine Exploration Fund* a întreprins un relevue al Palestinei, al cărui obiectiv era să facă o hartă completă și precisă a întregului ținut la scara de 1/1000, precum și o descriere a tuturor vestigiilor arheologice ale antichității, aflate la suprafața solului. Lucrul a început în 1871 și relevueul Palestinei de vest a fost complet în 1878. Datorită unei epidemii de holeră, lucrul a fost întrerupt din 1874 până în 1877. Cei doi care au luat parte la această lucrare au fost C. R. Conder, angajat din 1872—1874, și căp. Kitchener. Harta cea mare a fost publicată în 1880 și cuprinde o suprafață de zece mii km², de la Mediterana până la Iordan și de la deșertul Egiptului până la un punct aproape de Tir. Completarea acestei hărți a fost o înfăptuire monumentală și a devenit baza tuturor lucrărilor similare. Ruinele arheologice notate pe hartă sînt descrise în trei volume din *Memoirs* publicate de asemenea de *Palestine Exploration Fund*¹⁹.

În 1881. Conder a fost trimis să facă un relevue similar al ținutului de la est de Iordan. El a încercat să lucreze sub vechiul permis obținut de la guvernul turc, dar acesta s-a opus. După ce lucrase șase săptămîni, în care timp relevase cam la opt mii km², Conder a fost obligat să renunțe. Rezultatul lucrărilor sale însă, a umplut un solid volum intitulat *The Survey of Eastern Palestine*, London, 1882. Lucrarea începută de Conder a fost dusă la bun sfîrșit de către alte agenții. Dr. Gottlieb Schumacher, un inginer cu sediul la Haifa, care fusese însărcinat să facă planurile căii ferate spre Meca, a publicat volume autorizate ale regiunii de la est de Marea Galileii²⁰. Pe o scară mai largă este concepută lucrarea lui Brünnow și Domaszewsky asupra provinciei romane a Arabiei²¹, o lucrare ce in-

16. O undulație de teren ce despărțea în două suprafața Ierusalimului vechi.

17. Rezultatele săpăturilor lui Warren au fost publicate în: *Recovery of Jerusalem*, London, 1870, și mai complet în: *Jerusalem*, London, 1889, care este unul din volumele ce constituie *Memoirs of the Palestine Exploration Fund*.

18. Izvorul prim care, în afara de Siloam, alimentea Ierusalimul cu apă. El dă în valea Chedron.

19. *The Survey of Western Palestine*, 7 vol. London 1881—1884; *Map of Western Palestine in 26 sheets*, London, 1880, 2 ed., 1897.

20. *Across the Jordan*, London, 1886; *Jaulan*, London, 1886; *Abila, Pella and Northern Aijlun*, London, 1886. Cf. Barton G. A., *op. cit.*, p. 94.

21. *Die Provincia Arabia*, Strassburg, 1904—1909, 3 volume.

clude vechiul Edom pînă la Petra²². Cetatea Petra a fost descrisă de asemenea în două excelente volume, de către Gustav H. Dalman, directorul Institutului evanghelic german din Ierusalim²³.

În 1873—1874, Palestine Exploration Fund a încredințat o misiune arheologică, de natură generală, savantului francez Clermont-Ganneau, care fusese mai înainte consul general la Ierusalim. Clermont-Ganneau a fost împiedicat de refuzul guvernului turc de a-i acorda un firman; totuși el a făcut numeroase descoperiri arheologice în ținutul dintre Iafa și Ierusalim. Acestea au fost publicate de Palestine Exploration Fund, în două mari volume²⁴, care n-au apărut decît între anii 1896—1899.

În iarna 1885—1884, a fost făcută o cercetare geologică completă a văii Mării Moarte și a regiunii ei de la sud (Wady-el-Arabah), de către prof. Edward Hull, care după aceea a publicat un volum asupra subiectului²⁵. Hull fusese însoțit de Kitchener, care a făcut o secționare a districtului aflat între Muntele Sinai și Wadi-el-Arabah²⁶.

c) *Explorarea cetății Lachiș*. Palestine Exploration Fund a intrat într-o nouă fază de lucru, ori mai degrabă a reluat una ce fusese întreruptă de 20 de ani — aceea a excavațiilor. Cu această ocazie, societatea și-a asigurat serviciile lui Flinders Petrie, cunoscutul explorator egiptolog, și acum s-a încercat să se smulgă solului Palestinei ceva din secretele îngropate ale trecutului. Localitatea aleasă a fost Tell-el-Hasy, unde în timpurile evchi a fost cetatea Lachiș (Ios. X, 3; II Regi XIV, 19, XVIII, 14 etc.). Această colină se ridică cam cu vreo 70 m deasupra albiei unui pîrîu, care vara se usucă. Cam la vreo 30 m de această înălțime se aflau dărîmăturile vechii cetăți. În decursul secolelor, apa scosese la lumină multe cioburi de olărie, încît Petrie era încredințat, mai înainte de a începe săpăturile, că-l așteaptă bogate descoperiri. El a lucrat aici circa șase săptămîni săpînd șanțuri în diferite părți ale colinei, găsind și clasificînd o mare varietate de olărie, fiind încredințat că a descoperit o cetate care fusese ocupată dintr-un timp anterior cuceririi ebraice a Canaanului pînă încoace spre 350 î. d. Hr.

În 1892, lucrul a continuat sub direcția lui dr. Frederik J. Bliss, care a tăiat o însemnată porțiune din colțul cel mai de nord al colinei și a găsit ruinele stratificate a nouă cetăți diferite, una peste alta²⁷. În stratul cetății a treia, plecînd de la baza săpăturilor, s-a găsit o tăbliță cuneiformă menționînd pe unul din personajele care figurează în scrisorile găsite la Tell el-Amarna, în Egipt. Această tăbliță arăta că cetatea a treia era înfloritoare în timpul perioadei 1400—1350 î. d. Hr. În consecință, cele două cetăți dedesubt aparțin unei perioade anterioare. Bliss presupunea că

22. Petra a fost capitala nabateenilor. Ruinile ei se află la sud-vestul Mării Moarte.

23. *Petra*, Leipzig, 1908; *Neu-Petra Forschung*, Leipzig, 1912.

24. *Archaeological Researches in Palestine*, London, 1896—1899.

25. *Geology of Palestine and Arabia Petroea*, London, 1886.

26. Wadi el-Arabah se numește toată valea prin care curge Iordanul, între Marea Galileii și Marea Moartă.

27. Cf. publicația lui F. J. Bliss, *Mound of Many Cities*, London, 1894.

prima cetate a fost construită cam pe la 1700 î. d. Hr. Deasupra ruinelor cetății a treia era un strat de cenușă destul de gros care arată, după părerea lui Petrie, că după distrugerea cetății, colina ar fi fost utilizată pentru o perioadă de circa 50 de ani, ca un loc de baze alcaline. Aproape de vârful dărîmăturilor celei de-a patra cetăți, a fost descoperit un sigiliu de sticlă asemănător celor făcute în Egipt în timpul dinastiei a XXII-a (945—745 î. d. Hr.). Apoi, această cetate ar fi aparținut primelor începuturi ale regatului lui Iuda. În cetățile a șaptea și a opta au fost găsite olării de tipul poleit cu roșu și negru. Această varietate de olărie este de origină grecească, datînd între 550—350 î. d. Hr. Deci aceste cetăți ocupau colina în perioada elenistică; în consecință, cetățile următoare, a cincea și a șasea trebuie să aparțină timpului dintre 750—550 î. d. Hr., corespunzînd primei perioade ebraice. Astfel, săpăturile de la cetatea Lachiș, arată prin urmele stratificate ale cetăților suprapuse pe colinele Palestinei, așezarea locuitorilor țării în decursul veacurilor.

Cetatea Lachiș a început să fie săpată din nou, prin anii 1938—1940, de o expediție engleză sub conducerea lui J. L. Starkey, care a avut neorocirea să fie ucis de mîna unui naționalist. În aceste noi săpături s-au găsit fragmente din epistolele trimise de posturile militare din timpul asediului Palestinei de către Nabucodonosor. Din alfabetul utilizat aici, cunoaștem cum scria profetul Ieremia, care este contemporan cu asediul Ierusalimului de către babiloneni. Tot aici, la Lachiș, printre osemintele descoperite într-o necropolă, s-a dat peste cîteva cranii asupra cărora se văd clar urmele așa-numitei operații a trepanației. Ele constituie exemplele cele mai vechi din Asia de Vest. Rezultatele săpăturilor de la Lachiș au fost publicate în 4 volume, din care ultimul a apărut în 1958²⁸,

d) *Săpăturile lui Bliss la Ierusalim*. De la 1894 la 1897, dr. Bliss a fost angajat să facă săpături în cetatea sfîntă a Ierusalimului²⁹. Aici, el și-a îndreptat atenția în direcția descoperirii liniei vechiului zid, pe partea de sud a cetății. El făcu aceasta urmărind linia de la «Maudsley's Scarp»³⁰, pînă la colțul de nord-vest al unuia din cele două dealuri, cele mai de vest, pe care este așezat Ierusalimul, în fața pantei dinspre est și deci în fața văii Tiropeon. Acesta a fost zidul refăcut de Neemia, pe vechile linii anterioare (Neem. III—VI). El a fost distrus de către Titus în anul 70 d. Hr. și după aceea, a fost refăcut de împărăteasa Eudoxia, în secolul al V-lea.

e) *Săpăturile de la Azekah*. De la 1898 pînă la 1900, în numele lui Palestine Exploration Fund, dr. Bliss a săpat mai multe localități în bi-

28. Tufnell Olga, et al., *Lachish IV* (Tell ed-Duweir). *The Bronze Age* (The Wellcome-Marson Archaeological Research Expedition to the Near-East). London, Oxf. Univ. Press, 1958, p. 351+96+17, + A—D fig. și un vol. de 96 planșe.

29. Cf. F. J. Bliss, *Excavations at Jerusalem*, London, 1898.

30. O prăpastie construită artificial, deasupra căreia altădată a stat o fortăreață. Este numită așa, după un englez, Maudsley, care a întrevăzut primul, adevărața ei natură.

blicul Shefelah³¹, regiunea deluroasă formînd zona de graniță dintre vechea Iudeea și Filistenia. Săpăturile au început în Tell Zacharia³² — biblicul Azeca — situat deasupra părții joase a văii Elah. Azeca fusese întărită de regele Rehoboam (II Cr. XI, 5—10). Aici a fost descoperită o importantă citadelă ori fortăreață. În timp ce construcția din vîrf era asemănătoare construcțiilor irodiane din Ierusalim, olăria găsită spre fundaii indica, că începuturile construcției mergeau înapoi spre timpurile israelite anterioare. Deci localitatea putea fi foarte bine una din fortărețele lui Ieroboam. Dedesubt se aflau printre ruine din timpurile preisraelite posterioare. Se pare că movila a fost ocupată ca loc de cetate, numai cu puțin înainte de cucerirea israelită. Însă fortăreața n-a fost construită în timpul ocupării, imediat, ci ceva mai tîrziu.

f) *Tell es-Safi* (Gath?). După Azeca, săpăturile au început la Tell es-Safi, ce este situată pe partea de sud a vechii văi Elah, în punctul unde intră în cîmpia filisteană, așezare care a fost socotită locul biblicului Gath (Ios. XI, 12; I Sam. V, 8; XVII, 4; II Regi XII, 17). Aici, în anul 1144 d. Hr., regatul latin de Ierusalim, înființat de cruciade, a construit o fortăreață pe care a numit-o Blanche-Garde, ca avanpost contra Ascalonului. Se spera că prin săpăturile lui Bliss se va determina dacă localitatea în chestiune este sau nu cetatea biblică Gath, dar datorită ocupării *sitului* de cimitirul actual musulman și de un *weli*³³, lucrul acesta n-a fost posibil. A fost însă trasată schița zidurilor cetății, au fost examinate fundațiile lui Blanche-Garde și săpate tranșee ici și colo, pînă la piatra sănătoasă a rocii. Aceste tranșee sau șanțuri au dat la iveală, în diferite straturi, olărie și obiecte, mai întii din perioada cruciadelor și apoi din perioada seleucidă (312—365 î. d. Hr.), iar în al treilea rînd din perioada iudaică (700—350 î. d. Hr.). S-au găsit și două straturi preisraelite. Deci colina a fost ocupată cam pe la 1700 î. d. Hr., pînă în timpurile seleucide și apoi iarăși din perioada cruciadelor, adică a regatului latin de Ierusalim și pînă azi³⁴.

Cea mai interesantă descoperire de la Tell es-Safi a fost aceea a unui loc înalt³⁵ preisraelit, ce conținea trei stîlpi, ca acei pe care-i găsim denunțați sau înfierăți de către Deuteronom (Deut. VII, 5; XII, 3 etc.). Pînă la Bliss, nici o descoperire de acest fel nu se făcuse. Fundațiile acestui loc înalt erau aproape de temelia ultimului strat preisraelit, așa că era clar că el fusese construit de către amoriți sau de canaanii, ori de altă populație care ocupase cetatea, înainte de sosirea ebreilor³⁶.

31. F. J. Bliss and S. Macalister, *Excavations in Palestine during the Years 1898—1900*, London, 1902.

32. *Teli* este cuvînt arab și înseamnă «colină, movilă, deal».

33. *weli* (citește usli) este, de obicei, un loc sfînt pentru musulmani, fie pentru că aici a fost mormîntul unui cuvios, fie că a fost un locaș de cult, cîndva.

34. H. Vincent, *Comptes rendus des fouilles* în *Revue Biblique* 1899 și 1929, p. 427 ș.u. cf. Barton G. A., *op. cit.*, p. 97.

35. Locul înalt era sanctuarul la semiții antici. Cînd au intrat ebreii în Canaan au dat, și în parte au preluat de aici, o mulțime de asemenea locuri înalte.

36. Bliss and Macalister, *op. cit.*, la nota 31.

g) *Tell el-Judeideh*. Săpăturile ce au urmat s-au făcut la Tell el-Judeideh, o colină la oarecare distanță de Tell Zakaria³⁷. Aici s-au trasat schițele zidurilor cetății, s-au găsit resturile unei *villa romana* și s-au săpat un număr de gropi, de sondaje pînă la roca sănătoasă. Din olăria găsită în aceste sondaje s-a tras concluzia că colina a fost ocupată din cea mai timpurie perioadă, dar abandonată pentru un timp considerabil, înainte de cucerirea ebraică. Apoi ea a fost reocupată în partea ultimă a monarhiei iudeene și pînă la urmă fortificată, în perioada seleucidă, ori romană. Colina pare să fi fost abandonată din nou imediat după perioada romană. Nu se cunoaște care a fost numele vechi al cetății ce a dăinuit cîndva aci³⁸.

h) *Săpăturile de la Maresa (Moreseth-Gath)*. Ultima localitate săpată în această regiune a fost Tell Sandahanna, situată la 2 km la sud de Beit Jibrin³⁹. Colina a luat acest nume de la o biserică a Sfintei Ana, ale cărei ruine pot fi văzute în apropiere. Situl⁴⁰ acesta ocupă locul cetății Mersa din perioada seleucidă, și al vechii cetăți iudaice Marash. Probabil că este localitatea Moreseth-Gath⁴¹, patria profetului Miheia (cf. Miheia I. 14). Aici au fost săpate părți considerabile din stratul seleucid și o mică porțiune din stratul israelit. Stratul israelit se află direct pe rocă, deci pe cît se pare localitatea nu a fost ocupată înainte de timpurile pre-israelite.

i) *Gezer*. Imediata întreprindere a lui Palestine Exploration Fund au fost săpăturile de la Gezer. Lucrarea a fost încredințată lui R. A. Stewart Macalister, care a fost ajutorul lui Bliss, din 1898 pînă în 1900, mai apoi profesor de celtică la Universitatea din Dublin. Lucrarea a fost începută cu Tell es-Jazar⁴², cam la 10 km sud-est de orașul Ramleh, pe care Clermont-Ganneau îl identificase, în iunie 1902, ca fiind cetatea biblică Gezer (Ios. X, 33 ; Jud. I, 27 ; II Sam. V, 25). Cu unele întreruperi, datorite timpului de iarnă și izbucnirii unei epidemii de holeră, lucrările au continuat pînă în august 1906. În acest spațiu de timp a fost săpată mai bine din jumătate din suprafața colinei. Nici un alt sit din Palestina nu a fost mai complet explorat și era deci natural ca Gezer să ne procure mai multe informații arheologice decît alte explorări.

37. În Iudeea de sud-vest, cam pe unde altă dată se afla cîmpia Shefelah, la 30 km de Gaza.

38. Thiersch J., *Jahrbuch des königlichen deut. archaeol. Institut*, anul 1908, col. 384 ș. u. ; Cf. *Revue Biblique*, An. 1909, p. 607 ș. u. Cf. Barton G. A., *op. cit.*, p. 98.

39. Beit Jibrin, elenisticul Eleutheropolis, este numirea arabă modernă a unei localități din sud-vestul Palestinei, cam la 25 km de Gaza.

40. Cuvîntul *sit*, pentru locul ocupat în spațiul de o localitate antică, azi dispărută, s-a împămîntenit și în limba romînă. El există de mult în alte limbi.

41. Aceasta este opinia multor savanți. Cf. Peters and Tiersch, *Painted Tombs in the Necropolis of Maresa*, London, 1905 ; P. Abel, *Découvertes récentes à Beit-Djebrin*, R. B. 1924, p. 580—604.

42. Așa numesc arabii de azi, cetatea biblică Gezer.

Rezultatul acestor săpături au convins pe Macalister că clasificarea straturilor, adoptată de săpătorii cetăților Lachiș și colinelor din Shefelah se putea perfecționa. El a găsit că Gezerul a fost ocupat mai întâi de un popor nesemantic, ale căror oseminte indică cum că ei erau înalți cam de vreo 2 metri, locuiau în peșteri și ale căror unelte erau numai din piatră. El consideră că acest popor a ocupat situl cam pe la 3000—2500 î. d. Hr. Cam pe la 2500, o rasă semitică, probabil amorită, a pus stăpânire peste cetate și a ocupat-o pînă la sfîrșitul monarhiei ebraice.

În ocuparea semită, patru perioade pot fi trasate, fiecare reprezentate prin diferențe de ziduri, de unelte și obiecte uzate. Prima perioadă semită se termină cu căderea celei de a XX-a dinastii egiptene, cam pe la 1800 î. d. Hr. În acest strat au fost găsiți scarabei⁴³ din perioada egipteană, numită Regatul Mijlociu. Al doilea strat semit continuă pînă la finele dinastiei a XVIII-a egipteană, cam pe la 1350 î. d. Hr. Al treilea strat semit a durat pînă la stabilirea monarhiei ebraice, cam pe la 1000 î. d. Hr., iar al patrulea strat a fost contemporan cu regatele ebraice, 1000—586 î. d. Hr. Colina a fost din nou ocupată în perioada elenistică sau macabeeană⁴⁴. După tulburările maçabeene, se pare că locuitorii au părăsit tellul. Sub modernul sat Abu-Shusheh, pe panta de sud-vest a colinei, a fost găsit un mozaic roman, dar sus, pe colină, n-a fost găsit nimic din timpurile romane. De asemenea nu s-a găsit nimic din epoca cruciadelor.

În cursul săpăturilor s-au făcut multe descoperiri importante. Pentru moment menționăm un vechi loc înalt semitic, care își are începuturile în primul strat semitic, înainte de 1800 și care a fost utilizat pînă la finele celui de-al patrulea strat semitic ori ebraic, cam pe la 600 î. d. Hr. El a început cu doi «Stilpi»⁴⁵, dar cu scurgerea timpului, alți doi stilpi au fost adăugați, pînă ce au ajuns zece în total⁴⁶. În cel de-al treilea strat semitic, adică în cel ce a precedat ocupația ebraică, s-a găsit o construcție pe care Macalister o crede că poate să fie un templu. În mijlocul largului său interior erau citeva pietre care arătau ca și cînd ar fi suportat stilpi de lemn, care la rîndul lor suportau probabil acoperișul. Macalister socotea că structura acestui templu era similară cu aceea a templului pe care Samson l-a dărîmat la Gaza (Jud. XVI, 23—30)⁴⁷.

Una dintre cele mai importante descoperiri a fost tunelul tăiat în rocă, ce ducea jos în inima stîncii, la un izvor, aflător într-o peșteră la 40 m dedesubtul suprafeței stîncii și la 50 m sub nivelul suprafeței actuale a terenului⁴⁸. Acest tunel era făcut spre a asigura apa populației în caz de asediu al cetății. El a fost utilizat pentru cel puțin 500 de ani și se

43. Din limbile franceză și engleză, termenul pentru «cărăbuș» de *scarabée*, a intrat și în limba arabă și de aici în limbajul arheologilor. De aceea, îl utilizăm și noi ca pe un cuvînt, azi, internațional.

44. Aceasta este perioada numită de Bliss și Petrie «seleucidă».

45. *Stilpi*, aici, înseamnă niște trunchiuri de copac sau niște pari, întilniți pe lângă sanctuarele antice, un fel de idoli, dacă putem să-i numim astfel.

46. Cf. Macalister S., *The Excavation of Gezer*, London, 1912, vol. II, p. 381 ș. .u

47. Cf. *Ibidem*, p. 406—408. Cf. Barton G. A., *op. cit.*, p. 99.

48. Cf. *Ibidem*, vol. I, p. 256—268.

pare că a fost închis cam pe la 1300—1200 î. d. Hr. Începuturile sale merg pînă la prima perioadă semitică. De asemenea, la Gezer a fost descoperit un palat din timpul macabeilor, pe cît se pare construit de Simon Macabeul (143—135 î. d. Hr.)⁴⁹.

Au mai fost descoperite diferite ziduri ce au încercuit cetatea, în timpuri variate. Cel mai masiv dintre ele se pare că a fost construit în timpul dinastiei a XVIII-a egiptene și a continuat să fie zidul cetății pînă la exilul babilonic. În timpuri diferite, după construcția lui, în acest zid au fost zidite turnuri. Aceste turnuri s-au arătat a fi adaosuri de mai târziu, prin faptul că pietrele lor erau așezate pe zid, în fiecare parte, fără să se îmbrace undeva cu pietrele zidului. Macalister crede că aceste turnuri au fost adăugate de către Solomon, cînd el a fortificat cetatea (I Regi IX, 15—19). Într-un timp posterior, a devenit aparentă slăbirea unui astfel de zid și atunci a fost construit în jurul lui un contrafort⁵⁰. Săpăturile de la Gezer au fost fructuoase în multe direcții.

j) *Bath-Shemeș*. Imediata cercetare pe care a întreprins-o Palestine Exploration Fund, a fost explorarea cercetării Ain Shems, biblicul Beth-Shemeș (cf. Ios. XV, 10 ; II Regi XIV, 8—14). Ca și Gezer, Ain Shems este situat în ceea ce Biblia numește cîmpia Shefelah. Este aproape de Der Aban, pe linia ferată de la Iafa la Ierusalim. Săpăturile au fost duse, în acest punct, din 1911 pînă în 1912, sub direcția lui Duncan Mackenzie, care avea zece ani de experiență în echipa lui A. Evans, exploratorul Cretei. Au fost descoperite la temelia colinei ruinele unei vechi așezări⁵¹. Deasupra acesteia s-au găsit ruinele unei cetăți prospere, destul de mare pentru acel timp. Ea era înconjurată de ziduri puternice și una din porțile sale a fost găsită în partea de sud. În straturile de sus ale cetății au fost găsite cioburi de olărie imitată după cea cretană. Cum este probabil că filistenii au venit din Creta, ori au fost intim asociați cu popoarele de sub influența cretană, această olărie s-ar putea să fie filisteană. Cetatea care a fost împrejmuită cu acest zid, a trecut prin două perioade ale istoriei. Zidul original a fost construit înainte de dominația egipteană a Palestinei. Cum această dominație a început pe la 1500 î. d. Hr., fortăreața mai timpurie a lui Beth Shemeș aparține acestei perioade. A doua perioadă aparține, în straturile ei anterioare, epocii scrisorilor de la Tell el-Amarna⁵², în care cetatea se numea Beth-Ninib. Perioada de mai înainte, căreia ea aparține, este cea filisteană așa cum s-a spus.

Cetatea a fost distrusă printr-un asediu care s-a terminat cu arderea cetății, ardere ce a lăsat un strat de cenușă. Mackenzie socotește că acesta a fost asediul prin care israeliții au pus stăpînire pe Beth-Shemeș. Pe cît se pare cetatea a fost ocupată mai înainte de invazia Palestinei de către

49. Cf. Macalister, *J.S., The Excavation of Gezer*, London, 1912, vol. II, p. 209—223 ; cf. și I Macab. XIV, 35.

50 *Ibidem*, p. 235—266.

51. Cf. *Annals of the Palestine Exploration Fund*, vol. I și II.

52. Epoca scrisorilor de la Tell el-Amarna este cea cuprinsă între sec. XIV și XII î. d. Hr. Cf. Barton G. A., *op. cit.*, p. 100.

Senacherib, regele Asiriei, în 701 î. d. Hr. În orice caz ea era în posesia Iudeii în zilele regelui Amazia (II Regi XIV, 8—14). Faptul corespunde, căci s-a aflat olărie israelită în stratul de deasupra cenușii. Mackenzie este de părere că în timpul perioadei ebraice cetatea era fără zid. Pe cât se pare, după epoca lui Senacherib, situl a fost abandonat pentru câteva secole, fiindcă numaidecît deasupra stratului israelit au fost găsite ruinele unei minăstiri din perioada bizantină (325—636 d. Hr.). Pe cât se pare, minăstirea n-a fost începută decât exact la finele perioadei bizantine, deoarece ea nu era terminată în timpul cuceririi mahomedane.

Cetatea Beth-Shemeș a fost săpată din nou între anii 1928—1933, de către Haverford College of Pennsylvania și American School of Oriental Research, din Ierusalim. Săpăturile au fost dirijate de prof. Elihu Grant⁵³. Misiunea americană a explorat o parte din zona occidentală a tell-ului. Au fost identificate cinci straturi din care primele două sînt atribuite epocii Bronz II (epoca hicsosilor) și Bronz III, iar straturile III și IV sînt atribuite epocii fierului, iar stratul V, epocii bizantine.

Așadar, cetatea ar fi fost distrusă de trei ori, mai întii către mijlocul mileniului al II-lea, apoi către anul 1000 (expediția egipteană contra cetății Ghezer, III Regi IX, 16) și în fine la începutul exilului babilonean (campania lui Nabucodonosor).

Remarcăm că schema lui Elihu Grant nu concordă cu cea de mai înainte a lui Mackenzie.

Demn de amintit, printre obiectele găsite, este mînerul unui borcan stampilat purtînd inscripția: «Lui Eliacim, servitorul lui Jokin», cum și ostraconul cu semne de scriere. Acest ostracon a dat naștere la mari discuții, căci unii savanți susțin că este scriere feniciană, iar alții că este scriere egipteană⁵⁴.

1) *Explorarea pustiului Zin*. În iarna anilor 1913—1914, Palestine Exploration Fund a trimis pe Leonard Wooley și pe T. E. Lawrence să exploreze pustiul Zin, de la sudul Palestinei. Rezultatele cercetărilor lor au fost publicate în *Annals of Palestine Exploration Fund*, vol. III, sub titlul *The Wilderness of Zin*. Exploratorii au identificat o parte considerabilă din «Darb es-Shur», ori «Calea lui Shur» (Gen. XVI, 7). Acesta era drumul de caravane din Palestina în Egipt. Cercetătorii au adus puține dovezi contra identificării lui Ain Kades⁵⁵ cu Kadesh-Barnea⁵⁶ (Num. XXXI, 8) și din contra, socotesc că Kossima este Kadesh-Barnea, fiindcă se află mai aproape de drumul Egiptului și este înconjurat de

53. Beth. *Shemesh progress of the Haverford archaeological Expedition*, Haverford, 1929; E. Grant, *Ain-Shems Excavations, 1928—1931 and 1933*, vol. I—III, Haverford College, Pennsylvania, 1931—1934.

54. Vincent H., *Revue Biblique*, anul 1929, p. 110—113; Anul 1930, p. 437 ș. u.; Anul 1935, p. 283—287.

55. Ain Kades este numirea arabă modernă a unei localități din sudul cel mai extrem al Palestinei, peste 50 km la sud-vest de Beerseba.

56. Kadesh-Barnea este numele localității biblice, unde au fădud un popas ebreii, în drumul lor spre intrarea în Canaan.

mai multă verdeață. Identificarea lui Ain Kadesh cu Kadesh Barnea fusese făcută de către defunctul H. C. Trumbull, după o foarte scurtă vizitare în aceste părți și fusese admisă de către mulți⁵⁷.

Între anii 325 și 636 d. Hr. au existat în această pustie așezări largi și cetăți de considerabile mărimi. Acesta a fost unul din faptele care l-au făcut pe E. Huntington⁵⁸ să creadă că ploaia era mai abundentă în acel timp asupra Țării Sfinte. Cu Wooley și cu Lawrence, părărea aceasta a încetat. Ei spun că unde vechile fântini sînt păstrate deschise, apa și astăzi se ridică la înălțimea la care se ridică în vechime. Ei susțin că cetățile antice menționate au fost posibile numai și numai datorită energiei și îndemnării de a săpa fântini, a populației de atunci.

m) *Askalon*⁵⁹. În anotimpurile prielnice din 1921—1922. J. Garstang și W. Phythian-Adams, care au fost directori și profesori la British School of Archaeology din Ierusalim, au întreprins pentru un timp săpături la Askalon. Colina n-a fost explorată complet: cercetările s-au făcut numai prin sondaje și șanțuri pentru a fi determinate straturile și istoricul sitului. Din olăria găsită la diferite nivele, se pare că Askalon a fost întemeiat cam pe la 1800 î. d. Hr., și că pe la 1190 a fost ocupat de filistenii, care l-au stăpinit pînă ce cetatea a căzut sub sabia lui Alexandru cel Mare și a succesorilor lui. În timpul perioadelor elenistică și romană, cetatea fusese înfrumusețată cu străzi pline de colonade. A fost descoperită o biserică romană, construită de către Irod cel Mare⁶⁰.

n) *Gaza*⁶¹. În toamna anului 1922. aceiași exploratori au făcut cîteva sondaje la Gaza. Din rapoartele lor apare că porțiunea colinei unde fuseseră săpate șanțurile, s-a dovedit că nu a fost cea mai bine aleasă⁶². Ei au săpat prin straturile aparținînd perioadelor romană, bizantină și arabă, și numai într-un punct s-au apropiat de fundația zidului filistean. Un factor curios, din partea explorată, este că dintr-un timp socotit cam pe la 300 î. d. Hr. și pînă în perioada romană, situl pare să fi fost slab locuit, iar populația pare să fi fost foarte săracă. Concluzia aceasta s-a tras din caracterul cioburilor de oale găsite. Este menționat de Strabo⁶³ că cetatea Gaza a fost dărîmată de Alexandru cel Mare și că a rămas pustie. În Faptele Apostolilor VIII 26, citim că îngerul Domnului a spus lui Filip: «Scoală-te și mergi către sud pe drumul care duce de la Ierusalim la Gaza și care este pustiu». Cuvîntul «pustiu» a cauzat multă dificultate. Nu există nici o parte a drumului de la Ierusalim la Gaza, care

57. Cf. Barton G., *Archaeology of the Bible*, Philadelphia, 1924, ed. IV, 1924, p. 101 ș.u.

58. *Ibidem*, p. 101.

59. Askalonul dăinuiește și azi și se află pe coasta Mării Mediterane, ceva mai sus de Gaza.

60. Cf. *Quarterly Statement* (revista lui Palesline Exploration Fund) pe lunile octombrie 1921, iulie 1922, aprilie 1923 și ianuarie 1924.

61. Cetatea Gaza este cunoscută azi în toată lumea, datorită războiului egiptean-israelian, din 1957. Deși în Palesina, Gaza ține de statul R.A.U.

62. Cf. *Palesline Exploration Fund, Quarterly Statement*, luna ianuarie 1923, p. 18—36.

63. Renumitul geograf clasic *Strabo*, XVI. Opinia din Strabo este contrazisă de *Diodor* XVII, 49 și de *Arian* II, 23. Cf. V.D.B., tom III, 121.

să fie numit «deșert» și numai dacă Gaza însăși era «pustie» în acel timp, cum indică săpăturile, totul este clar. Însă din alți scriitori vechi ⁶⁴ se pare că exista o cetate chiar în timpul când acești exploratori o socoteau pustie, dar probabil că ea nu se întindea peste toată colina ⁶⁵.

o) *Tell Jemmeh*. În timpul lunii octombrie 1922, aceiași cercetători ⁶⁶ au examinat ceramica de la suprafață și marginile colinei Tell Jemmeh ⁶⁷ cam la 10 km la sud-vest de Gaza, și au săpat un șanț de probă. Înainte ca șanțul lor să atingă temelia reavănă, lucrul a fost sistat din cauza unei ciocniri între contrabandiștii de sare și armată. Totuși, examinarea solului a rătat că colina a fost situl unei cetăți fondată cam pe la 1800 î. d. Hr. și a înflorit pînă în timpurile romane. Patru straturi distincte au fost identificate; cel mai de jos reprezintă o ocupație cam de pe la 1800 pînă pe la 1400 î. d. Hr.; al doilea strat, cam de pe la 1400 pînă la venirea filistenilor; al treilea este ocuparea filistenilor, iar al patrulea este perioada elenistică. Phythian-Adams este de părere că tell-ul acesta este biblicul Gerar (cf. Gen. X, 10; XX, 1, 2; XXVI, 1. 6). Tell-ul este aproape de drumul caravelor spre Egipt, drum peste care a trecut multe secole comerțul mondial. Sugestia lui Phythian-Adams, că cetatea ar fi fost fondată și menținută pentru a încasa taxele pentru comerțul de tranzit și astfel să-și scoată ușor existența, este ingenioasă, dar nu sigură ⁶⁸.

p) *Ierusalim*. Pe la finele iernii 1923—1924, prof. Macalister, cercetătorul de la Gezer, a făcut săpături în partea de nord a Ofelului, locul «cetății lui David». S-a descoperit o porțiune din vechiul zid de împrejmuire al cetății, care a fost unit cu zidul de mai la nord, ce fusese dezgropat de Guthe, cu ani mai înainte. În colțul cel mai de nord al acelei ce fusese cetatea iebusită, iar mai tîrziu «cetatea lui David», pe povîrnișul de stîncă, s-a dat peste resturile unui important zid. Se vede bine că acest zid a fost prăvălit în mod violent, ori «spart». În fața lui, breșa a fost umplută cu un zid lung și înalt, iar deasupra breșei a fost ridicat mai tîrziu, un puternic turn. Macalister identifică această breșă cu «breșa lui David» menționată în I Regi XI, 27, iar turnul cu «Millo» menționat în același pasaj și în II Sam. V, 9. Cioburile de ceramichă, găsite în jurul pietrelor, confirmă vîrsta atribuită acestor construcții. Deasupra zidului de nord al acestui turn, în perioada bizantină a fost ridicată o casă.

Cea mai surprinzătoare descoperire a fost însă aceea a unui al doilea puț subteran ori a unei scări, ce ducea de la vechea cetate în jos, către fîntîna Fecioarei ⁶⁹, vechiul Ghihon. Ceramica găsită în acest puț îl datează a fi cu mult mai vechi decît cel descoperit de Warren. Se pare că

64. Cf. Barton G., *op. cit.*, 102.

65. Cf. Garstang J., *The Walls of Gaza*, în PEF, Quarterly Statement, 1920, p. 156. Garstang J. *Joshua, Judges*, London 1931, p. 375.

66. Cf. Garstang și W. Phytian-Adams.

67. Cf. PEF, *Quarterly Statement* pe luna iulie 1923, p. 137—146.

68. *Ibidem*, luna iulie 1923, p. 137—146.

69. Acesta este numele modern creștin al fostului izvor Ghihon, amintit în Vechiul Testament. Arabii de azi îi spun: Ain Sitti Mariam, adică izvorul Fecioarei Maria.

el a aparținut perioadei dintre 3000—2000 î. d. Hr. și poate fi contemporan cu ocuparea peșterilor din jurul fântinii, descoperite de Parker⁷⁰. A mai fost descoperit și un altar tăiat în piatră. În anii 1925—1927, L. A. Mayer și E. L. Sukenik, au săpat o secțiune⁷¹, cea mai de nord, a zidului vechiului Ierusalim, cu ajutorul societății Palestine Jewish Exploration și Universității ebraice din Ierusalim. Porțiunea de zid dezvelită, escavatorii au numit-o «cel de al treilea zid» de împrejmuire al cetății sfinte, început de Agripa I (40—44 d. Hr) și terminat de către locuitorii Ierusalimului, puțin înainte de asediul din 70 d. Hr.

3. *Societatea germană pentru Palestina*. În timp ce activitatea lui Palestine Exploration Fund se continua, au început și alte țări să-și îndrepte ochii către Țara Sfântă. Astfel, în 1877 a luat ființă societatea germană *Deutscher Palästina-Verein*, cu scopul de a se îngriji de colecționarea informațiilor cu privire la țara Bibliei. Au fost proiectate cercetări științifice scrupuloase, în toate ramurile de cunoștințe relative la Palestina, cerându-se și concursul tuturor pelerinilor și coloniilor germane din Țara Sfântă. În 1878, această societate a început publicarea unui jurnal⁷², ce a devenit un tezaur de informații cu privire la Țara Sfântă.

a) *Săpăturile lui Guthe la Ierusalim*. În 1880, prof. Guthe a făcut săpături în diferite puncte ale Ofelului⁷³ din Ierusalim și a urmărit linia vechiului zid de împrejmuire, de-a lungul părții de est a așa-numitei cetăți a lui David⁷⁴.

b) *Megiddo*. În 1903, societatea germană a întreprins săpături la Tell el-Mutesellim, situl biblicului Megiddo⁷⁵ (Ios. XII, 21 ; II Regi XXII, 1 ; XXIII, 29). Lucrarea a fost încredințată lui dr. Schumacher de la Haifa. Lucrul a început la 7 februarie și, cu întreruperi, a continuat pînă la 30 noiembrie 1905. În stratul cel mai de jos al colinei s-au aflat urmele unei așezări de case ce fuseseră construite din chirpici⁷⁶. Deasupra ruinelor acestei așezări a fost construită o serie de case de piatră. În același strat s-au găsit morminte ce conțineau schelete, ceva ceramică de forme arhaice, un cuțit din bronz și cițiva scarabei ornați cu aur. Zidurile cetății, în parte, erau din cărămidă. Așezările reprezentate de acest stratum sînt datate înainte de 2000 î. d. Hr.

70. De săpăturile lui Parker vom vorbi ceva mai la vale.

71. Sukenik and Mayer, *The third Wall. An account of excavation*, Jerusalem, 1930. Bibliografia lucrărilor asupra Ierusalimului, chiar în ce privește săpăturile, este enormă. Ea se vede în monumentală lucrare a lui P. Thomsen, *Eine internationale Bibliographie...* care a ajuns la tomul 7.

72. *Zeitschrift des Deutschen Palästina Vereins*. A fost publicat cu concursul profesorilor : Guthe, Benzinger, Steurnagel, Alt, iar în zilele noastre de Martin Noth.

73. Ofel a fost cetatea lui David, adică Ierusalimul de pe timpul lui David. Se înțelege că după David, cetatea a tot sporit în suprafața locuibilă.

74. Cf. ZDPV, vol. V, p. 7—204.

75. Cf. Schumacher und Steurnagel, *Tell el-Mutesellim*, Leipzig, 1908.

76. Cărămizi uscate la soare, nu arse în cuptoare.

În stratul imediat, a fost găsit un fel de palat mare, ce a fost populat în perioadele reprezentate de stratul, în care zac fundațiile lui, și de stratul imediat deasupra lui. Construcția a fost din piatră și a fost foarte mare. Într-o parte a lui s-a aflat un «stilp»⁷⁷, pe cât se pare, pentru a fi adorat. Au mai fost găsite diferite tipuri de ceramică, cuțite din cremene și bronz, multe unelte casnice din piatră, o figură a zeiței Astarte⁷⁸ și câțiva scarabei din perioada dinastiei a XII-a egiptene. Acest strat a aparținut perioadei dintre 2000—1800 î. d. Hr.

Imediat deasupra acestui strat s-a dat de un alt strat, în care au ieșit la lumină diferite tipuri de ceramică similară celei filistene. În cel de-al cincilea strat a fost dezgropat un palat din perioada ebraică. În acest palat a fost găsit un sigiliu, ce avea gravat pe el un leu și inscripția: «aparține lui Shema, servul lui Jeroboam». Nu-i cu puțință să spunem dacă este vorba de Jeroboam I sau Jeroboam II. În acest strat s-a mai găsit un templu ce conținea trei «stilpi».

În altă parte a colinei, într-un al șaselea strat ce pare a fi ebraic posterior, au fost găsiți trei «stilpi», într-un spațiu deschis, aproape de partea de sud, cum și o emblemă religioasă din piatră și un arzător de tămii decorat. În altă parte, acest al șaselea strat a oferit un atelier de fierărie. Într-un al șaptelea strat au fost găsite rămășițe din perioada elenistică, printre care o monedă ateniană. Aceasta a fost ultima ocupare a tell-ului și a fost precreeștină. La începutul perioadei romane, orașul a fost mutat de pe vârful colinei, jos, lângă aprovizionarea cu apă. Pe panta movilei a fost găsit un altar, tăiat în piatra de aci, ce fusese utilizat în timpurile preistorice⁷⁹.

În 1925, Institutul oriental al Universității din Chicago, cu concursul lui Rockefeller, a inaugurat o serie nouă de săpături asupra colinei, numită azi de arabii autohtoni: Tell el-Mutesselim. Direcția lucrărilor a avut-o mai întâi O. Fisher, iar de la 1927, P. L. Guy. Spre deosebire de Schumacher, cei doi amintiți mai sus nu au mai făcut sondaje și tranșee, ci au dezvelit tell-ul strat după strat. Acest sistem dă rezultate excelente, dar are și marele dezavantaj, că face să dispară, pentru totdeauna, ruinele cetăților vechi, și sustrage vestigiile lor oricărui control ulterior.

S-au găsit aici marile grajduri ale lui Solomon, cum și cazarma gărzii de aci, iar anii trecuți s-a dat peste o tăbliță ce conținea un fragment din Codul lui Hammurabi⁸⁰.

c) *Taanach*. În 1889, prof. Ernst Sellin, din Viena, a vizitat Palestina și a fost atât de adânc impresionat și interesat de explorarea ei încît el a convins mai multe corpuri științifice austriece, ca și indivizi, să strîngă un fond în acest scop. Rezultatul a fost că s-au început săpături la Tell

77. Cf. nota 45.

78. Zeița canaanită a fertilității. Cf. Barton G. A., *op. cit.*, p. 105.

79. Schumacher und C. Watzinger, *Tell el-Mutesselim*, vol. II, Leipzig, 1929.

80. Fisher S., *The Excavation of Armageddon* (Oriental Institute Communications, 4) Chicago, 1928; Guy P. L., *New Light from Armageddon* (aceeași colecție, 9), Chicago, 1931; Vincent H., *Vers l'aube de l'histoire en Palestine*, R. B. 1934, p. 403—431.

Taanek, biblicul Taanach (Ios. XII, 21 ; Jud. V, 19), conduse de Sellin în 1902 și 1903. Sellin n-a escavat tell-ul în mod sistematic și de aceea rezultatele n-au fost prezentate clar în publicația lui⁸¹. El a trasat patru straturi ale tell-ului. Un strat anterior, după Sellin, ar fi avut începuturile cam pe la 2500 î. d. Hr. Probabil că acest strat reprezenta o ocupație de mai bine de o mie de ani. În părțile sale mai târzii, au fost găsite rămășițele unui larg palat, iar într-o peșteră dedesubtul lui au fost aflate patru tăblițe cuneiforme, scrise în caracterele perioadei El-Amarna⁸². Original. au fost mai multe tăblițe în arhivă, dar au fost jefuite în timpurile vechi. Deasupra a venit un strat în care a fost găsită ceramică de tip cipriot și filistean. Imediat deasupra a venit un strat ebraic, care judecînd după obiectivele găsite în el, se pare că a durat pînă în timpul lui Psametik I al Egiptului, 663—609 î. d. Hr. În acest strat, au fost găsite rămășițele unui loc înalt cu «stilpii» lui, cum și un altar din teracotă pentru ars tămîie, de o splendidă construcție. Deasupra acestuia se aflau în situ cîteva rămășițe din perioada seleucidă, incluzînd și ceva olărie, pare să se fi stabilit aici cam pe timpul cruciadelor. Sellin crede că Taanach a fost distrus de invazia scită, cam pe la 625 î. d. Hr., încît în perioada seleucidă așezarea principală de aici nu mai era pe colină, ci a rămas neocupată pînă în perioada cruciadelor⁸³.

d) *Capernaum*. Societatea germană *Deutsche Orient Gesellschaft*, ce întreprinsese săpături în Egipt, Babilonia și Siria, a întreprins investiția pentru cercetarea rămășițelor sinagogilor din Galileea și Jaulan. Printre acestea, s-au escavat ruinele sinagogii din Tell Hum, de pe malul Mării Galileii⁸⁴, care probabil că este fostul sit al Capernaumului. Aici au fost găsite rămășițele unei frumoase sinagogi de odinioară, care probabil a fost construită în secolul al IV-lea î. d. Hr. Imediat, dedesubt, este pardoseala unei construcții și mai vechi. Aceasta din urmă este probabil sinagoga în care au avut loc multe evenimente ale ministeriului lui Hristos în Capernaum, adică aceea construită de către centurionul roman (Luca VII, 5)⁸⁵.

e) *Ierihon*. Aceași societate a întreprins, în anii 1907—1908. săpături la Ierihon. Lucrarea a fost incredințată lui Sellin din Viena. Săpăturile au luat cam trei săptămîni din primăvara lui 1907 și cam trei luni din primăvara lui 1908 și 1909⁸⁶. Au fost dezgropate, la temelia colinei, urmele unei ocupări preistorice ale sitului, dar cum acestea erau sub fundațiile unei fortărețe canaanite ce nu fusese demolată, nimic nu s-a putut afla mai departe. Un mîner de urciur, găsit în jumătatea de jos a stratului

81. Sellin E., *Tell Taanek*, Wien, 1904.

82. Cf. nota 52.

83. Sellin E., *Eine Nachlese auf dem Tell Taanek in Palästina*, Wien, 1905.

84. Cf. periodicul : *Mitteilungen der deutschen Orientgesellschaft*, nr. 29, Berlin, 1905, p. 14 ș. u.

85. Orfali G., *Capharnaum et ses ruines d'après les fouilles accomplies à Tell Hum...* Paris, 1922.

86. Sellin und Watzinger, *Jericho*, Leipzig, 1913.

canaanit, era stampat cu un scarab din timpul dinastiei a XII-a egiptene, ce indica că această ocupație merge cam pînă la 2000 î. d. Hr. Zidurile acestei cetăți, foarte arhaică, au fost schițate pe toate părțile tell-ului, afară de partea de est. Pe această parte, unde este Ain es-Sultan⁸⁷, zidul a dispărut complet din cauza umezelii. Ierihonul a fost o cetate mică, căci ar fi încăput toată, în coloseum de la Roma. De altfel, toate cetățile vechi palestinieniene sînt mici. În orașel se afla o citadelă cu zid dublu. Fiecare zid reprezenta o perioadă diferită din istorie. Ambele sînt construite din piatră, cum erau și casele timpului. Zidul mai dinafară era gros cam de doi metri și pare să fie mai vechi; cel din interior era aproape de cinci metri grosime. Ici și colo ele erau unite prin ziduri transversale, pentru fortificare. Cetatea a fost arsă, după aparență, cam pe la 1300—1200 î. d. Hr., poate în timpul cuceririi ebraice.

Peste ruinele cetății preisraelite, se află rămășițele orașului ebraic. Cele mai timpurii din aceste rămășițe par să dateze din secolul al IX-lea î. d. Hr. (cf. I Regi XVI, 34), căci a fost reconstruit de Ahab. După părerea lui Sellin, ebreii au făcut cetatea cu mult mai largă decît fusese în timpurile vechi. Părintele Vincent de la *École biblique française* din Ierusalim, crede că și acest zid a fost construit tot în perioada canaanită, dar lucrul este neclar. Pe marginea de est a straturii israelit, au fost găsite rămășițele unei largi construcții din piatră. Sellin crede că ea ar putea fi palatul și fortăreața construite de Hiel, în timpul lui Ahab I (I Regi XVI, 34). Această cetate israelită pare să fi înflorit numai două sute de ani și probabil a fost distrusă în timpul lui Senacherib, cam pe la anul 700 î. d. Hr. Sellin socotește să fi găsit urmele unei alte reconstrucții care trebuie să fi urmat repede după distrugerea amintită, dar și acest Ierihon a fost distrus de Nabucodonosor. La oarecare timp după exilul babilonic, cetatea a fost refăcută și a înflorit pînă a fost distrusă de către Vespasian în 70 d. Hr. Ea a fost reconstruită după 325 d. Hr. și a durat pînă la distrugerea ei de către regele persan Chosroes II, în 614 d. Hr. O slabă așezare a existat pe colină în timpurile musulmane, dar Ierihonul de azi e mai departe cu un km, de cel vechi.

În anii 1930—1932, Ierihonul a fost săpat din nou de către prof. Garstang, cînd s-au dat de urmele dărîmăturilor lui de către ebrei, sub conducerea lui Iosua (Ios. VI, 1 ș.u.)⁸⁸.

În anii de față, Ierihonul este săpat de către renumita arheoloagă, D-ra K. Kenyon, care a dat aici de așezări omenești din mileniul al șaptelea, care face din Ierihon, unul din cele mai vechi orașe ale lumii⁸⁹.

f) *Balata*. În iarna anilor 1913—1914, prof. Sellin a făcut săpături la Balata, aproape de Sichem⁹⁰. A fost dezgropată poarta cetății vechiului

87. În vechime se numea fîntina lui Ilie, de la evenimentul istorisit în II Regi 11, 19—22.

88. Garstang J., și-a publicat rezultatele săpăturilor în *PEF, Quarterly Statement*, din anii 1932—1935.

89. Kenyon K., *Digging up Jericho*, New York, 1957; Kenyon K., *Archaeology in the Holy Land*, London, 1960.

90. Sichem se află în fosta Samaria, la poalele muntelui Garizim. Săpăturile au fost făcute cu ajutorul Academiei din Viena.

Sichem, cu o porțiune din zidul cetății amorite, ce era gros și oblic. Drumul ce ducea la poartă era triplu și se spune că a fost cel mai lung din câte s-au descoperit în Palestina. Această poartă era la apusul cetății. Fundațiile caselor din perioada ebraică timpurie s-au descoperit și ele. Aproape de colină a fost descoperit un sarcofag egiptean⁹¹. Întrerupte din cauza primului război mondial, săpăturile au fost reluate în 1926, și finanțate de *Vorderasiatisch-ägyptische Gesellschaft*. În anul 1928 a fost luată lui Sellin direcția săpăturilor și încredințată lui G. Welter⁹². Din cauza celei dintre cei doi, aici amintiți, nici până azi nu s-a făcut o monografie asupra lucrărilor. După cel de al doilea război mondial, au reluat săpăturile americanii și le-au încredințat lui G. Ernst Wright, de la McCormick Theological Seminary, Chicago⁹³.

4. *Școala americană din Ierusalim*. În anul 1900, a fost deschisă în Ierusalim școala americană de cercetări orientale, sub egida Institutului arheologic al Americii. Unul din scopurile sale, era de a întreprinde săpături și explorări. De aceea la început această școală a făcut mai mult niște sondaje. Așa de pildă, prin 1903, a curățit așa-numitul mormînt al judecătorilor și a găsit rămășițele unui caravanserai⁹⁴ din timpul perioadei cruciaților, aproape de poarta Damasului. În 1904, a făcut o săpătură de-a lungul presupusei linii a «zidului al treilea»⁹⁵ al Ierusalimului. În 1904—1905 a fost explorată Marea Moartă și au fost făcute câteva descoperiri în valea râului Arnon și în Wadi Sueil⁹⁶. În 1906—1907, au fost descoperite mormintele de la Samieh, iar în 1913 s-au făcut sondaje la Beit Jibrin, unde a dat de morminte din perioada bizantină⁹⁷.

Activitatea școlii a fost întreruptă în timpul primului război mondial, dar îndată după restaurarea păcii a început o activitate mai intensă întreprinzînd săpături la Tell el-Full⁹⁸, la Ghîbea lui Saul, săpături ce au ilustrat și confirmat textul Bibliei.

La temelia colinei Ghîbea s-a găsit o fortăreață construită din pietre masive, făcute rudimentar, în care s-a aflat olărie canaanită posteroară și ceramică ebraică anterioară. Această fortăreață a fost distrusă de foc

91. Cf. *Anzeiger der Akademie der Wissenschaften, și Zeitschrift des deutschen Palästina-Vereins*, 1926.

92. Welter G., *Deutsche Ausgrabungen in Palästina-Vereins*, 1926, *Fortschritte*, 1928, p. 317 ș. u.; Welter G., *Stand der Ausgrabungen in Sichem* (în periodicul *Archäologischer Anzeiger*, 1932, col. 289—316).

93. Săpăturile continuînd, dări de seamă, reduse, au apărut în periodicele: *Journal of Biblical Literature*, *Biblical Archaeologist* și *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*.

94. Un fel de han.

95. În lunga viață a cetății Ierusalimului, suprafața locuibilă întinzîndu-se mereu, de aceea a fost necesar să se facă noi ziduri de împrejmuire.

96. Cf. *Journal of Biblical Literature*, Boston, XII, 1903.

97. Toate acțiunile școlii americane, din Ierusalim, au fost descrise în periodicul: *Annual of the American Schools of Oriental Research*, vol. II și III, 1923.

98. Cf. Basor, anul 1924.

și acoperită de un strat de cenușă. Albright⁹⁹ conexează această distrugere cu arderea Ghibei, în războiul dintre Beniamin și Israel, menționată în Judecători XX, 40. Chiar deasupra se află ruinele unei a doua fortărețe, cea mai bine confecționată zidire din câte s-au găsit pe colină. Zidul său din afară era gros de trei metri și apărat de o bază în pantă. Avea o scară masivă de piatră. Construcția ei pare să aparțină timpului regelui Saul. Peste ea se afla o a treia fortăreață ceva mai mică, caracterizată printr-o serie de zăgazuri din piatră, destul de uzuale în timpul monarhiei ebraice. Ea ar putea reprezenta clădirea regelui Asa, menționată în I Regi XV, 22. După un scurt asediu, această construcție a pierit și ea într-o conflagrație, care poate să fi avut loc, în timpul războiului siro-eframit din 735 î. d. Hr. (cf. Isaia VII). După scurgerea unei considerabile perioade de timp, a fost construită o altă fortăreață pe ruinele tuturor celor amintite. Ceramica aflată în ea arată că aparținea timpului macabean.

În primăvara anului 1924, o expediție unită a școlii americane și a lui Xenia Theological Seminary, condusă de Albright, a explorat valea Jordanului pină la sud de Marea Moartă, în căutarea «cetăților din cîmpie» Sodoma, Gomora, Zoar și altele. S-a găsit situl Zoar, din perioada bizantină și arabă, și s-a conchis că azi Marea Moartă acoperă fostul Zoar, ca și cetățile Sodoma și Gomora. Cea mai mare descoperire fu aceea a unui altar unic și a unei fortărețe de la finele epocii de bronz. Sanctuarul se crede că a fost în uz, cam pe la 2800—1800 î. d. Hr. și este cel mai important, din câte se cunosc în Palestina.

5. *Samaria*. Universitatea Harvard a întreprins săpături la Telles-Sebastieh, locul anticei Samaria, în anii 1908, 1909 și 1910. sub conducerea profesorilor D. G. Lyon și G. A. Reisner¹⁰⁰, care făcuseră experiență în Egipt. La Samaria s-a dat peste un larg palat, construit peste roca reavănă. Se crede că el a fost palatul lui Omri (I Regi XVI, 24). Deasupra lui se aflau ruinele unui mare palat, al cărui zid fusese lustruit cu marmură albă. Se crede că este palatul lui Ahab, despre care se spune că își construise o «casă de fildeș» (I Regi XXII, 39). Într-o construcție la nivel cu acest palat, au fost găsite numeroase cioburi de oale cu inscripții. Ele erau chitanțele de depozitarea vinului și uleiului. Deasupra ruinelor palatului lui Ahab, au fost găsite ruinele unui alt palat socotit că a fost zidit de Ieroboam II. La marginea de vest a colinei a fost găsită vechea poartă a cetății. Ea a fost construită în timpuri diferite. Se vede clar, că fundațiile au fost puse în perioada israelită. Peste toate acestea, acum odihnesc resturile unei construcții de măiestrie irodiană. Deasupra ruinelor cetății ebraice erau ruinele unei cetăți zidite de asirieni (II Regi XVII, 24—34). Lucrul acesta a fost dedus din caracterul materialului de construcție întrebuințat

99. W. F. Albright, renumitul arheolog de astăzi, este profesor de limbile semite, la Universitatea John Hopkins, din Baltimore.

100. Reisner G. A. and Fisher C., *Harvard Excavation at Samaria, 1908—1910*. Cambridge, 1924.

ca și dintr-un fragment de tăbliță de lut găsită acolo. Deasupra lor se află rămășițele unei cetăți din timpul seleucid — cetate distrusă de Ioan Hircan, în 109 î. d. Hr.¹⁰¹. Și mai sus de acestea, erau rămășițele unui templu construit de Irod cel Mare, când el a rezidit Samaria și a numit-o Sebaste, numele grec pentru Augusta, în onoarea împăratului August. Acest templu a fost reparat în secolul al III-lea d. Hr.¹⁰².

Descoperirile de la Tell es-Sebaste¹⁰³ sînt foarte interesante pentru refacerea istoriei culturii Palestinei¹⁰⁴.

6. *Săpăturile lui Parker la Ierusalim*. În anii 1909, 1910 și 1911, o expediție engleză, sub conducerea lui Parker, a făcut săpături mai ample pe Ofel, povirnișul movilei de est al cetății Sfinte, la sud de prezentul zid al cetății Ierusalim. Parker nu era un arheolog, iar motivele explorării sale nu sînt nici pînă azi cunoscute. Bine pus la punct bănește, el venise în Palestina cu un yacht particular, care a stat ancorat la Iafa tot timpul cît s-a lucrat. În 1911, ostilitatea musulmanilor a devenit așa de puternică, din cauza zvonului ce se răspîndise că se va săpa și dedesubtul moscheii lui Omar¹⁰⁵, încît expediția a trebuit să pună brusc capăt lucrului și lucrătorii să se refugieze pe yachtul lor. Cunoaștem ceva din rezultatele săpăturilor lui Parker din descrierile a doi profesori, care-și aveau reședința în Ierusalim și anume: H. Vincent¹⁰⁶ și E. Masterman¹⁰⁷. El a cărat nămolul în afara tunelului Siloam, ca să știe care este adîncimea lui reală, ce pare să fi fost de doi-trei metri. Lăcul Siloam era așa de înămolit, încît părea că are numai jumătate din adîncimea lui. El a explorat mai complet peșterile din jurul lui Ain Sitti Mariam (biblicul Gihon, I Regi I, 33), ce fusese explorat parțial de către Warren, așa că natura acestor grote, probabil și uzul lor, sînt acum mult mai bine cunoscute. Vom vorbi pe larg de aceste peșteri, cînd vom vorbi despre topografia Ierusalimului.

7. *O stradă în Ierusalimul irodian*. Prin 1920, călugării asumpționiști din Ierusalim, au făcut săpături pe o fișie de pămînt, cumpărată de ei, pe povirnișul de răsărit al movilei de vest, ce se află la sud de zidul actual al cetății. Ei socotesc că au aflat casa lui Caiafa, unde fusese trimis Iisus, în cursul procesului său (Matei XXVI, 57; Ioan XVIII, 24). Se poate ca ei să fi găsit casa, care, după timpul lui Constantin, era arătată pelerinilor creștini ca cea a lui Caiafa. Orice ar putea să fie, ei au dezgropat multe stradele ale Ierusalimului roman și iudaic și le păstrează descoperite, pentru a

101. Cf. Iosif Flaviu, *Antichitățile Iudeilor* XIII, 10, 2 și 3. Cf. și *Războaiele Iudeilor* I, 2, 7.

102. Jack J. W., *Samaria in Ahab's Time*, New York, 1929 și în special periodicul: *PEF Quarterly Statement*, pe anii 1932—1936.

103. Acesta este numele arab, pentru Samaria.

104. Cf. Crowfoot J., Crowfoot G., Kenyon Kath, et. al., *Samaria, Sebaste*, London, 1957, 500 p., XXVII pl., 119 fig. în text.

105. Vestita moschee din Ierusalim, la care musulmanii țin ca și la Meca.

106. Magistru, în toată lumea, pentru chestiunile de palestinologie. A decedat la 30 decembrie 1960. În ce privește săpăturile lui Parker, cf. R. B. 1912, p. 86—116.

107. Cf. periodicul *Biblical World*, vol. XXXIX, Chicago, 1912, p. 295—306.

fi văzute de închinători. Ca și ruinele Pompeiului, aceste străzi ne pun în față pavaje și fundații de case, ce pot atinge chiar timpul lui Hristos. S-ar putea ca pe aceste pavaje să fi pășit chiar Domnul ¹⁰⁸.

8. *Săpături iudaice* au fost făcute în iarna 1913—1914, de o expediție condusă de Raymond Weill, pe punctul de sud al vârfului Ofel din Ierusalim ¹⁰⁹. Cheltuielile au fost suportate de către baronul Edmond de Rothschild. Dl. R. Wiell a fost influențat, să aleagă ca loc de explorare partea de sud a movilei, de faptul că cu câțiva ani mai înainte Clermont-Ganneau, un distins arheolog francez, a făcut presupunerea, că cotitura tunelului Siloam a fost făcută pentru a evita atingerea mormintelor regilor ebrei. Deci, se spera că vor fi găsite mormintele lui David și ale regilor care au venit după el. Deși acest gând n-a fost realizat, totuși câteva descoperiri s-au făcut.

La cel mai de jos nivel, au fost deschise câteva morminte din perioada canaanită, din care s-au obținut eșantioane de olărie din acel timp. Făcîndu-se mari săpături în rocă, pentru a se da de morminte, s-a dat de ceva grote, dar care au avut alt scop. Unele din ele au fost transformate în cisterne ¹¹⁰. Aproape de colțul de sud-vest al movilei, au fost găsite mai multe ziduri și construcții în pantă. În parte, acestea erau din timpurile vechi, iar altele din timpuri mai noi. Movila era vulnerabilă în această parte și de aceea au fost făcute multe eforturi pentru întărirea apărării ei. După cum se știe, movila a fost de multe ori atacată în acest punct. Nu numai zidul indică aceasta, dar și un mormînt lung în care s-au aflat oasele a multe trupuri fără cap, ce zăceau în dezordine. Probabil că erau rămășițele oamenilor care au căzut în atacul cetății, voind să ajungă sus pe zid, în decursul secolelor. În afara zidurilor, au fost găsite părți dintr-un apeduct, făcut în timpul perioadei anterioare a regatului lui Iuda, înaintea celui tăiat de Hezechia, sub movilă. Acesta a fost tăiat sub marginea colinei și roca a fost dislocată prin deschizături asemenea ferestrelor. O parte din acest tunel fusese descoperit de dr. Schick, ceva mai la nord, cu câțiva ani mai înainte ¹¹¹. În aceste deschizături, o armată asediatoare putea pătrunde, astfel că atunci cînd acest canal era în uz, aprovizionarea cu apă nu era bine apărută, de aceea a fost necesar să se construiască cel al lui Hezechia.

Pe povirnișul, pe care stătea masa de fortificații menționată mai sus, se află fundațiile unei construcții rotunde, posibil un turn. S-a socotit că ar putea fi «turnul Siloamului», despre căderea căruia se amintește în Luca XIII, 4. Pe creasta părții de sud a coamei, aproape de niște băi din timpul roman, au fost găsite rămășițele unei construcții și ale unei inscripții. Din ea, noi deducem că zidirea era o sinagogă și o casă de oaspeți.

108. Cf. Germer-Durand, R. B. 1914, p. 91—94.

109. Cf. Weill R., *La cité de David*, Paris, 1920.

110. Cisternele, săpate în piatră joacă, un mare rol în Palestina. Deoarece timp de 7—8 luni, pe pămîntul palestinian nu cade nici un strop de ploaie, populația de acolo este forțată să-și sape în piatră, cît mai multe grote (cisterne) în care să se strîngă apa din timpul lunilor ploioase.

111. Cf. *PEF Quarterly Statement*, 1891, p. 15—21.

poate cea a «libertinilor» ori oamenilor liberi, menționați în Faptele Apostolilor VI,9.

Izbucnirea războiului din 1914 a împiedicat reluarea lucrului lui Weill, pînă în iarna 1923—1924. Săpăturile lui Weill de după război, n-au fost deloc fructuoase. După Weill, au reluat săpăturile Ierusalimului, Macalister și Duncan în 1923 și Crowfoot în 1927—1928¹¹².

9. La *Ain Duk*, cam la trei km la nord-est de vechiul Ierihon, a fost dată la lumină pardoseala de mozaic a unui vechi sanctuar iudaic ori sinagogă, dezvelit accidental de o ghiulea de tun, în timpul războiului 1914—1918. Pe această pardoseală, lucrată în mozaic, se afla o inscripție cu următorul cuprins: «Onorată să fie memoria lui Beniamin, Protectorul, fiu al lui Iosif; onorată să fie memoria oricui va lua în bună stăpînire și va da... în acest sfînt loc, fie aur ori argint ori altceva de valoare. Fie sigură (?) participarea lor în acest sfînt loc. Amin».

Nu există nimic în legătură cu inscripția, din care să se poată da o dată definită. Clermont-Ganneau¹¹³ era de părere că pardoseala a fost construită în secolele al IV-lea sau al V-lea d. Hr. Profesorul Vincent, de la școala arheologică franceză din Ierusalim, care a vizitat *Ain Duk* și a examinat mozaicul, la început a crezut că el datează din timpul domniei lui Irod cel Mare¹¹⁴. Dacă ar fi fost așa el ar fi fost pardoseala unei sinagogi, ce exista pe timpul lui Hristos.

În 1921, părinții dominicani, de la școala biblică din Ierusalim, au făcut o examinare a locului, la cererea guvernămintului Palestinei. Cu ocazia acestei examinări au mai fost făcute și alte descoperiri care i-a convins că sinagoga și construcțiile din jur erau făcute în secolul al III-lea d. Hr.¹¹⁵.

Ain Duk, unde a fost găsit mozaicul, este vechiul *Dok*, unde Simon, ultimul dintre macabei, a fost ucis de către ginerele său, Ptolomeu (I Mac. XVI, 11). În acea perioadă el era un oraș important.

Inscripția oferă dovada interesantă despre onoarea în care iudeii țineau pe oamenii care dădeau bani pentru locurile lor de închinare. Astfel, ea aruncă lumină asupra cuvintelor adresate lui Iisus de către iudeii din Capernaum, cu privire la un anumit centurion roman: «Merită să-i faci acest bine, căci iubește neamul nostru și ne-a ridicat sinagoga» (Luca VII, 4—5). Inscripția descoperită incidental probează să fie una din multe inscripții în mozaic, ce ornau întreaga navă a sinagogii. De asemenea, existau numeroase figuri lucrate în mozaic. Unele reprezentau teme din Vechiul Testament printre ele era aceea cu Daniel în groapa cu lei. Semnele zodiacului erau și ele reprezentate, apoi numeroase plante, forme de animale fantastice, ca și figuri geometrice. Totul descoperă o

112. Dressaire L., *Jérusalem à travers les âges*, Paris, 1930; Vincent L. H. et Steve, *Jérusalem*, 3 vol., Paris, 1960.

113. Cunoscut arheolog francez, care a cercetat trecutul Palestinei.

114. Cf. R. B. 1919, p. 532—559.

115. Cf. R. B. 1921, p. 442—443.

nebănuită formă de arhitectură iudaică. Sinagoga era înconjurată de numeroase case în care locuiau unii dintre cei care serveau într-însa.

10. *Hammath*. Puțin la sud de Tiberiada, pe malul Calileii, niște izvoare calde, arată că aici a fost biblicul Hammath (Ios. XIX, 35). Numele este derivat de la cuvîntul ebraic ce înseamnă «căldură» și, desigur, a fost dat localității din cauza izvoarelor sale. În 1921, societatea iudaică pentru explorarea Palestinei, a însărcinat pe Nahum Slousch să facă săpături aici. La începutul lucrării sale, el a avut șansa să dea peste o sinagogă cu același stil de arhitectură ca și cea de la Tell Hum. Structura ei era de un caracter fin, din care s-a găsit un număr de fragmente ornate cu marmură albă, printre care se afla și un capitel corintian. O piesă de marmură era ornată cu un candelabru cu șapte lumini. Ea era fără îndoială faimoasa «sinagogă de la Hammatha», celebră în analele iudaice. Ea fusese fondată de Irod Antipa, cam pe la 20 d. Hr. și se poate prea bine ca Iisus să o fi vizitat în timpul ministeriului Său. Evidența arată că construcția a împărtășit vicisitudinile religioase, ce au trecut peste Palestina, iar în timpul ultimei sale perioade, a fost transformată în biserică creștină. Dr. Slousch și-a continuat activitatea și în 1924, dar n-a mai dat peste lucruri prea interesante ¹¹⁶.

11. *Beisan* ¹¹⁷. Localitate situată în punctul unde cîmpia Iezreel coboară în valea Iordanului. În vechime, ea se numea Beth-Shean (Ios. XVII, 11 ; Jud. I, 27) și Beth-shan (I Sam. XXXI, 10 ; II Sam. XXI, 12). Localitatea se afla în teritoriul ce normal aparținea tribului lui Isahar, dar cetatea în sine era ocupată de o parte a tribului lui Manase. În timpul domniei lui Saul, filistenii au pus stăpînire pe ea și cînd l-au ucis pe Saul, i-au pus trupul pe zidul cetății Beth-shan. În timpul regelui Solomon, cetatea este menționată în descrierea unităților economice ale regatului său, iar mai tîrziu ea devine o cetate grecească și anume una din cetățile Decapolei. Colina principală de la Beisan acoperea vechea cetate, în timp ce rămășițele cetății grecești sînt încă trasabile pe o arie mai largă, în jur.

Săpăturile acestui sit au fost întreprinse în 1921 de către University Museum of Philadelphia, sub direcția lui C. A. Fisher și lucrul a continuat acolo timp de trei ani. Cum principala colină era situl celei mai vechi cetăți și deci promitea să fie cea mai importantă, lucrul a început aici. Explorarea completă a sitului era operă de ani ¹¹⁸. Fisher a început cu două lucruri : 1. Săparea unui șanț de încercare ce străbătea colina, pentru a se convinge asupra rămășițelor de construcții și olărie, apoi cite straturi conține și la ce perioade aparțin ; 2. Să curețe colina strat după strat, începînd de la vîrf. Pînă a nu ajunge la roca sănătoasă care aici este îngropată sub o mare adîncime de teren natural, tranșeea a dat la iveală olărie din

116. Cf. Krauss S., *Synagogale Altertümer*, Berlin, 1922 ; Sukenik E., *Ancient Synagogues in Palestine and Grece*, London, 1934.

117. Arabii de azi îi spun Tell-el-Hosn.

118. Cf. *Museum Journal* pe martie 1922 și decembrie 1923.

perioadele arabă, bizantină elenistică, ebraică și semitică, pînă pe la anul 2000 î. d. Hr. Un sondaj de mai târziu a dat la iveală rămășițe care ating 3000 î. d. Hr. Dărămăturile date afară au mers și mai în jos, probînd că situl a fost locuit cu mult mai de timpuriu decît s-a crezut la început. Cît de timpuriu a fost ocupat, este greu de afirmat.

La virful colinei au fost găsite rămășițele unei cetăți construită de arabi, la scurt timp după ocuparea Palestinei, în 637 d. Hr. Dedesubtul acesteia s-au găsit ruinele unei cetăți bizantine, incluzînd pe acelea ale unei biserici rotunde creștine, ornată cu colonne frumoase. În timpul celui de-al doilea sezon au fost săpate straturile de mai jos ale colinei și s-a dat peste o fortăreață egipteană. S-au găsit doi stîlpi, unul din ei purtînd inscripția lui Seti I (1313—1292), iar celălalt inscripția lui Ramses II (1292—1225) cum și o statuie a lui Ramses III (1198—1167). Această fortăreață a fost ocupată mai târziu de către filistenii și final arsă, probabil de către David, cam pe la 1000 î. d. Hr.

Stelele sau stîlpii de piatră ai lui Seti și Ramses poartă inscripții istorice, cele mai mutle detalii privind războaiele lor de mai înainte. Cea a lui Ramses, se spune că conține afirmația, că la construcția cetății lui Ramses din Egipt, el a întrebuițat lucrători semiti. Aceasta pare o izbicioasă confirmare a textului din Exod I, 11.

Explorarea colinei Tell el-Hosn (Beisan) a fost reluată, între 1927—1933 de către Alan Rowe¹¹⁹ și după 1930 de către G. M. Fitzgerald¹²⁰.

Se pare că explorarea a fost continuată și după al doilea război mondial și cu succese remarcabile.

12. *Shilo*¹²¹. În septembrie 1922, danezul A. Schmidt a săpat cam o duzină de puțuri de probă, în dărîmăturile de la Seilun, biblicul Shilo¹²². El a găsit resturi de oale din perioadele arabă și greco-romană și din perioada israelită anterioară, dintre 1200—900 î.d.Hr. Cu toate că nu s-au efectuat săpături extinse, totuși sondările lui Schmidt probează ceea ce găsim în Biblie cu privire la Shilo. Cioburile nu relevă nici o evidență că a existat vreodată o așezare canaanită la Shilo; localitatea a devenit locuită după cucerirea Palestinei de către ebrei. Aici și-au stabilit ei Arca Alianței, așezînd situl, pe cît se pare, din cauza că locșorul era așezat la centrul națiunii, în ținutul deluros al lui Efraim, iar orașul se dezvoltă repede în jurul templului, ridicat pentru a adăposti Arca. Aci și-a împlinit Eli ministeriul său, iar Samuel și-a trăit copilăria (I Sam. I, 3). După ce Arca a fost capturată de filistenii (I Sam. IV), ea nu s-a mai reîntors aci, ci după cîteva oscilații a fost mutată la Ierusalim (I Sam. VI și II Sam. VI). După pierderea Arcei, Shilo pare să fi devenit din ce în ce mai părăsit, pînă a căzut în decadență. În timpul lui Ieremia, templul său era o ruină (Ier. VII, 12; XXVI, 6), iar localitatea era goală. Cum cioburile de olărie poartă

119. Rowe Alan, *The Topography and History of Beth-Shan*, Philadelphia 1930.

120. Fitzgerald G. M., *The four canaanite temples of Bethshan*, Philadelphia, 1930—1931.

121. Arabii moderni îi spun Khirbet Seilun (= ruinele de la Seilun).

122. Cf. periodicul BASOR, nr. 9, februarie 1923, p. 10 și urm.

mărturia că aici n-a mai fost nici o așezare umană, de la 900 pînă la 300 î. d. Hr., tocmai bine sînt confirmate spusele Bibliei ¹²³.

Ar mai fi de amintit aici săpăturile făcute de Albright la Tell Beit Mirsim ¹²⁴, Tell en-Nasbeh ¹²⁵ și Tell el-Ful ¹²⁶ cum și sondajele de mai puțină importanță făcute pe anumite coline sau în unele peșteri. Neaducînd prea mult aport în istoria culturii Palestinei, le lăsăm de o parte și trimitem pe cititorul interesat la articolul complet al lui L. Hennequin ¹²⁷, care vorbește și de săpăturile făcute în Transiordania și Siria. •

În concluzie spunem că aceste săpături, prin obiectele găsite și prin interpretarea lor, au adus o lumină nebănuită asupra istoriei Orientului: Apropiat și mai ales asupra Bibliei. Făcîndu-ne o idee mai clară de ce era lumea celor două milenii înainte de Hristos, putem să înțelegem mult mai bine și textul Scripturii, care a utilizat limbile vorbite atunci și a folosit modul de vorbire și exprimare ale mediului canaanit din acel timp. Cunos-cînd acum genurile literare ale Orientului Apropiat antic, înțelegem mai bine și pătrundem mai sigur în fondul gîndirii și al exprimării autorilor Bibliei, care, repetăm, au scris și au gîndit după maniera timpului în care au trăit.

Urmează ca într-un articol viitor să arătăm mai pe larg, aportul cel mare, pe care l-au adus aceste săpături arheologice în înțelegerea Bibliei.

Pr. AT. NEGOIȚA

123. Kjaer H., *The Danish Excavation of Shilo*, în: *PEF Quarterly Statement*, 1927, p. 202—213.

124. Numele modern, arab, al unei localități la 20 km de Beit Jibrin, Palestina de sud, care a fost identificată provizoriu cu biblicul Debir-Qiryath-Sepher (Iosua XV, 13—19; Jud. I, 9—15). Dări de seamă au fost publicate în revistele: *BASOR*, anii 1928—1934.

125. Cf. Bade W. F., *Excavation at Tell en-Nasbeh*, în: *Palestine Institute Publication*, nr. 1, 1928. Cf. și *BASOR*, nr. 26, 1927.

126. Albright W. F., *Excavations and Results at Tell el-Ful*, în periodicul: *Annual the American School of Oriental Research*, IV, 1924.

127. *Fouilles et champs de fouilles en Palesine et en Phénicie*, SDB, Tome III, col. 318—524.

DOCUMENTE BRINCOVENEȘTI ÎN LEGĂTURĂ CU BISERICI ȘI MINASTIRI DIN ȚARA ȘI STRĂINĂTATE

Două sute cincizeci de ani s-au încrestat pe răbojul vremii de cînd Constantin Brîncoveanu, bătrînul și priceputul voievod al Țării Romînești, a fost ucis prin decapitare de către turci, împreună cu cei patru fii ai săi. Demn și dîrz pînă în ultimele clipe ale vieții, el nu s-a înspăimîntat de moarte și a îmbărbătat și pe fiii săi cu următoarele cuvinte : «fiți cu curaj, am pierdut ce aveam în lume, să ne salvăm sufletele... să spălăm păcatele noastre cu singele nostru».

Soția lui, doamna Maria, scăpată de urgie, în schimbul unei mari sume de bani luată cu împrumut, în urma intrigilor făcute de Cantacuzini, însoțite de 40.000 reali, a fost totuși exilată la Chiutaie în Asia Mică, pînă în noiembrie 1717 cînd, murind dușmanul brîncovenilor, vizirul Ali-Pașa, a putut să se întoarcă în țară. Trei ani mai tîrziu aduce și rămășițele pămîntești ale soțului ei, pe care cu multă evlavie și durere, le înmormîntează, tainic, sub o lespede de piatră, cu o candelă deasupra, în biserica Sfîntul Gheorghe-Nou una din frumoasele lui ctitorii care avea înăuntru unei curți imense, tipografie și han aducător de frumoase venituri.

Piatra de mormînt, frumos sculptată pe margini, cu stema domnească în cîmpul superior, este lipsită de orice inscripție ca să nu dea de bănuît turcilor că aici se află mormîntul celui ucis de ei. Numai candela de argint, cizelată în minunate motive florale, păstrează o inscripție la buza superioară a buclei din mijloc, care spune în litere mici și invizibile ochiului neobișnuit cu astfel de odoare, următoarele :

† «Această candelă ce s-au dat la Sti Gheorghe cel Nou, luminează unde odihnescu oasele fericitului domn Constantin Brîncoveanu Basarab voievod, și iaste făcută de doamna mării sale, Măria, care și măria sa nă-

Basarab. În acest scop, la 24 februarie 1689, el scutește un număr de 12 locuitori din satul Brebu, pe perioada cât vor lucra la facerea varului necesar pentru terminarea construcției. Atrage atenția, în același timp, tuturor slugilor domnești să nu facă nici un fel de supărare acestor locuitori. «Că cine să va ispiți a le face vreun val peste curtea domniilor mele, unii ca aceia bine să știe că rea scârbă și mare certare vor petrece de către domnia mea»⁵.

Grija ce o arată domnitorul pentru această minăstire se vede și din documentul dat în 1692 iunie 29, cu ocazia unor abuzuri săvârșite de slujitorii domniei, când vătăfii de plai din județul Dîmbovița, au luat «pentru birul satului» vitele de la oamenii pe care Minăstirea Brebu îi avea scutiți de dări. Cu această ocazie el poruncește slujbașilor vinovați să dea imediat vitele oamenilor înapoi, fiindcă de va mai veni vreo jalbă în această pricină, îi va purta prin toate satele de acolo, ca neascultători.

Mai târziu, risipindu-se rumîniile acestei minăstiri din satul Brebu, ca un îndemn de a se aduna la locul de unde au plecat, domnitorul, la 15 martie 1699, îi scutește pe o perioadă de cîteva luni «de toate dările și mîncăturile cîte vor fi preste an în țara domniei mele». «Iar după ce să vor strînge și să vor așaza la sate, să vie aicea la domnia [mea] să-și ia bir den visteria domniei mele, dupre puțința lor. Iar pînă atunci să aibă pace de toate cîte s-au zis mai sus»⁶.

În toamna aceluiași an, 1699 noiembrie 18, domnitorul acordă Minăstirii Brebu, dreptul de a strînge dijma din cereale și fîn de la toți locuitorii de pe moșia Lipovul⁸, proprietatea minăstirii.

O altă minăstire ajutată de Constantin Brîncoveanu este aceea de la Snagov. După vizita lui acolo cînd constată personal stricăciunile, ruinarea clădirii și întreaga stare grea în care se găsea minăstirea, în 1697 aprilie 10, el confirmă venitul anual de 50 ughi ce lua din vama de la Cîmpina, după întăririle vechilor hrisoave domnești, la care mai adaugă încă 50 ughi⁹, și astfel, cu cei 100 ughi anual, conducerea minăstirii să poată înlătura stricăciunile provocate de invaziile turcilor.

Minăstirile Topolnița și Vieroșul primesc și ele ajutorul domnului. Nicodim de la Topolnița¹⁰, în 1689 septembrie 5, este împuternicit să perceapă zeciuială din toate produsele de pe moșia minăstirii. Iar egumenului Iosif, de la Minăstirea Vieroșul, i se întărește un vechi privilegiu, scutirea de orice fel de dări a satelor Vieroșul și Colibași, în favoarea minăstirii, vinăriciul domnesc de la vilele din Valea Mare, precum și 150 bolovani mari de sare de la Ocele Mari¹¹. Actul de întărire a acestei danii, din 1690 mai 1, pomenește și de o altă sursă de venituri pe care a avut-o minăstirea, 25 ughi din vama de la Rucăr, danie primită din par-

5. Acad. R.P.R., CCCLXIX — 21.

6. Acad. R.P.R., CCCLXIX — 24.

7. Acad. R.P.R., CCCLXIX — 27.

8. Acad. R.P.R., CCCLXIX — 63.

9. Acad. R.P.R., XX — 171.

10. Acad. R.P.R., CXXX — 95.

11. Acad. R.P.R., CXXVIII — 102.

tea voievodului Alexandru al II-lea, în 1575, dar pe care Matei Basarab a luat-o dîndu-i în schimb un alt privilegiu.

Este interesant a sublinia că nu numai bisericile romînești (ortodoxe), dar și cele aparținînd altor culte primesc privilegiile din partea domnitorului. Astfel, în timpul campaniei efectuate de austrieci la sfîrșitul anului 1689 împotriva Țării Romînești, ca urmare a refuzului lui Constantin Brîncoveanu de a satisface pretențiile imperialilor, și în împrejurările determinate de contraofensiva tătarilor, chemați în ajutor de domn, multe biserici și minăstiri, din cauza jafului și incendiilor, își pierd averile, precum și actele de proprietate și privilegii. Așa este cazul și cu Mînăstrea Baraților din Tîrgoviște, cu hramul Sfîntul Francisc, căreia domnitorul îi acordă, în 1690 aprilie 28, diverse privilegii printre care și acela de a-i scuti niște rumîni din satul Șotînga de «bir mărunt de țară»¹² și de toate celelalte dări, avantajii pe care de altfel le avusese minăstirea și mai înainte întărite prin acte ce fuseseră distruse.

Documentele ce le publicăm ne informează și asupra altui aspect: încălcarea hotarelor moșiilor minăstirești de către diferiți boieri, ba chiar amestecul grosolan al unor boieri în conducerea și administrarea unor minăstiri asupra cărora nu aveau nici un drept. Astfel, Dumitrașco Urdăreanu, în ciuda faptului că pierduse procesul început în vremea voievodului Șerban Cantacuzino (1678—1688), procedează la înlocuirea egumenului de la Mînăstirea Strîmba cu o persoană devotată lui, invocînd ca argument faptul că ar fi urmaș de ctitor al acestei minăstiri.

Constantin Brîncoveanu, în 1691 mai 1, condamnă amestecul acestui boier în treburile Mînăstirii Strîmba, mai ales atunci cînd el nu este justificat de nici un drept, bazat pe documente, atrăgînd atenția impricinatului că sub nici un motiv nu are voie să se amestece, în conducerea și averea minăstirii, fiindcă mai primind vreo jalbă în această pricină «bine să știi că rea scărbă și mare certare vei petrece de către domnia mea»¹³.

Un act similar dă Constantin Brîncoveanu, în 1694 septembrie 22, împotriva lui Matei Drăculescu¹⁴ care vinde o parte din moșia sa Schitul Dobrușa și Mînăstirii Vieroșul, cu toate că aceasta fusese vîndută mai înainte părinților diaconului Dumitrașco din Morănglavi. Și dacă cumva pricina de neînțelegere stă altfel, atunci împreună cu cei doi egumeni și cu toate actele ce are să vină la București, în fața divanului «să îndrepteze această moșie».

Daniile pe care le face domnitorul nu se îndreaptă numai spre bisericile și minăstirile din țară, ci și spre cele de peste hotare, unde caută să-și asigure locuri de adăpost pentru o parte din bunurile sale. Astfel, pe baza donațiilor și privilegiilor acordate, folosindu-se de bunăvoința cîștigată din partea unor mari prelați ai bisericii din Răsărit, Constantin

12. Acad. R.P.R., CX — 190.

13. Acad. R.P.R., XC — 106.

14. Acad. R.P.R., CCCLXXII — 148.

Brîncoveanu, în vremuri de restriște, va ascunde importante sume de bani și lucruri de preț în unele minăstiri cum a fost Patriarhia din Alexandria¹⁵ și într-o minăstire din Adrianopol¹⁶, unde a ținut în mare taină 30.000 galbeni.

În anul 1692, cu ocazia venirii în Țara Românească a lui Gherasim patriarhul Alexandriei, Constantin Brîncoveanu întărește acestei patriarhii închinarea Minăstirii Stănești¹⁷ din fostul județ Vilcea, închinare făcută anterior de alți domni. Actul de întărire, din 1692 martie 8, constituie o sursă bogată de informații privind trecutul acestei minăstiri. Zidită în anul 1537 de boierii Buzești (Mogoș vornicul și Giura logofătul), bine înzestrată cu sate, țigani, venituri și dobitoace, a rămas după moartea ctitorilor proprietatea Mariei Buzescu (căsătorită cu Ianache Catargiu mare ban al Craiovii) și a lui Radu postelnicul, ambii copii ai marelui clucer Radu Buzescu.

În timpul domniei lui Radu Mihnea (poate în 1616) cu ocazia venirii în țară a lui Chiril patriarhul Alexandriei, Minăstirea Stănești fusese închinată acestei Patriarhii, care și trimisese în țară un dichiu (iconom) din acele locuri. Ni se pare interesantă sublinierea care se face în actul brîncovenesc amintindu-se vechea obligație că Patriarhia nu are voie să ia din minăstire «nici cal, nici bou, nici vacă, nici oae, nici scule, nici ferecături». ci numai ceea ce prisosește ca venit peste suma necesară întreținerii celor ce trăiau pe moșia minăstirii.

În 1699 noiembrie 12, Constantin Brîncoveanu acordă Minăstirii «Sarauiul țării» din Constantinopol o sumă de 150 taleri anual din veniturile ce strîngea Ocna cea mare¹⁸. Mai târziu, în 1702 martie 26, reînnoiește o danie a unchiului său Șerban Cantacuzino către Minăstirea Halchi (Chalke), din apropierea Constantinopolului, prin care se acordă o anumită sumă de bani din veniturile domnitorului, ce se putea ridica în ziua de Sfînta Maria cea mare¹⁹. Tot în cuprînsul documentului se fixează și suma de 1000 lei pentru călugării ce veneau să încaseze mai sus amintita danie.

Doi ani mai târziu, în 1704 noiembrie 27, Constantin Brîncoveanu închină Schitul Ulmeasa²⁰ de lângă apa Nișcovului, fostul județ Buzău, construit de Mihai, fiul lui Mihail logofătul, și de soția sa Maria, Minăstirii Sosino de la Ianina, din Țara Grecească. În actul de întărirea închinării, domnitorul menționează toate resursele de venituri pe care le avea schitul: vii, mori, vite etc. și nu uită să amintească dorința ctitorilor că dacă ar ajunge la vreme de bătrînețe și sărăcie, să nu fie alungați, ci ajutați pînă la sfîrșitul vieții.

15. N. Iorga, *Documente privitoare la Constantin Vodă Brîncoveanu*, p. 77; (apud Constantin Giurescu și N. Dobrescu, *Documente și regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu*, București, 1907, p. XXXV).

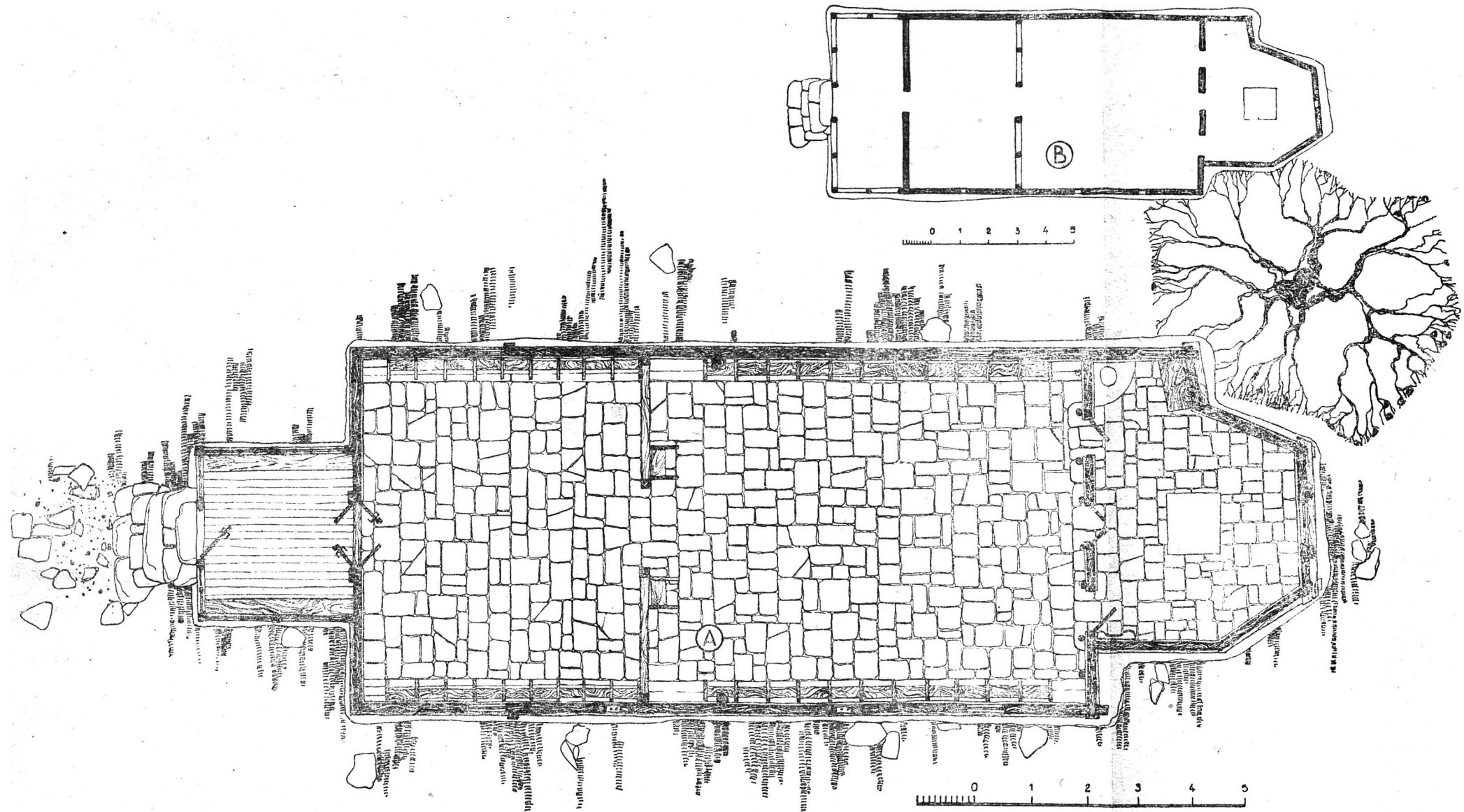
16. *Idem*, p. 137.

17. Acad. R.P.R., LIII — 21.

18. Acad. R.P.R., CCIV — 81.

19. Acad. R.P.R., Peceti 418.

20. Acad. R.P.R., XCV — 2.

Planșa I: Biserica Sfintul Nicolae, planul: A. aspectul existent ; B. încercare de reconstituire.

Documentele ce le publicăm ne oferă informații și în legătură cu organizarea financiară a țării în vremea lui Constantin Brîncoveanu. *Condica oficială a Vistieriei* amintește în anul 1696 nu mai puțin de 42 de dări²¹. Documentele de față, arătând scutirile ce se acordă unora, fac mențiunea unui mare număr din aceste dări, iar altele chiar nementionate în condica oficială sus pomenită și anume: bir mărunt de țară, bir slujitoresc, miere cu ceară, găleată cu fin, sama cea mare, a doua și a treia, birul haraciului, birul de lipsa haraciului, birul vacilor, al oilor, birul oștii, birul untului, care de oaste, cai de olac, birul salahorilor, birul lefilor, podvoade, sursaturi, birul șăicilor, poclonul hanului, birul rîmătorilor, lucru domnesc, sataralele pe siliști, zaharele, chesaturi, mertice, birul conacelor etc.

În ciuda încercărilor din 1701 de a realiza o reformă fiscală²² care să pună capăt dezordinii, abuzurilor, precum și fugii țăranilor, fiscalitatea a rămas aproape la fel de apăsătoare în decursul întregii domnii a lui Constantin Brîncoveanu.

Documentele din anexă ne oferă de asemenea interesante informații și în legătură cu formele de rezistență ale țăranimii aservite, precum și în legătură cu măsurile represive luate sau preconizate de domnitor.

Uneori, așa cum este cazul amintit în actul dat de domnitor, în 20 august 1694, porunca este determinată de refuzul țăranilor de a lucra pe moșia Mînăstirii Brebu. Din cuprinsul documentului, se vede că egumenul acelei mînăstiri s-a jeluît domnitorului că țăranii nu ascultă de poruncile ce le dă, ci stau «impotrivă» și spun că nu vor lucra. La această manifestare de nesupunere, domnitorul le poruncește «să lucrați ce vor fi trebile mînăstirii, să nu să mai jeluiaască [egumenul] că nu-l ascultați, că voi să trimiț domnia mea un armaș să vă taie urechile și să vă poarte pen țargul Cămpinii»²³ (s. n.).

Alteori, din cauza nevoilor prin care trec, țăranii încalcă privilegiile mînăstirii, tăind lemne din pădurea de lingă moșia Ruși, proprietatea Mînăstirii Brebu. Domnitorul printr-un alt document dat în aceeași zi, 20 august 1694, acordă egumenului Irimia de la acea mînăstire dreptul de a pedepsi aspru pe cei vinovați: «iar pre carii va prinde egumenul acolo tăind tusele, să fie volnic pre unii ca aceia să-i bată mult»²⁴.

Din aceste cuvinte lipsite de milă și omenie, ne dăm seama de abuzul pe care îl făceau unii egumeni, de la diferite mînăstiri, care schilodeau în bătăi pe țăranii ce căutau să-și adune și ei lemne pentru iarnă, să aibă și familiile lor cu ce se încălzi.

Dintr-un alt document constatăm că domnul acordă o parte din dreptul său de jurisdicție în favoarea unor dregători laici sau în favoarea unor fețe bisericești. Astfel, la 1 mai 1691, Constantin Brîncoveanu im-

21. Const. C. Giurescu, *Istoria romînilor*, vol. III, partea 2, București, 1946, p. 634—635.

22. *Istoria Romîniei*, ed. Acad. R.P.R., vol. III, București, 1964, p. 207.

23. Acad. R.P.R., CCCLXIX — 26.

24. Acad. R.P.R., CCCLXIX — 25.

puternicește²⁵ pe toți protopopii din Episcopia Buzău să judece «după sfânta pravilă» diferitele pricini civile ce se vor ivi între locuitori și să amendeze pe cei vinovați, iar pe cei cu abateri mai grave sau care vor șă se despartă, adică să divorțeze, pe aceia să-i judece personal, chiar episcopul.

*

În cadrul acestui studiu, nu s-au cercetat decit o parte din actele care se referă la titlul anunțat. Numai cînd se vor cunoaște toate documentele emise de Constantin Brîncoveanu, atunci se va putea analiza întreaga activitate de ctitor, renovator și donator al acestui voievod care a lăsat atîtea mărturii de arhitectură și artă feudală, brîncovenească, pe teritoriul patriei noastre.

GEORGE POTRA

ANEXE

1

1689 [7197] februarie 24. [București]. *Constantin Brîncoveanu voievod scutește pe 12 locuitori din satul Brebu, de toate dările, pe perioada cît vor lucra la facerea varului ce trebuie pentru terminarea Mînăstirii Brebu. (Original).*

† *Milostiiu bojiu Io Costandin vovod i gospodin zemle Vlahiscoe davat gospodstvo-mi siu poveleniu gospodstvo-mi satului Brebul însă liude 12 ca să fie în pace și ertați de bir slujitoresc și de bir mărunt de țară, de miire cu ceară, de găleată cu fân, de podvoade, de mertice, de conace și de cal de olac, de zaharele, de cară de oaste, de birul [loc rupt] și de birul lefilor, de birul vacilor și al oilor, de birul rămătorilor ce s-au pus pre siliști, [loc rupt] sat, de haraci și de seama a doao și a treia și de seama cea mare, de poclonul hanului, de zapcii [loc rupt] și de alalte de toate dăjdile și orânduialele căte vor fi peste an în țara domnii mele.*

De nici unele nimic val sau băntuială să n-aibă, pentru că fiindu acest sat al sfintii mănăstiri Brebul care iaste zidită den temelii ei de răposatul Matei Vodă și rămîind acea sfîntă mănăstire neisprăvilă de Matei Vodă, domnia mea m-am milostivit de am ertat pre acești oameni de toate căte scriu mai sus ca să poată [fi] de treaba varului, să facă căt va irebui pentru dîresul aceștii sfinte mănăstiri. Socotînd domnia mea, fiind voia lui Dumnezeu, că au rămas neisprăvită să o isprăvescu domnia mea.

Derept aceia vŭ poruncescu domniia mea și voao tuturor slugilor domnii mele veri carii cu ce slujbă și cu ce orânduiale veți umbla înlr-acea parte de loc. Și dacă veți vedea această carte a domnii mele iar voi toți să aveți a vŭ ferirea de acești oameni, nimeni de nimic să nu-i băntuiască căt vor lucra la var pentru treaba sfintii mănăstiri ce iaste mai sus numită. Că cine să va ispiti a le face vreun val peste cartea domnii mele, unii ca aceia bine să știe că rea scărbbă și mare certare vor petrece de către domnia mea, că așa iaste porunca domnii mele. / [ispravnic] saam reci gospodstvo-mi.

Februarie 24 dni, leat 7197 [1689].

Io Costandin vovoda [m. p.].

L. P.

procit utori logofăt

Acad. R.P.R. CCCLXIX—21.

Original. rupt din cauza umezelii și a îndoițurilor ; întărit și cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu.

25. Acad. R.P.R., CXXIV — 153.

1689 [7198] septembrie 5. [București]. *Constantin Brincoveanu voievod volnicește ca Mănăstirea Topolnița să ia dijmă, din 10 una, din grâu, mei, orz, ovăz, din grădini și din toate bucatele, de la toți oamenii care se hrănesc pe moșiile mănăstirii.* (Original).

† *Milostiiu bojiu Io Costandin voevod i gospodar zemle Vlahiscoe davat gospodstvo-mi siiu povelenie gospodstvo-mi* părintelui Nicodim egumenul de la sfânta mănăstire Topolnița, ca să fie volnic cu această carte a domniei mele de să aibă a apucarea pre tot omul carii se hrănescu pe moșiile sfintii mănăstiri să-și dea toată dijma den grâu, den meu, den orz, den ovăz și den grădini și den toate bucatele ce s-ar mai afla pe moșiile sfintii mănăstiri, tot să fie volnic părintele egumenul ce scrie mai sus să-și ia dijma den toate, den 10 una, după obicei. Și de cătră niminea opreală să n-aibă. Iar carii ar sta împotriva, unii ca aceia bine să știe că rea scârbă și certare vor petrece de la domnia mea. Că așa iaste porunca domniei mele. *I is[pravnic] saam reci gospodstvo-mi.*

Septembrie 5 dni, vleit 7198 [1689].

L. P.

prociit utori logofăt

Acad. R.P.R., CXXX—85.

Original, stare bună, hirtie cu filigran; întărit cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu.

1690 [7198] aprilie 28. [București]. *Constantin Brincoveanu voievod scutește cinci case de rumâni ai Mănăstirii Baraților din Tîrgoviște, cu hramul Sfințului Francisc, de «bir mărunț de țară» și de toate celelalte dări.* (Original).

† *Milostieiu bojiu Io Costandin voevod i gospodar zemle Vlahiscoe davat gospodstvo-mi sie povelenie gospodstvo-mi*, sfinții și dumnezeștii mănăstiri ce să chiamă Baraților den orașul domniei mele den Tîrgoviște, unde iaste hramul sti Francesco și părintelui Marco egumenul și tuturor călugărilor căți să află lăcuitori la această sfântă mănăstire.

Ca să fie sfintei mănăstiri cinci case de rumâni la satul Șotânga ot sud Dăm[bovița] în pace și ertare de bir mărunț de țară, de miere cu ceară, de găleată cu fân, de seama cea mare și a doao și a treia, de birul haraciului și de lipsa haraciului, de zaharele, de chesaturi, de birul untului și de birul oștii, de cară de oaste, de birul vacilor și al oilor, de sataralele ce să pun pre siliști, de lucru domnescu, de podvoade, de mertic, de conac, de cai de olac și de toate dăjdiile și orânduialele câte es de la visteria domniei mele preste an în țara domniei mele. De nici unele nimic val sau băntuială să n-aibă.

Pentru că această sfântă mănăstire fiind călugării oameni striini de allă țară și fiind săracă și lipsită și fără de nici un venit de nici o parte, numai având aceste case de rumâni ce scriu mai sus și fiind ertate de la toți răposatii domni cu cărți de milă și de ertăciune încă mai denainte vreme. Și au avut pace de toate dăjdiile câte scriu mai sus, numai ce au fost de paza și de lucrul sfintei mănăstiri.

Iar cându au fostu acum întâmplându-se de au venit nemții și lătarii aici în țară și prădând sfânta mănăstire de i-au luat tot ce au avut, i-au fostu luat și cărțile ce au avut de milă și de ertăciune.

Deci viind părintele Marco egumenul cu jalbă la domnia mea jăluindu-se de prada ce s-au fost prădat sfânta mănăstire [*loc rupt, un rind întreg*] mili ce au avut de la toți răposatii domni și de la domnia mea mai denainte, domnia mea m-am milostivit de am dat această carte a domniei mele sfinții și dumnezeștii mănăstiri ce iaste mai sus zisă, ca să fie sfintii mănăstiri aceste case de rumâni în pace și ertate de toate dăjdiile și rânduialele câte scriu mai sus, ca să poată fi numai de lucrul și de poslușania sfintii mănăstiri, să fie sfintii mănăstiri de ajutor și de întărire, iar domniei mele și răposaiților părinților domniei mele, veri care cu ce slujbe veți umbra într-această parte de loc, decă [dacă] veți vedea și dumneavoastră boiari care veți fi cu orânduiala într-acest județ, și altor slugi ale domniei mele, veri care cu ce slujbe veți umbra într-această parte de loc, decă [dacă] veți vedea

această carte a domniei mele, iar voi toți să vă feriți de aceste case de rumâni de toate cum scrie mai sus că [*loc rupt*] prinde porunca domniei mele scârbă și certare vor petrece de cătră domnia mea. *I naco de rest. I i[spravnic] saam reci gospodstvo-mi.*

Aprilie 28 dni, veleit 7198 [1690].

Io Costandin voevoda [m. p.].

Acad. R.P.R., CX—190.

Original, stare potrivită, hîrtie lipită pe pînză; întărit și cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu.

4

1690 [7198] mai 1. București. — *Constantin Brincoveanu voievod confirmă mănăstirii Vieroșul privilegiile date de alți domnitori mai înainte și iartă de dajdie satele Colibași și Vieroșul; și dăruiește vinăriciul domnesc de la viile din Valea Mare și 150 bolovani mari de sare de la Ocnele Mari.* (Original).

Io Costandin Basarab voevod bojiu milostiuu gospodar zemle Ungrovlahiscoe.

Marele și prea înțeleptul prooroc Solomon deca (*sic*) zidi casa Dumnezeului lui Isdrail în Ierusalim, el o înfrunuseță și o împodobi cu multe lucruri și podoabe de aur. Și puse într-ânsa multe vase și alte dichise de aur și de argint cural, ca să fie de treaba slujbei besericii și altarului Domnului, la care să junghia boi și junci, berbeci și miel, pentru ertarea greșalelor oamenilor, după porunca lui Dumnezeu Savaoth.

Și fură bine plăcute Domnului și făgădui Dumnezeu că-l va cinsti și-l va dăru pentru aceasta cu înțelepciune și cu bogăție ca aceia cum nici au mai avut alt împărat mai nainte de dănsul, nici după dănsul nu va mai avea. Care lucru îl și plini.

Deci de vreme ce acest de pururea pomenit împărat (carele o prea iubiiți mei frați și domni ai aceștii de Dumnezeu păzită țară pravoslavnică, pre care vă va alege însuși pulernicul Dumnezeu, în urma domniei noastre, să fiți domni și biruitori) nu era în milă cum sântem noi acum, ce numai să răzima în umbra legii ce-i făcu acei case dumnezeiești atăta podoabe și o dăru cu atâtea daruri, ca numai să lăcuiască scrierul cu tablele legii Domnului.

Dar noi care sântem acum domni și biruitori acestui cinstit scaun al aceștii pravoslavnice Țari Rumânești, cu cât ni să cade să silim mai mult cu toată inima și cu tot sufletul să întemeem și să întărim casele și lăcașurile lui Dumnezeu cele slinte, în care nu să junghie vite și dobitoace multe și fără de glasuri ca acolo. Ce însuși mielușăul lui Dumnezeu, tatăl domnul nostru Isus Hristos, carile au luat asupra sa păcatele a toată lumea și să junghie pentru viața cea vecinică a noastră, a tuturor, și în care nu lăcuiaște scrierul cu tablele Clacolo (?), care numai ce era acele table scrise cu degetul lui Dumnezeu, ce toama să pugoară (*sic*) nevăzut scriitorul acelor table, denpreună cu al său făcătoriu de viață duhul. Și aduce pre unul născutul lui fiu dând noao oamenilor înjunghiare și înmăncare [?], întru ertarea păcatelor și viața de veci.

Aceasta și aitele asemenea acestora aducându-mi aminte și eu robul aceluia stăpân bun și milostiv carele-și varsă scumpul și cinstitul lui sânge pă cruce de răscumpără pre noi ocanicii [oamenii ?] den robia păcatului și den temnițele cele vecinice. Care noi înșine ne-am agonisit pentru călcarea poruncilor lui Dumnezeu.

Și socotind cum: a-și putea face, doară m-ași putea măcar cât de cu puțină îndrăzneală să văzu lumina ta și strălucita față a domnului nostru Isus Hristos și să auz glasul lui cel dulce zicându și mie: întră întru bucuria domnului tău. De[ci] dară acel stăpănescu glas cu ce bunătili ne vom invrednici a-l auzi, cu alt nu fără de cât de milă către săraci, celor goli înbrăcămîntea, pre flămânzi cu hrană, ca să câștigăm cu aceasta față veselă când vom auzi mângăiosul glas al domnului Hristos zicând: veniți blagosloviții părintelui miei de moșteniți cele gălitate voao de-nceputul lumii. Că am fost goli, flămând, setos și cu toate m-ați socotit.

De devreme ce cu săracii și golii ne vom sili, cu cât dar mai vartos cel ce va întemeia sfintele beserici dumnezeiești, socotescu a câștiga mai mare folos sufletului, pentru că cel ce întemeiază beserica, pre singur Hristos întemeiază. După cuvântul apostolului Pavel ce zice.

că Hristos iaste cap besericii, între care beserici și mănăstiri ale țării noastre iaste și sfânta și dumnezeiască mănăstire Vierășul de să slăvește hramul aducerii în beserică al prea sfintei stăpînii noastre de Dumnezeu născătoare și pururea fecioarei Marii.

Cum dară văzând domnia mea și hrisoavele și toate milele ale domnilor celor bătrîni ce-au fost mai nainte, care sânt scrise întrânsele, n-am lipsit nici domnia mea dentru mijlocul lor, a nu întări cu acest cinstit hrisov al domniei noastre toate milele câte mai denainte vreme le-au avut sfânta mănăstire. De am dal domnia mea sfintei mănăstiri ce iaste mai sus zis și părintelui egumenului Iosof și tuturor călugărilor căți vor fi lăcuitori într-această sfântă mănăstire, ca să aibă a ținea milele deplin carii sânt scrise în jos : satul Colibașii *ot sud* [*loc liber*] carii sânt lângă mănăstire să fie în pace și erțați de bir de țară, de miere cu ceară, de găleală și de fân, de podvoade, de merlice, de conace, de cai de olac, de lucru domnescu, de seama cea mare și a doao și a treia, de dijmărit, de oerit și de altele de toate dăjdile și orânduialele câte vor eși de la vistieria domnii mele pristi an pre țară, și pre siliști. De nici unele nimic val sau băntuială să nu aibă, ca să poată fi numai de slujba și poslușania sfintei mănăstiri ce scrie mai sus, să caute ce i-ar fi trebile.

Și iară să fie sfintei mănăstiri Vierășul satul Vierășul după Valea Mare, în pace și ertat de cătră domnie, de dijmărit, de oerit, nimica val sau băntuială să n-aibă. Numai să aibă a darea satul Vierășul aceste dădji și zeciuiale la sfânta mănăstire, pentru că satul Vierășul ei și-au fost dându aceste zeciuiale dijmăritul și oeritul la domnie.

Iară sfânta mănăstire Vierășul încă l-au avut milă den vama de la Rucăr pre an câte ughi 25 care milă au fostu dală la sfânta mănăstire încă mai denainte vreme de răposatul Alicsandru voevod cel mare, feciorul Mircii Vodă, cum am văzut domnia mea și hrisovul domniei lui, făcut pre această milă, când au fost cursul anilor 7083 [1575].

Iară după aceia răposatul moșul domniei mele, Mateiu Vodă, el au toçmit să fie acea milă a mănăstirii ce au avut den vama Rucărului iară pre seama domnească și au dat sfintei mănăstiri milă pentru milă dijmăritul și oeritul de la satul Vierășul, să fie al mănăstirii, cum am văzut domnia mea și hrisovul lui Mateiu Vodă și al lui Constandin Vodă, la sfânta mănăstire, întărite cu mare blestem pentru aceste zeciuiale de la satul Vierășul să să dea la sfânta mănăstire.

Și iară să fie sfintei mănăstiri, ce scrie mai sus, merlic de sare de la Ocnele cele mari, însă bolovani mari 150, care merlicu iaste dat și adaos la sfânta mănăstire de alți bătrîni și răposați domni încă mai denainte vreme. Și tot l-au avut și l-au luat sfânta mănăstire deplin la toți domnie cu bună pace, până acum în zilele domniei mele.

Iară să fie sfintei mănăstiri Vierășul tot vinăriciul domnescu de pre ocina mănăstirii după Valea Mare. Inșă să aibă a lua vinăriciu de la tot omul carii vor fi avându vii pre ocina sfintii mănăstiri, veri cine ar fi, au țaran, au slujitoriu. Pentru că această ocină iaste a sfintei mănăstiri și n-au fost nici odinioară vii pre acea moșie, ce au fost o pădure meree [mare?].

Iară după aceia în zilele lui Gligorie Vodă, la leat 7172 [1664] fost-au venit călugării de la sfânta mănăstire Vierășul zicându că n-are mănăstirea nici un venit de nici o parte, precum [au] alte sfinte mănăstiri. Și au pohtit milă de la domnie ca să le facă vii pre locul mănăstirii la Valea Mare. Deci Gligorie Vodă încă au socotit cu boiarii divanului și văzând cum că iaste o pădure meree (*sic*) și nefiindu nici o dată vii și neavând domnia nici o scădere de acolo, fost-au dat și au miluit pre sfânta mănăstire cu vinăriciul domnescu ce ar fi dentr-acele vii ce să vor face pre acea moșie. Să ia mănăstirea vinăriciu, a zecea, de la tot omul după cum iaste obiceiul. Iară alt nimenea treabă să n-aibă a lua vinărici dentr-acei deal. Precum am văzut domnia mea și hrisovul lui Gligorie Vodă și cartea Radu[lui] Vodă Leon, 7170 [1662?] și cartea răposatului Antonie Vodă, leat [*loc liber*], și hrisovul răposatului unchiului domniei mele Șarban C.[antacuzino] B.[ășărab] voevod, și alte cărți bătrâne, întărite milele sfintei mănăstiri una pre alta.

Derept aceia și domnia mea încă am întărit milele cu acest cinstit hrisov al domniei noastre ca să aibă a-și luarea sfânta mănăstire toate milele ce are [*loc șters*] cum le-au luat și mai nainte vreme. Să fie sfintei mănăstiri de ajutor și întărire și părinților călugări de hrană și îmbrăcăminte, iară domniei mele și răposați părinților domniei mele vecinică pomenire. Așijderea și în urma domniei noastre pre carele va alege domnu Dumnezeu a fi domn și biruitoriu acestui cinstit scaun al Țării Rumânești, rogu-l cu numele domnului Dumnezeu și mântuitorului nostru Isus Hristos ce iaste în Troiță slăvit, să aibă a cinsti

și a înnoi și a întări acest hrisovu al domniei noastre pre milele și tocmelele cum scrie mai sus.

Pre acel domn, Dumnezeu să-l cinstească și să-l miluiască și să-l păzească întru domnia lui și la ceta veac să să afle judecata lui cu derepții înaintea lui Dumnezeu... (*loc rupt*) i ne ot cogojda nepocolebimu porizamo gospodstvo-mi, sej ubo isvedeteliu postavleam gospodstvo-mi : jupan Ventilă Corbeanul *velichi* ban Cralevschi, Ghincea Rustea Băleanul *velichi* dvornicu, Alixandru... litanul, *velichii* logofet, Mihaiu Cantacuzino *velichi* spatariu, Cârstea Popescul *velichi* vistiarnic, Diicu Șerbănescul *velichii* cluceariu, Dumitrașco Caramalăul *vei* postelnic, Mateiu Filipescu *velichi* stolnic, Cornea Brăiloiu *velichi* paharnic, Preda Brătășanu *velichi* pitariu, Costandin Izvoranul *velichi* comis, Știrbeiu [*loc liber*], Șarban Petrescul *vtori* logofet.

Ispisah az Nicolae monah ot Brâncoveni vâ na stol gradu u București.

Pis o meașița maiu 1 dni, ije ot Adama dajdonea tecenie leatom vleit 7198 [1690].

Io Costandin voevod [m. p.].

L. P.

Șarban *vtori* logofăt *procit*

Acad. R.P.R., CXXVIII--102

Original, rupt și ros de umezeală în citeva locuri; pergament (0,78 x 0,62); impodobit cu frumoase ornamentații aurite; printre literele chirilice sînt amestecate litere latine și grecești.

5

1691 [7199] mai 1. [București]. — *Constantin Brîncoveanu voievod împuternicește pe episcopul de Buzău și pe protopopi să judece după «sfința pravilă» și să amendeze pe locuitorii vinovați.* (Original).

† *Milostiiu bojiu Io Costandin voevoda i gospodar zemle Vlahiscoe davat gospodstvo-mi siu poveleniu gospodstvo-mi; oamenilor sfinției sale părintelui episcopului ot Buzău, carii sînt potropopi ot sud Scăiani i podgorii¹, să fie volnici cu această carte o domnii mele de să aibă a călătarea potropopii toată partea sfintei biserici și să aibă a judecarea și a globi pre fieștecarele după vina lor, după obiceiul. Iar pre care i-ar afla în vină mai mare și de despărțanie, să-i ducă ia sfinția sa părintele episcopul să le facă judecată, pre sfința pravilă.*

Așijderea poruncesc domnia mea și voao căpitanilor și voao vameșilor de pre la margini și voao vâtașilor de plai și voao părăcabilor de la târguri și de prin satele domnești au călugărești, au boșerești, deca (*sic*) veți vedea această [carte] a domniei mele, iar voi să căutați foarte să vă feriți de judecata sfintei biserici. Nimenea să nu să amestece, ci să aibă a judeca potropopii (*sic*) pre fieștecare după vina lui, iar carii s-ar amesta [amestece] la unele ca acestea, rea scârbă și certare vor petrece de către domnia mea, pentru că așa iaste porunca domniei mele.

I is.[pravnic] saam reci gospodstvo-mi.

Mai 1 dni, leat 7199 [1691].

Acad. R.P.R., CXXIV--153.

Original, stare bună, hîrtie cu filigran; întărit cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu, frumos imprimată.

1 cuvintele *Scăiani i podgorii* sînt scrise mai tîrziu de altă mină, cu altă cerneală; de asemenea data documentului e modificată ulterior.

6

1691 [7199] iunie 10. [București]. — *Constantin Brîncoveanu voievod poruncește la 12 boieri să aleagă și hotărînicească moșia Larga din jostul județ Ialomița pentru care este pricină de neînțelegere cu feciorii clucerului Colțea din Doicești.* (Original).

† *Milostieiu bojiu Io Costandin voevod i gospodin zemle Vlahiscoe pisah gospodstvo-mi, voao 12 boiari carii sântei luai hotarnici pre răvașele domnii mele de părintele Parthenie*

egumenul de la mănăstirea Radului Vodă de aici den București și de Barbul *vtori* comis, ca să le hotărâți moșiile lor ce au la Larga *ot sud* Ialomița de către boierii den Doicești, feciorii Colții cliūcer, și de cătră călugării de la mănăstirea de la orașul Flocii.

Dereptu aceia iată că vă poruñescu domnia mea de vreme ce veți vedea această carte a domniei mele și cu sluga domnii mele anume [*loc liber*] *vtori* portar. Iar voi toți să căutați când va fi la zi și la soroc să aveți a vă strânge toți deplin și să mergeți acolo la acele moșii, la Larga, să le alegeți și să le hotărâți și să le împietriți, precum scriu răvașele domnii mele și precum veți afla cu ale voastre suflete mai pre dereptate. Și să le faceți și scrisori la mâinile lor, alese, ca să să știe cine cătră moșie va avea să ție cu pace.

Și într-alt chip să nu fie, că așa iaste porunca domnii mele. Iar carii n-ar vrea să meargă de voe, să fie volnec sluga domnii mele, ce scrie mai sus, să-i ducă fără de vóla lor.

I is.[pravnic] saam reci gospodstvo-mi.

Pis iunie 10 dni, leat 7199 [1691]

L. P.

procit vtori logofăt

Acad. R.P.R. CLV—106.

Original, stare bună, hirtie cu filigran; întărit cu pecetea domnească, în tuș roșu.

7

1691 [7199] iunie 12. [București]. — *Constantin Brîncoveanu voievod acordă anumite scutiri călugăriei Catrina, fata lui Jipa căpitan, ce se află la o biserică făcută de ea în județul Buzău.* (Original).

† *Milostieiu bojieiu Io Costandin voevod i gospodar zemle Vlahiscoe davat gospodstvo-mi sieiu povelenie gospodstvo-mi*, aceștii sărace de călugărie anume Catrina care au fost fata Jepei căpitan și să află lăcuitoare la o biserică ce au făcut ia [ca] într-un munte *ot sud* Buzău.

Ca să fie bucatele ei ce va avea în pace și scutite, însă de dijmerit stupi 30 și de gorșlinărit remetori 20 și de oerit 60 și de vinericium vin vedre 400, de podvezi, de merlice, de conace, de cai de olac, de [*loc rupt*] și de alte dăjdi ale țării.

Așijderea să fie volnic cu cartea domnii mele să-și ție pre lângă dânsa și 2 oameni anume Toia i Dragonuir și 1 popă.

Iar de către domnia mea să fie în pace și ertați de bir slujitorescu și de bir mărunț de țară, de miere cu ceară, de găleată cu fân, de car de oaste, de zaherele, de birul vacilor și al oilor, de poclonul hanului și al steagului, de birul lefilor și al oșlii [*sic*], de sama a doao și a treia, de rămători și sataralele ce să pun pre seliști și de alte dăjdi și mîncături căle vor fi peste an în țara domnii mele. De nici unile nimic val și nici o băntuială să n-aibă. Numai să aibă a darea la vremea harăciului de nume *po ughi* 2 și la *vel* seamă iar de nume *po ughi* 30, iar de alte dăjdi iaste ertat [de] domnia mea, ca să fie pre lângă această săracă de călugărie să o caute și să slujească la ce-i va punc.

Așijderea poruñescu domnia mea și voao tuturor slujilor domniei mele veri carii cu ce dăjdi și orânduiale veți umbla într-acei județ, dacă veți vedea [această] carte a domnii mele, iar voi toți să vă feriți [*loc rupt*] sărace de călugărie, nimeni de nimic să nu o băntuiască, că cine să va ispiti a-i face vreun val peste cartea domnii mele, unii ca aceia rea scărbă vor petrece din partea domnia mea.

I is.[pravnic] saam reci gospodstvo-mi.

Iunie 12 dni, leat 7199 [1691].

Io Constandin voevod (m. p.)

L. P.

Acad. R.P.R. CCCLXV—163.

Original, stare potrivită, rupt din cauza indoiturii și umezelii; hirtie lipită pe altă hirtie; pecetea inelară domnească în tuș roșu.

1692 [7200] martie 8. București. — *Constantin Brîncoveanu voievod, cu ocazia venirii la București a patriarhului Gherasim, închină Mănăstirea Stănești din fostul județ Vilcea, zidită de boierii Buzești în 1537, la Patriarhia Alexandriei, unde să se pomenească numele ctitorilor și a urmașilor acestora.* (Copie).

Intru Christos Dumnezeu bine credinciosul și bine cinstitorul și de Duh iubitorul și însuși stăpînitorul, Io Costantin Basarab voievod, cu mila și cu darul lui Dumnezeu stăpînul și domnind toată Țara Romînească și laturile plaiurilor, cu bună vreaa domnii mele și cu inimă curată și luminată a domnii mele ca să te proslăvesc pre tine Dumnezeu, care m-ai proslăvit și cu mărire m-ai înălțat pre scaunul domnii mele, carele au fost al strămoșilor domnii mele.

Iată dăruesc și domnia mea acest întru toate cinstil și bun chip și prea ales, ca toate darurile cele bune, acest hrisov al domnii mele, sîntei și dumnezeieștii și marelui Patriarhii a cetății Alexandriei unde este hramul sîntului apostol evanghelist Marco, și prea sîntitului și fericitului al treisprezecelea din apostoli, și judecătorul lumii, papa și patriarhul chir Gherasim, și cu tot soborul sîntei Patriarhii, care locuiesc într-acel locaș.

Cum să fie sub ascultarea sîntei Patriarhii, mănăstirea din Țara noastră Romînească, ce să chiamă Stănești, *ot sud Vilcea*, unde este hramul sîntei Adormirei născătoarei de Dumnezeu, să fie metoh sîntei Patriarhii, pentru că această mănăstire Stănești fost-au zidită din temelie de moșii răposaiilor boiari ce să chiamă Buzești, anume: Mogoș banul și fiu-său Mogoș spătarul și Giura logofăt, încă în zilele creștinului răposatului Pătru voievod Călugărul, ce să cheamă Paisie, cînd au fost cursul anilor 7045 [1537].

Dupre aceia au miluit această mănăstire cu sate și cu țigani și cu venituri și cu dobitoace acei boiari. Iar dupre aceia această mănăstire, ce este mai sus zisă, au rămas din neam din neam din seminția aceia pînă ce s-au împlîplat și Buzeștilor a se repoa din lumea aceasta. Și rămînd această mănăstire în mîna jupînesei Mariei bănesei, a răposatului lanache Catargiul ce au fost ban mare în Craiova, și la fratele ei Radu postelnic, feciorul Radului Buzescu *bio vel* clucer, dupre aceia cînd au fost în zilele răposatului creștinului Radului voievod, feciorul răposatului Mihnei voievod, nepolul răposatului Alexandru voievod, însă al cincilea an din domnia Radului voievod, împlîndu-se atuncea de au fost veniit aici în țară prea sîntitul patriarhul chir Chiril din cetatea Alexandriei, pentru cercetarea legii a creștinătății pravoslavnice și petrecînd cîlava vreme aici în țară. Deci atuncea jupîneasa Maria băneasa și fratele ei Radu postelnic, feciorii Radului clucer Buzescu, ei au fost mers înaintea răposatului Radu voievod, feciorul Mihnei voievod, și înaintea tuturor boiarilor cei mari ai divanului, de au închinat această mănăstire a lor, Stănești, de a lor bună voe, ca să fie metoh sîntei Patriarhii Alexandriei, ca să aibă și să fie de hrana călugărilor și rugătorilor și poslușnicilor streinilor în lăcașul sîntei Patriarhii, din venitul mănăstirii pentru sufletele moșilor și părinților ctitori din temei, și pentru sufletele părinților Buzeștilor, și pentru sufletele lor ca să le fie pomană în veci.

Și au făcut și cărți de la mîna lor cu mare legătură, ca să fie sîntei Patriarhii metoh slălator, și cu direasa, cine va vrea să fie trimis de la sînta Patriarhie, de la soborul lor, ca să fie dichiu acestei sîntei mănăstiri Stănești, să caute veniturile, moșiile, satele și țiganii sîntei mănăstiri, să n-aibă a lua din mănăstire nici cal, nici bou, nici vacă, nici oac, nici scule, nici ferecături din sînta mănăstire, ca să ducă la marea Patriarhie, numai să strîngă tot ce ar fi venitul mănăstirii din dijma rumănilor și din dajdia țiganilor și din vinărici și dintr-alte venituri.

Dupre aceia să caute cît ar fi de treaba și hrana poslușnicilor și slugilor sîntei mănăstiri precum le-au fost obiceiul lor, aceia să se strîngă deosebit ca să le fie preste an. Iar ce ar fi mai de prisosînt atuncea să ducă la sînta Patriarhie ca să fie de treabă.

Și după dania și închinăciunea acelor răposaii ctitori, și a răposatului Radului voievod, feciorul Mihnei voievod, încă au întărit închinăciunea lor și cu cartea răposatului părintelui chir Luca mitropolitul țării, împreună și cu episcopii țării și alți arhierii cîți s-au împlîplat atuncea.

Și tot au fost această mănăstire metoh sîntei Patriarhii după închinarea ctitorilor, iar de la o vreme încoace, pentru depărtarea locului, nepuînd părinții de acolo de la

Patriarhie a cerca mai des părinții, acelea, și a căuta de metoașele lor ce au aici, fost-au rămas această mănăstire Stănești, întru uitare de către stăpînirea Patriarhiei. Și pentru îndelungarea vremii lipsindu-i această mănăstire de subt stăpînirea sfintei Patriarhii, iar după aceia cînd au fost acum în zilele domnii mele, însă al patrulea an din domnia domnii mele, întîmplatu-s-au de au venit aici în țara noastră prea sfîntitul și fericitul al treisprezecelea din apostoli și judecătorul lumii papa și patriarhul chir Gherasim din cetatea Alexandriei, pentru ca să blagoslovească creștinătatea acestei părți de loc.

Și căuțînd și pentru această mănăstire Stănești, cum este meloh sfintei Patriarhii, adus-au cartea ctitorilor a jupînesei Maria băneasa a lui Ianache banul Catargiu ce au făcut cu fratele ei Radul postelnicu, feciorul Radului Buzescul clucerul, și hrisovul răposatului Radului feciorul Mihnei voevod și cartea părintelui chir Luca mitropolitul, ce au făcut împreună cu episcopii țarei, de s-au citit înaintea domnii mele la divan.

Și văzînd domnia mea și adevărînd cum că este mănăstirea Stănești, cum că este închinată meloh sfintei Patriarhii mai din nainte vreme de ctitorii cei bătrîni, ce sînt mai sus numiți, cu mare legătură, ca neam din neamul ctitorilor să nu se amestece a osebi această închinăciune.

Drept aceia domnia mea încă am socotit, împreună cu prea sfîntitul părintele nostru chir Teodosie mitropolitul țarei și cu tot sfatul divanului domnii mele, după credința și legătura legii creștineșii de am înnoit și am întărit închinăciunea răposaiților ctitori, și cu acest hrisov al domnii mele, ca să fie sfintei și marei Patriarhii Alexandriei această mănăstire ce iaste mai sus zisă, Stănești, întru întărire, iar ctitorilor vecinică pomenire pînă va sta Patriarhia în vecci adevărată.

Încă și blestem am pus, după petrecerea domnii mele, pre cine va alege domnul Dumnezeu a fi domn și biruitor Țării Rumînești, au din roada de la inima domnii mele, au din neamul nostru, au dintr-alt neam, de va întări și va cinsti și va înnoi acest hrisov a domnii mele, pre tocmeala cum scrie mai sus, pre acela domnul Dumnezeu să-l cinstească și să-l întărească întru domnia lui cu bună pace și în veacul ce va să fie sufletul lui să fie la odihnă întru lumină cu dreptii. Iar care nu va cinsti și nu va întări nici va înnoi și cu hrisovul domnii lui, ci va călca și va strica, pre acela domnul Dumnezeu să nu-l cinstească nici să-l întărească întru domnia lui, nici în veac sufletul lui la răpaos să nu fie. *Și de orșicine neclintii dupe porunca domnii mele. Iată dar marturi aşază domnia mea*¹: pan Vintilă Corbeanul *vel* ban, pan Ghinea Rustea *vel* dvornic i pan Alexandru *vel* logofăt, i pan Mihai Cantacuzino *vel* spătar, i pan Matei Ciorogârleanu *vel* vistier, i pan Dicul Rudeanul *vel* clucer, i pan Dumitrașco Caramanlău *vel* postelnic, i pan Cornea Brăiloiul *vel* paharnic, i pan Pîrvul Cantacuzino *vel* stolnic, i pan Costandin Știrbei *vel* comis, i pan Costandin Ciorogârleanu *vel* sluger, i pan Mihalcea Mihăescul *vel* pitar. *Și ispravnic Șerban vtori logofăt.*

Și am scris eu Mihai sin Stan logofătul ot Tîrgoviște, în București.

Martie 8 zile, anul 7200 [1692]

Această copie, colaționată de subscrisul, fiind scoasă după Condica de documente mănăstirești, foaia 1, depusă în Arhivele Statului, se adeverează pentru conformitate.

Capul Despărțirii Istorice,

N. M. Philemon

Arhivele Romîne

Se legalizează copia de față, dupe forme, prin subscrierea noastră și punerea sigiliului Arhivelor.

pt. Capul arhivelor,

Gr. N. Mano

anul 1862

luna septembrie 3

nr. 59

Acad. R.P.R., LIII—21.

1 Cuvintele subliniate, în original sînt în limba slavonă.

1692 [7200] iunie 29. [București]. *Constantin Brîncoveanu voievod poruncește vătașilor de plai din fostul județ Prahova, să dea înapoi vitele pe care le-au luat «pentru birul satului», de la oamenii pe care Mănăstirea Brebu îi avea scutiți de dări.* (Original).

† *Milostiuu bojiu Io Costandin voevod i gospodin pisah gospodstvo-mi, voao vătașilor de plaiu ot sud Prah[ova].*

Cătră aceasta vă fac domnia mea [în știre], că aici la domnia mea veni jalbă de la egumenul de la Brebu cum că ați fi mersu acolo la mănăstire și ați făcut val oamenilor mănăstirii, de le-ați luat niște vite pentru birul satului. Și mănăstirea mai mult decât 3—4 nu are, și acelora le-ați făcut val de le-ați luat vitele pentru dajdea satului.

De care lucru domnia mea am făcut carte acei mănăstiri nu numai pe 3—4 oameni cărora le-ați luat vitele, ci pe 12 oameni să fie pă lângă mănăstire. Și de peirea unura ca voi nu să pot strânge.

Ci iată că vă poruncescu domnia mea să căutați vitele ce le-ați luat, să le dați înapoi, că n-au trebuit oamenilor mănăstirii să le faceți val, de vreme ce au cartea domniile mele, ca să fie pă lângă mănăstire 12 oameni. Că voi n-ați avut poruncă să faceți acelora val, ci alți oameni de bir de veți găsi. Ci să le dați vitele, să nu mai vină jalbă la domnia mea, că voi trimite domnia [mea] de veți da și vitele și vă va da pân' toate satele acolo.

Tolico pisah gospodstvo-mi.

Iunie 29, dni leat, 7200 [1692]

Voi să căutați alți oameni birnici de acolo, să-i strângeți, să plătească dajdea, iar oamenilor mănăstirii să le dați pace.

L. P.

Acad. R.P.R., CCCLXIX—24.

Original, stare bună, hirtie cu filigran; întărit cu pecetea inelară a domnului, în ceară roșie.

1693 [7201] mai 4. [București]. — *Constantin Brîncoveanu voievod poruncește la 6 boierinași, ceruți de egumenul Iosif, să aleagă și hotărînicească moșiile Rușii și Aviani ale Mănăstirii Brebu, de locurile lui Gaoril pîrcălabul și Ilie sutașul.* (Original).

† *Milostiuu bojiu Io Costandin voevod i gospodin pisah gospodstvo-mi voao 6 boiari carii sânteiți luați adevitorii și tocmitori de părintele Iosif egumenul de la Brebu, ca să alegeți moșiia de la Ruși și de la Aviani, însă boiarii anume Apostol Cioranul i Radul vornic, i Ilinca din Gherghița, i Dumitru Bălleanul, i Costea căpitan, i Arsenie călărașul ot Gherghița.*

Cătră aceasta vă dau domnia mea în știre, în vreme ce veți vedea această carte a domniilor mele, și cu sluga domniilor mele anume [*loc liber*] *utori* portar, iar voi să căutați să vă strângeți toți la un loc, să mergeți să alegeți moșiia de Rușii și de la Aviani, de cătră Gavril pîrcălab și de cătră Ilie sutaș. Să-i puneți semne pre cărți și pre zapise după cum iaste obiceiul. Și după [ce] veți alege și veți adevăra moșiile mănăstirii să faceți și scrisori la mâinile lor, dupe cum veți afla cu sufletele voastre, mai cu dreptate. In alt chip să nu fie.

Tolico pisah gospodstvo-mi.

Mai 4 dni, leat 7201 [1693].

L. P.

prociit utori logofăt

Acad. R.P.R., CCCLXIX—61.

Original, stare bună, hirtie cu filigran; întărit cu pecete mare în tus roșu.

1693 [7201] iunie 13. [București]. *Constantin Brîncoveanu voievod poruncește lui Dumitrașco Urdăreanu ca să nu se mai amestece în treburile Mînăstirii Strîmba, fiindcă altfel va avea «scărbă și mare certare» din partea lui.* (Original).

† *Milostieiu bojieiu Io Costandin voevod i gospodin zemli Vlahiscoe ție Dumitrașco Urdărene cătră aceasta fac domnia mea în știre, pîntru că aici înaintea domnia mele, la divan, jăluu Barbul feciorul lui Dumitrașco ot Copăcenii, zăcând cum că te scoli cu găl-ceavă pîntru mănăstirea Strâmba de zici cum că ești tu titor (sic) la această mănăstire. Și ai scos egumenul care l-au fost pus ei și ai pus tu altul. Și tu cu acea mănăstire n-ai nici o treabă, că ați mai avut pără în zile[le] răposatului Șarban Vodă și ați rămas de judecată, precum văzui domnia mea și cartea de rămas. De care lucru de vreme ce vei vedea cartea domnii mele, iar tu să le ferești de acea mănăstire și de tot [toate] moșiile lor pîntru că nici o treabă n-ai, că mai viind a doao [oa]ră cu jalbă, bine să știi că rea scărbă și mare certare vei pelrece de către domnia mea. Pîntru că așa iaste porunca domnia mele. Taiico pisah gospodstvo-mi.*

Iunie 13 ani, leal 7201 [1693].

L. P.

procit vel logofăt

Acad. R.P.R., XC--106.

Original, stare potrivită, hirtie lipită pe pinză; întărit numai cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu.

1694 [7202] august 20. [București]. — *Constantin Brîncoveanu voievod dă dreptul egumenului Irimia să «bată mult» pe acei locuitori care i-ar prinde că taie tuțe de pe moșia Ruși a Mînăstirii Brebu.* (Original).

† *Milostiiu bojiu Io Costandin voevod i gospodin davat gospodstvo-mi siuu poveleniuiu gospodstvo-mi, sfinții sale părintelui Irimie egumenul ot Brebu, ca să fie volnic cu această carte a domnii mele să aibă a păzi tuțele ce sînt pre moșia mănăstirii Brebul, care iaste lîngă Ruși. Și să oprească pre tot omul de acolo după împrejurul acei moșii, să nu tae ni-meni tuțele, să le arză și să le strice.*

Iar pre carii ar prinde egumenul acolo tăind tuțele să fie volnic pre unii ca aceia să-i bată mult și sa le ia trăsuri ca să să veghe și alții. Să să ferească de acele tuțe. Că așa iaste porunca domnii mele. I is.[pravnic] saam reci gospodstvo-mi.

August 20 ani, [leal] 7202 [1694].

L. P.

procit otori logofăt

Acad. R.P.R., CCCLXIX—25.

Original, stare potrivită, hirtie cu filigran; întărit cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu.

1694 [7202] august 20. [București]. —

† *Milostiiu bojiu Io Costandin voevod i gospodin pisah gospodstvo-mi voao tuturor sătenilor de la Brebu. Cătră aceasta vă fac domnia mea în știre că aici la domnia mea să jăluu părintele egumenii de acolo de la Brebu, cum că de ce vă poruncește, nu veți [veți] să-l ascultați, ce-stați împotrioa și ziceți că nu veți lucra.*

De care lucru domnia mea pentru aceia vă scutescu ca să lucrați ce vor fi trebile mănăstirii. Ci iacă vă poruncesc domnia mea în vreme ce veți vedea această carte a domnii mele, iar voi să căutați să ascultați pre egumenul de ce vă va porunci. Și să lucrați ce vor fi trebile mănăstirii, să nu să mai jăluiască că nu-l ascultați, că voui să trimiț domnia

mea un armaș să vă tae urechile și să vă poarte pen târgul Cămpinii, petutindenea (sic). Așijderea și voao rumănilor Filipescului carii ședeți în Brebu, să căutați și voi să ascultați de egumen să săriți la toate lucrurile în rând cu alți oameni. Să nu înțeleg domnia mea că stați înpotrivă, că și voi [veți] petrece pede[a]psă.

Tolico pisah gospodstvo-mi.

August 20 dni, leat 7202 [1694].

L. P.

[pe verso]:

Cartea lui Costandin Vodă pentru satul Brebu să lucreze mănăstirii.

Acad. R.P.R., CCCLX:K—26.

Original, stare bună, hîrtile cu filigran; întărit cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu.

14

1694 [7203] septembrie 22. [București]. — *Constantin Brîncoveanu voievod poruncește lui Matei Drăculescu să vină la București, la divan, cu toate actele ce are, pentru o parte din moșia Dobrușa pe care a vîndut-o și care era a Schitului Dobrușa și Vieroșul.* (Original).

† *Milostiuu bojiu Io Costandin voevod i gospodin pisah gospodstvo-mi ție Mateiu Drăculescule. Cătră aceasta-ți fac domnia mea în șlire, că aici la domnia mea să jălui Dumitrașco diiaconul ot Morănglavi, cum că au fost cumpărat părinții lui de la tine și de la frate-lău Barbul moșia Dobrușa, jumătate de hotar, fără de rumăni încă de alăta vreme și tot o au ținut cu pace. Iar apoi ai fost mai vîndut și Barbului pitar Fărcășanul altă jumătate de sal.*

Deci acum să scoală egumenul de la Dobrușa și egumenul de la Vierăși de zic că nu țe-ai vîndut numai partea ta, ce le-ai vîndut și moșiile lor. Și iaste multă gâlceavă întru dănșii. De care lucru iacă că-ți poruncesc domnia mea să cauți să-ți iai zapise și scrisori ce vei avea și să sorocești pre egumenul de la Dobrușa și de la Vierăși și să veniți cu toții la București ca să stați de față la divan, să să îndrepteze această moșie. Că de [loc rupt] apoi te vor aduce fără de [loc rupt] ot Brâncoveni.

Septemvrie 22 dni, leat 7203 [1694]

L. P.

procit utori logofăt

Acad. R.P.R., CCCLXXII—148.

Original, stare potrivită, hîrtie lipită pe altă hîrtie; întărit numai cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu.

15

1697 [7205] aprilie 10. București. — *Constantin Brîncoveanu voievod întărește mila de 50 ughi ce avea să ia Mînăstirea Snagov din vama de la Cîmpina, la care mai adaugă încă 50 ughi tot de la acea vamă, ca să aibă cu ce să repare toate cele vechi și stricate de către agarieni.* (Original).

Întru Hristos Dumnezeu bunul credincios și bun cinstitoriu și de Hristos iubitoriu și însuși ținătoriu Io Costandin Băsărab voevoda, cu a lui Dumnezeu milă, birutoriu și domnitoriu a toată Țara Rumânească.

Dat-am domnia mea acest hrisov sfintii și dumnezeceștii mănăstiri ce să numește Snagovul ot sud Dămbovița unde să prăznuiaște hramul Văvădeniia precistiia bogorodite, și părintelui Anthim egumenul, și tuturor părinților călugări căți să vor afla lăcuitori la această sfântă mănăstire. Ca să fie sfintii mănăstiri milă de la domnia mea, den vama domnească de la Cămpina să ia pre an ughi 50, afară den altă milă ce mai are sfânta mănăstire de la alți răposăți domni încă mai de nainte vreme dă ia această sfântă mănăstire, iar den vama domnească de la Cămpina pre an iar ughi 50, care fac acum împreună cu mila ce am făcut domnia mea ughi o sută.

Pentru că această sfântă mănăstire, ce scrie mai sus, fiind făcută de alți răposăți domni mai denainte vreme și pentru multele întâmplări și jafuri ce au fost pre această țară despre agarineni au ajunsu această sfântă mănăstire la lipsă și la slăbiciune cât și încă și cele ce împrejurul ei era făcute, au început a să strica. Și întâmplându-se și domniile mele de am mersu la această sfântă mănăstire și văzându domnia mea cum că iaste den toate ușoar și întru slăbiciune și în cele ce împrejurul ei vechi și stricate, și înțelegându domnia mea cum că alte venituri dă nici o parte n-are, ca să să dreagă cele ce sânt stricate, împrejurul sfintii mănăstiri, domnia mea am socolitu dentru tot gândul, inimii domniile mele, de am dat și am mai adaos la această sfântă mănăstire cu această milă să aibă a luarca călugării în toți anii den vama domnească dă la Cămpina pre an *po* ughi cincizeci și cu mila ce au mai avut sfânta mănăstire de la alți pomeniți domni mai denainte vreme, iar de acolo den vama domnească de la Cămpina, ughi cincizeci, care fac împreună ughi o sută.

Deci această sumă de bani să aibă a lua părinții călugării în toți anii, ca să poată drege cele ce sânt vechi și stricate pre lângă sfânta mănăstire. Și să fie părinților călugării de hrană și de îmbrăcăminte și sfintii mănăstiri de-ntărire, iar domniile mele și răposăților părinților domniile mele vecinică pomenire.

Așijderea poruncescu domnia mea și voao slugilor domniile mele carii veți fi vameși la Cămpina, dacă veți vedea acest hrisov al domniile mele de mila ce am făcut domnia mea sfintii mănăstiri Znegovul, iar voi de cât să căutați, viind părinții călugării acolo la vreme la [*loc liber*]. Iar voi să le dați această sumă de bani la zi, toată deplin, după cum scrie mai sus.

Nimic de alt val să nu-i mai purtați, pentru că am dat domnia mea și am adaos să fie sfintii mănăstiri. Așijderea și în urma domniile noastre pre carele domnul Dumnezeu îl va milui cu domnia și stăpânirea Țării Rumânești, au den neamul nostru, au dentr-alt neam streinu, încă-l rugăm întru numele lui Dumnezeu ce iaste în Troiță slăvitu ca să înnoiască și să înlărească mila aceasta a acestii sfinte mănăstiri, pre tocmeala cum scrie mai sus, sau și mai mult, după cum vă veți îndura a adoege la această sfântă mănăstire. Ca și domnul Dumnezeu nostru Isus Hristos încă pre acela să-l miluiască și să-l păzească întru domnia lui. Iar carele nu va întări nici va înnoi mila aceasta, ci va călca și va strica, unora ca aceia părăș să-i fie înălțata și slăvita purerea Fecioară Maria, maica domnului nostru Isus Hristos, ia a doao venire a sfintii sale, amin.

Și am întărit hrisovul acesta cu tot sfatul și credincioșii boiarii cei mari ai divanului domniile mele: pan Cornea Brăiloiul *vel* pan Cralevschi, i pan Stroe Leurdeanu *vel* vornic, i pan Diicul Rudeanu *vel* logofăt, i pan Mihai Cantacuzino *vel* spătar, i pan Șerban *vel* vistieriu, i pan Costandin *vel* cliucer, i pan Dumitrache *vel* postelnic, i pan Vergo *vel* păharnic, i pan Radul Izvoranu *vel* stolnic, i pan Radul Golescul *vel* comis, i pan Iorga *vel* sluger, i pan Costandin Corbeanu *vel* pilar. Și ispravnic Toma Cantacuzino *vtori* logofăt.

Și s-au scris cartea aceasta în orașul scaunului domniile mele, în București, într-al noaolea an den domnia domniile mele, de Isar logofetelul.

Aprilie 1 *dni* de la Adam până acum cursul anilor leat 7205 [1697], iar dă la nașterea lui Hristos leat 1697.

Io Costandin voevod [m.p.]

L. P.

Toma Cantacuzino *vtori* logofăt *procitenomu*.

Acad. R.P.R., XX—171.

Original, stare bună, pergament subțire, înălbit pe față; împodobit cu ornamentații aurite; întărit și cu pecete timbrată, deteriorată.

1698 [7207] noiembrie 19. [București]. — Constantin Brîncoveanu voevod confirmă lui Rafaîl egumenul Mănăstirii Măxineni să fie 19 oameni străini, scutiți de dări, ca să fie «de treaba și postușania» mănăstirii. (Original).

† Milostieiu boșeiu Io Costandin voevod i gospodin zemle Vlahiscoe davat gospodstvo-mi siii poveleniu gospodstvo-mi, sfintii sale părintelui Rafaîl, egumenul de la mănăstire de la

Măxineni, ca să fie volnic cu această carte a domnii mele de să aibă a ținea acolea la sfântă mănăstire liude zece, însă oamenii striini fără de bir și fără de gălceavă. Iar de cătră domnia mea vor fi acești oameni în pace și ertați de bir slujitorescu și de bir mărunt de țară, de miiare cu ceară, de găleată cu fân, de zaharele, de sursaturi, de cară de oaste, de birul oștii, de birul lefilor, de cheltuiala visteriei, de birul untului, de haraci, de lipsa haraciului, de *vel* seamă, de seama a doao și a treia, de rânduiala boilor și a vacilor și a oilor, de poclonul hanului și al sultanilor, de rânduialele și sataralele ce să pun pre siliști, de podvoade, de mertice, de conace, de cai de olac și de alte dăjdi și orânduiale câte ar mai eși de la visteria domnii mele peste an în țară. De nici unele nimic val sau băntuială să n-aibă.

Pentru că fiind această sfântă mănăstire săracă, neavând nici țigani, nici alt ajutor nici de o parte, domnia mea m-am milostivit de o am miluit cu acești oameni care mai sus sănt ziși, ca să poată fi de treaba și de poslușania sfintei mănăstiri, de toate ce le-ar porunci părintele Rafail egumenul. Iar de altele de toate să fie în pace.

Așjderea poruncescu domnai mea și voao cislașilor și zapciilor și altor slugi ale domnii mele carii veri cu ce rânduiale și slujbe veți umbla acolo într-acea parte de loc, dacă veți vedea aceaslă carte a domnii mele, iar voi toți să aveți a vă feri de acești oameni, nimic de nimic val sau băntuială să nu le facă. Că cine să va ispiti a le face vreun val peste porunca domnii mele, unii ca aceia rea scărbă și mare certare vor petrece de cătră domnia mea. *I naco da nes i is.[pravnic] saam reci gospodstvo-mi.*

Noemvrie 19 *dnii*, leat 7200 [1698].

Io Costandin voevod (m.p.)

L. P.

procit vtori logofăt

Acad. R.P.R., LXXXVII—88.

Original, starc bună, hirtie cu filigran; pecetea inelară domnească, în tuș roșu.

17

1699 [7207] martie 15. [București]. — *Constantin Brîncoveanu voievod iartă de toate dăjdiile de peste an pe rumîni Mînăstirii Brebu din fostul județ Prahova.* (Original).

† *Milostieiu bojieiu Io Costandin voevod i gospodar zemle Vlahiscoe davat gospodstvo-mi siu povelenie gospodstvo-mi*, rumănilor sfintii mănăstiri de la Brebu of sud Prahova ca să fie în pace și ertați de bir de țară, de miere cu ceară, de găleată cu fân, de sama a doao și a treia, de cai de olac, de podvoade, de mertice, de conace, de salaori, de poclonul hanului, de birul lefilor, de biru untului, de biru șăicilor, de birul vacilor și al oilor și de alte orânduiale și satarale ce să vor pune pre siliști, de toate dăjdiile și măn-călurile câte vor fi preste an în țara domnii mele. De nici unul, nici un val și nice o băntuială să n-aibă, pentru că fiind ei fugiți și răsăpiți și ca să să poată strânge, m-am milostivit domnia mea de i-am ertat de aceste de toate câte scriu mai sus, să aibă pace de acum până la luna lu iunie, iar după ce să vor strânge și să vor așăza la sat, să vie aicea la domnia [mea] să-și ia bir den visteria domnii mele, dupre pulința lor. Iar până atuncea să aibă pace de toate câte s-au zis mai sus.

Derept aceaia dară poruncescu domnia mea voao tuturor slugilor domnii mele ori carii cu ce slujbă și orânduiale veți umbla într-a cea parte de loc, voi încă toți să aveți a vă feri de casele și bucatele acestor rumăni, bun glas să le dați de toate câte s-au zis mai sus. Că oricare le vor face vreun val peste cartea domnii mele, măcar or dă ce, unii

ca aceia bine să știe că rea scârbă și certare vor petrece de la domnia mea. Că așa iaste porunca domnii mele. *I is.[pravnic] saam reci gospodstvo-mi.*

Martie 15 dni, leat 7207 [1699]

Io Costandin voevod [m.p]

L. P.

procit utori logofăt

Acad. R. P. R., CCCLXIX—27.

Original, stare bună, hîrtie cu filigran; întărit și cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu.

18

1699 [7208] noiembrie 12. [București]. — *Constantin Brîncoveanu voievod face milă bisericii din Saraiul țării, de la Țarigrad, să primească pe fiecare an cîte 150 taleri din băniî vînzării sării de la Ocna cea mare, cu care să-și împlinească unele trebuințe ce va avea.* (Original).

Milostieiu bojeiu Io Costandin Băsărab voevoda i gospodar vsoe zemle Ungrovlahiscoe davat gospodstvo-mi sie povelenie gospodstvo-mi, sfinții și dumnezeștii biserici den Saraiul țării de la Țarigradu, unde să cinstește sfîntul hram al Născătoarei de Dumnezeu panaghia paramithiotisi.

Ca să fie sfinții biserici și părintelui popei lui Gheorghie și altor căți în urma lui vor fi preoți la această sfîntă biserică milă de la domnia mea, ca să ia pre anu den vînzarea sării de la ocna taleri 150. Care bani să fie pentru hrana și îmbrăcămîntea celor ce să vor afla cu slujba la această sfîntă biserică, și de undelemnu, de lumănări și de altele ce ar mai trebui bisericii.

Pentru că m-am milostivitu domnia mea de am făcutu acea milă aceștii sfințe biserici de acolo, ca în toți anii vieții noastre să aibă a lua această milă de bani ce mai sus s-au zisu. Iar părinți, i preoți carii să vor afla la această sfîntă biserică ca neprestanu să aibă a pomeni numele noastre [*loc rupt*] răposaiților părinților noștri și ale altor răposaiți domni.

Și acești bani să aibă ni-luarea la luna lui [*loc rupt, șters, un rînd întreg*], mîntuitorului nostru Isus Hristos.

Și ca să nu fie această sfîntă biserică lipsită vreodată de mila aceasta, întărim și zicem cu glasul nostru cel de rugă și cu totu deadinsul pohtindu ca ori fieștecarele dentru aleșii de Dumnezeu blagocestivi ar ajunge în vremea slăpănirii sale, adecă în urma domnii noastre domnindu și stăpînindu scaunul acesta al Țării Rumânești, au den neamul domnii noastre să fie, au măcar și dentr-alte neamuri streine, dentru a sa avuție care de la Dumnezeu iar fi lui dată, nu să îndoiască cu firea a nu întări mila aceasta, ca să fie lipsită această sfîntă biserică de numărul de bani ce s-au zisu. Ci au după suma ce iaste, au măcar și cu sumă mai mare pre oricarele pre cătu îl va îndura Dumnezeu.

Și iar zicem, urmați pohta noastră, precum și noi am urmatu și am primițu urmarea altor răposaiți preavoslavnici domni. Ca și domnul Dumnezeu ce iaste în Troiță slăvitu pre acela să-l cinstească și să-l miluiască cu lină pace întru a sa domnie. Și în oela veac ce va să fie la răpaos vecinicu sulletul lui să-i fie.

Întărindu hrisovul acesta și cu totu sfatul credincioșii boiarii divanului domnii mele: pan Cornea Brăiloiul *vel* ban Cralevschii, i pan Stroe Leurdeanu *vel* vornic, i pan Diicul Rudeanu *vel* logofăt, i pan Mihai Cantacuzino *vel* spătariu, i pan Șerban *vel* vistieriu, i pan Vergo *vel* cluceriu, i pan Dumitrașco Caramalăul *vel* postelnic, i pan [*loc șters*] *vel* paharnic, i pan Radul Izvoranu *vel* stolnic, i pan Radul Golescul *vel* comis, i pan Iorga *vel* slugeriu, i pan Costandin Corbeanul *vel* pitariu. Și ispravnic Ștefan Cantacuzino *vtori* logofăt.

Și s-au scris hrisovul acesta în orașul scaunului domnii mele, în București, întru al doisprezecelea ani den domnia domnii mele, de Isar logofetelul den București. Cursul ani-

lor de la Adam 7208 [1699] noemvrie 12 zile și de la domnul și spășitorul nostru Isus Hristos 1699.

Io Costandin voevod (m.p.)

L. P.

Ștefan Cantacuzino *utori* logofăt *procitenomu*

Acad. R.P.R., CCIV—81.

Original, rupt și pătat în câteva locuri; pergament înălbii pe partea care e scrisă; frumoase ornamentații aurite; pecete timbrată, deteriorată.

19

1699 [7208] noiembrie 18. [București]. — *Constantin Brincoveanu voievod dă voie egumenului de la Mănăstirea Brebu să strângă dijma din cereale și țin de la toți locuitorii de pe moșia Lipovul. (Original).*

† *Milostiuu bojiu Io Costandin voevod i gospodin davat gospodstvo-mi siu poveleniu gospodstvo-mi, părintelui egumenul de la mănăstirea Brebul ca să fie volnic cu această carte a domniei mele de să aibă a luarea și strânge toată dijma duple moșia ce să chiamă Lipovul ot sud Saac, care moșie iaste a mănăstirii Brebul.*

Drept aceia să ia dijma din toate bucatele și din fân, să le strângă la un loc, să stea pe seama mănăstirii. Și cine va zice că are treabă într-acea moșie să nu atingă nimic. Iar după ce să va strânge dijma și stând la un loc atunce vor veni de față cu părintele egumenul la judecată. Și cui să va cădea să ție moșie acela va lua și dijma. Iar până vor veni de față să stea dijma pe seama mănăstirii.

Intr-alt chip să nu fie, că așa iaste porunca domniei mele. *I is./praznic/ saam reci gospodstvo-mi.*

Noemvrie 18 dni, Jeat 7208 [1698].

L. P.

procit utori logofăt

Acad. R.P.R., CCCLXIX—63.

Original, stare bună, hirtie cu filigran; întărit cu pecetea inelară a domnului, în tuș roșu.

20

1700 [7208] martie 14. [București]. — *Constantin Brincoveanu voievod poruncește celor 12 boieri, luați pe răvașe de Ieremia egumenul m-rii Brebu și de către Costandin și Mihai, să hotărnicască moșia Brebu, să pună pietre și semne și să dea și cărți de hotărnicie în mina amândor părți. (Original).*

† *Milostieiu bojieiu Io Costandin voevod i gospodin zemle Vlahiscoe pisah gospodstvo-mi, voao 12 boieri care sântei luați pe răvașele domniei mele de părintele popa Ieremia egumenul de la mănăstirea Brebul și de Costandin i Mihai cu părtașii lor, ca să le hotărâți moșia ce să chiamă Brebul.*

Cătră aceasta vă fac domnia mea în știre în vreme ce veți vedea cartea domniei mele și sluga domniei mele [*loc liber*] *utori* portar. Iar voi când va fi la zi și la soroc, să vă strângeți cu toții acolo la moșia Brebul, să fie și toți moșnenii de față să le citiți tuturor cărțile de moșie și zapisele de cumpărători și să alegeți toată moșia mănăstirii Brebul de cătră Costandin cu Mihai și cu alți părtași ai lor. Să-i hotărâți unii de cătră alții după cum veți adevăra mai cu dreptul cu sufletele voastre și să puneți pietri și semne după obiceiul.

Și să le faceți scrisori pre la mâinile lor ca să știe cine pre unde și cât va ținea, să nu mai fie gâlceavă întru dânșii.

Că așa iaste porunca domnii mele. *I is.[pravnic] saani reci gospodstvo-mi.*

Martie 14 dni, 7208 [1700].

procit vtori logofăt

Acad. R.P.R., CCCLXIX—28.

Original, stare bună, hirtie cu filigran; întărit cu pecetea mare în tuș roșu.

21

1700 [7208, fără lună și zi]. București. — *Constantin Brîncoveanu voievod dă dreptul mîndăririi, pe care a cliitorit-o în orașul Rîmnicu-Sărat, să stringă tot vinăriciul domnesc de la viile de pe dealul Jădenilor, precum și părpărul și cu pocloanele de nume.* (Original).

Milostieiu bojieiu Io Costandin Băsărab voevod i gospodar vsoe zemle Ungrovlahiscoe davatu gospodstvo-mi sie povelenie gospodstvo-mi, sfintii și dumnezeestii mănăstiri de la orașul domnii mele de la Râmnicul de jos, care întru slava domnului și Dumnezeului nostru Isus Hristos, dentru a noastră mică osteneală s-au ziditu această sfântă mănăstire și s-au înălțalu den temelii ei, unde să cinstește sfântul hram Adormirea prea sfintii de Dumnezeu născătoare și pururea fecioară Mariia. Și părintelui Averchie egumenul și tuturor părinților călugări căli să află lăcuiori la această sfântă mănăstire.

Ca să fie sfintii mănăstiri milă de la domnia mea totu vinericiul domnescu cătu să va afla în dealul Jădenilor *ot sudu* Slam Râmnicu, cu părpărul și cu pocloanele de nume să aibă a luarea sfânta mănăstire acestu vinăriciu de la toți căți vor avea vii într-acestu deal, carii vor li dăndu vinăriciu la domnie, den zece vedre o vadră, și părpărul și pocloanele după obicei.

Iar vinăricerii domnești și părpărarii treabă să n-aibă nimic a să ținde într-acestu deai, pentru că lângă alte mile ce am datu domnie mea aceștii sfinte mănăstiri, dat-am domnie mea și am adaos pentru întărirea sfintii mănăstiri și eu acestu vinericiu ce iaste mai sus zisu den dealul Jădenilor.

Ca să aibă a luarea părinții călugări pre seama sfintii mănăstiri de la totu omul căți vor avea vii într-acestu deal vinericiul cum iaste mai sus zisu, den zece vedre o vadră, cu părpărul cu pocloanele, după obicei, ca să fie sfintii mănăstiri de întărire și părinților călugări de hrană și de îmbrăcăminte, iar domnii mele și răposaiților părinților domnii mele vecinică pomenire.

Așijderea mă rogu și voao bunilor credincioși domni și de Dumnezeu aleși care veți fi în urma noastră au den neamul nostru, au măcar și den streini, ca să domniți și să stăpăniți scaunul acela la Tărâi Rumânești, cu totu deadinsul vă pohtim ca să puneți nevoință cu bunăvoință ca să înnoiți și să întăriți această milă ce am făcutu domnia mea aceștii sfinte mănăstiri, ca să vă numiți noi cliitori, den sineși, arătați întru veac. Ca și domnul Dumnezeu ce iaste în sfânta Troiță slăvit, pre acela domnu încă să-l cinstească și să-l miluiască întru a sa stăpănire cu lină pace și în cela veacu ce va să fie la răpaos vecinic sufletul lui să-i fie.

Iar carii nu va cinsti, nici va înnoi, ci va călca și va strica această milă ce am făcutu domnia mea sfintii mănăstiri, părașu să-i hie Maica domnului nostru Isus Hristos la zioa a înfricoșatului județu, amin.

Și am întăritu cartea aceasta cu totu sfatu și credincioșii boiarii cei mari ai divanului domnii mele: pan Cornea Brăiloiul *vel* ban Cralevschi, i pan Stroe Leurdeanul *vel* vornic, i pan Diicul Rudeanul *vel* logofăt, i pan Mihai Cantacuzino *vel* spătariu, i pan Șerban *vel* vislieriu, i pan Vergo *vel* cluceriu, i pan Dumitrache Caramalăul *vel* postelnic, i pan Șerban Cantacuzino *vel* păharnic, i pan Radul Izvoranul *vel* stolnic, i pan Radul Goleșcul *vel* comis, i pan Iorga *vel* slugeriu, i pan Costandin Corbeanul *vel* pitariu. Și ispravnicu Ștefan Cantacuzino *vtori* logofăt.

Și s-au scris cartea aceasta în orașul scaunului domnii mele, în București, întru al doisprezecelea ani den domniia domnii mele, de Isar logofetelul den București, fiindu cursul anilor de la Adam până acum 7208 [1700], iar de al nașterea domnului și spășitorului nostru Isus Hristos, leat 1700.

Io Costandin voevod [m.p.]

L. P.

Ștefan Cantacuzino *vtori* logofăt *procitenomu*.

Acad. R.P.R., CCCXCVIII—56.

Original, pătat și stricat de umezeală în partea de jos, fără însă să fie atacat textul; pecete timbrată; ornămentații în tuș roșu și negru.

22

1701 [7209] aprilie 25. [București]. — *Constantin Brincoveanu voievod volnicește pe Mitrofan episcopul Buzăului să-și ia înapoi țigancă căsătorită cu țiganul lui Matei nepotul chiurcibașii din Ghimpați, fiindcă n-a primit în locul ei un schimb corespunzător.* (Original).

† *Milostieiu bojieiu Io Costandin voevod i gospodin zemle Vlahiscoe davat gospodstvo-ni siuu poveleniiu gospodstvo-mi, sfinții sale părintelui nostru chir Mitrofan, episcopul Buzăului, pentru că au avut întrebăciune de față înaintea mea credincioșilor boiariilor domnii mele Stroe vel vornic i Diicul vel logofăt, cu Matei nepotul chiurcibașii din Ghimpați (sic), pentru o țigancă anume [loc liber] care o au fost luat un țigan al lui Matei din Ghimpați.*

Apoi Matei n-au căutat să dea țigancă bună de schimbu, ci au dat o țigancă fugătoare, și n-au săzut măcar o lună, ce au fugit. Deci dumnealor boiarii au judecat cum de vreme ce n-au dat țigancă bună și șezătoare, ce au fugit țigancă, să fie volnic sfinția sa părintele piscopol (sic) să-și ia țigancă de după țiganul lui Matei, să o ducă la episcopie, iar el de nu să va îndura să-i spargă sălașul, va duce altă țigancă bună și șezătoare, și-și va lua țigancă de va li cu țiganul lui. Iar neducându țigancă bună, să fie lipsit de țigancă episcopii, pentru că au rămas Matei de judecată dinaintea boiariilor domnii mele, din divan. *I naco da nest, i is.[pravnic] saam reci gospodstvo-mi.*

Aprilie 25 dui, leat 7209 [1701].

L. P.

procit vtori logofăt

Acad. R.P.R., CXXVI—54.

Original, stare foarte bună, hirtie cu filigran: întărit cu pecetea inelară a domnului, în tus roșu.

23

1702 [7210] martie 26. București. — *Constantin Brincoveanu voievod dăruște Minăstirii Halchi, în apropiere de Țarigrud, o sumă de bani anual, spre ajutorare la cele de trebuință, așa cum făcuse înaintașul său Șerban Cantacuzino.* (Original).

Cia care au adus den neființă în fire cele văzute și cele nevăzute, Troița cea fără început care într-o unire iaste închinat, în Tatăl și Fiul și în duhul sfântu slăvită, ființă fără număr, lumină neajunsă, putere necuprinsă, noian al bunătății, care puindu lege lui Moisi

poruncitu-se-au să facă cortu în carele să să ducă rugăminle și rugă cătră plăcerea cea bună a sfinției lui. Iară în trupeasca socotință au zis celor care vor pune nevointă la sfințele biserici, cei ce mă vor proslăvi fi voi slăvi.

Și iară zicându cu acel fericitu glas de bucurie veniți toți ceia ce v-ați ostenitu și îngreuiți santeți că eu odihnă vă voi face carii unii cu milostenii și cu îndurări, iar alții cu rugăciuni și cu bdenii [?] și cu posturi a să pocăi și a să lepăda de păcate, dentru care a lor osărdie arătându o seamă cu rădicări, unii cu înpodobiri, iar alții cu mile stătătoare, spre folosul și ajutorul sfințelor și dumnezeștilor biserici, atât și alții încă munci au răbdatu ca cum domnul și Dumnezeu nostru Isus Hristos să împărătească.

De care și eu robul stăpânului meu Isus Hristos, credinciosu și bunu creștinu și de Dumnezeu iubitoriu Io Costandinu Băsărab voevod, domnu cu mila lui Dumnezeu, stăpânindu toată Țara Rumânească, dentru totu neamul, gândul am voitu cu curată și luminoasă inima domnii noastre ca să proslăvescu pre Dumnezeu cel ce m-au proslăvit și pre scaunul strămoșilor domniei noastre cu mărire m-au înălțatu.

Și aducându-ne aminte că mulți pământeni au câștigatu cele bune cerești, precum și dumnezeiasca scriptură mărturisindu, zicându, fieștecare să facă negustorie până iaste tărugu.

Dreptu aceia și noi a ne numi citori, noi, datori ne făgăduimu spre sfânta și dumnezeiasca biserică ce să numește Halchi care iaste în ostrovul mării lângă marea și lăudata cetate a Tarigradului, unde să cinstea și sfântul hram și să prăznuiască adormirea prea sfinții și [*loc șters*] împărăteasă și de Dumnezeu născătoare pururea Fecioară Maria. Care și îngroparea a preasfințitorilor a toată lumea părinților patriarșii acolo la această sfântă [*loc șters*]. Ca în toți anii vieții noastre să aibă a veni părinții călugări de acolo însă la vreme la Sântă Măriia cea mare să ia această milă de la domnia mea, însă pre anu bani [*loc șters*] care să facu [*loc șters*].

Și ostenitorilor părinților călugări ce vor fi viitori, bani 1000 ce să facu taleri 7 *pol*, iar pentru totu taleri [*loc șters*], precum și răposatul unchiul domnii mele Io Șerban voevod încă au fost miluitu spre folosul și adogerea aceștii sfinte biserici, cu hrisovul domnii lui, precum și domnia mea l-am văzutu.

Intr-acea și domnia mea încă am întăritu această milă cu suma ce mai susu s-au zisu ca să fie sfinții biserici de ajutoriu și de întărire, iar domnii mele și răposaiilor părinților domnii mele întru vecinica pomenire.

Și am făcutu domnia mea această milă la această sfântă biserică, ce mai sus numită iaste, ca să fie stătătoare neschimbată și nemișcată până ce voi fi domnia mea întru viață. Iară dupre noi pre care va alege domnul Dumnezeu a fi domnu și biruitoriu țării aceștia, cu glasul cel de rugă cu de-a-dinsul pohtim, ca ori fieștecarele blagocestiv ar ajunge în vreme stăpânirii sale, fiindu dăn neamul și dăn sângele nostru, au măcar și den streini, să nu să îndoiască cu firea, cum ca să fie această sfântă biserică lipsită de mila ce am întăritu domnia mea, ci au după numărul ce s-au zis mai sus, au și cu mai mare sumă, pre oricarele cât îl va îndura Dumnezeu.

Ci așa urmați pohta noastră precum și noi am primitu și am făgăduitu urmarea altor răposați pravoslavnici domni. Ca și domnul Dumnezeu ce iaste în Troiță slăvitu pre acela să-l cinstescă și să-l miluiască cu lină pace întru a sa domnie și în cela veacu ce va să fie la răpaos, vecinic sufletul să-i fie.

Întărindu hrisovul acesta cu totu sfatul și credincioșii boiarii cei mari ai divanului domnii mele: pan Cornea Brăiloiul *vel* ban Cralevschi, i pan Stroe Leurdeanu *vel* vorne, i pan Diicul Rudeanu *vel* logofăt, i pan Mihai Cantacuzino *vel* spătariu, i pan Șerban *vel* vistieriu, i pan Vergo *vel* cluceriu, i pan Dumitrașco Caramalăul *vel* postelnicu, i pan Șerban Cantacuzino *vel* păharnic, i pan Radul Izvoranu *vel* stolnic, i pan Bunea Grădișteanu *vel* comis, i pan Toma Cantacuzino *vel* slugeriu, i pan Costandin Corbeanu *vel* pitariu. Și ispravnic Ștefan Cantacuzino *vtori* logofăt.

Scriindu-se hrisovul acesta în orașul scaunului domnii mele în București, întru a patrușprezecelea ani den domnia domnii mele, de Isar logofețelul den București.

*Meași*a martie în 26 de zile, în cursul anilor de la zidirea lumii 7210 [1702], iară de la nașterea domnului nostru Isus Hristos 1702.

Io Costandin voevod [m.p.]

L. P.

Diicul Rudeanul *vel* logofăt *procitenomu*.
Ștefan Cantacuzino *utori* logofăt *procitenomu*.

Acad. R.P.R., Peceți 418.

Original, stare foarte bună, pergament gros, înlăbit pe față și cu franjuri în partea de jos de care, printr-un șnur de mătase albastru cu galben, atrăne o pecete frumoasă de ceară în cea mai perfectă stare de conservare; frumoase ornamentații în aur și argint. În câteva locuri, intenționat, sînt anumite stersături spre a nu se cunoaște cifra indicată.

24

1704 [7213] noiembrie 27. București. — *Constantin Brîncoveanu voievod închină Schitul Ulmeasa construit de Mihai, fiul logofătului Mihai din Vernești, lângă riul Nișcov, din fostul județ Buzău, Mînăstirii Sosino de la Ianina, din Țara Grecească, spre a avea grije și a-i spori averea.* (Original).

† *Milostieiu bojieiu Io Costandin Băsărab voevod i gospodar vsoe zemle Vlahiscoe, davat gospodstvo-ni sie povelenie gospodstvo-mi, sfinții și dumnezeiești mănăstiri ce să chiamă Sosino de la Ianina, unde să cinstește și să prăznuiaște sfântul hram Blagoveșteniile, și părintelui Hristofor de acolo și tuturor părinților călugări căți să află lăcuilor acolo la această sfântă mănăstire ce s-au zis Sosino.*

Ca să fie sfinții mănăstiri un schitu aici în țara domnii mele care să numește Ulmeasa pre apa Mierii și lângă apa Nișcovului *ot sud* Buzău, cinstindu-se hramul Vovedenie Bogorodița. Pentru că acestu schitu fiindu făcutu den osteneala lui Mihai *snă* Mihai logofăt de Vârnești denpreună cu a lui jupăneasă Maria.

Și după ce l-au lăcutu de-nceputu până în săvârșă, pus-au ispravnici ca să fie purtători de grijă de toate căte ar fi ale sfântului schitu, adecă egumeni. Și nici de unul adaogere schitului nu s-au cunoscutu, ci totu spre păgubire a face s-au aflatu. De care Mihai cu a lui jupăneasă Maria ei văzându cum că copii de trupul lor n-au ca să fie și să stăpănească orice ar rămănea în urma lor de ale casii, făcut-au socoteală și pentru acestu schitu ca să nu rămăie pomăna ce au făcut josu, de au dat și au închinatu acestu schitu ca să fie suplu stăpănire la această sfântă mănăstire ce s-au zis Sosino ca să-i aibă de grijă de toate ce ar fi. Întâi ca să să puie egumen, om de ispravă, și cu frica lui Dumnezeu a fi și a păzi slujba dumnezeiască neprestan.

A doao să fie purtătoriu de grijă și pentru altele căte ar fi de-ale schitului, întru adaogire iar nu întru păgubire, măcar că așăzămîntul le iaste până ce va fi părintele Hristofor cu viață să fie și să stăpănească acestu schitu cu toate ce ar fi cu nevoiță a le spori. Iar după a lui petrecanie să aibă a trimite părinții călugări de la această sfântă mănăstire Sosino pă cine vor socoti ca să fie egumeni și purtătoriu de grijă.

Și care egumen s-ar întâmpla a fi, avându Mihai cu a lui jupăneasă viață îndălungata, ajungându la slăbiciunea bătrănețelor, au la lipsă, să nu hie huliți și necăuțați, ci den cătu s-ar putea să fie căuțați până ce vor avea viață den venitul sfântului schitu. Pentru că și ei dentru a lor agonisită den cătu le-au fost putere au dat și au adaos acestu schitu cu cele ce mai jos să vor numi, însă cu pogoane de vie 7 *pol* lucrate în Dealul Cărlomăneștilor și 13 pogoane loc de țelină și păragene în Valea Teancului care le-au fostu și lor de danie precum să dovedește în cărți domnești și în zapisele cele de danie. Și iar 3 pogoane de vie tot în Valea Teancului, care sântu pre lângă Cărstianu, și luate de jupăneasa Alicsandra de la bărbatul ei, pentru ale ei zestri, cu cărți domnești și cu zapise. Și doao pogoane de vie iar lângă cele 13, dentru care vie s-au vândutu vinu și au dat ei ughi 60 de au pusu vie cu țărăncopol pre locul frățescu, însă pre partea lor.

Mai dat-au moșia de la Mieria loată cătă s-au fostu cumpăratu de la Costandin și cătă s-au avutu și de daru, pentru pomăna, care moșie nu o au fostu cumpăratu Mihai cu bani de la părinții lui ci cu ai lui bani. Mai dat-au și den moara care iaste den josul podului, însă a treia parte despre frați. Dat-au și Lupul fratele lui Mihai și partea lui ce au

avulu a doao den moară la acestu sfântu schitu pentru pomeneana. Mai dat-au Mihai cu jupâneasa lui Mariia la acestu schitu și den dobitoace 4 boi mari și 4 vaci și 2 mănzați.

Acestea câte s-au zis și s-au numilu le-au datu toate la acestu sfântu schilu, ca să hie întru adaogere și părinților călugări de hrană și de îmbrăcăminte, și lor întru veci pomeneire. Ca să-i pomenească la sfânta și dumnezeiasca liturghie pre ei și pre totu neamul lor. Și după ce au datu și au închinatu acestea, ce s-au zis mai sus, dat-au și scrisoarea lor la mâna părintelui Hristofor, întărită încă și cu mare blestem că după a loru petrecanie, niminilea den frații lui, au den nepoți, au den strenepoți, niminilea să n-aibă a strica această danie și închinăciune, ci să stea slătătoare, nici să să linză cineva a lua ceva den cele ce ar fi ale schitului.

Precum am văzulu domnia mea și scrisoarea lui Mihai și cu jupâneasa lui Mariia întărită cu iscăliturile lor, întru care scrisoare iaste iscălitu și Lupul fratele lui Mihai, și încă și sfinția sa părintele Damaschin episcopul Buzăului la mâna părintelui Hristofor.

Dreptu aceia și domnia mea încă am întăritu această închinăciune și danie cu această carte a domnii mele la sfânta și dumnezeiască mănăstire ce s-au zis Sosino den Țara Grecească, de la Ianina. Ca să ție și să stăpânească acestu sfântu schitu cu toate câte mai susu s-au zis cu bună pace de cătră toate rudeniile lui Mihai și ale jupănesii lui Mariei. Să fie sfinții mănăsliri de întărire și de moștenire în veac.

Intărindu cartea aceasta cu totu sfatul boiarilor divanului domnii mele: Cornea *vel* ban Cralevschi, i Stroe *vel* vornic, i Șerban *vel* logofăt, i Mihai Cantacuzino *vel* spătar, i Șerban Bujoreanul *vel* vistier, i Costandin Știrbeiu *vel* clucer, i Toma Cantacuzino *vel* postelnic, i Ștefan Cantacuzino *vel* păharnic, i Șerban *vel* stolnic, i Gheorghe Castriot *vel* comis, i Iorga *vel* sluger, i Costandin *vel* pitar. Și ispravnic Radul Cantacuzino *vtori* logofăt.

Și s-au scris cartea aceasta întru al șaptesprezecelea ani den domnia domnii mele, în orașul scaunului domnii mele, în București, de Isar logofețelul.

Meașița noemvrie 27 dni, leat 7213 [1704].

Io Costandin voevod [m. p.].

L. P.

Radul Cantacuzino *vtori* logofăt *procitenomu*.

Acad. R.P.R., XCV—2.

Original, stare foarte bună, pergament înălbit pe față; pecetea timbrată. căzută.

DATA ZIDIRII MÂNĂSTIRII BĂBENI (RÎMNICU-SĂRAT)

Mînăstirea Băbeni (astăzi biserică parohială) se numără, alături de Mînăstirea Dedulești și biserica din Drăghiești, între clitoriile familiei boierilor Dedulești¹. De obicei, în mai toate lucrările în care este pomenită, pentru întemeierea ei este adoptat anul ce figurează în pisania bisericii, adică 1703². Nu s-a ținut însă seama că pisania respectivă se referă numai la zugrăvirea bisericii și nu la zidirea ei³. Datorită acestui fapt problema datării Băbenilor nu poate fi considerată rezolvată, știut fiind că uneori între zidirea și zugrăvirea unei biserici poate trece un răstimp foarte îndelungat.

Recent a fost semnalat un document care atestă existența Mînăstirii Băbeni încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea⁴. Documentul poartă data 7 iulie 1697 și cuprinde o danie făcută mînăstirii de ctitorul ei, logofătul Negoită Dedulescu, același care a suportat în 1703 cheltuielile pentru zugrăvirea bisericii⁵.

Reproducem în cele ce urmează textul integral al documentului deoarece el nu are numai însemnătatea unei simple menționări a mînăstirii ci reprezintă și o completare a așezămîntului ctitoricesc :

«† Eu log[o]l[ă]l[ul] Negoită Dedulescu vîzîndu că mănăstirea mea Băbeanii încă nu iaste înzestrată precum să cuvîne, neavîndu ceale trebuincioase, adică să-și facă odaie pentru vile i lîn trebuincios, am chibzuit și am dănuit 1000 de stînjini de la Scutași din două mii ce am cumpărat de la Jupineasa Ilina. Și ori mori ori heleșteie să ție pă din două ce vor fi pă aceștii stînjini. Iar frații au feciorii să nu aibă treabă a întoarce pentru că și moșia iaste a mea și mănăstirea. Ci să fie a sfinții mănăstiri în veci precum scriu.

1. I. C. Filitti, *Bisericile boierilor Dedulești*, București, 1934 [extras din „Biserica Ortodoxă Romînă”, an. LII (1934)], 8 p.

2. Vezi A. Pelimon, *Memoriu. Descrierea sfințelor monastiri*, București, 1861, p. 47 ; *Calendarul antic*, an. 1866, p. 65 ; *Marele dicționar geografic al Romîniei*, vol. I, București, 1898, p. 260 ; *Anuarul eparhiei ortodoxe a Buzăului*, an. 1926, p. 55 și an. 1928, p. 78 ; Gh. Cardas, *O tipăritură romînească necunoscută din anul 1741*, în „Mitropolia Olteniei”, an. XVI (1964), nr. 1—2, p. 29.

3. Pentru susținerea acestei afirmații redăm în întregime inscripția :

„Această sfință și dumnezeiască biserică, care hram este văsnesenla Domnului nostru Iisus Hristos, zugrăvitu-s-a în zilele Mării sale Io Costandin voevod Basarab și a părintelui Damaschin episcopul Buzăului cu cheltuiala dumisale Negoită Dedulescu și a părintelui Nictarie arhimandritul. Amin. Și am zugrăvit Ioachim zugravul. C. Anastase. Iunie 10 din leat 7211 [=1703]”.

(Vezi A. Pellmon, *op. cit.*, p. 47—48 ; *Calendarul antic*, an. 1866, p. 65—66 ; Ioan C. Filitti, *op. cit.*, p. 6).

4. Vezi N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Romînească (A—B)* ; în „Mitropolia Olteniei”, an. XVI (1964), nr. 1—2, p. 125, n. 5.

5. Vezi mai sus nota 3.

Decît frații și feciorii mici și tot neamul meu cîți să vor trage din mine să îngrijască ca egumenii ce să vor orîndui după vremi să fie și cu primirea lor, ca nu cunvași să de nis-caivași călugări răi să prăpădească și să stingă sînta mănăstire. Urmînd întru toate după afieroma mea cea dintîi care am înzestrat mănăstirea și am făcut din temelii ei. Și pentru că într-aceia afieromă nu ni-am adus aminte de rău ce poate să se întîmple n-am vorbit aceasta. Iar acum las cu blestem neamului meu a urma celor mai sus scrise. Iul. 7, 7205 [= 1697].

Negoită logf. Dedulescul
Deadiul Dedulescul
Diico Dedulescul⁶».

După cum se vede, documentul însumează două părți: prima parte cuprinde dania propriu-zisă a celor 1000 de stînjeni, în timp ce a doua privește includerea unei noi clauze în așezămîntul ctitoricesc inițial al mănăstirii.

Anterior documentului din 7 iulie 1697 există însă un altul, pînă acum necunoscut, care probează existența Mănăstirii Băbeni cu cîțiva ani mai înainte. Este vorba de o «carte de blestem» cu leatul 7200 [1691—1692] dată de episcopul Mitrofan al Buzăului egumenului Daniil de la mănăstirea lui Negoită logofătul⁷. Din păcate nu avem la dispoziție decît copia documentului, originalul fiind probabil pierdut. Această copie se găsește în *Condica mănăstirii Dedulești* de la Arhivele Statului⁸. *Condica* datează din 1853⁹ și cuprinde acte referitoare la proprietățile Mănăstirii Dedulești. Documentul care ne interesează se află între actele ce privesc ocina de la Băbeni. În josul filei pe care este transcris, se menționează: «După condică»¹⁰. Explicația mențiunii se găsește la sfîrșitul grupului de documente relative la moșia Băbeni «*Toate sineturile aceștii moșii s-au presoris după condica cea veche a mănăstirii, negăsindu-se originalele*»¹¹.

Deci avem de-a face cu o copie din 1853 după o altă copie, mai veche, a «cărții» episcopului Mitrofan. De aceea sînt probabil absente ziua și luna din data documentului Cu toate acestea însemnătatea lui nu scade cu nimic.

Lucrul cel mai important ni se pare exactitatea transcrierii anului ce figurează la sfîrșitul textului. În această privință dispunem de următoarele argumente:

În primul rînd data se încadrează în perioada în care a păstorit episcopul Mitrofan (10 iunie 1691—1702)¹². Pe de altă parte, într-un document din 10 iunie 1818, (copiat în aceeași condică din 1853), se dă după condica primă a Mănăstirii Dedulești un rezumat al documentului, avînd leatul 7200¹³. Astfel este confirmată exactitatea datei.

Conținutul documentului din 1691—1692 este acesta:

«*Carte de blestem a lui Mitrofan episcopul Buzăului asupra egumenului de la mănăstirea lui Negoită logofătul ca să arate cu ce preț au cumpărat o moșie ce să hotărăște cu moșia mănăstirii Deduleștilor.*

Dat-am cartea episcopii noastre cu mare legătură asupra lui Daniil egumenul de la mănăstirea lui Negoită logofătul pentru o moșie ce au fost cumpărat acest egumen, care moșie este de să hotărăște cu moșia mănăstiri[i] Deduleștilor; și sînd ei la gilceavă pentru acea moșie cui i să cade să o cumpere acea moșie, mănăstirea logofătului Negoită, au mănăstirea ce să chiamă Dedulești, s-au adevărat lucru că nu s-au căzut să o cumpere egumenul de la mănăstirea logofătului Negoită, ci s-au căzut și s-au așezat lucru ca să o stăpînească mănăstirea Deduleștilor, și să-i întorcă banii ce au dat pe acea moșie. Deci necrezîndu-se lucru cîți bani s-au dat pe acea moșie, am dat cartea episcopii noastre cu mare blestem asupra egumenului Daniil care este la mănăstirea lui Negoită logofătul, și altora care vor fi fost la tocmeala acei moșii, și care va fi scris zăpislul moșii, de vor

6. Arh. St. Buc., *Achiziții noi*, MMDCCLVI/8. Original, hîrtie cu filigran, stare proastă.

7. Arh. St. Buc., *ms. 218*, f. 105v—106.

8. Arh. St. Buc., *ms. 218*.

9. *Ibidem*, f. 2.

10. *Ibidem*, f. 105v.

11. *Ibidem*, f. 138v.

12. Vezi N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a romînilor*, vol. II, ed. I-a, Vălenii de Munte, 1909, p. 351.

13. Arh. St. Buc., *ms. 218*, f. 15v.—16.

spune drept câți bani au dat pe acea moșie, netăgăduind nimic, să fie blagosloviți și ertați de Domnul Hristos și de episcopia noastră. Iar de nu vor spune drept cine ar ști și cine va auzi tăgăduind măcar un ban, nespuiind drept, unii ca aceia să fie sub blestem, procleți, afurisiți, anatima de Domnul Hristos și de 318 părinți sfinți care au fost la Niceia; așijderea să fie și de episcopia noastră. Cerul, pământul să se treacă, pietriile, fierul să se topească, iar trupurile lor să stea în veci netopite și nedeslegate, parte și lăcaș să aibă la un loc cu Iuda și cu Arie. Această scriem.

Leat 7200 [=1691—1692]*¹⁴.

Din păcate documentul acesta nu permite fixarea datei zidirii mănăstirii.

Toluși, întâmplător, am găsit o însemnare care oferă posibilitatea lămuririi pe deplin a acestei probleme.

Într-unul din manuscrisele maiorului Papazoglu cu inscripții și descrieri de monumente, există câteva note în legătură cu Băbenii¹⁵. Dar și aici pentru ridicarea mănăstirii este utilizat anul din pisanie¹⁶. Însemnarea despre care am vorbit, și care pînă astăzi nu a fost observată de nimeni, se află aproape de sfîrșitul manuscrisului, acolo unde autorul a dat rezumatele a o serie întregă de documente privilegiate la monumentele prezentate în cuprinsul paginilor anterioare. Iată în ce constă această însemnare:

«*M-rea Băbeni din jud. Slam Rîmnic, hramul Înălțarea D-lui Hristos.*

7200. Hrisovul repos. Constantin Vodă Brîncoveanu arată că este zidită la arătatul leat de Negoită Dedulescu, bil (?) logofăt»¹⁷.

Mai mult ca sigur acesta este hrisovul prin care Brîncoveanu confirma așezămîntul ctitoricesc al lui Negoită Dedulescu și întărea daniile făcute mănăstirii. El a fost dat — așa cum se obișnuia — imediat după terminarea și sfințirea mănăstirii.

Avem deci la îndemîină două documente cu același leat 7200, corespunzînd intervalului 1 septembrie 1691—31 august 1692.

Termenii în care este formulată cartea de blestem a episcopului Milrofan presupun o oarecare durată a pricinii dintre Mănăstirile Băbeni și Dedulești și prin aceasta implicît atestă pentru aceeași perioadă existența Mănăstirii Băbeni. Este o indicație că documentul a fost redactat cel mai devreme la începutul anului 1692. Totodată, din același motiv, sîntem obligați să apreciem că hrisovul lui Brîncoveanu a fost dat cel mai tîrziu în primăvara sau începutul verii anului 1692.

Avînd în vedere acest lucru, putem concluda toluși că Mănăstirea Băbeni a fost ridicată în anul 1691 deoarece, chiar dacă ar fi fost tîrnosită în primăvara anului 1692, cea mai mare parte a lucrărilor de construcție s-au desfășurat tot în anul precedent, știut fiind că iarna nu este un anotimp prielnic unor astfel de lucrări.

Deci Mănăstirea Băbeni a fost zidită în anul 1691.

STEFAN ANDREESCU

14. *Ibidem*, f. 105v—106.

15. *Idem*, ms. 729, f. 41v.

16. *Ibidem*.

17. *Ibidem*, f. 100.

C O M E M O R Ă R I

LA 50 DE ANI DE LA MOARTEA ARHITECTULUI ANDRÉ LECOMTE DU NOÛY (1914-1964)¹ RESTAURATORUL MINĂSTIRII CURTEA DE ARGÈȘ

Generațiile mai tinere cunosc poate mai puțin acest nume, de care se leagă restaurarea monumentelor noastre istorice bisericesti. Curtea de Argeș, Trei Ierarhi, Sfântul Nicolae din Iași, Sfântul Dumitru din Craiova și mai ales Mitropolia din Tîrgoviște.

În rîndurile ce urmează vom încerca să arătăm ceea ce știm, asupra unui om care s-a identificat, cît se poate omenește, cu interesele noastre. Și ca o dovadă, lăsînd să plece în Franța pe soția — o talentată scriitoare² — și pe cei doi copii ai săi, el rămîne în țara noastră, dispunînd ca osemintele sale să zacă pentru veșnicie, aici lingă marea clădire a lui Neagoe Vodă, Mînăstirea Argeș, pe care el a dorit s-o facă tot atît de strălucitoare, ca și aceea pe care o ridicase legendarul meșter Manole. Orice vizitator al strălucitului monument, făcînd cîtiva pași, peste drum, pînă la biserica Sfinții Împărați, Bolnița mînăstirii, ctitorie a mitropolitului Cozma, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea — va găsi un modest mormînt asupra căruia se află pusă, orizontal, o splendidă cruce de marmură neagră, la baza căreia se află următoarea inscripție, tot așa de discretă :
† André Lecomte du Noüy / reziditorul marelui / locaș episcopal / și-a
depus crucea aici / în anul mîntuirii 1914.

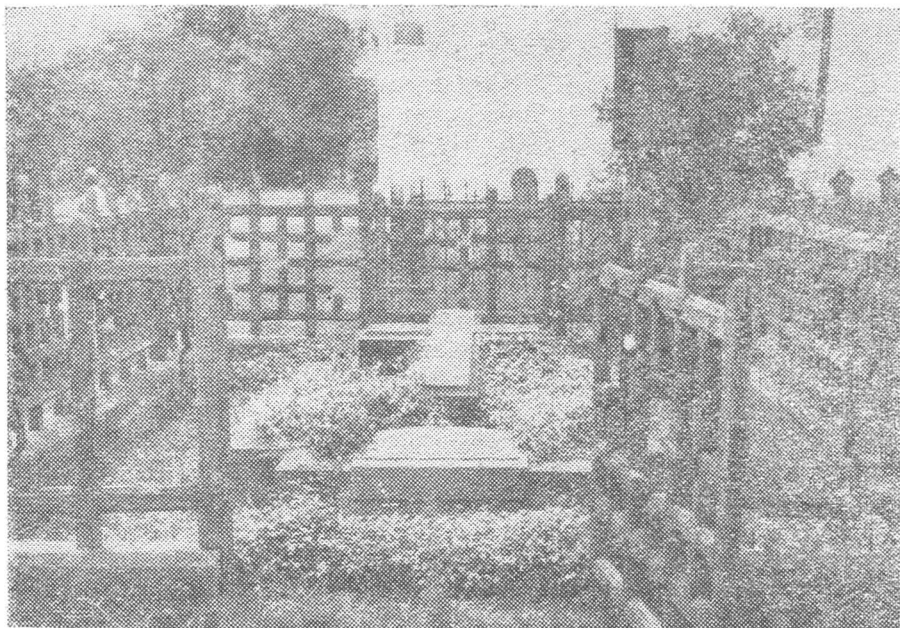
După cum se vede, inscripția este o transpunere dintr-o limbă străină, în cea romînească, căci «reziditorul» nu corespunde noțiunii romînești de «restauratorul» cum în adevăr Lecomte du Noüy a fost ; iar pentru pictura bisericii, André a chemat pe fratele său Jean Jules Antoine, despre care vom vorbi mai jos.

Cine sînt acești francezi ? Primul, arhitectul André s-a născut la Paris la 7 septembrie 1844. Elev al atelierului Vaudremer și apoi al renu-

1. *du Noüy*, este un adaos ȳrziu la Lecomte și scris diferit : cînd cu tremele pe u, cînd pe y.

2. Hermine Oudinot, n. la Paris (1855—1915). A scris nuvele și romane, între altele: *Anitie amoureuse* (1899) care a avut un deosebit succes.

mitului arhitect Viollet le Duc, el a debutat ca arhitect prin construirea palatului de la Monaco (1863—1865); apoi în 1866 la restaurarea a două capele din secolul al XII-lea de la catedrala din Cahores, care i-au fost încredințate de Viollet le Duc. În anii 1867—1868 André Lecomte ridică clădirea Pater Noster și monumentul funebru al Principesei de la Tour d'Auvergne, pe Muntele Măslinilor, lângă Ierusalim. La 1869 este numit inspector, atașat pe lângă Comisiunea Monumentelor Istorice, pentru restaurarea capelei castelului de la Vincennes, lângă Paris; face războiul

Mormîntul lui André Lecomte du Noüy, de la Curtea de Argeș

franco-german din 1870, iar în 1873—1874, atașat la misiunea arheologică Clermont-Ganneau. întreprinde a doua călătorie în Orient și face numeroase descoperiri arheologice în jurul Ierusalimului. În anul 1875, după cererea ministrului Cultelor, Titu Maiorescu, și pe baza recomandăției arhitectului Viollet le Duc, Lecomte du Noüy este delegat pentru restaurarea bisericii episcopale Curtea de Argeș.

Fratele său Jean Jules Antoine Lecomte du Noüy s-a născut și a murit la Paris (1842—1923). A avut ca profesori pe Gleyre, de Signol, Gerôme și a obținut al doilea premiu mare *de Rome* cu tabloul său *Moartea Jocastei*. S-a distins la toate expozițiile cu tablourile sale: *Françoise de Rimini* et *Paul Malatesta aux enfers*, *Sentinela greacă*, *Eros Cupido*, *Saint Vincent de Paul ramène les galériennes a la foi* (biserica Sfînta Treime-Paris), *Poarta Seraiului*, *Les chretiens au tombeau de la Vierge*

à Jérusalem ș. a. El a fost chemat apoi în țară la noi, și pictează chipurile decorative din interiorul catedralei Curtea de Argeș și bisericilor Sfântul Nicolae și Trei Ierarhi din Iași. Ca recunoștință pentru țara care l-a primit, el va dărui Academiei Române 10.000 lei, pentru ajutorul în formarea pictorilor tineri români.

Repararea Catedralei de la Curtea de Argeș. Pentru a înțelege opera lui André Lecomte și însemnătatea ei este necesar a cunoaște încercările făcute și din nefericire nereușite, de a se repara catedrala argeșeană, înainte de angajarea sa, la această lucrare.

Această splendidă creație artistică, patronată de Neagoe Vodă Basarab (1517), a suferit în decursul veacurilor felurite reparații, dintre care acelea făcute de Matei Vodă Basarab și mai apoi de Șerban Vodă Cantacuzino sînt cele mai importante. Zidurile noastre, mai ales cele mînăstirești, fie din cauza materialului de construcție, pe care-l roade clima țării, de multe ori excesivă, fie din cauza neglijenței locatarilor lor, căzînd adesea pradă puternicilor incendii, au avut totdeauna în decursul timpului nevoie de reparații. A fost nevoie să fie reparate, mai mult sau mai puțin radical, cam de două ori, într-un secol. Ca urmare, stilul lor original nu s-a putut păstra, decît în chip aproximativ. O puritate a stilului inițial este cu neputință a se cere. Un pridvor, o turlă, o fereastră nouă, sau modificate cele existente, sînt cerute de spiritul de înnoire și de mai bine, al celui care ataca — cu gînd curat și evlavios, de altfel — zidurile vetuste ale unui monument bisericesc. Aceasta, cînd e vorba de o reparație, dar cînd sfințitul locaș cădea pradă armii străine, fie ele turcești sau ungurești, cum e cazul de la Argeș, este lesne de închipuit ce urma. Și se mai cere ca mormintele voievodale să fie intacte, neprofane și nejezuite, mai ales aici, în magnifica clădire de la Argeș, prin opoziție cu cele de la biserica Domnească Sfântul Nicolae, din aceeași localitate, care, prin modesta sa înfățișare, nu atrăgea de loc atenția și lăcomia năvălitorilor.

Și în sfîrșit, pustitoarea năvală a focului! Și tocmai de această din urmă năpastă catedrala lui Neagoe Vodă a avut parte în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

După spusele unui martor ocular, la 29/30 ianuarie 1866, pe la 2 ore noaptea, arde Seminarul din preajma mînăstirii, pînă în temelie. La 23 aprilie 1866 clopotnița catedralei — de pe poarta cadrilaterului caselor cu două caturi din jurul mînăstirii — ia foc și cele 3 clopote mari s-au topit de furia incendiului. Focul mistuie marile clădiri ce înconjurau mînăstirea și în care se instalase și seminarul, după arderea lui. «Casele erau foarte mari și spațioase» spune martorul ocular. Din fericire mînăstirea propriu-zis nu este atinsă, căci curtea de jur împrejur era foarte largă. «Monumentul era la această dată, în adevăr, deteriorat pe dinafară și multe pietre dislocate, însă din cauza timpului și a cutremurelor de pămînt ceea ce a necesitat repararea lui», adaugă martorul. Aceste referințe din urmă privesc clădirea catedralei. Și acest autor continuă. «În 1867 decembrie 2, într-o simbătă după serviciul divin, pe la orele 11

a ars și tîmpla sf. Episcopii, cu tot mobilierul și odoarele dinăuntru; scapă abia, sfintele moaște, policandrul cel mare de argint și poleit cu aur... a ars tot mobilierul dinăuntru al Episcopiei»³.

Din aceste mărturii făcute de fostul director al Seminarului de Argeș, vedem că monumentală zidire a lui Neagoe Vodă ajunsese în preajma ruinii generale. Pe dinafară, dintele vremii, iar pe dinăuntru focalul completase dezastrul. Se simțea nevoie urgentă de o reparație radicală, iar vremurile erau vitrege. Cu toate greutățile, repararea acestei mindrii naționale se cerea imperios, mai mult ca oricînd.

1. Începutul reparației Catedralei.

Se poate spune că aceste reparații erau o continuare a altora mai vechi, după cum arată la 26 august 1868 episcopul Scriban (1868—1873) că «de șapte ani» vin arhitecți, se ridică planuri, dăm bani și «progoane» (adică cai de poștă), fără nici un rezultat. De data aceasta însă pare a se proceda mai energic și mai sistematic, dată fiind situația precară a minăstirii în urma focului din urmă. La 29 decembrie 1867, ministerul Cultelor numește o comisie alcătuită din prefectul județului, primarul orașului Argeș și arhitectul ministerului Gaetan A. Burelly, probabil un italian, care luase locul cunoscutului Schlater de pe vremea lui Bibescu Vodă, și acesta ajutat de un Beneș, probabil un ceh.

Comisia menționată se strînge și discută avînd la dispoziția sa suma de 150.000 lei, prevăzuți în bugetul anului 1867. Burelly era însărcinat cu proiectele și dirijarea lucrărilor. Acestea merg însă greu, și totuși episcopul Ghenadie Argeșiu face eforturi și reușește să repare paraclisul; iar la 8 martie 1868 cere ministerului să i se restituie veșmintele Episcopiei, cit și sfintele moaște, care fuseseră duse la biserica Domnească din localitate, în urma focului.

Arhitectul Burelly cerea permisiunea ministerului la 21 mai 1868, să plece în căutarea pietrei, cum și a acelor materiale necesare, reparației catedralei. El era la 2 iulie la Curtea de Argeș. Episcopii respectivi se interesau mereu: după plecarea lui Ghenadie Argeșiu, Neofit Scriban, urmașul său, la 26 august 1868, cere ministerului cei 1300 galbeni «care i-am dat noi casei Statului la 1862 tot pentru îmbunătățirea acestei case: căci noi cu acești bani vom acoperi parte din zidurile incendiate, sau, prin alte dispozițiuni, înșine ne vom face cele de trebuință pînă la clădirile cele spațioase și moderne concepute prin planuri».

La 23 octombrie 1868 se scrie superiorului de la Minăstirea Cozia să dea tîmpla ce o are aici, de rezervă, pentru Catedrala Argeșului⁴. Între timp activul episcop Neofit Scriban reparase casele de la Bolniță și la 28 octombrie 1868 cancelaria Episcopiei este adusă de la Pitești, unde fusese dusă după marele foc, și așezată din nou aici. În sfîrșit, la 4 noiembrie 1868, Ministerul comunica episcopului Neofit următoarele: «Până

3. Econ. Gheorghe C. Drăgănescu director al Seminarului, *Istoricul Seminarului din Curtea de Argeș, Pitești*, 1900.

4. Arh. St. Buc., *Minist. Cult. și Instr. pub.*, Dos. 1115/1868, f. 85.

ce Ministerul va dispune de sume suficiente, de o cam dată» ; printr-o altă comisie, alcătuită din episcop, primarul oraşului şi Gaetan Burelly, arhitectul ministerului dispunea să se facă : 1) acoperirea cu tablă de zinc a bisericii pe unde este stricat, spre ferirea zidirii de ploaie; 2) să se aprovizioneze şi cioplească pietrele necesare pentru «ţioclul» bisericii, ca în primăvară să se poată aşeza nesmintit în jurul bisericii, şi 3) să se aranjeze în biserică «una din catapetesmele aflătoare noue la mănăstirea Bistriţa şi Cozia care se va găsi proprie de arhitectul Burelly»⁵.

Toate acestea urmau să se facă din cei 50.000 lei vechi care erau în păstrarea arhitectului respectiv. Astfel se încheie anul 1868.

La 26 iunie 1869 Ministerul «invită» pe Alexandru Cucone ca împreună cu sculptorul K. Stork şi Gaiser să meargă la Curtea de Argeş «spre a vă încredinţa de lucrările cele mai urgente pentru repararea acoperământului şi a temelilor bisericii Episcopiei»⁶. Ca urmare a acestei anchete, vedem cum la 5 iulie 1869, Ministerul Cultelor cere celui de Război, să-i procure 100 de table de plumb în lăţime una de 78 cm, grosimea 5 mm şi lungimea de 2 m. Ministerul Cultelor «invită» şi pe Gr. Bilciurescu, la 11 iulie 1869, care merge la Viena, în concediu, să caute acest material, în dimensiunile cerute, acolo, şi să fie transportat la Bucureşti «cît s-ar putea mai ne întirziat»⁷. La 18 iulie, curînd deci, Bilciurescu comunică telegrafic din Viena, că a găsit tablele dorite, «dans les conditions voulues»⁸.

Arhitectul Burelly este invitat să se pronunţe asupra preţului care era de 96 franci bucata. Avizul acestuia fiind favorabil, Ministerul cere lui Bilciurescu să recomande fabricii din Viena să înainteze ofertă Ministerului. ceea ce face prin reprezentantul acesteia, G. Winiwarer. Tranzacţia a fost perfectată prin reprezentantul ţării la Viena, filoromînul Ludwig Steege, iar la 7 noiembrie 1869 cele 150 table de plumb soseau, prin Giurgiu, la gara Filaret⁹. Nu uităm să amintim că la 22 iulie 1869 Alex. Cocone, probabil un funcţionar al Ministerului de Culte, este invitat, să meargă la Tirgovişte, «şi observînd tablele de plumb cu care este învelită biserica numită Mitropolie din acel oraş se referă de se pot lua spre a acoperi biserica Curtea de Argeş». Va comunica «pe cît veţi putea de numărul tablelor ce vor fi, aducînd numai de probă şi o bucată din acele table». Deşi răspunsul era mulţumitor, Ministerul renunţă la acest gînd. Deocamdată, se putea conta pe materialul vienez, pentru acoperirea strălucitului monument, ajuns la ruină. La 4 august 1869 arhitectul Burelly, la invitarea Ministerului, arată de ce cantitate de piatră «calcarie, culoare galbenă de un greunte stinsu, finu, omogenu şi aleaso ca se nu conţină găuri, crepături sau alte defectuositaţi (extrasă din carierele de la Albeşti, d'asupra băilor numite Bughia din districtul Muscelu...). În

5. *Ibidem*, f. 92.

6. *Ibidem*, f. 110

7. *Ibidem*, f. 113.

8. *Ibidem*, f. 117.

9. «Numărul de 150 table (de plumb) se consideră că va fi de 11.947 kilograme» (Burelly, f. 148). Fabrica Winiroarter evaluează cele 150 table la 1520 kg (f. 193).

total se cereau 748 bucăți de piatră în diferite mărimi, variind între 0,80 m lungime și 3,10, lățimea între 0,70 și 0,40 m, iar grosimea între 0,45 și 0,20 m, însumând 87.902 m³. «Aprovizionarea pietrei se va face toată în decursul acestui anu»¹⁰. Urmă licitația, la care nu se prezintă concurenți decît la 16 octombrie. Aceștia se obligă să predea piatra la 15 ianuarie, 15 martie și 15 mai 1870, cu prețul de 25.000 de lei¹¹.

La 1 octombrie 1869 se face licitație și pentru lemnele de schele, care de asemenea se vor afla cu mare greutate¹². Cu aceste achiziții realizate ca tabla, și altele în devenire, ca pietrele și lemnele de schele, se încheie și anul 1869. La 27 februarie 1870 arhitectul Burelly face o amplă dare de seamă asupra încercărilor de reparații a Catedralei de la Curtea de Argeș, din care spicuim : «Ancă din anul 1863, în virtutea Jurnalului no. 7 din 10 mai același anu, allu Consiliului de Miniștri și aprobatu de I. S. Domnitorulu Românilor, Domnul Ministru de atunci prin ordinul no. 18165 Iunie 15, m-a însărcinat a merge la Episcopia Curții de Arghesu spre a face studiile necesare arhitectonice privitoare la complecta restaurare a acestei biserici monumentale, precum și devisulu relativu dupe care se se pota începe premordialele lucrări pentru care a priori se destinasse, spre începerea lor lei vechi 122,042, *remași din averea repausatului Episcopu Climentu*¹³, care summa însă chiaru prin menționatulu jurnal se recunoscea că este prè mică în proporțiune cu lucrările ce ave se se facă : cu tote acestea însă urma ca lucrările se se pune în essecutare». Mai departe G. Burelly continua spunînd că în urma celor arătate mai sus a mers la Argeș «mai spre iarnă» și «întrebuintîndu aci mai multe luni» face planurile necesare care s-au terminat în cursul anului 1864, rămînînd ca lucrările să înceapă în anul 1865. Dar începînd cu anul 1865, toate lucrările de construcție au trecut la Ministerul Lucrărilor Publice. Ca urmare, el a prezentat la 10 ianuarie proiectul privitor la restaurarea Mînăstirii Argeșului, unde s-a încheiat un jurnal de aprobare. La sfîrșitul lunii august același an s-au descentralizat lucrările, — cele ale Ministerului Cultelor revenind la acest oficiu. Aici chestiunea reparației Mînăstirii Argeș «a rămas în amortire, pînă la anul 1866, cînd, un referat al episcopului de Argeș punea în discuție această chestiune». Burelly arăta Ministerului starea monumentului, care scria pe referatul acestuia rezoluția : «Se se presinte acesta Camerei fiitoare». Arhitectul indica ministerului și dosarul referitor la acest monument, unde este «și devisulu relativu în summa de lei vechi 1286486 cu descrierile necesare». În anul 1867 prevăzîndu-se în buget suma de lei vechi 150 000 pentru restaurarea bisericii Episcopiei de Argeș, ministrul respectiv, pe la începutul lunii lui august, același an, l-a însărcinat să meargă la zisa Episcopie «pentru a presenta necesarele esplicări în privința lucrărilor de restaurare Alteței Salle Domnitoriul, care într'adinsu pentru aceasta se afla în partea locu-

10. Arh. St. Buc., *Minist. Cult. și Instr. pub.*, Dos. 1115/1868, f. 137—138.

11. *Ibidem*, f. 243.

12. *Ibidem*, f. 221.

13. Episcopul Climent de Gaisein 14 sept. 1850—62.

lui». El prezintă planurile Alteței Sale, care mulțumit de lucrare «mi-a și exprimat dorințele ce avea pentru acesta restaurare». Reîntors în Capitală, a arătat aceste împrejurări ministrului său, care în decembrie numește comisia pe care o cunoștem deja și i se încredințează din vistierie suma de lei 150 000. În luna mai (1868) Burelly pornește la Argeș, strînge comisia și se elaborează planul de lucru, prin care se dresează și planul pentru Seminar, Episcopie etc., cele pentru restaurare fiind pregătite mai înainte. Arhitectul comunică Ministerului cele făcute, la 10 iunie, și se cere voie să intre în cheltuieli, dar acesta nu dispune nimic pînă la 4 noiembrie cînd i se comunică, că membrii comisiei sînt schimbați cît și noile dispoziții ale acesteia, în privința lucrărilor ce aveau să se efectueze, «returnându-se astfel, toate lucrările disposate pînă aci, pentru ua restaurare radicală». Pînă să plece la Argeș pentru îndeplinirea noului ordin vine un nou Minister la cîrma statului. Burelly face un referat de starea lucrurilor la 29 noiembrie 1868, care e pus însă la dosar. Numai mai tîrziu, în iunie 1869, ministrul de atunci îl invită să-l însoțească la Argeș și văzînd starea deplorabilă în care se găsea monumentul, după întoarcerea în Capitală a trimis pe K. Storck «sculptorele» cu alte persoane la Argeș spre a avea, negreșit, și opinia acestuia din urmă. Ca urmare, ministrul respectiv a pus în lucrare aprovizionarea unora din materialele principale prin «concurință publică» și care sînt cele următoare :

I^o. 180 table de plumbu în greutate de 15 200 kilograme, costînd lei 14048,00. Aceste table sînt predate ministerului de către fabricantul Winicoarter din Viena și stau depositate în magazinulu gării căii ferate dela Filaretu pre sema acestui Ministeriu.

II. Aprovizionarea a 87.902 metri cubi blocuri și dale de pêtre ce se estragu din carierele munților Albeși de lîngă Campu-Lung. Costul acestor petre după contractu este de lei noi 25.000. Aceste petre suntu în cursu de aprovizionare.

III. Sau mai licitată și aprovizionarea lemnelor pentru schele etc.: după cum cunoașteți această licitare sta în suspensiune pānu la o noua punere la calle. Burelly mai da amānunte Ministerului că tablele de plumb care au costat 14084,00 lei s'a plătit din suma alocată prin bugetul anului expirat 1869, iar costul pietrei, în sumă de 25 000 lei urmează a se plăti din fondurile prevăzute prin bugetul anului 1870. Astfel că suma de lei vechi 150 000 sau lei noi 55555,53 este disponibilă și poate fi întrebuințată în lucrări, aprovizionări etc. «plus anca restulu ce va mai prisoi din sume alocata prin bugetului anului curentu după plata petreloru».

Fazele prin care au trecut lucrările privitoare la restaurarea Catedralei de la Episcopia de Argeș fiind arătate, zice Burelly «lasa la luminata Dvstre bunăchibzuială de a avisa și decide». Credem că acest arhitect n-a fost prea încîntat de hotărîrea Ministerului, care la această dată era C. Esarcu și care suna astfel, ea fiind inspirată de sigur de competentele director Ghidionescu, cunoscător bun al chestiunii respective : «18 Mai (1870). Avānd în vedere că cu suma prevăzută în bugetul anului curent

nu se poate începe restaurare definitivă a acestei biserici, care după devizul și studiere făcut se urca peste un milion ; pentru evitarea unei stricăciuni mai mari a monumentului se va înscrie pe D-lu Arhitect Montoreanu, ca se merge la Argeșu, unde studiind monumentul se arete Minister ce s-ar putea face în anul curent și cu ce sumă. C.E.». Astfel se termina prima etapă a lucrărilor de reparare, având ca arhitect diriginte pe italianul Gaetan Burelly.

2. *Incercări de reparație cu arhitectul Montoreanu.* La 25 iulie 1870 Montoreanu fusese să constate la fața locului starea lucrărilor. Iar la 27 iulie Ministrul P. P. Carp semna un contract cu K. Storck «sculptorul» în condițiile următoare : «D. Storck se obliga a face nu mai de lucru tot subasamentul al Bisericii Curtea de Argeșu». El va lucra după schița și devizul alăturat, «va pune lucrători din cei mai buni și se obliga a face lucrarea după ordinul Dlui Filip Montorénu arhitect». Va primi 25 franci «pe fiecare metru corent».

6) «Ministerul va da tot materialul necesar la această lucrare».

7) D. Storck va începe îndată lucrarea după încheierea acestui contract și o va sevirși în anul corent».

La 28 iulie următoarea convenție se încheia între K. Storck și arhitectul diriginte Montoreanu. Cel dintâi se obliga : «a scoate toate lespezile marcate cu litera a și a pune în locul lor blocuri de piatră care vor avea panta lespezilor ce voi depărta, voi face și scobituri în zid, spre a putea așeza aceste blocuri.

2) Voi repara jghiabul marcat cu litera b adică voi îndrepta părțile jghiabului care nu vor fi drepte. și voi face din nou partea jghiabului unde va fi spart. Voi face din distanță, în distanță găuri pentru scurgerea apelor pluviale.

3) Voi îndrepta toate lespezile partea c și voi pune alte lespezi, în locul celor sparte. Voi astupa toate încheieturile ale subasamentului cu cement. Voi pune scóbe de fer pe unde se va cere trebuință.

4) Pentru această lucrare mi se va plăti 25 franci pe fiecare metru corent măsurînd pe linia X».

Alăturat este dată «Schiță subasamentului alu Bisericii Curtea de Argeșu» și cu literela a, b, c și X care explica în mod clar felul lucrării ce urma a se face»¹⁴.

În sfîrșit, între Minister și arhitectul Montoreanu se încheie de asemenea un contract la 30 iulie 1870. Prin acesta arhitectul se obliga a dirija și supraveghea toate lucrările de acolo pentru «a repara și restaura» biserica Episcopiei de Argeș «absolut după planul vechiu al acestui monument». Contractul va fi valabil pînă la definitivă restaurare a Bisericii «dacă Camera va încuviința și în viitor sumele necesarii». Se va plăti arhitectului Montoreanu cîte 500 franci lunar. Ministerul va înlesni transportul ori de cîte ori va fi nevoie să se transporte la fața locului, plătiînd «în timpul voiajului 12 franci pe fiecare zi de vară și 18 franci pe zi de iarnă. I se va da un conductor de la Stat pentru supravegherea lucră-

rilor și ținerea contabilității, care va sta în permanență la Curtea de Argeș. «Restaurarea va începe anul acesta prin așezarea numai a subasamentului bisericii, și se va continua în primăvara viitoare, îndată ce Camera va acorda Guvernului sumele necesarii pentru această».

Ministru, cum am amintit mai sus, era P. P. Carp, un om de cultură aleasă¹⁵. La 12 august 1870 Montoreanu cerea să i se pună la dispoziție o trăsură și blanchete pentru caii de poștă¹⁶. I se răspunde să ia trăsura Ministerului — care credem că era aceea dăruită de Sfântul Calinic — de la intendentul Ministerului, înaintându-se și «16 foi poștale a patru cai»¹⁷. Să nu se uite că la această dată nu exista cale ferată între București-Pitești, și mai puțin, către Curtea de Argeș. Lucrările mergeau greu, deși K. Storck lucrase cu sîrguință și numai la subasament, pe cînd coperișul era părăsit. La 9 martie 1871 episcopul Neofit Scriban, care iscălește și Neofit de Edesa, se plînge Ministerului arătînd că în iarna aceasta au căzut «mai multe table de plumb de pre bolta cea mare dintre turlele cele mari a Bisericii Sfintei Episcopii».

Iată situația Minăstirii Argeș la martie 1871, arătată de titularul Episcopiei, Neofit Scriban, care cere din nou, să i se întoarcă cei 1300 galbeni depuși de dînsul la 18 decembrie 1862. La 23 martie același an intervine însuși Ministerul de Interne, care fusese sesizat de Prefectul de Argeș, către Ministerul Cultelor, spre a se lua măsuri. Ministrul, care va fi mai tîrziu, inițiatorul clădirii Ateneului bucureștean, pune, prin pana lui Ghidionescu rezoluția : «Se va arăta și aceasta Dlui Montorénu»¹⁸. Acesta rămîne mai departe, adică și în anul 1871 conducătorul lucrărilor, în care scop el era invitat de Minister, la 14 aprilie, ca să îndemne pe sculptorul Storck, să continue lucrarea angajată, și s-o termine cît de neîntîrziat ; el va mai arăta Ministerului și lucrările «ce are a se continué în anul curent în marginé sumei prevăzute prin budget»¹⁹ care era de 30 000 lei²⁰. Anul 1871 înseamnă pentru monumentul în cauză «definitiva restaurare a subasamentului bisericii» în care scop ministrul Chr. Tell subscie un nou contract cu K. Storck «pe baza votului Reprezențațiunei Naționale din 10 iunie. Storck își ia angajamentul să facă toate lucrările «după planurile, profilele și instrucțiunile ce mi se vor da de către Dl architectu dirigintu al lucrărilor de restaurare», căre era F. Montoreanu, dar controlat oarecum, de G. Burelly, care iscălește acest contract la 9 iulie 1871, alătura de ministrul Chr. Tell și K. Storck. Dar aceste lucrări nu se puteau termina, timpul fiind înaintat, «lucrările de arta neputîndu-se opera de cătu pană la 15 octobre cellu multu, voiu essecuta numai parte din susu descrisselor lucrări și numai pînă la suma de lei 10 841, îndeplinindu toate aceste lucrări cu essactitate și perfectă maestrie» spune K. Storck²¹. Soco-

15. *Ibidem*, f. 440.

16. *Ibidem*, f. 450.

17. *Ibidem*, f. 451.

18. *Ibidem*, f. 569.

19. *Ibidem*, f. 510.

20. *Ibidem*, f. 511.

21. *Ibidem*, f. 576.

tin că lucrul făcut de acest om a fost de un real folos pentru Minăstirea de Argeș. La 14 octombrie 1871 Ministerul comunica arhitectului Montoreanul că în bugetul anului viitor 1872 s-a alocat pentru restaurarea bisericii Episcopiei Curtea de Argeș suma de lei 40 000, și că el trebuie să prezinte Ministerului un deviz de lucrările ce va găsi că trebuie să se continue... și un alt devizu de lucrările ce se vor putea continua la acea biserică în anul 1873 spre a se putea prevedea suma necesară în bugetulu ce are a se supune Adunărei chéru acum la deschiderea ei»²². Așadar o grijă atentă. Dacă temelia bisericii era controlată și se încerca repararea ei în chip definitiv, iată că la 22 noiembrie 1871 se încheie un contract între Ministerul Cultelor și tinichigii Iancu Solomon și David Avram, care se obligă a face toate reparațiile la învelitori mari și mici ale bisericii. Ei vor fi plătiți cu 600 lei și garantează bunul lucru pe timp de trei ani²³.

În general însă Filip Montoreanu tergiversa lucrările referitoare la Curtea de Argeș. Ca urmare, el primea la 4 martie 1872 următoarea adresă cu caracter imperativ :

«No. 7186. 1872, Martie 4. Am onoare a vă invita se'mi presentați de urgență devisurile ce vi le-am cerutu sub no. 9685 din 14 octombrie, anulu espiratu 1871, relative la lucrările ce urmăză a se esecuta la biserica Episcopiei de Argeșu atătu în anulu curentu, cătu și în celu viitoriu»²⁴.

La 29 martie Montoreanu trimitea Ministerului înștiințare de cantitatea și dimensiunile lemnelor de brad necesare construirii schelelor, la Argeș, alăturînd și două planuri. Ministerul face publicațiile necesare prin Monitorul Oficial la 31 martie 1872²⁵ pentru facerea licitației de procurarea lemnelor. La 6 mai 1872 Ministerul încheie un nou contract cu Karl Storck «sculptorele», care se angajează «de a essecuta tôte lucrările de artă, ce suntu necesare pentru completa și definitiva restaurare a subasamentului bisericii monumentale de la Episcopia Curții de Argeș». Contractul cu mult mai amplu decît cel amintit mai sus, are 18 puncte explicative. El se obliga să termine toate lucrările «în perfecție... cellu multu la 15 iulie annulu curentu». Costul lucrărilor contractate era de 15 315 lei. Arhitect dirigent era tot F. Montoreanu. Ceea ce este de reținut este faptul că, de la capitolul al V-lea pînă la al XIII-lea, contractul nu se ocupa decît de chipul cum vor fi cioplite pietrele, unele pe cinci fețe, în mulură și dublă curbă, și cum vor fi ele așezate. Este, în adevăr, o artă pe care bătrînul Storck se vede că o stăpînea bine, la care se adăuga desigur și priceperea lui Montoreanu.

În urma a doua licitații pentru furnizarea lemnelor de brad pentru construirea schelelor, care trebuiau să fie în număr de 2352 bucăți și avînd dimensiunile, lungimea între 12—40 m și diametrul 0,36 cm și 3 m și 0,12, la 21 iunie 1872 se încheie un contract între Minister și S. Nanoescu. Prețul lemnelor éra de lei noi 51 000. Această lucrare însemna, că se vor începe lucrările mai sus de subasament. În adevăr la 11 iulie 1872 K. Storck

22. *Ibidem*, f. 580.

23. *Ibidem*, f. 590.

24. *Ibidem*, f. 630.

25. *Ibidem*, f. 635.

arăta Ministerului că a terminat lucrarea de «subasament» conform contractului, cere să se facă constatarea și să i se elibereze restul de bani ce mai are a primi²⁶. Arhitectul Montoreanu este obligat să meargă la fața locului să constate, ceea ce și face, arătînd că antreprenorul K. Storck a adus pietrele care mai trebuiau, de bună calitate «tocmai după proba ce posedă onor Minister». Aceste pietre completau pe cele aduse de mai înainte «pentru facerea din nou alu subasamentului zisei Biserici» spune arhitectul. Reținem : «subasamentul» adică zidăria din prejurul bisericii, deci îmbrăcămintea temeliei, cum se vede azi, ar fi făcută de K. Storck și terminată în august 1872. Credem, că în bună parte lucrarea se datorește acestui «sculptore». Lecomte, totuși, o va revizui, cum vom vedea.

La 18 septembrie același an Montoreanu comunica că cei doi tînichigii din Curtea de Argeș, care făcuseră reparațiile la învelitoarea bisericii, au reparat întocmai cu condițiile contractului, deci să fie plătiți, ei rămînînd datori conform art. 2 din contract, «să întreție pe contu lor toate reparațiunile ce se vor ivi în timp de trei ani»²⁷. La 24 septembrie 1872 arhitectul comunica Ministerului că a fost la Curtea de Argeș din nou, și a verificat «de amănuntul tôte lucrările executate de către Karl Storck la subasamentul Bisericii de la zisa Mănăstire» și a constatat că a terminat toate lucrările în tocmă după condițiunile contractului relativ la această lucrare, încheiat de Dv. la 6 mai 1872. I se cuvenea lui K. Storck 9598,25 lei noi 25 bani, în afară de alte avansuri mai vechi²⁸. Ministerul prin cunoscutul Ghidionescu dispunea eliberarea sumei la 27 septembrie 1872. Se terminase astfel consolidarea temeliei strălucitului monument prin, credem, conștiinciosul K. Storck, întemeietorul unei familii de sculptori, lui însuși zicîndu-i-se, în actele de față, «sculptorele». Ministerul însuși califica lucrarea : «completea și definitivă restaurare a subasamentului bisericii Episcopiei Curtea de Argeșu»²⁹. La 5 februarie, Montoreanu raportează Ministerului, arătînd lucrările ce sînt necesare a se mai face : «am găsit că trebuie neapărat să se înceapă restaurarea turlor disei Bisericii. Că spre a le bine restaura este de trebuință a se ridica cu cea mai mare artă, toate petrele care formează aceste turla și a dărâma interiorul, adică bolțile de zid care sînt deja pătrunse de igrasie. În timpul în care se va opera dărâmarea, se va lucra petrele cu care se vor înlocui acele care se vor găsi stricate.

În urma, aceasta se va reconstrui turla împreună cu bolțile și se va înveli din noue toată Biserica». Apoi se va face pictura, adăuga Montoreanu. Ministrul dispunea ca acest referat să fie dat arhitectului Burelly spre a-și da avizul³⁰.

La 28 februarie 1873 Ministerul invita pe arhitectul Montoreanu să prezinte «de urgență» devizul lucrărilor ce au a se executa în vara anului

26. *Ibidem*, f. 779.

27. *Ibidem*, f. 800.

28. *Ibidem*, f. 802 și 805.

29. *Ibidem*, f. 803.

30. *Ibidem*, f. 861.

curent «în marginea sumei de lei 150 000 alocați în buget, spre a se putea lua din timpu cuvenitele dispozițiuni»³¹.

La 1 martie arhitectul primește lemnele pentru schele de la S. Naonescu, spunînd, între altele, că «lemnele în total sînt foarte bune».

La 24 martie 1873 ministrul (care era generalul Christian Tell, revoluționarul de la 1848) dispune să se facă o nouă adresă către arhitectul Montoreanu pentru a prezenta devizul pentru lucrările ce urmează a se face în vara anului 1873. În aceasta, între altele, se spune : «Aceasta oficiu deși subsemnatul v'a repetat'o verbalu în mai multe rînduri, cu toate aceste, înse, nici penă acum n'ați prezentatu ministerului asemenea divisu ceea ce probează că Dvoastră nu vă țineți de contractulu, ce aveți încheetu cu ministerulu, pentru dirigerea lucrărilor de restaurare a disei biserici.

Ve mai invîtu dar încă o dată ca pene în termenu de trei dile de la data acesteia, să prezentēți imediată divisulu cerutu prin oficia No. 2082 mai susu însemnatu, spre a nu se pierde timpul preciosu pentru esecutarea unoru asemenea lucrări»³².

Dar generalul Tell activează energic. La 19 aprilie 1873 următoarea telegramă se expedia prefectului de Argeș : «Dlu Ministru Tell pleacă Duminică 22 curent cu trenul de dimineață la Pitești, pentru Curtea de Argeșu ; Ve rog dispoșați ca la sosirea frenului, să fie la gară o trăsură încăpătoare, ca imediat să plece la Argeșu împreună cu alte trei persoane de care este însoțit. Director Ministerului»³³. Persoanele care însoțeau pe ministru erau arhitecții Al. Orescu, G. Burelly și Montoreanu.

Întreg anul 1873 se consuma în propuneri și contrapropuneri, ca să se ajungă la singurul rezultat pozitiv, punerea la licitație, «a feceri schelelor accesorie în jurul și interiorul Bisericii» și adjudecat pe numele lui Ghiță Ioan, în prețul de 28 900 lei³⁴. Mai menționăm dorința lui Montoreanu de a lua contact cu un inginer de la Lucrările Publice, pentru fixarea traseului șoselei dintre orașul Curtea de Argeș și monument³⁵. Nu uităm, a aminti și adresa unei noi admonestări a arhitectului, din care aflăm lucruri interesante. Aceasta poartă data de 14 mai 1873 și este redactată de directorul Ghidionescu, care cunoștea desăvîrșit desfășurarea lucrărilor în jurul acestei restaurări. Vorbînd de contractul încheiat între Minister și arhitectul respectiv, arată că prin art. 4, se prevede ca restaurarea să înceapă în anul 1870 prin așezarea numai a subasamentelor bisericii și se va continua îndată, ce Camera va acorda guvernului sumele necesare. Ministerul în vederea unui asemenea contractu, și în dorința que au avut și are ca un asemenea monument se nu mai stea în stare de deteriorare au avut îngrijire a prevede în bugetele fiecărue anu de la data angajarei Dle. sumele necesare pentru continuarea lucrărei, dupre cum urmează: în anul 1870 au fost suma de 40.000 lei, în 1871 au fost prevăzută suma de 40.000 și în 1872 au fost suma de 108.000 lei. «Considerând că și în anul

31. *Ibidem*, f. 833.

32. *Ibidem*, f. 853.

33. *Ibidem*, f. 855.

34. *Ibidem*, f. 917.

35. *Ibidem*, f. 902.

curent, pe lângă suma de 51.000 lei liberată deja, pentru lemnele aprovizionate în facerea schelelor, mai dispunem încă 99.000 lei... Te invit D-le Arhitect ca în cel mai scurt timp să prezentezi Ministerului proiectele de lucrările ce s-ar pute face est timp... tot de o dată te vei ocupa de cu timpul în pregătirea proiectelor de planuri și devizu pentru lucrerele ce au a se face în anul viitor 1874 în marginea sumei de 100.000 asigantă în budgetul acelu anu... (ca) se se poată începe lucrarea cu ivirea primăverei acelu anu»³⁶.

Am citat din acest document ca să se vadă mersul acestei restaurări, pină în anul 1874. După acestea, Montoreanu face proiecte și devize pentru anul următor, ca acelea de la 18 septembrie, pe care Ministerul îl trimite, spre a opinia, cunoscutului arhitect Al. Orescu, care făcea recomandările sale, de care Ministerul ține socoteală și le recomandă spre executare lui Montoreanu. Era vorba de «Planul și detailurile pentru căptușelele de scinduri și lemne de brad ce au să se construe în interiorul Bisericeii pentru repararea picturiloru»³⁷. Schelele care trebuiau instalate nu se terminaseră la data fixată prin contract, la 1 septembrie 1873. Ele nu erau instalate decît la 27 octombrie 1873, cînd antreprenorul îndeplinește și restul lucrărilor prevăzute în contract»³⁸. Ministerul nu slăbește de loc pe arhitect. Printr-o adresă nedată, dar care poartă no. 11935, acesta spune : «Fiîndcă prin raportul ce m-i l'ăți adresat sub no. 18 din 16 noembrie curentu (1873), relativ la terminarea schelăriei bisericeii... nu arătați lucrările ce urmează a se mai esecuta... în anul viitor, vă invit ca de urgență se'mi presentați devisulu și planurile cuvenite pentru asemenea lucrări, spre a se lua din timpul dispozițiuni pentru darea în antrepriză»³⁹.

3. Restaurarea monumentului de către Lecomte du Noüy.

Ministrul cultelor, Titu Maiorescu, se gîndește să facă apel la o somitate europeană, în această materie. Atunci, și mai ales, după îndemnul lui Al. Odobescu, se ajunge la concluzia, de a fi consultat cel mai bun arhitect al Franței, vestitul Viollet le Duc (n. la Paris în 1814, † la Lausanne 1879), autorul unui dicționar vestit asupra arhitecturii franceze din secolul al XI-lea—al XVI-lea, și a multor alte lucrări și monografii de specialitate. Acesta a fost restauratorul a nenumărate monumente medievale ca, Sainte Chapelle de Paris, Notre Dame de Paris, Saint Denis, Saint Nazaire de Carcassone, catedrala din Lausanne (Elveția) și multe altele. Desenele sale asupra acestor lucrări au fost publicate în zece volume și sînt păstrate în original, la arhiva muzeului Trocadero din Paris. Un decret guvernamental îl numea în anul 1853 inspector general al edificiilor diocezane din Franța. Din acel moment el a avut depline puteri, asupra tuturor lucrărilor de arhitectură istorică. Diferitele restaurări făcute sub direcția sa au fost uneori adevărate reconstrucții, ceea ce a dat ocazia,

36. *Ibidem*, f. 864—865.

37. *Ibidem*, f. 1046—1048.

38. *Ibidem*, f. 1090.

39. *Ibidem*, f. 1136.

de a fi pe dreptate criticate. Ceva analog se va întâmpla și cu lucrările lui André Lecomte, «elevul și amicul» marelui arhitect. Viollet le Duc neputînd veni în țară, spre a vedea monumentul de la Curtea de Argeș, trimite pe elevul și continuatorul său arhitectul Anatole de Baudot (n. la Sarrebourg Meuse în 1834, † la Paris în 1915). Acesta a lucrat la castelul de Blois, catedrala din Clermont, la aceea de Puy cit și la biserica Sfintului Ioan Evanghelistul din Montmartre, care domină, cu turlele ei gigantice, cartierul parizian, cu același nume și de faimă puțin edificatoare. El, de Baudot, este autorul a mai multor lucrări ca, «L'architecture : le passé, le présent» (1916), «Église de bourgs et de villages», «La sculpture française au moyen âge et à la Renaissance» și altele. Am dat aceste amănunte, ca cititorul, să fie informat asupra persoanelor competente, ce urma să se ocupe de restaurarea monumentului nostru ⁴⁰.

Fiindcă Viollet le Duc nu putea să vină în țară, fu trimis elevul său de Baudot, care sosește în toamna anului 1874 la Curtea de Argeș și studiază cu toată atenția monumentul. La 22 decembrie Viollet le Duc și colaboratorul său trimit Ministerului român, un lung raport asupra celor constatate. Posedăm acest act în două exemplare ⁴¹. Cităm partea introductivă, pentru a vedea cele ce constatarea și ce aveau de recomandat : «Les travaux à exécuter pour la restauration complète de l'Église épiscopale de Curtea de Argeș peuvent être divisés en trois catégories différentes, savoir.

1°. Les travaux nécessaires à la remise en état des parties existantes de l'édifice.

2°. Ceux qui exigent le rétablissement des parties détruites complètement ; mais sur l'existence dequelles il ne peut y avoir de doutes.

3°. Ceux relatifs au mobilier et à la décoration tant intérieure qu'extérieure.

Ce rapport ayant pour but d'établir quelles sont les parties à restaurer et d'indiquer les moyens à employer pour obtenir un bon résultat, nous allons examiner succesivement et methodiquement tout ce qui a trait à chacune de ces trois catégories».

Se analizează amănunțit și cu competență aceste trei capitole, fiind acompaniate și cu șase figuri arhitectonice, de o mare acurateță. La sfîrșit, se adaugă și un capitol intitulat : «Estimation de la dépense» care se ridică la suma de 170.500,00. La aceasta se pune și : «Notte. Il faut ajouter à cette somme de 170.500,00 fr. les frais de voyage et d'indemnité de séjour de deux ouvriers plombiers. En resumé, nous croyons pouvoir affirmer, que ces travaux, non compris mobilier et picture, ne dépasseraient pas une somme de *Deux cent mille francs*.

(sig.) Baudot

40. Știri lămuritoare se pot vedea și în *Discursul 18* (16 ianuarie 1875), *Restaurarea biserecei din Curtea de Argeș*, tipărit în : Titu Maiorescu : *Discursuri parlamentare*, vol. 1, p. 258. Ele se completează prin articolul lui Odobescu, publicat în ziarul «*Epoca*» (13 septembrie 1887) și reprodus ca anexă la discursul de mai sus, p. 265.

41. Arh. St. Buc., *Ministerul Cultelor și Instr. Publice*, Dos. nr. 3855/1875, f. 2—17.

Raportul fu primit de Ministrul de Culte și urma a fi găsit cineva care să execute planul făcut de cei doi maeștri ai arhitecturii franceze. Acesta fu aflat în persoana unui alt elev al lui Viollet le Duc, arhitectul André Lecomte, care nu-și va adăuga pe du Noüy, decît după ani și ani, de muncă la Argeș. Despre competența lui am dat amănunte la începutul acestui studiu.

La 8 februarie 1875 Viollet le Duc scrie Ministrului, care era Titu Maiorescu, că proiectele făcute de dînsul și aprobate «doivent être souivis sur place avec la plus scrupuleuse attention par un homme habitué à adopter nos methodes et qui, ayant reçu mes instructions et details les pourrait faire executer exactement».

«J'ai donc l'honneur de vous proposer de faire conduire les travaux de l'Église d'Argis, par Mr. Lecomte architecte, mon élève et ami».

Mai departe, marele arhitect arăta că lucrările au nevoie și de «un bon appareilleur» adică maestru pietrar și recomandă pe M. Decasse (Pierre), «excellent appareilleur», care se găsea la acea dată în Palestina.

La 17 martie 1875 Titu Maiorescu dispune să se comunice girantului agenției romîne la Paris, că se aprobă cele arătate de Viollet le Duc în crisoarea sa, și să se încheie contractele, cu cele două persoane, indicate de acesta. Așadar, cum vedem, arhitectul Lecomte a fost recomandat cu direcția lucrărilor de la Argeș, de către cel mai mare arhitect al Franței, din acea epocă.

La 22 mai 1875 ministrul Titu Maiorescu aproba contractul, încheiat la Paris de secretarul girant al agenției romîne, de aici, cu André Lecomte. La articolul 1 din acest contract, se spune că acesta va conduce și dirija executarea lucrărilor de restaurare de la Biserica de la Argeș «suivant les projets dressés sur les lieux par Mr. Anatole de Baudot architecte du gouvernement français et adoptés par Monsieur Viollet le Duc». Arhitectul Lecomte va rămîne aici cel puțin doi ani; lucrările se vor face în regie, sub supravegherea și responsabilitatea sa: va furniza toate detaliile necesare, la nevoie referindu-se la d-l Viollet le Duc și de Baudot. La cererea Ministerului, arhitectul va trebui să facă o călătorie la Constantinopole, sau în altă parte, pentru a culege informații artistice necesare. El va fi plătit lunar cu suma de 600 franci. I se va plăti la Paris suma de 5 000 franci, cheltuieli de călătorie și instalare la Argeș. După doi ani de lucru, i se va mai da de către minister, o indemnizație de 12 000 franci. În timpul iernii, cînd lucrările încetează, Lecomte va putea lua un concediu, de două luni, plătit. Într-un articol adițional se spune că Lecomte se angajează, să fie prezent la București, în cursul lunii mai 1875. Contractul fusese încheiat la 12 aprilie⁴². Pe elementele fixate în acest act, arhitectul André Lecomte du Noüy va lucra în Țara Romînească, la Argeș, și în altă parte, pînă la moartea lui, întîmplată în anul 1914.

Joi, 22 mai 1875, Odobescu sosește însoțit de arhitectul Lecomte la Curtea de Argeș⁴³. Acesta din urmă începe imediat lucrul, cu pregătirea

42. *Ibidem*, același dosar, f. 47.

43. *Ibidem*, f. 45.

șantierului, în care scop cere la 26 mai un aconto de 10 000 lei, ceea ce ministrul T. Maiorescu aproba la 5 iunie. La 27 mai se cerea un conducător, care să cunoască limba franceză și se trimeteau telegrame către prefectii de Olt și Muscel care urmau să angajeze trei meșteri italieni, care lucraseră la calea ferată. Lecomte, potrivit raportului arhitectului de Baudot și ținind socoteala de cele necesare pentru instalarea șantierului, crede că pentru ca reparația să meargă «rapide et régulièr» este nevoie, pe anul curent 1875, pînă la începutul lunii noiembrie de suma de 65 000 lei. T. Maiorescu, ministru de Culte, pune pe referatul respectiv, la 3 iunie: «Spre știință. La 16/26 iunie arhitectul cere, pentru acoperirea edificiuului, plumbul pe care-l avea ministerul depozitat într-una din magaziiile bisericii Sfîntul Dumitru din Capitală⁴⁴. Este, desigur, materialul adus de la Viena, de care ne-am ocupat mai sus. Erau 150 de table de plumb. Ministerul aprobă cererea. Tot în cursul lunii iunie, la 18/30, sosește ajutorul cerut de Lecomte, care era în persoana unui P. Popescu-Paşcanu plătit cu 250 lei lunar, și care nu va rămîne prea mult aici, și va fi înlocuit la ianuarie 1877 cu N. Gabrielescu⁴⁵, care lucrase la podul de peste Olt, la Rîmnicu-Vilcea, și care va fi tovarășul de lucru al lui Lecomte ani îndelungați. La 6 septembrie arhitectul este chemat la București, spre a se înțelege cu ministru asupra lucrărilor de restaurare. Harnic și ordonat noul arhitect francez putea să comunice la 25 august/6 septembrie «que les travaux sont en pleine activité». La repouse de la tour principale, le travail le plus délicat est en bonne voie, et tout fait espérer des aujourd'hui que malgré l'inclemence de la saison et la penurie de bons ouvriers nous pourrions, avant l'hiver, avoir terminé, sinon tout, du moins une bonne partie de la restauration du corps des deux grandes tours, ainsi que je vous l'ai dit, lorsque j'ai eu l'honneur de vous voir»⁴⁶. Totodată, se prezenta și un referat de cheltuielile făcute în intervalul de timp 27 mai/8 iunie 1875 pînă la 24 august/5 septembrie 1875, care se ridicaseră la 35,756 fr. și 40.

Șantierul se compunea, din 3 tîmplari, 8 pietrari, 17 dulgheri. Numărul lucrătorilor era de 31 și zilieri 41 ; în total 72 persoane.

Din cele de mai sus se vede cum înțelegea să lucreze noul arhitect, și ce rezultate obținuse în acest scurt timp, în opoziție vădită cu ceea ce se făcuse de înaintașii săi. La fel se va strădui noul arhitect, pînă la sfîrșitul lucrării, adică pînă în anul 1886, cînd se va face tîrnosirea clădirii restaurate. Nu putem intra în toate amănunțele acestei vaste lucrări care a durat unsprezece ani, dar vom spicui din miile de file ale celor cinci dosare ce posedăm, detaliile cele mai importante.

Din anul următor 1876 — este epoca războiului ruso-romîno-turc — posedăm un raport cu data de 26 iunie—6 iulie extrem de interesant, din care se vede că noul arhitect putuse pătrunde și intuiască toată arta clădirii acestui minunat monument. El anexează și un deviz — care se ridică la aproximativ 500 000 lei — specificînd, pentru fiecare obiect în parte,

44. *Ibidem*, f. 78.

45. *Ibidem*, Dos. 3855, f. 40.

46. *Ibidem*, f. 99.

reparațiile necesare și costul lor. El indică aici, ceea ce era de făcut pentru turla cea mare, a doua turlă, turlele mici, acoperișul la baza celor patru turle, corpul bisericii, etajul sub marea cornișe, brîul cel mare sculptat, etajul inferior, balustrada care înconjoară biserica și cântarul (baptisteriul), burlane, acoperișul cu plumb, pictura și aurărie. Toate acestea constituiau elementele exterioare ale monumentului. În ceea ce privește interiorul bisericii, el vorbește despre pereții interiori, morminte, iconostas, ferestre, pictură și mobilier. Era arătat aici un program vast, pe care André Lecomte îl va executa, în ani și ani de trudă, însoțite de importante cheltuieli ale României începînd, ca stat modern. După doi ani de lucru în sensul arătat mai sus, la 20 mai 1877 contractul cu Lecomte expira și se punea chestiunea prelungirii lui, care, din cauza grelelor împrejurări ale războiului de independență, avea să se facă abia la 1 martie 1878.

Între timp Ministerul roagă pe arhitecții Al. Oprescu și Benechi să meargă la fața locului, ca să raporteze despre situația lucrărilor efectuate, și despre ce mai era necesar de făcut. În urma celor constatate de acești specialiști — mai ales Al. Orescu avea un mare prestigiu — contractul se prelungește pînă la 20 noiembrie 1879, iar arhitectul continuă a executa planul fixat. Ministerul numește o comisie mai amplă, compusă din pictorul Th. Aman, sculptorul Storck, care lucrase subasamentul bisericii odinioară, arhitectul Săvulescu și P. Ștefănescu director general al Ministerului. Această comisie declară, între altele : «În ceea ce privește partea tehnică și artistică a monumentului, în general, lucrările și sculpturile sînt imitate cu multă fidelitate și acurateță, însă în ceea ce se atinge de valoarea artistică a acestei precioase antichități d-l arhitect a introdus oarecare modificări». Faptul «restaurării» sub nici un punct nu ar fi putut permite uă «reformare», fie ea făcută cu orice pretențiuni de compozițiuni artistice, căci aceasta ar altera caracterul primitiv al operei și aduce anomalii în mersul regulat al istoriei artei». Apoi, comisia continuînd, mai critică anumite lucrări executate de Lecomte. Și totuși, la 26 noiembrie 1879 Consiliul de Miniștri aprobă prelungirea contractului încă pentru un an «pentru terminarea lucrărilor exterioare»⁴⁷. La 10/22 decembrie 1879, Lecomte răspunde, la cele spuse de comisia de mai sus, ocupîndu-se : I, de partea financiară iar al II-lea, de partea tehnică și artistică în amănunt, cu justificarea celor executate : 1) ornamentele de plumb pe cupole, 2) crucile de aramă aurite, 3) Floroanele de la turnurile cele mici, 4) jghiabul (galeria cum zice comisia), 5) jgheabul de la baza învelitorii, 6) balustrada de lîngă temelia clădirii, 7) tablele de marmură pe fețele de laturi ale clădirii, 8) răzuirea pietrelor, 9) zugrăveala și aurirea. Aceste amănunte ne arată cum înțeluse Lecomte să fie reînnoit exteriorul bisericii. El sfîrșește referatul său spunînd : «Mă mulțumesc a vă declara D-le Ministru, că în urma aprobărilor ce am primit de la personagiile cele mai eminente din țară și de la bărbații competenți din străinătate, nu aș mai avea altă dorință decît să fie, în sfîrșit, lucrarea mea judecată oficial de niște somități artistice din Europa, atîta conștiință am,

47. *Ibidem*, f. 374.

că mi-am îndeplinit credincios misunea pe care guvernul român mi-a făcut onoare a mi-o încredința». Se anexează și un tablou general de «principalele cheltuieli» de la 1875 pînă la 1879, deci timp de patru ani, care se ridicau la suma de lei 471 846,50. Discuțiile devenind oțioase, Ministerul crede că ele trebuie cunoscute public și ca urmare, opinia comisiei cît și răspunsul arhitectului se inserează în *Monitorul Oficial* nr. 282 din anul 1879, iar Consiliul de Miniștri, încă din ședința din 26 noiembrie 1879, sesizat de ministrul de resort dispune că : «avînd în vedere fazele prin care au trecut restaurarea bisericii Episcopiei de Argeș de la început pînă în prezent... că pe cît timp lucrările de restaurare au fost aduse pînă aici, de către d-l arhitect Lecomte, nu se poate face altfel decît a se reînoui contractul încă pe un an, spre a săvîrși numai lucrarea exterioară». Consiliul de Miniștri, din care făceau parte, între alții și M. Gogălniceanu, N. Kretzulescu, N. Boerescu și D. Sturdza, decide că : «Ministerul va delega o comisiune însărcinată a inspecta, din cînd în cînd lucrările».

Ca urmare arhitecții Orescu și Cuchnoschy erau trimiși la Argeș, la 7 aprilie 1880, tocmai cînd Lecomte se afla la Paris «pour faire exécuter les vitraux destinés à fermer les baies de l'Église». Cei doi arhitecți merg la fața locului și referă ministrului V. Boerescu. «Lucrările tehnice de restaurare propriu-zise ele sînt esecutate cu soliditate, acurateță și pricepere. Dacă se va pune o ordine în lucrare și dacă se va libera bani la timp și regulat, credem că în timp de 4 pînă la 5 luni lucrarea de restaurare a exteriorului va putea fi terminată»⁴⁸.

Dătălia fusese cîștigată de arhitectul André Lecomte, care-și va zice, numai după cîțiva ani, și *du Nouÿ* (cu această ortografie curioasă.) Ca urmare, el continua cu lucrările ce mai erau de executat. Astfel, la 29 aprilie 1880, arată Ministerului că biserica predomina părțile învecinate prin înălțimea sa și pentru a «preserva acest scump monument de regretabilele accidente ale trăsnetului, des repetate în această parte muntoasă» este nevoie de paratonere al căror preț se ridică la suma de 7 500 lei⁴⁹. Se termina reparația crucilor și lanțurilor de către firma Engels și Teirich din București, care adusesese și plumbul necesar acoperișului de la Klagenfurt (Austria). Pentru vopsit și aurit fusese chemat un meșter, Nicolle, probabil un francez. Pietrele necesare monumentului fuseseră luate cum se făcuse și de K. Storck — de la Albești, cașieră care a furnizat din veac, pietrele tombale voievodale romînești. Cimentul necesar era de Portland. În sfîrșit, la 20 octombrie 1880 arhitectul Lecomte comunica Ministerului Cultelor că lucrările de restaurare ale exteriorului sînt terminate și cere o constatare oficială⁵⁰. Se adăuga și un tablou cu sumele eliberate de minister pentru această restaurare, care merită să fie cunoscute:

48. *Ibidem*, f. 432.

49. *Ibidem*, f. 434 și 455.

50. *Ibidem*, f. 516.

	Lei	bani
1) În anul 1875	42 576	50
2) „ „ 1876	119 540	
3) „ „ 1877	100 000	
4) „ „ 1878	100 000	
5) „ 1879	149 098	
6) „ 1880	82 764	
	<hr/>	
	593 978	50

Menționăm că lucrarea a fost făcută «în regie», actele sumelor cheltuite mergînd la Curtea de Conturi, spre justificare și aprobare.

La 15 noiembrie 1880 Ministerul dispune ca o comisiune alcătuită din Ioan Ghica, un bărbat de prestigiu incontestat, D. Sturdza, Alex. Orescu marele arhitect al vremii de atunci, C. Stăncescu, credem, pictorul, D. Berindei și M. Capățineanu arhitecți, să meargă la Argeș și să se pronunțe «în mod categoric dacă această lucrare întrunește condițiunile cerute de regulile artei și corespund stilului primitiv al bisericii... fără să i se fi alterat stilul»⁵¹. Totodată I. Bianu «custode la Biblioteca Centrală din București» este invitat să meargă acolo «spre a transcrie inscripțiunile de la zisa biserică, ce vi se vor desemna de acea comisiune»⁵².

Ministerul lărgind sfera atribuțiilor acestei comisii, cere avizul său și asupra cheltuielilor făcute, de care de altfel ea se va sesiza și pe bună dreptate. Nu tot aceeași atitudine negativă va avea însă față de a doua cerere a Ministerului «de a examina și interiorul bisericii și a'mi da opiniunea Dv într-un mod general, atît în privința necesităților, ce reclamă restaurarea sa, cît și în privința modului lor de executare». Comisia răspunde: ⁵³ «lucrarea este gata afară de ușe care va trebui fixată în legătură cu viitoarele lucrări de interior. În ceea ce privește respectarea stilului primitiv al monumentului n'am putut observa nici o schimbare introdusă care să altereze acest stil. Nu putem însă Dle Ministru a nu menționa unele critici formulate de comisiile care ne-au precedat. Privitor la ornamentația de floroane de piatră à jour : d-l Lecomte a studiat conștiincios decorația ce a adăugat la turlele mici și nu credem că merită nici o imputare pentru introducerea ei. Deasupra coroanelor (corniches) baselor pătrate pe care se ridică turnurile — toate ortogonale — și la marginea învelitoarei metalice a corpului bisericii, s-a așezat un jgheab de piatră (chenau) în care să se adune apele pluviale. Dispoziția aceasta nu exista mai înainte. A fost, după cum se vede, adoptată, spre a ajunge la o decorațiune mai bogată decît dacă se punea în locu-i un simplu jghiab metalic, după cum se indica de d-l Viollet le Duc⁵⁴. S-a restabilit galeria de piatră împrejurul bisericii și împrejurul cantarului : lucrarea aceasta,

51. *Ibidem*, f. 520.

52. *Ibidem*, f. 522.

53. *Ibidem*, f. 527.

54. *Ibidem*, f. 528.

despre care s-a găsit și urme vechi, nu este o inovație. Relativ la colorațiunea ornamentării esteriore, comisiunea n-are nimic de obiectat în principiu... toți am avut ocaziune să constatăm că aurul și culorile fuseseră întrebuintate în decorațiunea bisericii : găsim că s-a făcut poate o prea largă parte aurului. Comisiunea, de asemenea, n-ar fi fost de părere să se vopsească cu ulei zidurile bisericii, dacă ar fi avut să-și dea avisul său la timp»...⁵⁵ Atragem tot de o dată atențiunea Dv asupra imperfecțiunilor ce am constatat la soclul bisericii, la care ar fi fost de dorit să se înlocuiască cel puțin pietrele angulare făcute din două bucăți și alte mici părți pe care le-am constatat defectuoase⁵⁶. În privința interiorului bisericii : părerea noastră este că restaurarea trebuie făcută reproducind esact dispozițiunile, stilul și ornamentația veche». «Terminând aceste observațiuni», declarăm că d-l Lecomte și-a îndeplinit sarcina pentru partea esteroară și că i se poate da act de descărcare pentru aceasta».

«În ceea ce privește zugrăveala aceasta nu va fi prea anevoe, cea veche fiind în parte conservată și un artist consciincios și îndemănatec poate afla, din ceea ce există, mai toate elementele necesare pentru a readuce în stare primitivă părțile alterate printr-o restaurare posteroară și nedibace. Reproducerea fidelă a zugrăvelei vechi presintă mare interes pentru istoria țării și pentru istoria artei. Ar fi de dorit să se restaureze în mod de a nu mai fi supusă alterării și, pentru acest sfârșit numai reproducerea vechilor picturi în mozaic ar rezolva mai complet chestiunea. Nu va fi însă tot așa de ușor, de a restabili tâmpla și mobilierul, deoarece nu se găsesc nici o urmă din epoca construcțiunii, și nu putem sci, de se vor găsi documente sau descrieri, care să înlesnească restaurarea lor. Pentru aceasta comisiunea crede că, «ar fi de dorit să se instituie o comisiune specială și permanentă, care să preside și să privegheze atât facerea proiectelor, precum și esecutarea lor... pentru o demnă restaurare a interiorului acestui strălucit edificiu». Astfel se termina refacerea exteriorului marelui edificiu de la Argeș. Se făceau de acum înainte pregătiri pentru lucrările din interiorul său.

REPARAREA INTERIORULUI MÎNĂȘTIRII

La 17 februarie 1881, se încheie un nou contract între Ministerul Cultelor și arhitectul Lecomte, care se angajează «a consacra studiului și direcțiunei ziselor lucrări de restaurare, doi ani, începînd de la 1/13 ianuarie 1881». El va pregăti toate planurile, desenele, studiile și detaliurile necesare pentru esecutarea tuturor lucrărilor, precum și proiectele relative la edificiile Episcopiei și Seminarului, după programele detaliate, ce i se vor da de Minister. Aceste lucrări vor fi terminate și depuse, spre aprobare, mai înainte de finele anului 1881. În articolul 6 al contractului se arată, că arhitectul va putea locui alternativ la Curtea de Argeș și Paris «unde va trebui să dreseze proiectele, să dirijeze și să supravegheze

55. *Ibidem*, f. 328.

56. *Ibidem*, f. 543.

executarea diferitelor piese și obiecte, făcînd parte din decorațiune și formînd mobilierul bisericii» în care scop, va trebui să facă anual trei călătorii la Paris, cu spesele sale. De asemenea, Lecomte va putea face cu autorizația Ministerului, călătorii la Constantinopole, în Grecia, sau în unele localități din România, pentru a culege elemente necesare restaurării, picturii sau mobilierului. Aceste călătorii vor fi plătite de Minister (art. 7). Dacă cu trei luni înainte de expirarea prezentului contract, lucrările de restaurare nu vor fi complet terminate, Ministerul va comunica arhitectului deciziunea sa, dacă îl reangajează pentru continuarea lucrărilor, sau nu (art. 10). Apuntamentele sale se fixează la suma de 1 800 lei pe lună. Ministerul va putea trimite, oricînd va voi, comisii de oameni specialiști, pentru a-i raporta despre mersul și executarea lucrărilor (art. 11). Interesant este art. 14, din acest contract, care spune : «D-l Lecomte se însărcinează a depune la Minister toate planurile și desemnurile vechi și noi *relative la esteriorul bisericii*». Ministru al Cultelor la acea dată era «filozoful» V. Conta⁵⁷. Autoritatea tutelară da apoi, «Lista lucrărilor ce trebuiesc executate anul acesta la biserica Episcopiei Argeșu».

LUCRĂRI EXTERIOARE

1. Punerea în stare bună, consolidarea, recioplirea și îndreptarea întregului soclu al bisericii, înlocuirea tuturor colțurilor părții înclinate, prin pietre dintr-o singură bucată, conform opiniunii exprimată de «comisiunea de constatare». Poate erau greșeli făcute și de K. Storck, săvîrșite încă cu ani în urmă. Și mai departe : Restaurarea și punerea la vechiul loc, ce-l ocupa înainte, inscripțiunea egumenului Parteni.

2. Regularea pavagiului din prejurul balustradei cu floroane : executarea și așezarea la locul lor a bucăților de piatră subt scurgători și facerea rosturilor cu ciment.

3. Dărămarea paraclisului situat în fața bisericii, a magaziilor și a zidurilor despre sud.

LUCRĂRI INTERIOARE

4. Ușa de la intrare bisericeii de bronz.

5. Copierea și desemnarea picturilor ce trebuiesc reproduse pe zidurile bisericeii.

6. Refacerea totală a tencueii zidurilor interioare.

7. Așezarea definitivă la locul lor a 43 ferestre și rozete cu geamuri.

8. Rădicarea principalelor figuri, care trebuiesc trimise museului.

9. Pardoseala de marmură.

10. Repararea mormintelor și cosciuge de plumb.

11. Reconstituirea în interior a părții de la intrare.

12. Reconstituirea a două dulapuri de piatră, sculptate, în altar.

57. Arh. St. Buc., *Minist. Cult. și Instrucț. public*, Dosar 3856/1875, f. 22—25.

13. Reconstituirea băncii împrejurul altarului și a scaunului episcopal.
14. Repararea coloanelor de piatră.
15. Schelele necesare ⁵⁸.

La 24 februarie 1881 arhitectul Lecomte răspunde că lucrările arătate de Minister în lista de mai sus, costă aproximativ 103 000 lei, iar Ministerul nu dispune decât de suma de 60 000. De aceea, el indică la 24 februarie 1881 care din acele lucrări sînt mai urgente de executat și se pot realiza din suma respectivă. Între acestea la punctul 4, era arătat : «Copierea vechilor picturi, ce trebuiesc a fi reproduse pe zidurile bisericii», iar la 7 «Ridicarea principalelor figuri ce trebuiesc trimise la Muzeul din București» ⁵⁹. Privitor la pictura bisericii se anunța un amator — G. I. Pompilian, sperînd «a mi se da unul... ca Roman, eară nu unui strein precum se zice» vorbind de multele sale lucrări «precum biserica Sfîntul Gheorghe vechi din București» ⁶⁰. Arhitectul Lecomte socotea că această lucrare trebuie să fie încredințată fratelui său Jules Antoine Lecomte du Noüy de care am amintit la începutul acestui elaborat. De altfel, în jurul portretelor vechi, din biserică catedrală, se ivește și o mică confuzie, căci noul ministru, V. A. Ureche, la 30 august, dispunea «ca picturile interioare să nu se atingă întru nimic ⁶¹. Această poruncă ministerială, care se da pe cînd Lecomte era la Paris, a paralizat cîtva timp mersul lucrărilor, pînă să se clarifice lucrurile. Pe de altă parte, ministrul V. A. Ureche, istoric, cerea arhitectului, la 19 septembrie 1881 «a dispusa de urgență aducerea unui maestru italian... care să tae acele picturi din pereții bisericii, spre a se depune conform dorinței noastre la Muzeul de antichități, dacă este ca ele să se nimicească, prin executarea lucrărilor interioare» ⁶². Dorința aceasta a ministrului a fost respectată. Dar în perioada aceasta de timp, potrivit clauzelor contractului, arhitectul Lecomte se afla la Paris, la data de 6/18 iunie 1881, cînd scrie ministrului Ureche. În această misivă, A. Lecomte mulțumește ministrului și face cîteva declarații, care îl onorează. Astfel, el scrie : «Je me suis pris d'une belle passion, vous le comprenez mieux que personne, Monsier le Ministre si vous songez au nombre d'années que j'ai déjà consacrés à ce travail de longue haleine, et aux conditions toutes particulières dures parfois, auxquelles il a fallu se soumettre pour arriver à un résultat serieux» ⁶³. Și mai departe : «Je vois souvent ici, Monsieur Odobesco, mon savant collaborateur et ami, aux lumières du quel j'ai constamment recours pour l'étude délicate du projet de restauration intérieure dont je m'occupe en ce moment». Această declarație merită atenție și mai ales pasajul din urmă, referitor la consultarea marelui Odobescu, privitor la împodobirea interiorului splendidului monument, la care lucra.

58. *Ibidem*, f. 23.

59. *Ibidem*, f. 40.

60. *Ibidem*, f. 15.

61. *Ibidem*, f. 54.

62. *Ibidem*, f. 76.

63. *Ibidem*, f. 60 v.

Ministrul Ureche comunica, mai apoi, arhitectului că poate face voiajul în Grecia și România. La 26 iunie—8 iulie 1881 Lecomte se găsea tot la Paris, de unde urma să meargă la Muntele Atos⁶⁴. La 30 august el comunica, că a fost grav bolnav și va pleca îndată ce sănătatea îi va permite⁶⁵. Printr-un referat de la 4 octombrie 1881 arhitectul anunță pregătirile pentru continuarea lucrărilor și «pentru facerea voiajiului prevăzut pentru studierea decorațiunii interioare a bisericei»⁶⁶. La 22 octombrie ministerul înainta programul privitor la proiectul de palat episcopal, «uă întâlnire de vînătoare regală și un local de Seminar ce domnul arhitect Lecomte trebuie, a elabora conform contractului ce are cu Ministerul de Culte»⁶⁷. Așadar îndatoririle arhitectului nostru se multiplicau.

Ministrul V. A. Ureche dă toată atenția la aceste lucrări și ca urmare, la 3 decembrie 1881 cerea deschiderea unui credit de 100 000 lei pentru anul viitor 1882, ceea ce Consiliul de Miniștri din 22 ianuarie 1882 aprobă. Între membrii acestuia numărăm pe I. C. Brătianu, C. A. Rosetti, G. Chițu și Eugen Stătescu. Din suma de 100 000 de lei, urma să se facă în anul 1882—83, următoarele lucrări care ne fac să ne dăm seama, cum s-a procedat la restaurarea acestui monument raritate :

1. Tencuiala cu ipsos pe toată suprafața interioară a bisericii ; 2. Așezarea la locul lor a ferestrelor și a rosaselor de fier, punerea șuruburilor pentru fixarea lor în zid ; 3. Ridicarea cu îngrijire a principalelor figuri vechi, spre a le depune la Muzeu ; 4. Ușa de la intrare în biserică. Executată în bronz cu sculpturi ; 5. Două dulapuri în altar, executate în piatră de Cimpulung, cu sculpturi ; 6. Scaunul episcopal și banca de piatră din fundul altarului ; 7. Executarea unei părți din pictura interioară a bisericii, începînd cu cele 4 turnuri, cam la 400 m pătrați⁶⁸.

Expirînd contractul, Consiliul de Miniștri, în ședința de la 2 noiembrie 1882, îl prelungște încă pe doi ani, cu începere de la 1 ianuarie 1883⁶⁹. Conținutului lui rămîne același. Arhitectul anunța lucrările de executat pe anul 1883—84, care erau evaluate la suma de 248 400 lei, «cuprinzîndu-se toate cheltuielile de executare, material și personal». El precizează ce trebuie să se facă : 1. «Terminarea completă a picturilor decorative pe toată suprafața interioară a bisericei. Material și executarea ornamentelor și a figurilor în stil bizantin cu fondul de aur — cam lei 1 600 metri pătrați ; 2. Pardoseala cu marmură de diferite culori pe toată suprafața bisericii ; 3. Așezarea la locul lor, a dulapurilor de piatră și a băncii cu scaunul episcopal din altar»⁷⁰. La aceeași dată, 18 octombrie 1882, arhitectul Lecomte adăuga încă o listă de lucrările ce mai erau de făcut «pentru terminarea completă a zisei biserici. Costul acestor lucrări se ridică la suma de 209 900 lei». Ele erau : 1. Iconostasul de bronz aurit cu

64. *Ibidem*, f. 65.

65. *Ibidem*, f. 74.

66. *Ibidem*, f. 77.

67. *Ibidem*, f. 84.

68. *Ibidem*, f. 115.

69. *Ibidem*, f. 150.

70. *Ibidem*, f. 136.

coloane de marmură și smalțuri ; 2. Ciborium în altarul bisericii ; 3. Scaunul regal și episcopal ; 4. două sfeșnice mari ; 5. două strane ; 6. Mese și sfeșnice mici ; 7. staliuri pentru public ; 8. Policandru la turla principală ; 9. idem, la a doua turlă ; 10. două, pentru turlele mici ; 11. 12 lămpi între coloane ; 12. grilajul împrejurul bisericii ; 13. Terasamente împrejurul bisericii ; 14. Gazonament și plantațiuni ; 15. Casa gardianului ⁷¹. Iar printr-o nouă adresă, din 21 octombrie, cerea costul aparatelor speciale, pentru încălzirea monumentului ⁷². Este de reținut un lucru și anume : în referatul către Consiliul de Miniștri, făcut la 1 noiembrie 1882 de ministrul de resort, care era P. S. Aurelian, se spune : «prin art. 3 din contractul încheiat cu d-sa pentru restaurarea bisericii Trei Ierarhi din Iași se stipulează că, dacă din împrejurări oare-cari, lucrările de la Curtea de Argeș ar urma să se întrerupă, angajamentul d-lui Lecomte pentru Trei Ierarhi rămâne anulat» ⁷³. Aceasta înseamnă că arhitectul Lecomte, pe lângă munca ce trebuia să depună pentru clădirea viitorului palat episcopal de la Argeș cu care fusese însărcinat, el se angajase totodată și cu repararea bisericii Trei Ierarhi. Referatul amintit mai sus, făcut către Consiliul de Miniștri de P. S. Aurelian, avea ca scop ultim, prelungirea contractului lui Lecomte, ceea ce se și făcea la 4 noiembrie 1882 — cu începere de la 1 ianuarie 1883. Între miniștrii care aprobau actul era și scrupulosul D. Sturdza. La 5 noiembrie 1882 arhitectul comunica Ministerului, că în urma unei înțelegeri cu episcopul de Argeș a redus o mare parte din încăperile proiectatului palat episcopal. Clădirile vor cuprinde clopotnița și un mic paraclis, în axa bisericii, iar cele două aripi, de o parte și alta, vor fi ocupate de locuințele oficiale, precum și de personalul necesar episcopiei. «Monumentul de la Curtea de Argeș nu poate rămâne izolat, Domnule Ministru, spunea arhitectul, trebuie să i se dea caracterul ce odinioară aveau mănăstirile din țară. Cu suma de 250 mii lei s-ar putea face niște clădiri, care să ne aducă aminte vechile construcțiuni din țară și care ar fi în același timp în armonie cu stilul bisericii» ⁷⁴.

Cererea arhitectului este satisfăcută și Consiliul de Miniștri în ședința de la 17 noiembrie 1882 aproba un credit extraordinar de 50 000, pentru începerea acestor lucrări.

La 9 iulie 1884 arhitectul Lecomte comunica ministerului că, în urma studierii și în timpul executării decorației și a mobilierului interior se simte trebuința de a se mai adăuga unele lucrări suplimentare bisericii catedrale și anume : 1. Schimbarea inscripțiilor slave în românești cu litere latine ; 2. Pictura cantarului ; 3. Dărâmarea magaziiilor și a instalațiilor pentru liberarea curții și facerea grilajului ; 4. Portretele conducătorului statului și a celor doi episcopi (Iosif și Ghenadie) ; 5. o nouă clădire, asemenea corpului de gardă, spre a face simetrie în partea dinspre nord ; 6. Ușile la dulapul διακο νμρον ; 7. Fântâna din altar ; 8. Grilajul de bronz între coloane pentru apărarea mormintelor fondatorilor ; 9. 3 poli-

71. *Ibidem*, f. 138.

72. *Ibidem*, f. 139.

73. *Ibidem*, f. 143.

74. *Ibidem*, f. 156.

candre — la absida nord, sud și între scaunele regale ; 10. o candelă în altar ; 11. o candelă la iconostas ; 12. 2 candelă la iconostas, mai mici ; 13. 7 candelă pentru morminte. Era un surplus de cheltuieli de 42 000 lei⁷⁵. Peste o zi, adică la 10 iulie 1884 arhitectul comunica ministerului, că a primit știri din Veneția, că s-a expedit spre portul Galați, 33 colete, cîntărind 4 838 kg mozaicuri de marmură pentru dalajul catedralei. Cere scutire de vamă⁷⁶. La începutul lunii august 1884 Lecomte comunica Ministerului că s-au expedit și din Viena 95 colete ferărie, pentru grilajul bisericii episcopale și vor sosi la vama Vîrciorova. Cere, de asemenea, scutire de taxă de vamă⁷⁷. La 5 septembrie 1884 arhitectul trimetea Ministerului planurile dependențelor palatului episcopal. «Dependințele vor forma un corp separat de clădiri, de un aspect modest, dar potrivit localității de munte unde se construiesc». Costul lor era socotit la suma de 26 510 lei⁷⁸. Așadar, abia erau pe sfîrșit lucrările de la biserică, ca Lecomte să fie preocupat de acelea privitoare la Palatul episcopal și la dependențele acestuia.

În anul 1884 trecuseră zece ani de strădanie și muncă, pentru punerea în splendoarea de odinioară a monumentului lui Neagoe Vodă Barab. Și aceasta cu ajutorul unui arhitect francez, care în mod firesc, se identificase cu dorințele de glorie ale suflării românești. Solicitat de Minister arhitectul face la 8.II.1884 un referat asupra lucrărilor de la Curtea de Argeș, al căror mers îl cunoaștem din cele arătate mai sus, pe lângă care însă, arăta și situația de la Trei Ierarhi din Iași, asupra căror lucrări materialul documentar arhivistice ne lipsește complet, el fiind distrus în timpul ultimului război. Aici el spune : «La Trei Ierarhi din Iași am avut onoarea a vă face cunoscut în diferite rînduri că lucrările ne-au prezentat surprize, pe care nu le puteam vedea de la început, dar pe care le supozam din examinarea pe din afară a construcțiunii înainte de facerea schelelor...». Turnurile de la Trei Ierarhi amenințau de a cădea și unde pe din afară se părea că ar fi de ajuns a se înlocui oarecari bucăți și a se reface sculpturile numai, am fost siliți a face cu totul din nou. Persoane din țară care pun interes în asemenea lucrări arhitecturale și istorice, între care și Domnul Tocilescu s-au convins de aproape de starea, în care era lucrarea, în urma focurilor și zdruncinărilor de cutremure, ce a suferit.

Tot astfel ca și la Curtea de Argeș, la Trei Ierarhi lucrările se execută conform sistemului de restaurări practicat îndelung, observindu-se la fiecare parte a lucrării caracterul său particular și o executare solidă a construcțiunii. Conform cererei Dv... s-a executat deja un turn, fiind și așezat în parte, se aprovizionează peatră și celelalte materiale pentru al doilea turn, dărămarea părților de făcut din nou și sculptarea pietrilor se continuă treptat și în primăvară cînd timpul va permite executarea zidăriei, se va așeza și al doilea turn și restul din cel d'ântai. Stâlpii din

75. *Ibidem*, f. 214.

76. *Ibidem*, f. 215.

77. *Ibidem*, f. 221.

78. *Ibidem*, f. 233.

interior ce suportau turnurile fiind crăpați a trebuit refăcuți din nou împreună cu toată zidăria de d'asupra lor. Zidurile laterale fiind prea subțiri la temelie, a trebuit consolidate în mare parte, făcând arcuri de zidărie, în grosimea lor, pentru descărcarea pe puncte solide a greutăților ce suportau ; și în fine, prin legături de fer am ajuns a păstra partea de jos a clădirii consolidându-se în de ajuns spre a suporta pe viitor, fără teamă, greutatea turnurilor»⁷⁹. Iar la 1 noiembrie 1884, «A. Lecomte du Noüy, arhitecte du gouvernement Roumain», trimite din Paris un «Rapport général» asupra situației lucrărilor de la Curtea de Argeș pe anul 1884/1885. Vorbind despre terminarea picturilor decorative interioare, dalajul interior, zidirea a două case (corpul de gardă și paracliseul), închiderea curții bisericii, nivelarea exterioară, dărîmarea și transportarea magaziiilor și clădirilor, mobilierul bisericii și proiectul palatului Episcopiei, el adaugă : «J'ajouterai encore que cette année, deux nouveaux chantiers ont été ouverts, l'un à Tergoviște, l'autre a St. Nicolas de Iassi et que les premières études ont été déjà commencées. Dans ces conditions... vous pouvez aisement, Monsieur Ministre vous faire une juste idée de la tache qui m'incombe»⁸⁰.

În adevăr, arhitectul Lecomte era prea încărcat, mai ales cînd ne gîndim că el a trebuit să restaureze apoi și ctitoria de odinioară a Banoveților Craioveni, pe care o refăcuse în trecut strănepotul lor, Matei Vodă, ispravnic fiind Danciu Pîrîianu, din capitala Olteniei. Într-un referat al arhitectului Lecomte, de la 8 martie 1885, prin care se cerea un aconto de 30.000 lei, aflăm, că mobilierul interior de la Curtea de Argeș s-a executat în atelierelor din Paris⁸¹. Privitor la clădirile episcopale de la Argeș, la 15 februarie 1885 Lecomte înainta planurile și estimația zidirii palatului și dependințelor, care se ridicau la suma de 487.400 lei și se divizau astfel : 1) clădirile episcopale 449.680 lei, deci alt preț decît cei 280.000 de care vorbea Lecomte mai înainte ; 2) dependințele 26.510 lei și transformările seminarului 11.210 lei. Lucrările urmau să se facă în regie. Iar la 30 martie 1885 se aproba un nou contract cu arhitectul Lecomte du Noüy, pe timp de trei ani, care se perfecta la 2/4, 1885⁸², pentru continuarea și terminarea bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, precum și dirijarea și executarea construcțiilor episcopale de acolo, continuarea restaurării «esterioare» a bisericii Trei Ierarhi din Iași, continuarea restaurării bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc din Iași și continuarea restaurării mitropoliei din Tîrgoviște⁸³.

Ministru de culte era meticolosul D. Sturdza, avînd ca secretar general pe Spiru Haret. Încrederea și considerația față de arhitectul Lecomte crescuse, încît, în art. 9 al noului contract, se poate citi : «Dacă Ministerul va crede oportun va putea încredința și alte restaurări D-lui Lecomte, acor-

79. Arh. St. Buc., *Minist. Cult. și Instr. publ.*, Dosar 3857/1875, f. 45—53.

80. *Ibidem*, f. 46—52.

81. *Ibidem*, f. 70.

82. *Ibidem*, f. 97. Acest contract va fi prelungit mereu, cu mici adăugiri, pînă la 3/15 aprilie 1880, ministru fiind Titu Maiorescu.

83. *Ibidem*, f. 79 și 86.

dindu-i însă dreptul de a-și lua personalul trebuincios la fiecare lucrare»⁸⁴. Un cuvânt de bine se cuvenea și pentru 14 a «N. Gabrielescu inginer, însărcinat cu dirijarea generală a tuturor lucrărilor, și cu comptabilitatea, rămânând atașat pe lângă D-l Lecomte, diurna sa va fi de 800 lei pe lună, 15 a) Ca și în trecut diurna lunară a D-lui Lecomte va fi de 2.600 lei plățiți în aur». La articolul 18 al respectivului contract, găsim și această semnificativă însărcinare a arhitectului nostru : «18° în limitele posibile D-l Lecomte va continua a ridica planurile diferitelor biserici din țară în vederea publicării unui uvragiu cuprinzând monografia Curtea de Argeș și a bisericii Trei Ierarhi precum și un studiu paralel a monumentelor istorice a României, în comparație cu edificiile bizantine»⁸⁵. Această dorință a autorului contractului nu s-a îndeplinit, lucrarea pentru Argeș fiind făcută de Gr. Tocilescu⁸⁶ iar pentru Trei Ierarhi, arhitectul a scris alături de profesorul Al. Lapedatu⁸⁷ o mică și anemică monografie. Pentru aceasta îi trebuia timp și însușiri de scriitor, care se vede că-i lipseau, în măsură egală.

La 29 martie 1885 arhitectul cerea repartizarea creditelor pentru diferitele restaurări și fixarea datei terminării lor. El spunea : «Terminarea restaurării interioare a bisericii episcopale de la Curtea de Argeș se va face în campania anului curent. Restaurarea exterioară a bisericii Trei Ierarhi se va face în doi ani. Restaurarea Mitropoliei din Tîrgoviște va dura doi ani, iar construcția reședinței episcopale de la Curtea de Argeș, pentru a fi cu totul terminată trebuie trei campanii de lucru de la 1885—86 pînă la 1887—88⁸⁸. La 19 februarie 1885 Lecomte cere Ministerului un credit de 30.000 lei pentru lucrările de la Curtea de Argeș și un altul de 8.000 lei, pentru lucrările de la Sfîntul Nicolae din Iași, ceea ce ministrul D. Sturdza aprobă fără nici o reticență. La 27 iunie 1885 același ministru invita arhitectul să comunice cum stau lucrările de restaurare de la Curtea de Argeș⁸⁹. La 17 iulie Lecomte răspunde detaliat, arătînd între altele, că : L'iconostase, terminé depuis trois semaines environ est encore à Paris, exposé au musée des Arts decoratifs, au Palais de l'Industrie, et sera expédié le 15 Août (n. s.) pour Curtea de Argeș...»

«J'ai pensé, Monsieur Le Ministre, qu'il y avait un sérieux intérêt à exposer ici cette pièce caractéristique, pour signaler au grand public, l'importance de la Restauration que nous avons entreprise avec votre précieux concours, et attirer l'attention des savants et des artistes sur notre joyau monumental. Pour arriver à ce but, de nombreuses invitations ont été envoyés et distribués sous le patronage officiel de Monsieur B. Alecsandri, Ministre de Roumanie à Paris»⁹⁰. Lecomte termina prin următoarele

84. *Ibidem*, f. 86 verso.

85. *Ibidem*, f. 88.

86. *Ibidem*, f. 89. Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală din Curtea de Argeș*, Buc., 1886.

87. Administrația Casei Bisericii. *Cîteva cuvinte asupra bisericilor Sfîntul Nicolae Domnesc din Iași și Sfîntii Trei Ierarhi* (de Al. Lepădatu și A. Lecomte du Noüy), 1904.

88. Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală din Curtea de Argeș*, București, 1886; Administrația Casei Bisericii. *Cîteva cuvinte asupra bisericilor Sfîntul Nicolae Domnesc și Sfîntii Trei Ierarhi* (de Al. Lepădatu și A. Lecomte du Noüy), București, 1904.

89. *Arit. St. Buc., Minist. Cult. și Instr. publ.*, Dos. 3857/1875, f. 118.

90. *Ibidem*, 120.

cuvinte : «nous comptons bien, dis-je, terminer complètement la Restauration pour la fin de l'année». Și totuși, la 12 ianuarie 1886, arhitectul Lecomte anunța Ministerului că, la vama Iași au sosit 22 colete în greutate de 10 mii kg conținând marmura de Venetia pentru pardoseala cu mozaicuri a bisericii episcopale de la Curtea de Argeș⁹¹. Tot din Iași, la 16 iunie 1886 A. Lecomte du Noüy cerea un aconto de 20.000 lei, pentru achitarea mobilierului interior al bisericii de la Argeș «care se execută în atelierele din Paris și Viena»⁹². În aceeași zi, el comunica Ministerului că «amvonul... pentru care mi-ați dat însărcinarea verbală a-l executa se află deja în lucru... Amvonul va fi de marmură și decorat cu aceeași splendoare, ca și celălalt mobilier din interiorul monumentului». «Spre sciință»⁹³ însemna Haret, secretarul Ministerului de Culte. La 24 iulie 1886 se cerea scutirea de taxe, pentru amvonul, care fusese adus la Vama Virciorova⁹⁴. Paralel, se lucra intens la clădirea reședinței episcopale, ca și la Biserica Trei Ierarhi din Iași, la data de 4 septembrie 1886⁹⁵. La toate cererile de bani Spiru Haret era extrem de culant, nimic refuzându-se arhitectului. În sfârșit, la 20 septembrie A. Lecomte du Noüy scria Ministerului că a luat dispoziții pentru sfințirea biserici conform ordinului său verbal, iar la 27 septembrie 1886 inginerul N. Gabrielescu dirigintele lucrărilor cerea Ministerului să intervină să poată lua din «Valea lui Micu» din dosul bisericii frunzele de stejar, cu crăcile trebuincioase, pentru inaugurarea bisericii»⁹⁶. Era începutul unei solemnități grandioase, care însemna încoronarea cu lauri a unei munci perseverente de 11 ani.

Arhitectul de odinioară al Ministerului de Culte, Gaetan Burelly, declarase de mult, cum am arătat mai sus, că încă din 1863 se simțea nevoia de a se face reparații radicale la minăstire, în care scop el fusese însărcinat să facă studii. Se scursese de atunci aproape un sfert de veac, pînă să ajungem aici : «În 1875, lucrările de restaurare fuseseră definitiv începute, ținură 11 ani, și astfel restaurată, biserica Curtea de Argeș a costat suma de 1.501.000 lei împreună cu mobilierul și veșmintele sacerdotale și cu toate odoarele», spune Gr. Tocilescu în monografia, ce redactează cu ocazia sfințirii sacrului monument. Munca se terminase cu succes.

Sfințirea Catedralei

Solemnitatea urma să aibă loc la 5 octombrie 1886. Invitații se trimeau în toate părțile, responsabil pentru reușita sărbătoririi fiind matematicianul Spiru Haret, în calitate de secretar al Ministerului de Culte, care ia măsuri ca aceste serbări să aibă grandioarea celor desfășurate pe vremea ctitorului fondator Neagoe Vodă⁹⁷. Greutățile erau multe, mai

91. *Ibidem*, f. 176.

92. *Ibidem*, f. 202.

93. *Ibidem*, f. 203.

94. *Ibidem*, f. 206.

95. *Ibidem*, f. 214.

96. *Ibidem*, f. 215.

97. *Ibidem*, f. 426 : Serbările au costat suma de lei 17.972, bani 75.

ales, că între Pitești și Curtea de Argeș nu era cale ferată. Vlădicii țării, ca și umilii stareți și starețe ale tuturor mănăstirilor erau poftiți să ia parte. Poporul de asemenea se cerea să fie de față. Din nefericire, ca odinioară, pe vremea lui Manole meșterul, încep ploile nemiloase de munte, care fac ca serbările să fie amânate la 12 octombrie, fapt, care desigur, a adus oarecare mîhnire. Totuși, la ziua din nou fixată, mulțimea a sosit și deschiderea splendidului templu s-a făcut.

Conducătorii Statului, vlădicii și poporul au fost una, la această prăznuire, ce amintea de datina străbună. Ctitorii fondatori, ca și innoitorii, au fost pomeniți cu evlavie și respect; iar meșterii — care aminteau pe legendarul Manole și soții lor, erau răsplătiți, de înaltele autorități de stat: arhitectul Lecomte du Noüy primea ordinul «Coroana Romîniei» în gradul de comandor, iar ajutorul său N. Gavrilesco, aceeași medalie, în gradul de cavaler⁹⁸. Această răsplată dată arhitecților se răsfrîngea firește și asupra modeștilor muncitori, trudnici și executori atenți ai lucrărilor; și dacă din soții meșterului Manole nu cunoaștem decît pe zugravul Dobromir, menționăm pe conducătorul lucrărilor din urmă: Nicolet, apoi pe Fin Bartolomeo, Negriloni, Clarino, Dreina, Corni, Maraschetti Antonio, Gotti Antonio, Ferazzi, Bianchi, Picolo, Domenico, Bartolo, Marachetti Luigi, în cea mai mare parte zidari, la care se adăugau, desigur, și necunoscuții muncitori manuali, mai ales dulgheri și pietrari, din nația noastră. Toți au muncit la ridicarea strălucitului monument și li se cuvenea laudă, pentru osîrdia lor.

În amintirea solemnităților, se comanda la Monetăria Statului 600 de medalii comemorative. Totodată, sub îngrijirea profesorului Gr. Tocilescu, se tipărea un prea frumos volum, care se ocupa cu descrierea Catedralei și care începea cu o minunată poezie a bardului de la Mircești, Vasile Alecsandri.

Trei zile au durat aceste serbări: sîmbătă, duminică și luni, în această zi din urmă punîndu-se solemn și piatra de temelie a Palatului episcopal.

Prin acest studiu am încercat să amintim o dată festivă, legată de un om, care are merite incontestabile în legătură cu restaurarea monumentelor noastre istorice bisericesti. Lucrările sale de la Curtea de Argeș, de la Trei Ierarhi din Iași, de la Sfîntul Nicolae Domnesc din aceeași localitate, de la Sfîntul Dumitru din Craiova, și cele începute, dar neterminate de la mitropolia din Tîrgoviște ne stau dovadă a talentului și muncii sale. I s-au adus critici, cum i s-au adus și profesorului său, vestitul Viollet le Duc, și acestea nu numai la noi, ci chiar și în Franța, patria sa. Este suficient să cităm pe Louis Reau, profesor la Sorbonna, care în lucrarea

98. *Ibidem*, f. 351. De altfel, arhitectul Lecomte a avut și alte satisfacții, ca de exemplu, medalierea lui și de Guvernul francez cîl și alegerea sa ca membru corespondent al Academiei Romîne.

sa : *L'Art roumain* ⁹⁹, vorbind de Mănăstirea de la Curtea de Argeș, spune : «Cet étrange et mystérieux edifice ; tout est singulier dans cette église ¹⁰⁰. Malheureusement l'église féerique d'Argeș, qui était, il est vrai, très délabrée, a été victime, au XIX siècle de restaurations habiles, mais trop radicales, que le roi Carol I-er confia à l'architecte français Lecomte du Noüy, élève de Viollet le Duc... les portraits, peints par Jean Lecomte du Noüy, frère de l'architecte... dans un decor somptueux, hélas trop moderne, que ne reconnaissait pas maître Manole, si'l venait a ressusciter» ¹⁰¹. Ocupându-se și de biserica Trei Ierarhi din Iași, același autor spune : «Come l'église épiscopale de Curtea de Argeș, l'église des Trois Hierarques de Iassy a été, en effet, victime de restaurations de l'architecte Lecomte du Noüy, qui en employant les méthodes «chirurgicales» de son maître Viollet le Duc, n'a sauvé son malade qu'en le défigurant» ¹⁰². Și mai departe : «Nous avons déjà caractérisé l'oeuvre accomplie par cet architecte archéologique à l'église Episcopale de Curtea de Argeș, à laquelle il était si attaché qu'il voulu y être enseveli non loin de la fontaine du légendaire maître d'oeuvre, Manole, et des sépultures de ses mécenas» ¹⁰³. Iar pentru o justificare a arhitectului Lecomte, profesorul de la Universitatea pariziană, declară : «Il applique les mêmes méthodes à la restauration de l'église des Trois Hierarques de Iassy, en Moldavie. Ces travaux, dont la nécessité s'imposait, vu l'état de délabrement de ces edifices, provoquèrent les mêmes critiques que ceux de son maître Viollet le Duc, à Notre Dame de Paris, à la cité de Carcassone ou au château de Pierrefonds. On réclame de nos jours des restaurations plus discrètes, moins radicales, plus respectueuses du passé. Nous déplorons ces remises à neuf et nous avons raison. Il serait, toutefois, injuste de reprocher à Lecomte du Noüy d'avoir appliqué des principes, qui étaient admis, sans reserves par tous les architectes de sa générations» ¹⁰⁴.

Aceste justificări ale unui specialist, ca profesorul Réau, sînt suficiente. Căci să nu uităm că acest arhitect francez a fost primit și apreciat de personalități romine ca Titu Maiorescu, Al. Odobescu, M. Kogălniceanu, I. C. Brătianu, D. Sturdza, V. A. Urechia și alții ¹⁰⁵. Așa au fost vre-

99. *L'Art roumain*, par Louis Réau, Professeur à la Sorbonne. In colecția N. Durcucq, 1946.

100. *Ibidem*, p. 36.

101. *Ibidem*, p. 38.

102. *Ibidem*, p. 44.

103. *Ibidem*, p. 82.

104. *Ibidem*, p. 82.

105. In interpelarea din camera deputaților, făcută de N. Iorga, la 13 martie 1910, se arată și se combate felul de restaurare al lui Lecomte, dar se ocupă mai mult de cheltuielile făcute de acesta, cît și de personalul străin pe care-l întrebuințează. Era, după ce Lecomte dărimase mitropolia de Tirgoviște, «cu dinamita»? Privitor însă la Curtea de Argeș el zice : «A lucrat d. Lecomte du Noüy la Mănăstirea Curtea de Argeș. A dat o Mănăstire a Curții de Argeș, care nu prea seamănă cu cea veche, dar este destul de interesantă pentru că toți străinii care vin în țară la noi sã trebuiască a vedea Curtea de Argeș cea isprăvită, săvîrșită de d. L. du Noüy». A se vedea «Neamul românesc», an. V, nr. 35, din 10 martie 1910. Concepția lui N. Iorga era : «seă (se) păstreze din clădirea veche ceea ce

murile, așa metodele și în chipul acesta avem solidele lucrări de la Curtea de Argeș, Trei Ierarhi și celelalte amintite mai sus.

Dar conlucrarea romînilor cu oamenii de artă francezi a continuat și după arhitectul Lecomte. Astfel, arhitectura neoclasică, între 1880 și primul război mondial, ne amintește de Cassien Bernard unul din primii chemați să asiste construirea către 1883 a imobilului Băncii Naționale din București. Școala de poduri și șosele, iar alte edificii ca Palatul de Justiție, Ateneul Romîn, Fundația universitară și altele cu colaborarea lui Albert Ballu, de Galleron, Paul Gottereau, care, acesta din urmă, amenaja și Mînăstirea Cotroceni. Urbanistul Redont desena frumosul parc din Craiova. Statuia în bronz a domnitorului Barbu Știrbei, de lîngă biserica Sfînta Treime din aceeași localitate, este opera lui Jean Lecomte du Nouÿ, fratele arhitectului, «qui était à la fois, peintre et sculpteur»¹⁰⁶. Nu uităm a menționa, de altfel, că acesta din urmă, în amintirea «primirii binevoitoare» ce li s-a făcut în această țară, dona, la 22 februarie 1892, Academiei Romîne, suma de lei 10.000, fundînd un premiu «pentru ajutorarea și încurajarea tinerilor mei confrăți din Regatul Romîn». Sînt toate acestea mărturii ale vechilor legături franco-romîne. Iar pentru pomenirea sufletească a arhitectului André Lecomte du Nouÿ, care a trudit la restaurarea splendidelor edificii, cu care ne mîndrim, i s-a făcut o rugăciune în capela episcopală de la Argeș, opera sa, sîmbătă 11 iulie, anul curent. Amintirea lui a fost blagoslovită, de un sobor de călugări și preoți mireni, avînd ca «protos» un mitropolit.

El a bine meritat !

T. G. BULAT

se poate păstra și pe lîngă rămășițele clădirii vechi, să se adauge elementele care s'o facă să dureze mai departe»; (*Ibidem*, p. 553). Arhitectul Grig. Ionescu, vorbind despre opera lui Lecomte la Curtea de Argeș, spune: «o restaurare totală a bisericii vechi, făcută din punct de vedere tehnic în condiții excelente, *Curtea de Argeș*, p. 142; și recomandările făcute de profesorul Reau rămîn, așadar, valabile.

106. Reau, *op. cit.*, p. 85.

ION CREANGĂ

75 DE ANI DE LA MOARTEA MARELUI POVESTITOR

La sfârșitul anului 1889, în ziua când, prin sate, copiii de școală, cu bucuria datinei întipărită pe fețele îmbujorate, umblau cu plugușorul și cu uratul de Anul Nou, — marele povestitor Ion Creangă, cel mai autentic reprezentant al geniului popular țărănesc din literatura noastră, înceta din viață.

Au trecut de atunci trei sferturi de veac... În ciuda distanței de timp, Creangă a rămas mereu apropiat de fiecare din noi. A rămas *același* și pentru generația lui și pentru generațiile de mai târziu. Ba, parcă, pentru generația noastră, el este și mai apropiat, mai al nostru. Și, ca să folosim o expresie din limbajul matematic, există parcă o inversproporționalitate între distanța de timp — cu fiecare an tot mai mare — care s-a scurs de atunci și pînă astăzi și afecțiunea și prețuirea pe care, instinctiv, le nutrim față de iscusitul nostru povestitor : cu cît se adîncește mai mult în curgerea vremii, cu atît Creangă ne apare mai aproape, mai drag, mai viu — tot mereu mai al nostru.

Viața lui Ion Creangă și mai cu seamă maturizarea ei se desfășoară în timpul unor importante evenimente politico-sociale, care au loc în țările romîne de atunci : revoluția de la 1848, Unirea Munteniei cu Moldova, războiul pentru independență, — momente de mare pondere în crearea și consolidarea statului nostru național modern. Ecouri ale acestor evenimente aveau să-și găsească cristalizarea în unele din paginile scrierilor sale, ca și în unele din acțiunile sale de cetățean, foarte semnificative.

O bună parte din viața lui Ion Creangă, perioada copilăriei îndeosebi, o cunoaștem din mărturisirile sale autobiografice, diformate uneori în vederea obținerii efectului artistic, ale «Amintirilor din copilărie», precum și din celelalte opere și fragmente proprii. Acestea sînt întregite de mărturiile contemporanilor și de cercetările istoricilor literari.

Cu strămoși țărani și dinspre mamă și dinspre tată, veniți, prin secolul al XVII-lea de pe meleaguri marmamureșene în Moldova, ca mocani sau de teama «papistășiei», — cel care avea să devină marele povestitor român Ion Creangă, se naște în satul Humulești din ținutul Neamțului, tatăl său fiind Ștefan a Petrei Ciubotariul din Humulești, iar mama sa, Smaranda lui David Creangă din Pipirig. Data nașterii e nesigură : 1 martie 1837 sau 10 iunie 1839¹. Este cel mai mare dintre cei opt copii ai părinților săi². «Ionică» își petrece copilăria în Humulești, sat de răzeși, de oameni harnici și înstăriți. Aici primește cea dintâi învățătură de carte de la «bădiță Vasile a Vasilichii», dascălul bisericii Sfintul Nicolae, unde slujea «părintele Ioan» Humulescu sau Nemțeanu, cel care făcuse școală într-una din chillii. Era probabil, prin anul 1846 sau 1847. Ca elev «Nic-a lui Ștefan a Petrei» se numea *Ștefănescu Ioan*, nume ce-l va purta cea mai mare parte a anilor de școală.

Prin 1849 Ion Creangă urmează la școala lui Alecu Balș din Broșteni, unde îl adusese bunicul său David Creangă din Pipirig împreună cu Dumitru, fiul său cel mai mic. Sînt colegi unchiul și nepotul !... Carte îi învață Nicolai Naum, «întîiul învățător în valea Bistriței, la școala lui Baloș din Broșteni»³.

Dorința mamei fiind să-și vadă băiatul «popă», scurtă vreme după ce — îmbolnăvindându-se — părăsește școala din Broșteni, părinții își trimit odrasla să învețe psaltichia pe lingă dascălul Fosa de la biserica Adormirea din Tîrgu Neamț.

Cînd în Tîrgu Neamț se deschide «cea dintîi școală publică din județ», la 1 iunie 1853, elevul Ștefănescu Ioan este înscris în clasa a treia. Între colegii de clasă, deși mult mai mic ca vîrstă, are pe Vasile Conta, filozoful de mai tîrziu, iar între profesori pe părintele Isaia Teodorescu (care va ajunge mai pe urmă arhimandrit), cunoscut sub numele de «Popa Duhu», eroul povestirii cu același nume. «Popa Duhu» învață pe elevi disciplinele laice : istoria după «abețadarius», caligrafia, aritmetica, geografia. În afară de acestea, se mai studia istoria sfîntă și catehismul⁴. În toamna anului 1854 «Ionică a Smarandei» este înscris la școala de cateheți din Fălticeni, pe care o urmează destul de neregulat⁵. Școală pregătitoare de clerici inferiori — se întîlneau aici școlari tineri alături de unii mai în vîrstă, însurați sau chiar cu copii. În școală se studia Vechiul Testament, rînduiala bisericească (tipicul), gramatica romînă ș. a. Printre profesori se găsea Filaret Scriban. La școala de cateheți din Fălticeni, elevul Ion Ștefănescu începe să semneze cu numele dinspre mamă — *Ion Creangă*. Sîntem prin anul 1855. Schimbarea numelui nu spune deocamdată nimic.

1. A se vedea, între altele, judicioase explicații în acest sens la : G. Călinescu, *Ion Creangă*, Editura pentru literatură, București 1964, p. 37—39.

2. Idem, *ibidem*, p. 28—36.

3. Idem, *ibidem*, p. 47.

4. Idem, *ibidem*, p. 52—53.

5. Șerban Cioculescu, Vladimîr Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii romîne*, vol. I, București, Casa Școalelor, 1944, p. 304.

Desființându-se școala de cateheți, din pricină că probabil nu dăduse roade, — în toamna anului 1855, Ion Creangă este trimis de părinții săi la Semnarul de la Mînăstirea Socola din Iași. Este înscris în clasa a II-a, clasa I socotindu-se timpul petrecut la școala din Fălticeni. La Socola, Creangă urmează clasele a II-a, a III-a, și a IV-a, cursul inferior, pînă în toamna anului 1858⁶, cînd obține certificat de absolvire. În seminar, Creangă studiază catehismul, istoria sfîntă, istoria bisericească, liturgica, introducerea în teologie, dogmatica, pastorală, cîntările și timpul bisericesc — ca materii teologice; aritmetica, gramatica romînă, geografia veche și nouă, istoria patriei, retorica, limba latină și limba elină⁷, — ca materii laice.

Corpul profesoral era alcătuit din «profesorii cei mai învățați din lume» — așa îi socotea Creangă! Cei mai mulți erau cărturari veniți de peste munți și din Bucovina: Fabian Pop, Damaschin Bojinca, Mandicevschi; apoi frații Scriban: Neofit și Teoctist, părintele Isaia Teodorescu, ș. a. Rector era Filaret Scriban⁸.

În vara anului 1858, pe la sfîrșitul lui iunie, tatăl lui Creangă încează din viață. Seminaristul socolean, ca cel mai mare dintre copiii rămași acum orfani, ajunge cap de familie, — situație care îl face să renunțe la continuarea studiilor seminariale, a cursului superior.

În 1859, Ion Creangă se căsătorește în vederea hirotonirii, cu Ileana, o fată de 15 ani, fiica părintelui Grigoriu de la biserica Patruzezi de Sfinți din Iași. Cununia are loc la 23 august. În decembrie, cere mitropolitului Sofronie Miclescu încuviințarea pentru hirotonire în diacon, act care se oficiază la 26 decembrie. Ca diacon, Ion Creangă funcționează pe la mai multe biserici din Iași, în casele sau chiliile cărora și locuiește.

În 1861—1862, diaconul Creangă figurează printre cei dintîi 14 studenți ai proaspetei și efemerei Facultăți de teologie înființată în Iași.

Cum situația lui materială nu era dintre cele mai bune, Creangă, socotind că ar avea mai multă înclinație spre cele laice și ar avea avantaje mai mari, se gîndește să devină institutor. Pentru aceasta, în ianuarie 1864, se înscrie la «Școala preparandală» (școala normală de învățători) din Iași, în fruntea căreia se găsea, de curînd, director tinărul profesor Titu Maiorescu, care o reorganizează pe principii noi⁹. Creangă este unul dintre cei mai buni elevi ai școlii. Titu Maiorescu îl remarcă și-l prețuiește în chip deosebit. La 10 ianuarie 1865, diaconul Creangă absolvă «școala preparandală» cu premiul I și obține titlul de învățător. Este numit institutor la școala primară de la Trei Ierarhi. În această vreme, institutorul Ion Creangă este semnalat ca auditor al conferințelor publice ale lui Maiorescu și începe a lua parte la viața politică a Iașilor din acea vreme. Face parte din grupul desident junimist al bărnuțiștilor.

La 3 aprilie 1866, găsim pe diaconul Creangă amestecat în partida separatiștilor în frunte cu mitropolitul Calinic Miclescu, participînd la

6. Idem, *ibidem*.

7. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 69—70.

8. Idem, *ibidem*, p. 68—69.

9. Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 304.

agitația de stradă împotriva aducerii în țară a unui prinț străin ; ia cuvântul la mai multe întruniri publice ¹⁰.

Fire independentă, temperament aprins și voluntar, om cu vederi largi, deosebite de mentalitatea vremii, nemulțumit și neliniștit în viața de familie — între timp, în 1867, îl părăsește soția —, diaconul Creangă, în conflict cu superiorii în treapta clericală, este suspendat din funcție la 11 octombrie 1871 și apoi caterisit. La 15 iunie 1872, Mitropolia comunică Ministerului Cultelor «excluderea lui Creangă dintre clericii altarului» ¹¹. Creangă este acum destituit și din postul de institutor. Rămas fără posibilități de trai, cu un copil — Constantin — de întreținut, fostul diacon deschide un debit de tutun, îndeletnicire cu care se ocupă pînă în 1874, cînd Maiorescu ajungînd ministru al Instrucției publice, reintegrează pe elevul său de altă dată în vechiul său post de institutor, funcție pe care nu o va părăsi decît după anul 1886, cînd își va aranja drepturile la pensie. După scoaterea din cler, Creangă se mută în «bojdeuca» din mahalaua Țicăului, unde de acum încolo își va duce viața în tovărășia unei femei, Tinca Vartic, cu care însă nu se va mai cununa.

În anul 1875 Creangă face cunoștința poetului Eminescu, întors de la studii din străinătate, numit de curînd revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui. Cu prilejul inspecțiilor, Eminescu controlează și pe institutorul Ion Creangă, pe care de altfel îl remarcase încă în cursul unor conferințe pedagogice, înainte de începutul anului școlar. Deveniți prieteni, «Eminescu recunoaște în Creangă un exemplar popular plin de autenticitate, un geniu naiv lucrînd cu mari puteri de atracție asupra spiritului său complicat și subtil. Creangă află în Eminescu prilejul de a se putea oglindi și verifica într-un spirit superior trecut prin cultura cea mai înaltă» ¹². Eminescu, iubitor de literatură populară, rămîne vrăjit de talentul de povestitor al lui Creangă, în tovărășia căruia îl apucau uneori zorile tăifăsuind în «bojdeuca», ori plimbîndu-se prin împrejurimile pitorești ale Iașilor. El este acela care determină pe Creangă să aștearnă pe hîrtie primele lui povești : el este acela care deschide institutorului din Păcurari drumul marelui povestitor de mai tîrziu, ancorat în veșnicie...

În toamna anului 1875, Eminescu îl ia pe Creangă la ședințele literare ale Junimii. Aici Creangă citește povestea *Soacra cu trei nurori și*, ceva mai tîrziu, *Capra cu trei iezi*. «Soacra cu trei nurori» i se publică apoi în «Convorbiri literare», în numărul din octombrie. Apariția la Junimea a lui Creangă — acea «figură țărănească și primitivă» a fost socotită o «apariție fericită pentru societatea noastră» ¹³. La Junimea, Creangă avea să publice — între anii 1875 și 1883 — aproape întreaga sa operă literară care l-a consacrat pentru totdeauna ca mare scriitor național.

În 1877, bunul său prieten Mihai Eminescu pleacă din Iași la București, ca redactor la ziarul «Timpul». Creangă se simte singur, străin și-i scrie să vină înapoi. În 1880, mînat de unele treburi în Capitală, Ion Creangă

10. Idem, *ibidem*, p. 305.

11. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 123.

12. Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 306.

13. G. Panu, *Amintiri de la Junimea*. B. P. T., p. 212.

vizitează pe Eminescu și pe Maiorescu. Boala lui Eminescu, ivită în 1883, îl îndurerează profund. În 1884, când Eminescu, îngrijit la Döbling (Austria) și oarecum restabilit, revine în Iași, — cei doi prieteni se întâlnesc, dar fără farmecul întâlnirilor de odinioară : amândoi prietenii sufereau de boli grave. Primele simptome ale bolii de care suferea Creangă și care i-au grăbit sfârșitul, apăruseră mai înainte, poate prin 1877 : erau accese de epilepsie¹⁴. Boala progresînd, după 1880, munca literară îi devine din ce în ce mai penibilă. În 1887, din cauza bolii, este nevoit să renunțe chiar la postul de institutor. Vine în București să-și aranjeze drepturile la pensie, în care scop caută să obțină ajutorul lui Maiorescu pentru urgentarea complicatelor formalități.

Indepărtîndu-se de Junimea, în ultimii doi ani — 1888 și 1889 — Creangă frecventează cercul literar al contemporaneistului N. Beldiceanu, unde citește ultima parte a «Amintirilor» ; colaborează tot acum cu poezii populare la revista «Contemporanul».

Boala lui agravîndu-se în ultimul timp, la 31 decembrie 1889, firul vieții marelui povestitor se rupe pentru totdeauna. Era în vîrstă de 50 sau 52 de ani. Însmormîntarea are loc prima zi după Anul Nou, la 2 ianuarie 1890, la cimitirul Țernitatea din Iași. Printre cei veniți să-și ia ultimul rămas bun, în afară de junimistul N. Gané, învățători, elevi și studenți, se găsea și un tînăr licențiat, înalt, cu ochi pătrunzători și fața încadrată de o bărbuță proaspătă : era Nicolae Iorga, marele istoric de mai tirziu.

Creangă a fost ultimul din cei trei buni prieteni ieșeni decedați în anul 1889 : cu șase luni înainte, la 15 iunie, murise «bădia» Mihai Eminescu, spre toamnă, la 3 august, «duduia» Veronica Micle, la sfîrșitul anului, el...

*

Ion Creangă a intrat tîrziu în literatură. Debutul și l-a făcut în 1875, la Junimea, datorită, cum am arătat mai sus, lui Eminescu, care — ca altădată pe Slavici — l-a îndemnat să scrie... La Junimea, tipărită în coloanele «Convorbirilor literare», a apărut aproape întreaga operă literară beletristică a lui Creangă : *povești, povestiri, nuvele, anecdote*¹⁵ și *Amintiri din copilărie* (rămase neterminate). În afară de aceste lucrări, care l-au consacrat drept unul dintre cei mai mari scriitori din literatura noastră, Ion Creangă se afirmase încă de mai înainte, ca institutor, prin

14. Amănunte interesante asupra evoluției bolii, a tratamentului și a stării sufletești a lui Creangă în această vreme, ne dă G. Călinescu, *op. cit.*, în cap. *Cei din urmă ani și moartea*, p. 273—293.

15. E, firește, o împărțire convențională, căci după conținut, întindere, procedee literar-stilistice, unele din aceste bucăți se pot confunda cu speciile literare. În grupa *povestirilor* intră : *Soacra cu trei nurori, Capra cu trei iezi, Punguța cu doi bani, Dănilă Prepeleac, Povestea lui Stan Pățitul, Povestea lui Harap Alb, Fața babei și fața moșneagului, Ioan Turbincă, Făt Frumos, Jiul Iepeii* (publicată postum, în 1898).

Din grupa *povestirilor* pot face parte : *Cinci pîini, Prostia omenească, Povestea unui om lenș, Ursul pîcîlit de vulpe, Inul și cămeșa, Acul și barosul*.

Nuvele și anecdote pot fi socotite : *Popa Duhu, Moș Nichifor Coșcariul, Ion Roată și Unirea, Ion Roată și Vodă Cuza*.

publicarea unor valoroase manuale didactice, folosite multă vreme după moartea sa¹⁶.

Trăsăturile fundamentale ale operei literare a lui Creangă sînt: realismul, socialul, umanitarismul, optimismul și umorul. Aceste însușiri se întîlnesc deopotrivă atît în povestiri, cit și în *Amintiri*.

În povești, de pildă, desfășurarea acțiunii constituie un element secundar. Accentul cade pe zugrăvirea realistă a personajelor și a conturilor lor psihologice, a reacțiilor lor sufletești, a relațiilor dintre oameni.

Păstrînd tiparul tradițional al povestirii sau al basmului, Creangă dă relief acelor elemente și întîmplări care caracterizează viața reală, în speță viața lumii rurale în mijlocul căreia s-a născut și a crescut, viața oamenilor și a satului natal.

Cea mai complexă dintre toate poveștile scrise de Ion Creangă, basmul *Harap Alb*, este axată pe conflictul între bine și rău, încheiat cu izbînda dreptății și a binelui asupra nedreptății și a răului. Marele povestitor dă acestui conflict o deosebită intensitate dramatică.

Realismul lui Creangă este atît de puternic încît — așa cum sublinia cu ani în urmă criticul G. Ibrăileanu¹⁷ — «unele din povetirile lui sînt aproape lipsite de miraculos, iar altele au numai acea specie de miraculos care îngăduie povestitorului să înzestreze pe eroii săi cu însușiri sufletești și trupești peste măsura omenească. Iar creațiilor pur fantastice, ca zmeii ș. c. l., Creangă le împrumută o viață curat omenească și anume țărănească; îi amestecă cu desăvîrșire în mediul vieții de toate zilele din Humulești».

Soacra cu nurorile ei din povestea *Soacra cu trei nurori*, Ipate din *Povestea lui Stan Pățitul*, năzdrăvanii Ochilă, Flămînzilă, Păsări-lățilungilă, Gerilă și Setilă din basmul *Harap Alb* și chiar capra împreună cu iezii ei din povestea *Capra cu trei iezi*, sau baba zgîrcită și rea din *Punguța cu doi bani* — toți sînt oameni vii, țărani din Humulești și de pretutindeni din țară, «numai cît tratați epic»¹⁸. În *Punguța cu doi bani*, *Capra cu trei iezi*, *Ivan Turbincă*, se oglindește în același timp atitudinea de permanentă ostilitate a scriitorului împotriva asupritorilor — atitudine care străbate întreaga sa operă literară. Boierul din *Punguța cu doi bani* și din *Ivan Turbincă* e o ființă lipsită de generozitate, rea: Ivan nu primește nici un semn de recunoștință din partea boierului căruia îi scăpase casa de

16. Iată titlurile manualelor didactice publicate de I. Creangă (în colaborare cu alți institutori): *Metodă nouă de scriere și citire pentru usul clasei I primară* (în colaborare cu C. Grigoriu, G. Enăchescu, N. Cîlmescu, A. Simionescu și V. Răceanu), în 1867; *Învățătorul copiilor* (carte de citire în colaborare cu C. Grigorescu și V. Răceanu) în 1871; *Povățuitoriu la citire prin scriere după sistema fonetică* (cu G. Ienăchescu), în 1879, urmată curînd de o *Hartă a județului Iași* (cu Răceanu). *Regulile limbei romîne* de T. Maiorescu, relipărite în forma unei gramatici pentru clasa a II-a primară, în 1880. (Apud Ș. Cioculescu, Vl. Streinu și T. Vianu, *op. cit.*, p. 305; Cf. expozatele din cadrul Expoziției 75 ani de la moartea marelui povestitor Ion Creangă (1889—1964) deschisă în Sala Mică a Palatului R.P.R.

17. Art. *Povestirile lui Creangă*, în vol. «Studii literare», București, Editura Tineretului, 1957, p. 114—115.

18. Idem, *ibidem*, p. 114.

demoni. Lupul din *Capra cu trei iezi* ar putea fi de asemenea un om asupritor și lacom din tagma celor puternici, a exploataților.

Ființele povestirilor lui Creangă sînt cele întîlnite în toate basmele : feți-frumoși, diavoli, sfinți, vrăjitori, moartea, împărați, cai fermecați, dar diferențiați la el nu în detalii fabuloase, ca în poveștile obișnuite, ci în individualizare realistă. «Chirică, dracul din *Povestea lui Stan Pățitul* este un fecioraș de șapte-opt ani, care se cațără pe gard de teama ciinilor... Moartea în *Ivan Turbincă* e pusă de erou să roadă, la bătrînețele ei, copacii tineri și bătrîni și bombăne-ntr-una. Sfînta Duminică se scoală de dimineață și culege, umblînd cu picioarele goale prin iarbă, buruieni pentru Harap Alb, ca o babă cunoscătoare de leacuri. Integrată în acest mediu al vieții de toate zilele a satelor (...), lumea eroilor basmelor lui Creangă reflctă parabolic starea de spirit lucidă, protestatară a omului asuprit față de realitățile societății în care trăiește»¹⁹.

Spre deosebire de povestitorul popular anonim, «Creangă nu dă narațiunii sale simpla formă a expunerii epice, ci topește povestirea în dialog, reface evenimentele din convorbiri, sau introduce în convorbirea faptelor dialogul personajelor, ceea ce îi dă puțința să intre în psihologia lor și ni-i arată cum gîndesc și cum simt, cum ezită și cum hotărăsc... În minuirea dialogului realist, Creangă obține efectele sale literare cele mai de seamă. Vorbirea personajelor este redată cu speciala lor intonație și în culoarea exactă pe care le-o conferă formațiile verbale onomatopice și zicerile tipice ale limbii — proverbe, cimilituri, metafore și comparații consacrate», alături de «lungi colecții terminologice emanate dintr-o fanatie verbală asemănătoare întrucitva cu aceea a unui Rabelais»²⁰.

În povestirile *Moș Ioan Roată și Unirea* și *Moș Ioan Roată și Vodă Cuza*, prin gura acestui țaran clăcaș, Creangă devine exponentul celor asupriți și exploatați, împotriva asupritorilor și exploataților. În «Povestea unui om leneș» condamnă lenevia generatoare de atîtea urmări nefaste și, prin contrast, prețuiește munca, hărnicia.

Plină de umor sănătos țărănesc, bucata-anecdotă *Moș Nichifor Coțcariul*, pe care însuși Creangă o subintitulează «poveste glumeată», trece ca «întîia mare nuvelă romînească de atmosferă și din ea se trage toată nuvelistica noastră modernă»²¹. Umorul se desprinde din firea eroului, din gesturi, din situații, din limbaj. Așa, bunăoară, mersul agale al harabalei în care Moș Nichifor ducea pe «jupînețica Malca» la tîrg, în ciuda lungimii drumului, este sugerat prin afirmația contrară în fond cu realitatea : «Două iepe albe ca zăpada și iuți ca focul se sprijineau mai totdeauna pe oiștea căruței». Sau, prea grijiului pentru iepele sale «iuți ca focul», Moș Nichifor își poftea adesea mușterii să coboare din căruță, să meargă pe jos, admonestîndu-i cu alegorii fabulistice, pline de subînțeles : «Ia mai dați-vă pe jos, căci calul nu-i ca dobitocul să potă vorbi, «dobitoc» fiind, în acest

19. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, art. 75 de ani de la moartea lui Ion Creangă, în «Lupta de clasă», nr. 12 (decembrie 1964), p. 62.

20. S. Cioculescu, Vl. Streinu, T. Vianu, *op. cit.*, p. 312—313.

21. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 321.

caz, tocmai mușterii săi, înzestrați nu de puține ori cu prea multă sămîntă de vorbă. Sau preferința moșneagului pentru iepe albe este motivată sui-generis : «îi slujeau de finariu (aducă de felinar) noaptea». Și exemplele s-ar putea înmulți.

În nuvela *Popa Duhu*, care e mai degrabă o evocare-portret, Creangă reușește să creioneze în câteva linii, magistral îmbinate, trăsăturile fizice și intelectual-sufletești ale fostului său dascăl de la școala din Tîrgu Neamț și de la seminarul din Socola, părintele Isaia Teodorescu, ajuns arhiman-drit. Fire neastîmpărată și nestabilă, hoinărind de colo-colo, ducînd o viață austeră de adevărat călugăr, locuind într-o odăiță mizeră, plină de «teancuri de trăftoloage grecești, latinești, bulgărești, franțuzești, rusești și romî-nești», poliglotul cleric era în același timp și un «cutezător» predicator, «înțepînd ca viespea» de pe amvoanele bisericilor pe ignoranți, leneși, slugarnici și nerușinați». În *Popa Duhu*, Creangă a zugrăvit cu realism obiectiv tipul preotului profesor din vremea sa, punînd în lumină, în același timp și calitățile și defectele intelectualului de modă veche, sintetizate în expresia : «mare de inimă, iar de gură tot așa de mare».

Opera capitală a lui Ion Creangă este însă *Amintiri din copilărie*. Scrisă, în general, în urma celorlalte creații ale sale (ultima parte — a IV-a — nici n-a apucat s-o termine), în *Amintiri* fermecătorul povestitor evocă cu nostalgie satul copilăriei cu oamenii și obiceiurile lui. Adevărată monografie artistică a satului moldovean de la jumătatea veacului trecut, operă cu profund caracter autobiografic, *Amintirile din copilărie* reflectă artistic viața materială și spirituală a satului, cu toată variata ei gamă de simțire și de manifestare. Viața de familie, cu nelipsitele, dar nu rău-tăcioasele «ciondăneli» dintre părinți, rezultate uneori din lipsuri mate-riale, alteori din nepotrivire în a vedea lucrurile ; obiceiurile satului, tradițiile, voioșia tinerilor, horele și jocurile, cîntecele și clăcile, șeză-torile, variatele prilejuri de petrecere, rețetele și arta culinară din gospo-dăria țărănească, toate acestea sînt prezentate de povestitor cu seninătate și umor captivant, neidealizînd ceva, ci înfățișînd totul așa cum este.

Zugrăvind însă lumea satului cu tradiții, obiceiuri, petreceri, spirit cri-tic, cum este, Creangă nu uită să amintească și aspectele întunecate ale sa-tului din acea vreme, în care se mai păstrau destule urme ale vieții feudale. Astfel, întîlnim puternice imagini și aluzii cu privire la starea de înapoiere culturală și sanitară : Oameni ai stăpînirii, din sat, incapabili să înțeleagă valoarea unei școli în sat și foloasele învățaturii de carte, prind cu arca-nul la oaste pe bădița Vasile, dascălul școlii, pentru ca, rămasă fără învă-țător, școala să se închidă. «Cinstita holeră secera prin Humulești în dreapta și în stînga»... ; împotriva ei «doftorii și doftoroaiele satului» foloseau leacuri și metode empirice : «hoștine cu său», «fierbincioare pe o pînzătură», «oțet de leuștean», «dohotul de mesteacăn» împotriva rîiei.

Un loc însemnat îl ocupă în *Amintiri*, ca și în celelalte opere ale sale, slujitorii altarului. Părintele Ioan Humulescu e «om vrednic» și cu bună-tate, neobosit ; priceput gospodar, sădește pomi în țintirimul «îngrădit cu zaplaz și birne, streșinit cu șindrilă». «Umbă din casă în casă» ca să

stringă bani pentru ca la poarta bisericii să facă o chilie, în care să deschidă o școală; sfătuiește pe oameni «să-și deie copiii la învățătură»..., «că e păcat să rămii fără leac de învățătură». Sprijină pe bădița Vasile, învățătorul satului. Când acesta e luat cu arcanul la oaste, părintele Ioan «umblă cu pletele-n vînt, să găsească alt dascăl».

Asemănător părintelui Ioan Humulescu este părintele Isaiia Teodorescu, «Popa Duhu», despre care am amintit mai sus: modest în trai, plin de învățătură, bun predicator. Conștient de importanța școlii în luminarea minții, «el se ostenise peste douăzeci de ani» ca să înființeze în satul său natal o școală comunală, «o școliță»²².

Nu aceleași lucruri poate spune Creangă despre alți slujitori ai altarului pomeniți în *Amintiri*: «popa» Buliga, «popa» Oșlobanu, «popa» Chirilaș ș. a. Aceștia sînt cu totul opuși părintelui Ioan și părintelui Isaiia Teodorescu.

Sub raportul conținutului, al trăsăturilor fundamentale, între *Amintiri din copilărie* și poveștile sale există o strînsă legătură: «Scriindu-și *Amintirile din copilărie*, Creangă se situa pe pozițiile băsmuitorului popular. Se știe că, în basme, totul se termină cu bine». Scopul basmelor este artistic și etic: «ele îl înveslesc pe cititor, întărindu-i convingerea în victoria forțelor binelui. În *Amintiri*, Creangă demonstrează artistic adevărul basmelor, ideologia acestora, potrivit căreia binele trebuie să triumfe în viață. De aceea, voioșia și buna dispoziție, umorul și ironia înțelegătoare nu trebuie să-l părăsească niciodată pe om...»²³.

Privite din punctul de vedere al *copilăriei* — noțiune luată în sensul ei multiplu, — *Amintirile din copilărie* pot fi socotite «primul roman al copilăriei țărănești în literatura noastră»²⁴.

Vorbind despre arta de creație literară a lui Creangă în întreaga sa operă și reliefînd stilul oral și muzicalitatea graiului, Tudor Vianu precizează că «o mare parte din energia expresivă a graiului nostru a fost pusă la contribuție în paginile «Amintirilor», ale Poveștilor, ale Anecdotelor... În ce măsură vorbește poporul prin pana lui Creangă, se poate vedea din mulțimea expresiilor de acest fel, întîlnite în opera sa: «înaintat la învățătură pînă la genunchiul broaștei»; ... «tot îs mai aproape dinții decît părinții»; «fi plin de noroc ca broasca de păr»; ... «tot pățitu-i priceput», etc. Și totuși paginile lui Creangă nu sînt o simplă culegere de folclor. Interesul estetic al cazului lui Creangă este că în el colectivitatea populară a devenit artistul individual, încîntat să plutească pe marile ape ale graiului...».

22. Al. Piru, *Tipuri sociale în opera lui Creangă*, în «Gazeta literară», an. XI, nr. 51 (562) din 17 decembrie 1961, p. 6, nota 3.

23. Cf. Simion Bărbulescu, art. *O monografie artistică a satului*, în «Iașul literar», nr. 11, noiembrie, 1964, p. 75—76.

24. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Ion Creangă*, București, 1964, Editura pentru literatură, p. 119.

Prin simțul muzical și caracterul oral prin excelență al întregii sale opere, Creangă «restituie povestirea funcțiunii ei estetice, primitive, care este de a se adresa, nu unor cititori, ci unui auditor»²⁵.

Ion Creangă este un mare scriitor național. Cercetătorii operei sale : critici, istorici și esteți literari, sau scriitori care s-au alimentat într-un fel sau altul din geniul său creator, au confirmat sau confirmă acest lucru. Garabet Ibrăileanu l-a socotit un «Homer al nostru», iar opera sa «este o epopee a poporului român». Pentru N. Iorga, «Creangă e (...) acela dintre scriitorii noștri care a trăit mai aproape de popor, l-a înțeles mai bine și l-a reproduș mai cu viață». «Poporul întreg a devenit artist individual în Creangă», sublinia Tudor Vianu. Academicianul G. Călinescu îl consideră pe Creangă, întâiul mare scriitor român ieșit chiar din sânul poporului, scriind despre popor, însă ridicându-se la mijloacele marelui arte». Iar M. Sadoveanu spunea despre el : «Direct din popor iese și Creangă, inimitabilul Creangă, vioi, spiritual, sceptic, zîmbind în suferință, simplu în aparență și totuși complex ca poporul. Creangă nu e un biet scriitor popular, cum au spus unii, ci cea mai înaintată și artistică manifestare a poporului în literatura cultă»²⁶. Considerente obiective pentru care, alături de ceilalți mari nedreptățiți : Eminescu, Caragiale și alții, în anul 1948, a fost declarat membru post-mortem al Academiei Republicii Populare Române.

Pentru cercetătorii străini care s-au ocupat sau se ocupă cu viața și opera lui Creangă, acesta apare de asemenea un scriitor deosebit, un talent remarcabil, care poate sta alături de marii scriitori universali.

Jean Boutière (cel dintii cercetător străin care a făcut un studiu mai amănunțit asupra vieții și operei lui Ion Creangă), comparîndu-l cu povestitorul francez înaintaș Gh. Perrault, afirmă că «nu se deosebește de predecesorul său decît printr-un realism ceva mai pronunțat și mai ales prin colecția bogată de expresii, locuțiuni și proverbe (...) care nu are echivalent la nici un alt povestitor european. Creangă este unul dintre cei mai valoroși povestitori populari din Europa». Raffaele Corso arăta că «opera lui Creangă, socotită intraductibilă din cauza puterii expresive și a caracterului local, are o înaltă valoare literară și un interes istoric și psihologic... El (Creangă) ni se înfățișează ca un giuvaergiu care curăță metalul prețios de zgură, pentru a-i da, prin măiestria artei, strălucirea lui firească. În scrierile sale se simte vibrînd glasul și sufletul patriei sale».

Vorbînd de *Amintiri din copilărie*, portughezul J. B. spunea că «ele reprezintă partea cea mai originală a operei lui Creangă ; ...este o carte unică și va fi de aici înainte un bun public al Portugaliei ; această carte (...) mărește gloria genialului Ion Creangă și face deosebită aprecierea în Portugalia a valorilor culturale românești».

O. Chateaubieux-Lebel, comparîndu-l cu marii povestitori universali, spunea : «...pentru noi e o onoare și o bucurie să-l facem cunoscut în limba

25. Tudor Vianu, *Arta prozatorilor romîni*, București, 1941, Editura contemporană, p. 111.

26. Citatele de mai sus sînt luate din «Gazeta literară», an. XI, nr. 51 din 17 decembrie 1964.

franceză... Dacă îl comparăm cu Musaeus care a impregnat povestirilor sale un spirit sceptic și voltairian, cu Frații Grimm, psihologi încercați de un gust delicat, dar puțin sec, Creangă îi depășește de departe... Creangă nu stârnește îndoiala de a fi recunoscut ca unul dintre cei mai străluciți povestitori populari din lumea întreagă».

În sfârșit, sovieticii J. K. Varticean și I. A. Kojevnikov, vorbind despre realismul povestirilor lui Creangă, spuneau : «Folosindu-se de basm ca de una din formele gândirii artistice ale poporului, Creangă a înveșmîntat în această formă conflicte sociale concrete, relații umane reale»²⁷.

Încă de la apariția ei, opera lui Ion Creangă a fost primită cu interes, fiind mult gustată de cititori. Cu toate că în timpul vieții scriitorului ea n-a fost strînsă în volum, ci circula răspîndită în manualele școlare și în reviste — îndeosebi în coloanele «Convorbirilor literare» — după moartea scriitorului, răspîndirea operei lui Ion Creangă pe plan intern și internațional a cunoscut în general o mare circulație, ceea ce dovedește valoarea, viabilitatea, cum și universalitatea ei.

În anul 1892, deci după moartea povestitorului, a apărut prima ediție a operei sale, în două volume. De atunci, timp de 60 de ani s-au tipărit aproape 30 de ediții-populare, integrale, fragmentare, de lux, bibliofile, ilustrate. După 1944, reconsiderîndu-se opera marelui povestitor, s-au dat la iveală 10 ediții. Pînă în 1944 însă tirajul edițiilor din opera lui Ion Creangă rar trecea de 5.000 exemplare. După 1944 fiecare ediție s-a tipărit în tiraje de zeci de mii de exemplare. Numai în ultimii 15 ani tirajul total al operelor lui Creangă a atins cifra de 4.414.000 exemplare.

În străinătate opera lui Creangă a fost cunoscută de timpuriu. Prima traducere a fost făcută în limba germană, în 1882, la Leipzig de Mite Kremnitz, care a tradus *Pungața cu doi bani*, *Ivan Turbincă* și *Fata babei și fata moșneagului*. Au urmat apoi alte traduceri în limbile franceză, germană, cehă, ruteană, maghiară etc.

Între cele două războaie mondiale opera lui Creangă — parțial sau în întregime — a fost tradusă și tipărită în zece limbi : germană, franceză, bulgară, engleză, italiană, polonă, ucraineană, idiș, albaneză și cehă.

După anul 1944, scrierile lui Creangă au cunoscut o largă acțiune de traducere și răspîndire în întreaga lume. În afară de limbile europene și ale popoarelor latinc-americe, opera marelui povestitor român a fost tradusă în mai multe limbi asiatice. Cu excepția continentului african, opera lui Creangă s-a răspîndit — în traduceri — în întreaga lume, numărul limbilor și graiurilor în care a fost tălmăcită ridicîndu-se la 33²⁸.

*

Grație dialogului viu, opera lui Creangă s-a pretat de minune a fi dramatizată și jucată pe scenele teatrelor. *Catiheții din Humulești* (epi-

27. *Ibidem*, p. 12.

28. A se vedea lista limbilor și graiurilor în care a fost tradusă opera lui Creangă (parțial sau în întregime), la : Dumitru Copillin, *Creangă în 33 de limbi*, în «Luceafărul», an. VIII, nr. 28 (159), din 19 decembrie 1964, p. 12.

soade dramatizate după *Amintiri din copilărie*), *Capra cu trei iezi*, *Ochiul babei* (după *Soacra cu trei nurori*), *Punguța cu doi bani*, *Dănilă Prepeleac*, *Povestea porcului*, *Harap Alb*, au văzut lumina rampei pe scenele mai multor teatre din țară și străinătate. Unele din aceste dramatizări au fost puse pe muzică, sub formă de balet (*Harap Alb*) sau de operă (*Capra cu trei iezi*), altele sub formă de marionete la teatrele de păpuși (*Punguța cu doi bani*, *Dănilă Prepeleac*, *Povestea porcului*). *Punguța cu doi bani* a fost transpusă pe ecran. «*Harap Alb*» și «*Amintiri din copilărie*» sînt în curs de ecranizare.

Pictori și sculptori au immortalizat pe pînză sau în piatră figuri sau aspecte din originala viață a marelui povestitor. Casele unde a locuit Creangă au fost amenajate și transformate în case memoriale și muzee : Casa memorială din Humulești, Bojdeuca din Țicău și Casa-muzeu din curtea bisericii Golia din Iași.

Numele lui Creangă a fost înscris pe frontispiciile școlilor, caselor de cultură, căminelor culturale, ateneelor populare, bibliotecilor, etc.

În cadrul «Zilelor Ion Creangă», instituite cu prilejul împlinirii a 75 ani de la moartea sa, au avut loc în întreaga țară manifestări culturale : conferințe, simpozioane, șezători. S-au deschis expoziții comemorative. Posturile de radio și televiziune au consacrat programe speciale vieții și operei marelui povestitor. S-au tras emisiuni speciale de timbre. I s-a editat opera. S-au tipărit și retipărit studii privitoare la viața și opera sa. Toate acestea — ca semn de sinceră prețuire și ales omagiu pentru geniul povestitor român Ion Creangă, a cărui faimă s-a dus pînă departe, ancorată, repet, în veșnicie și universalitate.

ADRIAN N. POPESCU

DOUĂ SUTE DE ANI DE LA NAȘTEREA PROTOSINGHELULUI NAUM RÎMNICEANU

La 27 noiembrie a. c. s-au împlinit două sute de ani de la nașterea cărturarului Naum Rîmniceanu.

După Dionisie Ecleziarhul, reprezentant de frunte al cronicarilor memorialiști de după 1800. Naum Rîmniceanu încheie lista cronicarilor din Țara Romînească¹.

Romîn de origine, crescut însă la școala grecească, Naum poseda desăvîrșit atît limba grecească cît și neogreaca.

După puținele date biografice ce s-au păstrat în legătură cu viața cronicarului, știm sigur. dintr-o relatare personală, că s-a «născut la leatul 1764. noiembrie 27» în localitatea Corbi, de pe riul Doamnei, din Muscel.

Făcea parte din a treia generație de cînd, strămoșul său după tată, Ioan, a fost nevoit să părăsească Transilvania și să treacă munții în Valahia din motive confesionale în timpul Mariei Tereza².

1. Al. Piru, *Literatura romînă premodernă*, Ed. pentru literatură, 1964, p. 167 și 179.

2. Iată ce mărturisește Naum în legătură cu această strămutare, într-o jalbă adresată domnitorului țării la anul 1825: «Acesta (adică strămoșul său după tată, Ioan,) din neamul militarilor, adevă al militarilor Mariei Teresiei, Impărătesei Austriei, din cauza constrîngerii Uniației numită, ca un zelos al credinței ortodoxe, după ce mult timp s-au împotrivit cu militarii săi și împreună cu tatăl meu după trup (care era șef în această împrejurare), cu toate că au învins și s-a dat ordin împărătesc, după reclama lor comună ca acest corp de armată să rămînă nesupărat în cele ale religiei lor, dar fiindcă s-au ivit unii vrăjmași și amenințatori ai vieții părintelui și unchiului meu, ieșind din țara lor Transilvania în Valachia, s-au așezat în districtul Muscel, lîngă apa numită riul Doamnei, în localitatea zisă Corbi, unde cu trecerea timpului s-au și îngropat și unchiul și familia mea. Cu chipul acesta părintele și unchiul meu s-au făcut conducătorii unei colonizări atît de mare a transilvănenilor în Romînia — Valachia, pe care părintele meu o cunoscuse înainte de colonizare. Că după cum îmi amintesc din cuvintele părintelui meu, că el, încă tînăr fiind, a învățat carte aici în București, la un dascăl numit Lupu, și dincolo peste Olt, în preasfînta episcopie a Rîmniceului. Apoi după căsătoria sa în Transilvania, nici chirotonia n-a primit-o de la arhiepiscopul de pe atunci al ortodoxilor, ci, pogorîndu-se în Valachia, a fost chirotonit diacon și preot de către Grigorie Episcopul de atunci al Rîmniceului, după cuu

Copilăria și-a petrecut-o în comuna natală pînă la vîrsta de șase ani cînd este adus de tatăl său în București pentru a învăța carte³.

Ciclul elementar l-a urmat la Școala Sfîntul Gheorghe Vechi din București⁴, iar la 12 ani este luat de eruditul Filaret, «copil în casă». O dată cu trecerea lui Filaret episcop al Rîmnîcului, acesta îl tunse rasofo și-l hirotoni diacon, la vîrsta de 15 ani.

La Rîmnîc, Naum deprinde de la episcopul său carte grecească și romînească și se ocupă cu copierea manuscriselor la Mînăstirea Horez.

Hrisoavele îl vor ajuta să înțeleagă faptele trecutului și-i vor dezvolta gustul pentru cunoștințele istorice, făcîndu-l un pasionat colecționar de acte vechi, fără de care, după cum afirma odinioară, nu se poate scrie o istorie temeinică.

După ce petrecu mai mulți ani în liniștea de la Mînăstirea Horez, «urmînd răsmerița cu nemții în zilele Măriei Sale Nicolae-Vodă Mavrogheni⁵ atunci, mărturisește cronicarul, împreună cu alții m-am înstrăinat de la Horez în țara nemțească zăbovind-mă cu dascălia grecească 7 ani».

În timpul peregrinării sale îl aflăm la 1788 în Mînăstirea Hođoș iar un an mai tîrziu, în 1789, la Lipova.

«În al 8-lea an — continuă cronicarul — întorcîndu-mă aicea n-am găsit viu pe Prea Sfinția Sa starețul meu»⁶.

Rămas fără sprijin, gîndul lui Naum se îndreaptă tot către studiu.

dovedesc gramata de chirotonie a sa. După așezarea sa aicea părintele meu a fost cînstît cu protopia de către Mitropolitul Grigorie...» Cf. Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Rîmniceanu*, București, 1900, p. 8.

3. Și în legătură cu această împrejurare iată ce ne spune Naum: «...Vroind să mă dea la vreun duhovnic în sînta Mitropolie... După ce m-au scos înaintea Prea Sfinției Sale Mitropolitului și a văzut frageda vîrstă a mea și cum că, nu numai că nu pot fi de vreun ajutor duhovnicului, ci mai vîrtos eu am trebuință de ajutor, a sfătuit pe tatăl meu ca să mă întorcă la mama mea acasă sau să mai cresc, sau să găsească aici un creștin bun familist, ca să mă încredințeze în mîna lui și să învăț la școală. Așa a și urmat tatăl meu și, lăsîndu-mă în București cu cheltuiala sa, am învățat carte grecește și romînește pînă am ajuns la vîrsta de 12 ani și atunci m-a luat în casă Prea Sfinția Sa Părintele Filaret, încă mirean fiind, șezător în sînta Mitropolie. Iar după ce s-a făcut Episcop Rîmnîcului, acolo, cu îndemnarea Prea Sfinției Sale și cu mîna Prea Sfinției Sale, m-am tuns rasofo și m-am chirotonit diacon în vîrstă de 15 ani». Dintr-o jalbă către domnul Grigorie Ghica din 1822, *Ibidem*, p. 9.

4. Idem, *Cronicarii greci carii au scris despre romîni în Epoca Fanariotă*, București, 1888, p. XI.V.

5. «La leatul 1788 ca unul ce eram din Episcopia Rîmnîcului, aflîndu-mă eu peste Olt și spaimă făcîndu-se de robie și tăiere, căci Nemții se pogoriseră în județul Gorjului cu lagărul, adică urdia mulți boieri și Egumeni de peste Olt au fugit la Sibiu, între care m-am numărat și eu împreună cu un sfelagoreț călugăr procopsit în limba elinească; dar fiind eu în vîrstă de 24 de ani și diacon al Mitropolitului Filaret, starețul meu (care atunci era Episcop Rîmnîcului) și ca un adăpat în limba elinească, avui perierghie (curiozitate) la multe lucruri. După ce mi s-a dat pașaportul de la Sibiu ca să merg la una din mînăstirile Banatului, m-am abătut la numitul sat al Militarilor (Jivna), și m-am făcut cunoscut militarilor de rudă a lor și le-am spus că merg la o mînăstire în Banat pînă ce se va face pace între Turci și Nemți». Cf. Manuscrisul autograf al lui Naum din 1828: *πρωτοαβλα τής γραμματικῆς* la Idem, *Viața și activitatea protosinghelului Naum Rîmniceanu*, op. cit., p. 7.

6. *Ibidem*, p. 10.

Vechea ctitorie din 1694 a domnitorului Constantin Brîncoveanu, numită mai târziu «Academia Domnească de la Sfintu-Sava», va statornici bazele învățămîntului universitar din București, unde predară dascăli instruiți, nu numai la Constantinopol, ci și la Padova, în Italia, în Germania, Franța sau Anglia. La acest înalt for de cultură romînească se formează un Ienăchiță Văcărescu, episcopul Chesarie al Rîmniceului, Dinicu și Iordache Golescu și Naum Rîmniceanu ⁷.

Ocupația lui Naum, după terminarea studiilor superioare de la Academia Domnească, era aceea de profesor : τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ⁸, așa cum reiese dintr-o însemnare a sa, din 10 ianuarie 1829.

Deschide la Mînăstirea Sfînta Ecaterina din București o școală unde funcționează — ca profesor — pînă în anul 1814, cînd trece cîntăreț la Sfîntul Nicolae Șelari ⁹.

În anii următori, ca dascăl itinerat, străbate localitățile : Mărgineni, Mînăstirea Sinaia, — Prahova, Episcopia Buzăului etc.

La 1802, Costandie, episcopul Buzăului îl hirotoni preot și-l cinsti cu rangul de protosinghel.

Trei ani mai târziu, Dositei Filliti, mitropolitul Ungrovlahiei, îl mostra pentru nestatornicia sa : «Toți sîntem vremelnici și trecători, dar pentru aceasta nu și nestatornici, schimbîndu-ne din loc în loc, pentru că în aceasta residă mult rău. Stai dar de acum în locul ce ți-ai ales, spre a nu te găsi sfîrșitul vieții pe drumuri, ceea ce displicîndu-mi mie, nici ție nu-ți doresc. Aș pofti să aud că de acum înainte ai încetat de a fi un rătăcitor» ¹⁰.

Nu credem că aceasta a luat sfîrșit atît de curînd.

În 1818 preda la o școală în Ploiești, fondată de el, numită Panaghia, unde va funcționa pînă în 1821.

În 1825 era dascăl în casa lui Scarlat Grădișteanu ¹¹.

Cînd egumenii greci sînt scoși prin Hrisov împărătesc din funcții și înlocuiți de romîni, Naum solicită și este numit într-un post de egumen la Mînăstirea Sfinții Apostoli din București ¹².

Prea multă vreme n-a stat în această funcție, deoarece dînd la iveală datoriiile făcute de fostul egumen și văzînd că nu i se face dreptate, a demisionat în 1827.

7. George Ivașcu, *Centenar*, art. în «Contemporanul», nr. 42 (940) din 16 octombrie 1964, p. 1

8. Constantin Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. XLII.

9. N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*, vol. II, București, 1901, p. 343.

10. Idem, *Viața și activitatea protosinghelului Naum*, p. 11.

11. N. Iorga, *op. cit.*, p. 344.

12. Așa cum reiese dintr-o însemnare a sa, făcută la 17 aprilie 1823, i «s-a dat de către Prea Sfințitul și de Dumnezeu alesul, stăpînul meu Mitropolitul a toată Valachia Daciei, Doînnul meu Domn Grigorie, cîrja egumenească a sfinței mînăstiri a sfinților Apostoli, și s-a însemnat de mine spre amintire în Bucureștii Valachiei. Iar Logofătul de Divan, Ioniță, a celit cartea domnească a egumeniei mele, fiind de față și sfințitul eclesiarh al sfinței Mitropolii, chir Gavriil, trimis de către sfințitul Mitropolit și s-a dat afară predecesorul meu din egumenie, chir Sinesie Agiorîtul». Cf. Idem, *Viața și activitatea protosinghelului Naum Rîmniceanu*, p. 54 ; Ibidem, *Cronicari greci...*, p. XLIV.

De aci înainte îl vom întâlni pe Naum întocmind jalbe prin care solicita să fie promovată în vreo funcție, dar toate sînt sortite eşecului.

Adevăratul motiv pentru care Naum n-a mai putut înainta în nici o treaptă ierarhică în afara celei de protosinghel, îl va explica în următoarea consemnare :

«Din vreme în vreme atîta s-au schimbat cele vechi bune obiceiuri ale patriei, încît se vindea pe bani tot felul de cuviințe și de laudă și de vrednicie și de cinste și de chiverniseală și de alegere și de dreptate. Așa că eu, împreună cu alții, fii ai patriei, am rămas în spatele unor cumpărători ca aceștia...». Desigur că, «n-avea bani Naum — continuă Erbiceanu —, să plătească celor influenți pe atunci spre a se înălța și el la vr-un episcopat, ca grecii, ce ne stăpîneau averile mînăstirești, zise închinată»¹³.

Prin 1828. Naum intenționa de a se face sihastru la Călugăreni, dar renunță¹⁴.

În anul 1832, pe cînd la Cernica era stareț Sfîntul Ierarh Calinic, care nu era străin de lupta națională și de lucruri cu conținut didactic, social și istoric, care formau personalitatea sa de cărturar al timpului, Naum Rîmniceanu a fost invitat de Sfîntul Ierarh să se retragă la mînăstirea al cărei conducător de obște se afla¹⁵. Sufletul zbuciumat al cronicarului avea să găsească aci liniștea și răgazul pentru a traduce din grecește în romînește *Istoria bisericească* a lui Meletie al Atenei, primită drept ascultare din partea starețului ocrotitor.

Sfîntul Ierarh Calinic aprecia pe Naum ; cinau împreună în zilele obișnuite și se odihnea în aceeași locuință cu «duhovnicescul său părinte»¹⁶.

Dintr-o însemnare păstrată pe volumul al treilea al *Istoriei bisericești* prescrisă de monahul Casian, aflăm că aproape de sfîrșitul vieții, Naum a primit marea schimă a schivniciei și a murit la finele anului 1838 sau începutul lui 1839.

Este înmormîntat în cimitirul de la Mînăstirea Cernica sub numele de Naum Nichita¹⁷.

*

Viața frămîntată a cronicarului nu l-a împiedicat însă de a fi un fecund autor de scrieri în genuri diferite.

De la Naum ne-au rămas manuscrise grecești și romînești, ce cuprind lucrări istorice, filologice, teologice și literare, originale, compilații, traduceri, copii, atribuite în întregime lui de către Constantin Erbiceanu.

Între manuscrisele rămase de la Naum Rîmniceanu amintim :

13. Idem, *Viața și activitatea protosinghelului Naum Rîmniceanu*, p. 17 și la același, cf. Ms. no. IX, 1819, p. 51.

14. N. Iorga, *op. cit.*, p. 344.

15. C. Econom, D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie*, p. 82 ; cf. Arhim. Atanasie Gladovschi, *Monahi cronicari din mînăstirea Cernica*, art. în «Glasul Bisericii», an. XVI, (1957), nr. 4—5, aprilie-mai, p. 253.

16. Idem, *Monahi cronicari din mînăstirea Cernica*, p. 255.

17. C. Erbiceanu, *Viața și activitatea protosinghelului Naum Rîmniceanu*, p. 29—30.

*Începutul cu Dumnezeu cel sfânt al semnelor meșteșugului psaltichiei, al glasurilor celor suitoare și cele coboritoare, ale trupurilor și ale duhurilor și a toată darea îndemână și urmarea care s-au alcătuit într-însa de cei vechi și cei noi făcători, cari după vreme s-au arătat. Este o gramatică sau un teoretician în limba română prin care s-a păstrat valoarea notelor de psaltichie întrebuințate de cei mai vechi psalți pînă la sistima nouă; — în Orient de la începutul secolului al XIV-lea iar la noi de la Macarie psaltul*¹⁸.

*Introducere pentru începători 1805, oct. 11, este un abecedar în grecește și românește cu ajutorul căruia ucenicii lui Naum deprindeau deodată cetirea și slovenirea ambelor limbi*¹⁹.

*Dedicațiunea scrierii. Cuvîntul I de laudă. A fost scris cu scopul trezirii conștiinței naționale. Se încheie cu un «tratat adresat romînilor, arătîndu-le însemnătatea neamului lor și-i îndeamnă să nu se rușineze că sînt romîni*²⁰.

*Frase grecești șapte-zeci cuprind sintaxa verbelor, a propozițiilor, a adverbelor etc.*²¹.

*Propadia gramaticii prin întrebări și răspunsuri*²² este o gramatică grecească pentru uz școlar, ca de altfel și manuscrisul *Școala a doua*, dedicat «Prea iubitei patrii a Dacilor, autorul Dac o dedică 1819»²³.

Condica mea de casă cuprinde mai multă corespondență a lui Naum, cum și afacerile lui particulare. Este interesantă prin însemnările cronicarului cu privire la situația așezămintelor țării²⁴.

18. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 39, Ms. no. I—1788.

19. *Ibidem*, p. 40, Ms. no. II—1805, τὼν πρωτοπέριων εισαγωγή 1805, ὀκτ. 11.

20. *Ibidem*, Ms. 20. III—1807, Ἀνάθημα συγγράμματος Ἐπιρόνθημα. Ἀ.

21. *Ibidem*, p. 41, Ms. no. IV—1808, φράσεων Ἑλληνικῶν Ἐβδομίσκοντα.

22. *Ibidem*, p. 45, Ms. no. VII—1818, προπαδία γραμματικῆς κατ' ἑρωταπόκρισιν.

23. *Ibidem*, p. 50, Ms. no. VIII—1819. Σχολίων Β.

24. *Ibidem*, Ms. no. IX—1822. Κώδιξ οικιακῆς μου.

Situația creată în viața bisericăască de călugării străini o expune Naum în «*Tainică scrisoare și duhoonicească*» către capul Ierarhiei țării. Este de părere că situația se poate îndrepta și face propuneri după cum urmează: «Și mai întii mai virtos a curăți scaunele, adică episcopiile și minăstirile patriei de Greci, fiind vremea primită, care altă dată poate să fie cu anevoie. Și aceste minăstiri închinat la locuri străine pot să le ia din boierii patriei sub epitropie, cu o rînduială ce se va găsi cu cale. Și prin sfatul de obște înscris a se hotărî: ca de acum înainte numai însăși minăstirile cele mari, cari sînt închinat la locurile cele străine, să aibă și să fie primiți egumeni de la acele locuri străine, iar nu și la metoacele lor, care sînt închinat la aceste minăstiri. Să nu aibă oameni străini, ci pămînteni, cu cuviințioasele embaticuri ale lor, ca să nu se mai înmulțească iarăși egumenii și stăpînirile Grecilor în pămîntul patriei. Care cu sfat de obște prin anaforă să se arate înălțimii Sale, arătînd și pricina pentru carele minăstirile au ajuns la multă dărăpănare și cufundate în grele datorii.

Pe lîngă aceste de este vreo bună rîvnă de obște pentru patrie, să se facă întăriri scrise, că deacum înainte nici scaunul sfintei Mitropolii, nici scaunele episcopești, nici în toate minăstirile țării, nici în toate minăstirile mici, care sînt metoașe minăstirilor celor mari, să nu primească povățuitori de altă limbă, ci numai din patrioții credincioși. Pentru toate dar bunele rînduiri ale sfintelor locașuri silindu-te Prea Sfinția Ta, mare plată vei avea de la Dumnezeu. Că vedem mireni înălțîndu-și case și hanuri de la cele derăpănat metoașe».

Deci «cu sfat de obște, prin anaforă, ar fi bine a se da voie și poruncă de a se căuta

Tot în această condică se află scrierea Meșteșugul sfințelor cărți (Μέθοδος τῶν εσθῶν γραμμάτων), un abecedar ; titlul său mai dezvoltat este: *Școala întâia a noilor începători tineri. Acum întâii, în zilele Prea Înălțatului și preu blagocestivului nostru Domn Ioan Grigorie Dimitrie Ghica Voevod și oblăduitor a toată Valachia Daciei, arhiepiscop fiind prea sfințitul, prea cuvântărețul și de Dumnezeu alesul stăpînului nostru Mitropolitul Chirio Chir Grigorie, spre neurmată adică pildă pînă acum alcătuită însă din mai vechi și noi scriitori adunați, spre cele de obște folos ale neamului nostru celui Dachicesc și Pravoslavnic, de nevrednicul Protosinghel al sfinței Episcopii Buzeu, Naum, din Sfînta Episcopie a Rîmnicului, în anul al cincizeci și nouă al vîrstei mele. Scrisă în grecește și romînește ; se vorbește între altele despre datoria ce o are tot romînul de a învăța carte, pe care o numește «sfîntă»²⁵.*

În 1808 scrie *Despre Originea Romînilor*²⁶, lucrare originală plină de idei patriotice, cuprinde cîteva epifonime dedicate după cum urmează :

Epifonima I : «Prea înălțatului, prea strălucitului, prea mărețului și prea păzitului de Dumnezeu Domn și Egemon a tot pămîntul Valahiei, Domnul Domn Ion Alexandru Constantin Moruz Voevod, închinăciune cu toată adîncă supunere».

Epifonima II : «Prea Sfințitului, prea învățatului și de Dumnezeu alesului stăpîn, Mitropolit a tot pămîntul Valahiei, Domnului Domn, Dosoțiu, cu tot respectul și religiozitatea, închinăciune pînă la pămînt».

Epifonima III : «Prea nobililor iubitori de Patrie și glorioși Boieri ai Daciei, tuturor cari sînteți fala neamului nostru Dacic și cununa bătrînilor și în renumita această poliție București și în toată întinderea ei, cu supunere proaduc datorita mea închinăciune».

Lucrarea mai cuprinde capitolele : «Lauda neamului Romînilor»; «Bravurile neamului Romînilor»; «Întîmplările neamului Dacilor»; «Lauda Patriei»; «Bucurie Patriotilor din toată Dacia».

Scrierea se încheie cu : «Epifonima la noua Domnie», dedicată : «Prea Înălțatului, prea strălucitului, prea piosului și păzitului de Dumnezeu Domn și Egemon a tot pămîntul Valahiei, Domnului Domn Ioan Mihail Constantin Șuțu Voevod, închinăciune cu toată adîncă supunere».

așezămintele toate ale tuturor sfințelor locașuri de fericirii ctitori cum s-au orînduit» (*Ibidem*, p. 59—60). Cf. și «Biserica Ortodoxă Romîna», an XIII, p. 20—24 discursul rostit cu ocazia numirii în funcții a egumenilor romîni.

25. Tocmai în această dorință «sfîntă» de luminare a poporului rezidă cuvintele consemnate de cronicari într-un engomiu din 1823 către Mitropolitul Grigorie : «Slavă Prea Sfinței Troiți, că se află și din prostimea neamului nostru luminători spre luminarea celor acoperiți de întunericul neînvățăturii, ca să se numere și neamul nostru între cei slăviți cu învățături și științe (*Ibidem*, p. 52).

Dintre manuscrisele cronicarului, academicianul G. Călinescu în „Studii și Cercetări de Istorie literară și Folklor”, nr. 2, 1960, p. 337, enumeră ca bibliografie la articolul său : *Naum Rîmniceanu*, următoarele : Ms. 1443 : *Insemnări, Extrase din Sf. Părinți*, corespondență, 1814 ; Ms. 1488 (grecesc) ; Ms. 1490 : *Intreita răspundere către cele împotriva adevărului*, 1836 ; Ms. 1391 (fragment) ; Ms. 1492 (grecesc) ; Ms. 1500, 1501 : *Extrase grecești* ; Ms. 1557 (greco-romîn 1822) ; Ms. 2402, *Extrase grecești din Hrisostom*.

26. Publicată în traducere romînească, din grecește, de Constantin Erbiceanu, *Croniciile greci*, p. 235—258.

O altă scriere sînt *Poesiile protosinghelului Naum Rîmniceanu asupra Zaveriei*, scrise în 1821²⁷.

Mai important este *Hronicul* său în care tratează evenimentele de la 1768 la 1810²⁸.

Încă și mai interesante sînt vederile lui Naum cu privire la Eterie, pe care a cunoscut-o atît în desfășurarea ei în Țara Romînească, cît și în procesul de pregătire conspirativă, care a precedat cu mulți ani evenimentele din 1821, și la care au participat «elemente distincte ale descălecării» din Muntenia, un Neofit Dukas, un Gheorghie Ghenadios și alții.

De un deosebit interes n-și pare lucrarea lui Naum Rîmniceanu, intitulată : *Scrisoarea Munteanului ca Răspuns la Scrisoarea Moldoveanului*²⁹, unde sînt dezvăluite atît procedeele conspirative ale lui Neofit Dukas, cît și obiectivele Eteriei, așa cum fluturau pe dinaintea unora dintre viitorii ei făurari, cu cîtiva ani înainte de izbucnirea revoluției grecești, din 1821.

Tendențele de acaparare ale unei anumite burghezii grecești, care visa — ἡ μεγάλη ἰδέα — la o reconstituire a imperiului bizantin sau mai bine-zis la înlocuirea celui otoman cu un stat plurinațional, dominat economic și sub raport cultural și politic de elementul grecesc, — sînt scoase sugestiv (deși poate pe alocuri, cu unele exagerări) în relief de Naum.

În *Istoricul Zaveriei în Valachia*³⁰ scrisă tot în grecește de Naum Rîmniceanu, aflăm și informații de preț privind revoluția lui Tudor Vladimirescu și despre conflictul său cu Eteria³¹.

O altă lucrare ce aparține în mod sigur cronicarului, pentru că o iscălește, este : *Adunarea hronologiei domnilor țării noastre*, a cărei publicare a început-o în 1944 la Cluj prof. Șt. Bezdechi sub titlul : *Cronica inedită de la Blaj a protosinghelului Naum Rîmniceanu*.

Constantin Erbiceanu n-a avut prilejul să cunoască manuscrisul românesc al cronicii, deoarece el va fi luat drumul Blajului, aflat împreună cu manuscrisul grec G în posesia vreunui Cantacuzino, urmaș al lui Pîrvu

27. Sînt publicate după original de Constantin Erbiceanu, București, 1890, p. 3—15 cu următoarele titluri : I. *Tinguirea Țării asupra jafului și dărăpănării ce i-au făcut străinii tîlhari greci* ; II. *Blestem asupra nemulțămitorilor* ; III. *Rugăciunea Patriei* ; IV. *Sfătuirea Patriei către jiii săi* ; V. *Pentru Eteristi crai greci* ; VI. *Pentru Țara Romînească* ; VII. *(Starea umilită a Țării)* ; VIII. *(Sfătuirea Patriei către jii)*. Poeziile sînt pline de sarcasm la adresa vitejilor eteriști «cari voinicește se luptau din zori și pînă în sîntîțe, golind cramele de vin». Este plastică redată starea lor de îngîmfare și nesaț, începînd cu arhistrategul lor și terminînd cu cel din urmă eterist, care purta cruce și cocardă și striga : ἕγω ἢ ἔλευσερτε. Cf. Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea protosinghelului Naum Rîmniceanu*, op. cit., p. 26.

28. *Cronicul protosinghelului Naum Rîmniceanu* ; Cf. C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. 259—294.

29. Publicată în traducere de Constantin Erbiceanu în «*Biserica Ortodoxă Romînă*», an. XIII, p. 257—279 ; 337—360 ; 417—440.

30. Vezi traducerea lui Constantin Erbiceanu în «*Biserica Ortodoxă Romînă*», an. XXIII, p. 547—556.

31. Cf. Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și Mișcarea Eteristă în Țările Romînești 1821—1822*, București, 1945, p. 5, 26, 56, 73, 79, 89, 98, 99, 100, 134, 147, 149, 150, 164, 167, 170, 171, 223, 225, 252, 255, 259, 261, 262, 263, 266, 283, 299, 350 și 351.

sau Mihai, ca mai tîrziu să ajungă în stăpînirea aceluia Condurachi de la care se vede că l-a procurat Cipariu³². De manuscrisul românesc sau de o copie a lui a avut cunoștință și Nicolae Bălcescu, așa cum reiese din consemnarea sa: «Deosebit de cronice avem și șase cronologii ale Domnilor întocmite după hrisoave, între care cele mai bune sînt a lui Petru Cantacuzino, a Clucerului Dumitrache și a ierodiaconului Naum Clococeanu»³³.

Tot Bălcescu arată că pomenitul ierodiacon, într-o precuvîntare a sa (adică «cuvînt înainte») amintește de *Cronologia de la Virșeș* și *Cronologia Iancului*³⁴.

Este desigur, fără nici un fel de îndoială, vorba de manuscrisul românesc de la Blaj, iar Naum Clococeanu nu este altul decît Naum Rîmniceanu, pentru că el face caz, în lucrarea amintită, de cele două cronici (a Virșeșului și a Iancului) și tot el este cel ce atribuie o importanță Clucociogului (lingă Slatina) cu minăstirea lui³⁵.

Lucrarea este alcătuită din trei părți :

1. *Cuvînt înainte la adunarea hronologiei domnitorilor țării noastre*, un cronograf de la facerea lumii pînă la întemeierea Țării Românești³⁶.

2. *Hronologia domnilor Țării rumînești despre adunarea ce a făcut Pîrvu Cantacuzino și clucerul Dumitrache (1290—1834)*³⁷ prezintă domnitorii de la Radu Negru pînă la Constantin Ipsilante (1802). Cu un alt scris și pe o altă hîrtie se continuă *Cronologia domnilor pînă la Alexandru Ghica (1834)*.

Mai extins, capitolul ultim este alcătuit din două părți : a) *Perilipsis al țării rumînești* și b) *Cuprinderea pentru țara rumînească*, o statistică

32. Șt. Bezdechi, *Cronica citată*, p. 13.

33. Din «*Magazinul istoric pentru Dacia*», vol. I, p. 11.

34. *Ibidem*, p. 10.

35. Șt. Bezdechi este de părere că la Clucociog și-a scris Naum Rîmniceanu *Cronica* și, poate aici a avut la îndemînă și materialul din care și-a alcătuit cele trei părți ale acestei scrieri. În vecinătate se află moșia Vișoara a fraților Ștefan și Radu Guliano, înrudiți cel puțin prin alianță cu Pîrvu Cantacuzino, și aici pasionatul culegător de documente și cronici, Naum Rîmniceanu, va fi alflat de cronologia lui P. Cantacuzino de care vorbește Bălcescu cît și (poate) textul a ceea ce în manuscrisul lui Naum Rîmniceanu alcătuiește partea a treia adică istoria instituțiilor de drept public ale Munteniei, cît și conspectul geografiei sale politice. Idem, *op. cit.*, p. 10.

36. Printre alte probleme ce abordează, este și aceea a «continuității romînilor în Dacia» și subliniază ideea că «patrioții» nu și-au părăsit niciodată țara: «O, — exclamă Naum, — patrioții noștri niciodată n-au ieșit din hotarele patriei noastre, Dachiei, carea din Marea Neagră începîndu-se, precum am arătat, și pînă în apa Tisa întînzîndu-se, cuprinde în mijlocul acestei părți Transilvania, Banatul, Ținuturile Craiovei, Țara Romînească și Moldova. Încît în aceste hotare ale patriei noastre, Dachiei, niciodată, fără numai cînd o parte a aceștii patrie se călca și să strica de vrăjmași, să trăgea locuitorii în sus l-ăllă parte a apriei, unde putea să trăiască mai cu liniște, larg fiind pămîntul nostru, și munți în mijloc avînd și buni de scăpare în vremi de primejdie fiind» (Cf. Șt. Bezdechi, *op. cit.*, p. 90).

37. Nu mai poartă decît în parte amprenta lui Naum Rîmniceanu, dovedindu-se o lucrare de compilație. Cu toate acestea Naum se dovedește un bun psiholog și întuiește bine faptele. Așa se întîmplă de pildă în cazul domnitorului Constantin Hangerliu, care așa de devotat era turcilor, încît după ce ruinatese țărînimea cu tot felul de dări, a folosit-o drept carne de tun în luptele de la Vidin dintre Cauudan-Pașa și Pasvantoglu : «Îi punea

(geografică, politico-administrativă) a Țării Românești (cu hotare, județe, ape, căi de comunicație) din aceeași istorie a lui Mihai Cantacuzino.

*

Privită din punct de vedere al importanței istorice opera sa. aduce o contribuție însemnată la cunoașterea unor aspecte și fapte noi din trecutul poporului nostru.

În ce privește informațiile în legătură cu persoana și revoluția lui Tudor Vladimirescu, unele din ele sînt chiar unice. Este drept că, adesea Naum reprezintă punctul de vedere al înaltului cler și al marilor boieri în judecarea mișcării revoluționare, așa că reflecțiile sale trebuiesc judecate cu circumspecție.

În legătură cu problema originii limbii românești, se poate vorbi la Naum Rîmniceanu de un așa-numit «dacodacism», al său.

Iată în sfîrșit în legătură cu această problemă sinteza profesorului Șt. Bezdechi³⁸.

«În timp ce învățații de la Blaj» descopereau Daciei o origine și o limbă pur latină într-o țară în care autohtonii — după părerea acestor învățați fuseseră exterminați fără urmă — Naum Rîmniceanu, la 1800 afirma că băștinașii, supuși de Traian, au rămas aici în Dacia și au jucat un mare rol la formarea nației «rumînești». Dacă explicația acestui proces este la el pitorească și adesea ne face să zîmbim, ea merită totuși să fie apreciată la justa ei valoare, mai ales cînd ne gîndim că această luminoasă intuiție a lui a răsărit într-o vreme cînd în acest domeniu, toate divagațiile erau posibile, divagații ce puteau nu numai să obstrueze calea adevărului, dar să-l și înăbușe cu desăvîrșire. Pseudonismul său sau mai bine-zis porecla de *Dac* pe care ierodiaconul Naum și-o anina ca pe o decorație, avea să sune oarecum ca o sfidare față de latinizantii și școala latinistă, pe care parcă — o prevedea.

Departate de noi gîndul de a voi să micșorăm meritele școlii de la Blaj. Dar atitudinea clară a lui Naum, a acestui — totuși! — admirator al lui Petru Maior, ar fi putut servi încă pe atunci, dacă cronica lui n-ar fi rămas aproape cu totul necunoscută (dintre istorici doar Fotino și Bălcescu au cunoscut-o), ca o frînă față de elucubrațiile atîtor depășitori ai măsurii».

IOAN F. STÂNCULESCU

turcii ca pe niște oi înaintea războiului fără arme, și cu toate că strigau ostașii lui Pasvantoglu să se dea raiaua la o patre, nelăsîndu-i turcii, îi făcea Pasvantoglu cu tunurile asemenea cu pămîntul, încît ceia de care se lemeau odinioară crăiile și împărățiile împrejurul lor, au ajuns la atîta defăimare ca cum s-ar socoti fără de gură, fără de mîini și fără de picioare».

38. Op. cit., p. 4.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

CONFERINȚELE DE ORIENTARE A CLERULUI

I

Cea de a treia conferință de orientare a clerului din acest an s-a ținut, pentru toate protopopiatele din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, în zilele de 10, 11, 15, 16 și 17 septembrie, — avînd ca temă : «La 20 de ani de la eliberarea Patriei noastre. Desfășurarea vieții religioase în noile condiții din Republica Populară Romînă».

În urma aprobării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, conferințele au fost prezidate de reprezentanți ai Centrului Arhiepiscopal București, precum urmează : P. S. Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, la protopopiatele Alexandria (10—IX) și Lehliu (15—IX) ; P. S. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, la protopopiatul Circ. I Capitală (17—IX) ; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar arhiepiscopal, la protopopiatele Fețești (10—IX), Drăgănești-Vlașca (15—IX), Urziceni (16—IX) și Ploiești-oraș (17—IX) ; PP. CC. Preoții Consilieri : Stan C. Dimancea la protopopiatele Ploiești-raion (10—IX) și Oltenița (11—IX) ; Petre F. Alexandru la protopopiatele Titu (10—IX), Călărași (11—IX), Slobozia (15—IX) și Teleajen (16—IX) ; Leonida Mateescu la protopopiatul Circ. III Capitală (17—IX) ; Emanoil Hodrea la protopopiatele Tîrgoviște (11—IX) și Cîmpina (15—IX) ; Ioan Popa la protopopiatele Videle (10—IX), Răcari (11—IX) și Găești (15—IX) ; P. C. Pr. profesor Vl. Prelipcean la protopopiatul Muscel (16—IX) ; P. C. Inspector General Zaharia Mîntulescu la protopopiatul Circ. II Capitală (17—IX) și P. C. Inspector Eparhial Virgil Gođeanu la protopopiatele Giurgiu (11—IX) și Roșiorii de Vede (16—IX).

Semnălăm, dintru început, atmosfera sărbătorească în care s-au desfășurat de astă dată lucrările conferințelor la toate protopopiatele. Pre-

tutindenii, preoții noștri au susținut referate documentale, impresionante mai ales din punctul de vedere al amănuntelor cu caracter local privind viața cea nouă din Patria noastră sub multiplele sale înfățișări, fiecare dindu-și osteneala să întocmească referate cât mai judicios întemeiate pe realități și să le expună cu însuflețire și optimism. Același lucru se poate spune și despre discuțiile purtate pe marginea referatelor : toate au fost pline de elemente noi, încrezătoare în viitorul luminos al Patriei noastre dragi.

În cele ce urmează, facem o prezentare a modului în care s-au desfășurat lucrările acestor conferințe, așa cum se desprind ele din documentele aflate în evidența Centrului arhiepiscopal.

*

Din cuvântările de salut adresate de către PP. CC. protopopi raionali delegaților chiriarhali cu prezidarea conferințelor se desprinde constatarea că întreaga noastră preoțime a participat cu însuflețire și elan patriotic la sărbătorirea pe plan local a memorabilei zile de 23 August 1944, — ziua eliberării Patriei noastre de sub jugul fascist. În întâmpinarea împlinirii a 20 de ani de la această istorică zi, ca urmare a îndemnulii Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, bisericile, casele parohiale etc. au îmbrăcat veșmînt de sărbătoare, pretutindenii făcîndu-se văruiri, reparații de împrejmuiri, alinieri iar în multe părți restaurîndu-se picturile sfintelor locașuri.

Aducînd binecuvîntările Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, delegații chiriarhali au evidențiat caracterul festiv al conferințelor de orientare din luna septembrie, — caracter festiv nu numai pentru că s-au ținut îndată după aniversarea a 20 de ani de la eliberarea Patriei, dar și pentru că tema dată în studiu a fost consacrată analizei desfășurării vieții religioase în noile condiții din țara noastră.

La protopopiatul Alexandria, P.S. Episcop Antim a spus, între altele : «În această perioadă de mari prefaceri, preoțimea noastră, bucurîndu-se de deplină libertate în rosturile activității sale religioase, are meritul de a fi dat urmare chemărilor conducătorilor ei spirituali, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru o rodnică colaborare la dezvoltarea și înflorirea țării noastre».

Iar P.S. Episcop Visarion, răspunzînd cuvîntului de salut al P.C. protopop al Circ. I Capitală, a spus : „Nici nu se putea alege un subiect mai potrivit pentru conferința din această lună, dat fiind că desfășurarea vieții religioase din țara noastră, în condițiile create de actul eliberării, constituie o mărturie a libertății de manifestare pentru toate cultele religioase, fapt pentru care preoțimea Bisericii Ortodoxe Romine a înțeles să se alăture cu toată convingerea la opera de înflorire a Patriei și de slujire a păcii și buneii înțelegeri între oameni».

Idei asemănătoare au fost exprimate și de ceilalți delegați chiriarhali, creîndu-se astfel climatul cel mai potrivit pentru susținerea referatelor.

La toate protopopiatele au fost susținute referate bogat documentate, în care s-au înfățișat pe larg atît fapte de ordin general — potrivite pentru orice regiune a țării, — cît și fapte de importanță locală, lațura aceasta dindu-le un colorit cu totul aparte, care n-a putut fi remarcat la alte conferințe. Delegații chiriarihali au semnalat ca referate excepțional înțocmite pe cele susținute la protopopiatul Ploiești-raion de Pr. Andrei Gheorghe de la parohia Lipănești și la protopopiatul Găești de Pr. Nicolae Gr. Nicolescu de la parohia Leordeni. De asemenea, ca referate foarte bune au fost semnalate cele susținute de C. Preoți : Ioan Hanganu-Clinșeni, protopopiatul Circ. I Capitală ; Gheorghe Stoenescu-Dudești-Cioșlea, protopopiatul Circ. III Capitală ; Gheorghe Constantinescu-Bordeni, protopopiatul Cîmpina ; Florea Lungu-Bîcu, protopopiatul Răcari ; Aurel Catrina-Ghiaba, protopopiatul Teleajen și Artur Săndulescu-Bezdead II, protopopiatul Tirgoviște.

Privite în general, referatele au fost alcătuite din două părți. În cea dintii, pornind de la ceea ce era țara noastră în urmă cu 20 de ani, au fost prezentate marile și epocalele realizări înfăptuite de harnicul nostru popor în decurs de numai două decenii, în toate domeniile vieții naționale : agricultură, industrie, comerț, învățămînt și cultură, sănătate publică și prevederi sociale, relații interstatale ; în cea de a doua, au fost zugrăvite realitățile de viață religioasă din țara noastră, în general pentru toate cultele și în special pentru Biserica Ortodoxă Romîna, în legătură cu care s-au făcut ample expuneri despre : actul istoric al Reîntregirii ; elaborarea unui întreg cod de legiuiri bisericești — statut nou și regulamente noi ; organizarea unui învățămînt propriu de cultură teologică ; relații bisericești interortodoxe și intercreștine etc.

Spicuum din referatele semnalate ca excepționale cîteva fragmente, pentru a putea să ne formăm convingeri cît mai apropiate de adevăr despre modul în care preoții noștri au știut să expună și să interpreteze materialul pe care l-au mînuit.

Pr. Nicolae Gr. Nicolescu — parohia Leordeni, protopopiatul Găești, arăta de la început că «Cine vrea să cunoască și mai ales să înțeleagă viața bisericească dintr-o anumită perioadă de timp, e ținut să cerceteze neapărat istoria multilaterală a poporului care îl preocupă, în perioada de timp respectivă». Și făcînd o incursiune în istoria poporului romîn, referatul a arătat cine și cum a fost pregătit actul eliberării de la 23 August 1944 și ce însemnate realizări s-au înfăptuit de atunci încoace în țara noastră. După referiri ample la dezvoltarea economiei, C. sa s-a ocupat de : construcții de locuințe în toate orașele și țirgurile țării ; dezvoltarea învățămîntului și înflorirea culturală a țării ; asistența medicală gratuită ; lupta pentru apărarea păcii ; prețuirea artei, culturii și științei romînești în întreaga lume ; prestigiul R.P.R. în concertul celorlalte state.

În a doua parte propriu-zisă a referatului său, Pr. Nicolae Gr. Nicolescu a înfățișat realitățile de viață religioasă din cadrul Bisericii Ortodoxe Romîne, din 1948 și pînă astăzi, insistînd asupra următoarelor capitole : Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Romîne ; Reorganizarea Bisericii

și unificarea legislației Bisericii Ortodoxe Române ; Reorganizarea structurală a învățămîntului religios din Patria noastră ; Participarea Bisericii Ortodoxe Române la Mișcarea Ecumenică ; Colaborarea Bisericii la lupta pentru pace.

Iar în încheierea referatului, C. sa a spus : «Sarcinile noastre permanente trebuie să țină seamă de realitățile istorice ale societății și de năzuințele credincioșilor spre o viață mai desăvîrșită sub toate aspectele. Realizările excepționale ale poporului nostru în cei 20 de ani de la eliberarea sa, condițiile noi de viață bogată materială și spirituală, pe care Biserica le-a dorit întotdeauna, constituie pentru preoțimea noastră o pildă și un îndemn de a contribui și mai hotărît, din toate puterile, la înflorirea Patriei noastre eliberate și la ridicarea vieții poporului nostru în toate domeniile».

«Nu există fiu al Patriei noastre care să nu fie mîndru de realizările din țara noastră, care se datoresc descătușării forțelor creatoare ale poporului care și-a cucerit libertatea și care a muncit și muncește făurindu-și cu entuziasm și pricepere o viață nouă, îmbelșugată și fericită. Un popor stăpîn pe destinul său, pe bogățiile țării și pe comorile lui spirituale, un popor care-și chibzuiește, gospodărește toate posibilitățile și le dezvoltă prin muncă însuflețită, tinzînd către ținta luminoasă a unei vieți din ce în ce mai bune sub aspect material și spiritual. Acest popor a înscris în filele istoriei celor două decenii o adevărată epopee a forței creatoare». Cu aceste cuvinte și-a început referatul Pr. Andrei Gheorghe de la parohia Lipănești, protopopiatul raionului Ploiești, — cuvinte introductive după care a înfățișat pe larg toate marile transformări realizate în țara noastră în răstimpul trecut de la eliberarea din 23 August 1944.

În partea a doua a referatului, Pr. Andrei Gheorghe s-a ocupat de desfășurarea vieții religioase din țara noastră în noile condiții politico-sociale create după eliberarea Patriei. În introducerea acestei părți se spune : «Odată cu libertățile cucerite de popor, a dobîndit și Biserica noastră o reală și deplină libertate de organizare și funcționare, fără vreun amestec din partea Statului în treburile sale interne. Însăși viața religioasă s-a eliberat de negurile trecutului sub regimul democrat-popular și a pornit pe noi făgașuri conforme cu spiritul unitar al religiei și cu imperativele epocii». Urmează apoi un paragraf în care se vorbește despre stabilirea unor relații de prietenie, de frățietate și respect reciproc între toate cultele religioase din țara noastră, — după care sînt înfățișate aspecte din viața Bisericii Ortodoxe Române, care — în cele două decenii de la eliberare — s-a înnoit în toate domeniile de activitate. În legătură cu această înnoire, se spune : «Eliberată de tarele trecutului, care au îndepărtat-o de la misiunea ei și de la rînduiețile și tradițiile ei autentice, Biserica Ortodoxă Romînă, sub îndrumarea Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, s-a înnoit în duhul și lucrarea ei bisericească și socială. Nu e vorba de o adaptare de circumstanță la noile realități, ci de o înnoire a duhului, o înnoire de viață, izvorîtă din sevele divine ale Or-

toxiciei, temeinicită pe Evanghelia Domnului, după prpovăduirea apostolică și tradiția patristică. E innoirea în Iisus Hristos, care este Adevărul, Calea și Viața Bisericii Ortodoxe Romine».

*

Însemnăm aci, cu satisfacție, faptul că la toate protopopiatele numeroși preoți au luat cuvîntul pe marginea referatelor, creînd prin aceasta o atmosferă sărbătorească și contribuind la buna reușită a conferințelor. Merită a fi menționate completările documentate și frumos expuse de Preoții Ion Tudor-Apostolache, Gh. Rădan-Slănic, Ion Teleanu-Slănic Groșani și Ștefan Dobra-Izvoarele din protopopiatul Teleajen și Gh. Mateescu-Coconi din protopopiatul Oltenița.

În ceea ce privește concluziile președinților, bunele referate susținute de preoți au făcut ca acestea să privească mai mult latura practică a subiectului și sarcinile de viitor ale preoțimii noastre în activitatea sa obștească. Astfel, la protopopiatul Circ. I Capitală, P. S. Episcop Visarion a spus : «Discuțiile ce s-au purtat au constituit un buchet de flori închinat Conducătorilor țării noastre și Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian», — relevînd în același timp că preoții «au îndatorirea de a cultiva în inimile credincioșilor respectul, devotamentul și dragostea față de Patrie și de Conducătorii ei, în spiritul Sfintei Evanghelii» : iar P. C. Vicar Alexandru Ionescu, la protopopiatul Fetești, a reamintit că «datoria noastră, a preoțimii, este să sprijinim cu toată însuflețirea inițiativele ce se iau pentru crearea unei vieți cit mai frumoase, cit mai îmbelșugate pentru cei mulți, pentru popor». La rîndul său, P. C. Consilier Stan Dimancea, corectînd unele afirmații în legătură cu noțiunea de patriotism, în cadrul conferinței de la protopopiatul raionului Ploiești, a spus : «Patriotismul nu este o atitudine de expectativă, de admirație -- oricît de zgomotoasă -- față de ceea ce înfăptuiesc alții pentru înflorirea țării și bunăstarea locuitorilor ei, ci o integrare entuziastă în elanul mulțimilor care se dăruiesc pentru mai binele Patriei. Patriotul adevărat nu e un spectator, ci cel ce contribuie cu toată puterea sa de muncă la realizările obștei, așadar cel ce se integrează în viața colectivă și participă după puteri la tot ceea ce se înfăptuiește în domeniul agricol, economic, științific și cultural-artistic».

*

În rapoartele de activitate prezentate la fiecare protopopiat de cel puțin 2 sau 3 preoți, au fost înfățișate, mai ales, măsurile ce s-au luat în parohii pentru ca și edificiile bisericesti să îmbrace haină de sărbătoare în vederea celei de a XX-a aniversare a eliberării Patriei. Am arăta deja, îndrumările conducerii Arhiepiscopale privitoare la aceste lucrări de innoire și înfrumusețare. Din rapoartele prezentate se poate trage concluzia că acestea au fost indeplinite pretutindeni, astfel că marea sărbătoare a eliberării a fost întîmpinată cum se cuvine de preoții și credincioșii Bisericii noastre.

*

După ce au fost evocate cele mai de seamă evenimente locale și internaționale din sectorul vieții bisericești și obștești petrecute de la conferințele de orientare din luna iunie, delegații chiriarhali au rostit cuvîntul de încheiere a lucrărilor, felicitînd pe referenții principali și pe toți preoții care au participat la discuții pentru contribuția adusă la buna reușită a acestei întîlniri festive.

Din procesul-verbal al conferinței ținută la protopopiatul Oltenița, rezumăm — precum urmează — cîteva din caracterizările generale expuse de P. C. Consilier Stan Dimancea : «S-a vorbit, în trecut, despre țara și poporul român ca despre un «miracol al istoriei», avîndu-se în vedere existența noastră de popor latin în acest spațiu geografic european. În răstimpul celor două decenii care au trecut de la eliberarea Patriei, poporul român — harnic, talentat și inspirat — a realizat, pe pămîntul în care odihnesc sfințele oseminte ale strămoșilor, un adevărat «miracol». În agricultură, în industrie, pe tărîmul sănătății publice, în domeniul științific, cultural și artistic s-au înregistrat în ultimii 20 de ani succese, care au schimbat radical fața țării, — un adevărat miracol, menit să îndestuleze viața omului și să i-o facă mai frumoasă. În aceasă perioadă de timp, activitatea Bisericii Ortodoxe Romîne — ca de altfel la toate cultele religioase din țara noastră — s-a desfășurat în deplină libertate, atît în domeniul administrativ cît și în cel cultural și de învățămînt teologic. Viața religioasă a cunoscut acum adîncimi noi, iar teologia romînească a pus în adevărata sa lumină doctrina socială a Sfintei Evanghelii, în centrul căreia stă omul, — omul pentru care s-a întrupat Fiul lui Dumnezeu. Se poate vorbi, deci, de roade binecuvîntate în viața bisericească de la noi, realizate prin purtarea de grijă a Cîrmuitorilor noștri spirituali, în climatul de libertate instaurat în țara noastră prin înțelepciunea încercaților ei Conducători».

II

Cea din urmă conferință de orientare a clerului din acest an s-a ținut, pentru toate protopopiatele din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor între 17—25 noiembrie. Tema conferinței a fost intitulată : «Ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21). Unitatea creștină privită din punct de vedere interconfesional și idealurile umanității contemporane».

Pentru această conferință — procedeu va continua și de aci înainte — a fost lărgit cadrul delegaților chiriarhali care au primit încredințarea prezidării, grupul consilierilor arhiepiscopali fiind întregit cu consilieri din Administrația Patriarhală și profesori clerici de la Institutul teologic universitar din București. Drept urmare, conferințele au fost prezidate de : P. S. Antim Tirgovișteanul, Episcop Vicar, la protopopiatul Circ. II Capitală (23—XI) ; P. S. Episcop Vicar Visarion Ploieșteanul, la protopopiatul Circ. III Capitală (23—XI) ; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicar arhiepiscopal, la protopopiatele Răcari (17—XI) și Titu (18—XI) ; P. C. Pr. Ioan Gagiuc, directorul Administrației Patriarhale, la protopopiatul Ploiești-orăș (23—XI) ; P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman la protopopiatul Circ. I Capitală (23—

XI); P. C.Pr. Prof. Alexandru Ciurea la protopopiatul Tirgoviște (19—XI); PP. CC. Consilieri Patriarhali : Gheorghe Soare la protopopiatul Ploiești-raion (17—XI); Vasile Ștefan la protopopiatul Fetești (17—XI); Dumitru Fecioru la protopopiatul Drăgănești-Vlașca (17—XI); PP. CC. Consilieri Arhiepiscopali : Stan C. Dimancea la protopopiatele Cîmpina (18—XI) și Teleajen (24—XI); Petre F. Alexandru la protopopiatele Găiești (18—XI), Muscel (19—XI) și Oltelnița (24—XI); Leonida Mateescu la protopopiatele Călărași (18—XI), Lehliu (19—XI) și Giurgiu (24—XI); Ioan Popa la protopopiatele Roșiorii de Vede (19—XI) și Urziceni (24—XI); P. C. Inspector Eparhial Virgil Godeanu la protopopiatele Alexandria (17—XI), Videle (18—XI) și Slobozia (25—XI).

Cu câteva zile înainte de data primei conferințe, delegații chiriarhali au ținut o consfătuire la Arhiepiscopia Bucureștilor sub președinția P. S. Episcop Antim Tirgovișteanul, în cadrul căreia — după ce au ascultat o expunere a P. C. Consilier cultural Stan C. Dimancea în legătură cu tema dată în studiu — au fixat cadrul și limitele subiectului, precum și lista evenimentelor mai de seamă, din domeniul vieții bisericești și obștești, asupra cărora aveau să se facă scurte comentarii în fața corpului preoțesc.

Iar după încheierea conferințelor, delegații chiriarhali au depus la cancelaria Arhiepiscopiei documentele acestora : procese-verbale, referate și rapoarte de activitate.

*

În legătură cu serviciul religios al Te-Deum-ului, s-a putut observa că la tot mai multe protopopiate, răspunsurile sînt date de acum omofonic, de către toți preoții prezenți la conferințe.

În vederea elaborării referatelor, cc. preoți au primit la vreme îndrumările convenite : bibliografia temei și o schiță de plan cu orînduirea materialului. După o parte introductivă, în care aveau să fie arătate consecințele neînțelegerilor și dezbinărilor dintre creștini și îndemnurile către unitate și frățietate cuprinse în Noul Testament, în literatura patristică și în lucrările Sfintelor Sinoade, — corpul propriu-zis al referatelor trebuia să cuprindă două părți, prima de ordin oarecum istoric : «preocupări pentru refacerea unității creștine»; a doua de ordin doctrinar și practic : «unitatea creștină, factor de slujire a idealurilor umanității contemporane». — idealuri care, exprimate prin cea mai lapidară formulă, înseamnă «slujirea păcii» și «slujirea progresului social».

Urmînd aceste îndrumări, cc. preoți referenți au izbutit, la aproape toate protopopiatele, să prezinte lucrări meritorii, bine studiate și tot așa de bine expuse.

Un referat bun, în care materialul bibliografic a fost cercetat și valorificat personal, este cel al c. pr. Al. Popa Ioniță de la parohia Moreni, protopopiatul Cîmpina. C. sa a dezvoltat cu bogată documentare partea istorică a temei, analizînd cu pătrundere starea Bisericilor creștine pînă în stadiul actual, dar i-a lipsit puterea de sinteză și de caracterizare a pozițiilor confesionale față de problema unității creștine (am citat din aprecierile P. C. Consilier Stan Dimancea, președintele conferinței).

Ca foarte bine gândit și prezentînd cu multă logică materialul folosit, poate fi citat și referatul susținut de c. pr. Gheorghe Vișan de la parohia Herăști, protopopiatul Oltenița. Iată un fragment din acest referat: «Omenirea epocii noastre luptă din toate puterile pentru instaurarea spiritului de înțelegere și apropiere între popoare. Omenirea se simte tot mai mult o unitate pe toată suprafața pămîntului. Popoarele își aleg o nouă viață și luptă pentru pace și prietenie. Pe teren științific, cultural-artistic, economic, etc. au loc întîlniri, conferințe și se încheie acorduri necesare conviețuirii oamenilor și progresului social. Dacă în trecut, Bisericile — unele mai mult, altele mai puțin — din egoism confesional, național, rasial, au sprijinit stări sociale nedrepte, învechite, care au generat dezbinări sau războaie, astăzi constatăm că una din tendințele fundamentale ale Bisericii creștine este tendința spre unitate... Este adevărat că Bisericile creștine sînt divizate încă pe chestiuni de doctrină, cult și organizare. Toate însă socotesc că le apropie și le unește obligația comună de a lupta împotriva războiului și a apăra pacea lumii». Fragmentul citat exprimă legătura directă dintre tendința spre unitate a Bisericilor și hotărîrea acestora de a sluji idealurile lumii contemporane, dintre care — cel dintîi — este lupta împotriva războiului și apărarea păcii.

Demn de semnalat este și referatul c. pr. Constantin Dumitru de la parohia Buftea, protopopiatul Răcari, care — în partea finală a lucrării c. sale, afirmă: «Domnul nostru Iisus Hristos a întemeiat Biserica Sa cu scopul de a-I continua activitatea Sa. Biserica, așezămînt religios de maximă utilitate pentru credincioși le asigură pe plan transcendental mîntuirea și pe plan uman ajutor la realizarea idealurilor contemporane ale umanității: pacea, dragostea, într-ajutorarea, dreptatea socială, egalitatea, independența, prosperitatea tuturor popoarelor și progresul social... Eforturile omenirii pentru colaborare și progres constituie un îndemn la întărirea lucrării Bisericii pentru unitate». Afirmatia dovedește o înțelegere justă a subiectului, o ancorare în realitățile de viață ale lumii contemporane.

Referate bune au mai susținut cc. preoți: Cosma Drăghicescu-Ciochina la protopopiatul Slobozia și Gheorghe I. Mihai-Bătrîni la protopopiatul Teleajen.

Discuțiile purtate pe marginea referatelor au fost pretutindeni constructive, pline de interes. Ele au dovedit că preoții noștri studiază temele conferințelor, parcurg bibliografia indicată pentru fiecare, rețin esențialul și îl valorifică prin unghiuri de vedere proprii — fapte care dau nerv și culoare acestor întîlniri profesionale. Sînt de semnalat intervențiile făcute de cc. preoți Grigore Cernăianu și Athanasie Preda la protopopiatul Circ. I Capitală, cc. preoți Anuței Constantin-Foișor, Năstase Alexandru-Berbeceni, Stănescu Constantin-Leordeni și Petrescu Gheorghe-Sf. Gheorghe. Vechi din protopopiatul Circ. III Capitală, care au studiat integral tema, dar în cadrul conferinței au pus în lumină numai unele aspecte ale subiectului, conturînd astfel complexitatea problemelor incluse în bibliografia acestuia. De asemenea, a fost semnalată intervenția c. pr. Savian Bunescu de la parohia Drăgănescu, protopopiatul Drăgănești-Vlașca.

S-a amintit deja, în cursul acestei dări de seamă, despre unele luări de poziții ale delegaților chiriarihali în legătură cu unele aprecieri eronate din corpul referatelor. Revenind acum la acest capitol din desfășurarea lucrărilor conferințelor, facem constatarea că delegații chiriarihali-președinți au pus pretutindeni concluzii judicioase, pornind de la materialul cuprins în referate și de la datele din expunerile orale ale cc. preoți participanți la discuții. În general, orientarea acestora s-a axat pe următoarele idei și principii :

— Creștinismul nu se prezintă lumii de astăzi ca o religie unitară, el este divizat în multe Biserici, confesiuni și culte religioase, diferențiate din punct de vedere dogmatic, liturgic și canonic-administrativ. Divizarea aceasta, evidentă mai ales când e vorba de exprimarea unui punct de vedere creștin în problemele care preocupă contemporaneitatea, lipsește creștinismul de atributul esențial în virtutea căruia lucrarea sa în lume ar putea dobîndi autoritate, prestigiu și eficiență ;

— Lumea contemporană, deși divizată geografic, ideologic, politic și economic-social, se socotește structural unitară, este dominată de conștiința că pe întreg pămîntul există o singură lume, — umanitatea. Avînd conștiința unității sale, lumea contemporană și-a creat organisme internaționale în care sînt dezbătute și rezolvate toate marile probleme care privesc dezvoltarea științifică, progresul economic, cultural și social al tuturor popoarelor ;

— Noul Testament, literatura patristică și lucrarea Sfințelor Sinoade concep Biserica întemeiată pe pămînt de Mîntuitorul Hristos ca un organism unitar, în care «Hristos este totul în toți» (Coloseni III, 11) și față de care «nimeni nu poate pune altă temelie decît cea o dată pusă, care este Iisus Hristos» (I Corinteni III, 11) ;

— Unitatea văzută a Bisericii a fost o realitate istorică, pînă la marea ruptură din 1054, cînd Biserica Romei a ieșit din comunitatea ecumenică a creștinătății. Biserica creștină a rămas unitară, atîta vreme cît — prin consensul tuturor bisericilor locale — a fost menținută tradiția dogmatică, liturgică și canonică stabilită prin sinoadele ecumenice ;

— Refacerea unității creștine nu este cu putință fără o reîntoarcere la spiritul de ecumenicitate care a dominat viața istorică a Bisericii din primele 10 veacuri ale erei noastre. Au existat atunci mari biserici locale, a căror organizare a fost determinată de condiții istorice și geografice, — dar în toate aceste biserici a fost dominant spiritul unității, Biserica fiind concepută pretutindeni ca «una, sfîntă, sobornicească și apostolească».

— Se vorbește mult, în vremea noastră, despre refacerea unității creștine. Dorința aceasta pare că stăpînește astăzi cugetele multor ierarhi și conducători cu răspundere din toate marile confesiuni creștine. Dar pozițiile diferitelor confesiuni cu privire la metodele practice pentru refacerea unității creștine sînt foarte felurite. Biserica Ortodoxă — conștientă de diferențierile dogmatice și liturgice care separă marile confesiuni creștine, dar conștientă în același timp și de faptul că adevărul creștin este numai cel formulat în epoca sinoadelor ecumenice, a elaborat încă din anul 1920 o Magna Charta a unității creștine, preconizînd că diferențele dogmatice nu

pot împiedica o apropiere și o comuniune a Bisericilor, ele putînd colabora în domeniul chestiunilor morale și sociale, fără teama că și-ar trăda prin aceasta convingerile teologice. «Unirea deplină și bisericească» a Bisericilor creștine este proiectată de Enciclica patriarhală ortodoxă din 1920 ca un ideal mai îndepărtat, a cărui realizare poate numai să fie pregătită de legăturile și colaborările dintre diferitele biserici ;

— Misiunea esențială a Bisericii creștine în lume este «servirea» omului. Adevărul creștin se află acolo unde se urmărește ca omul, această cunună a creațiunii, să fie învrednicit de o viață demnă, trăită în libertate și independență, pe temelii de dreptate socială, în care să înflorească marile virtuți care definesc creștinismul : iubirea de oameni, într-ajutorarea, înfrățirea și pacea.

*

La toate protopopiatele, în a doua parte a conferințelor, cc. preoți au prezentat rapoarte despre activitatea pastoral-misionară și obștească desfășurată în parohii în răstimpul trecut de la ultima lor întrînire din luna septembrie. Examinînd aceste rapoarte, facem constatarea îmbucurătoare că preoții sînt conștienți de îndatoririle ce le revin, ca slujitori ai Bisericii și cetățeni loiali ai Patriei, împlinindu-și pretutendeni cu osîrdie pilduitoare toate sarcinile ce le-au stat în față.

*

Conferințele s-au încheiat cu capitolul privind comunicările de interes general bisericesc și de interes general uman în legătură cu pacea lumii și progresul social. Dintre cele dintîi, cităm : A patra sesiune a Conferinței Bisericilor Europene (Nyborg, Danemarca, 5—10 octombrie), la care a participat și o delegație a Bisericii noastre ; Vizita în țara noastră a unei delegații a Alianței Reformate Mondiale (au fost oaspeții Bisericii Reformate din R.P.R. și ai Prea Fericitului Patriarh Justinian, vizitînd Institutul teologic din București și alte așezăminte bisericești, 21—29 octombrie); A treia Conferință Panortodoxă de la Rodos (1—25 noiembrie). Cităm, de asemenea, dintre cele din urmă : Vizita în R.P.R. a M. S. Împăratul Haile Selassie I al Etiopiei 26—29 septembrie); Conferința șefilor de state și de guverne ai statelor neangajate (Cairo, 5—10 septembrie); Atribuirea premiului Nobel pentru pace pe anul 1964 pastorului de culoare Martin Luther King jr. supranumit «noul Gandhi».

*

Participarea preoțimii la conferințele de orientare a clerului din luna noiembrie a fost aproape unanimă. CC. preoți au studiat tema, au dat dovadă de disciplină. Cu aceste constatări, pășim încrezători spre conferințele anului viitor.

REDACȚIA

HRAMUL SFÎNTULUI DIMITRIE CEL NOU-BASARABOV

Una din cele mai frumoase manifestări liturgice la Catedrala Sfintei Patriarhii, în cuprinsul anului bisericesc, este și sărbătoarea Sfintului Dimitrie cel Nou, ale cărui sfinte moaște, de aproape 200 de ani, se află în Dealul Mitropoliei din București.

Este demn de relevat că în fiecare an, acest praznic — la strălucirea căruia contribuie atât clerul cât și credincioșii — aduce ceva nou, o mi-reasmă spirituală deosebită.

Acest lucru se datorește, în primul rând, comuniunii spirituale ce există între credincioșii Bisericii Ortodoxe și sfinții săi, comuniune care, între credincioșii Capitalei și Sfintul Dimitrie, se manifestă în chip tradițional.

Să vezi credincioși, care urcă Dealul Mitropoliei și, sfios se apleacă să sărute mâna sfântului lor ocrotitor !

Să vezi florile ce se așează cu sărbătorească dăruire pe racla sfântului ! Să simți omagiu, pietate și recunoștință adus «omului ceresc și ingerului pămîntesc», care s-a făcut tuturor «masă duhovnicească și temei de îm-păcare» !

Să vezi biserica plină de credincioși, unde oficiază Patriarhul țării ! Să ascuți psalmodierile și să-ți legeni inima în armonia corului maestrului Lungu, cor care nu cîntă, ci se roagă !

Să te infiori în dangățul clopotului mare al Mitropoliei, care poartă în glasul lui ecoul bucuriilor și întristărilor, al înfrîngerilor și al biruințelor poporului nostru dreptcredincios, a cărui istorie străveche o cîntă limba lui !

Să vezi și să simți acestea în ambianța liturghiei arhieresti, cu sobor de preoți, cu «șirag» de studenți și elevi ai Institutului teologic, străjuiți de profesorii lor clerici și mireni, înseamnă să trăiești din plin soborniceasca unire care leagă trecutul cu prezentul, cele depărtate cu cele de față, făcînd din oameni un mănunchi de inimi ce cîntă imnul dragostei universale.

Un asemenea tablou viu văzîndu-l Prea Fericitul Patriarh Gherman al Iugoslaviei, acum doi ani, la hramul Sfântului Dimitrie, a izbucnit în hohot de plîns, lăudînd credința și pietatea dreptcredincioșilor noștri și pe conducătorii lor.

O asemenea imagine însuflețită văzînd într-o asemănătoare împrejurare, căpetenia delegației unei Biserici din străinătate nu s-a putut reține de a nu binecuvînta pe credincioșii noștri, cu un larg semn al sfintei cruci, — lucru neobișnuit în practica liturgică a Bisericii lui, dar spontan izvorît din însuflețirea acestei manifestări a pietății credincioșilor noștri.

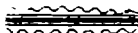
Cu prilejul sărbătoririi credincioșii au înălțat rugăciuni pentru pace în întreaga lume, pentru sănătatea și ocrotirea Conducătorilor țării noastre scumpe și pentru belșugul și bunăstarea tuturor, rugăciuni care abundă și în «scrisorile» pe care credincioșii le-au înmînat sfântului de ziua lui, căci ziua lui a fost și ziua fericirii lor.

Din locul la care se ajunge la racla sfintului, se pot vedea jur împrejurul dealului Sfintei Mitropolii blocurile mărețe, în care mii și mii de oameni au un cuib cald și luminos, rod al muncii lor.

Toată această atmosferă a cuprins în cadrul ei mireasma slujbelor oficiate și în anul acesta de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, al cărui chip de blîndețe imprimă păstoritorilor săi spirituali, clerici și mireni, simțul datoriei și curajul efortului, ca fiecare, din locul și răspunderea lui, să fie ca și el un sincer credincios al Bisericii și un hotărît și demn cetățean al patriei.

De aceea, roada hramului Sfintului Dimitrie din acest an este un indemn spiritual, un imbold edificator și binecuvîntare cerească de care cu toții ne-am împărtășit pentru a porni cu și mai mare încredere, spre noi succese spirituale și materiale, pentru bunăstarea și fericirea omului și prin aceasta spre slava lui Dumnezeu.

ASISTENT

RESFINȚIREA BISERICII PRECUPEȚII VECHI DIN CAPITALĂ

Biserica Precupeții-Vechi din Capitală, zidită pe vremea domniei fanarioților, servește de aproape două sute de ani enoriașilor respectivi, pentru reculegere și mîntuirea lor sufletească.

Vechea pisanie arată că «acéstă Sf. și Dumnedeească biserică, din indemnul Duhului Sfînt, a început-o popa Gheorghe Călugăru, și cu ajutorul creștinilor. Iar a isprăvit-o Năstase Simnénul și cu soția lui Milcea i sine ego Tudor Iona Tudora și Petre, pentru veșnica pomenire a sufleților lor. Iar ostenitori au fost popa Grigorie și cu popa Gheorghe, létul 1773. Ce este prasnîc toți sfinții. Popa Radu și Maria».

La anul 1888 biserica reparîndu-se, s'a scris încă doue pisanii în interiorul bisericeii, pe o parte și pe alta, d'asupra ușei principale.

În partea dreptă :

«Acéstă Sf. și Dumnedeească biserică este fondată la anul 1773 de robii lui Dumnezeu Gheorghe Ereschimonachul, Năstase cu soția lui Milcea Tudor Ioan Tudora Petre. Iar ostenitori au fost preotul Grigorie, preotul Gheorghe și preotul Radu».

În partea stîngă :

«Acéstă Sf. și Dumnedeească biserică s'au pictorat, s'au prelungit și reparat în anul 1888, prin stăruința și ostenéla Epitropului Anton Georgescu și a preoților Grigore Dinescu și Ión Ionescu, precum și prin ajutorul enoriașilor și a mai multor persoane bine-făcătore»¹.

Nota 1. Ec. C. Dumitrescu, *Istoricul a 40 biserici din România*, București, 1899, p. 106.

În anul 1906, bisericii i s-au făcut reparații radicale și transformări esențiale, mărindu-se și dându-i-se forma ce o are și astăzi, ostenitori pentru această lucrare fiind preotul paroh de atunci, protopopul Nicolae Popian, ajutat de epitropii Păun Rădulescu și N. Stroescu, Primat al Bisericii Ortodoxe Române fiind atunci mitropolitul Atanasie Mironescu.

Pictura actuală a fost executată în anul 1932, de către pictorul Iosef Keber.

Suferind serioase stricăciuni în urma cutremurului din 1940, bisericii i s-au făcut noi reparații în anul 1943.

În ultimii ani, prin stăruința destoinicului paroh Teodor Rădulescu, ajutat de bunii săi colaboratori : preoții Vasile Constantinescu și Ioan Marinescu, cu sprijinul material al enoriașilor, consilierilor și epitropilor parohiali, i s-au făcut noi îmbunătățiri, dintre care menționăm spălarea și renovarea picturii.

Această lucrare din urmă a costat peste 50.000 lei, dintre care 15.000 lei au fost donați de Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor, din dispoziția și aprobarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

În ziua de 22 noiembrie 1964, s-a oficiat slujba de sfințire a picturii de către un sobor de preoți, alcătuit din : P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Petre F. Alexandru, Consilier Administrativ, P. C. Pr. Sabin Verzan, Consilier Patriarhal, P. C. Pr. Teodor Rădulescu, paroh al bisericii, P. C. Pr. Vasile Constantinescu, P. C. Pr. Ioan Marinescu, preoții bisericii, arhid. Iordan Niculescu și diac. Gheorghe Buda.

După slujba de sfințire, s-a oficiat Sfânta Liturghie de către același sobor de preoți. Sfirșindu-se serviciul liturgic, P. C. Pr. Econom stavrofor Teodor Rădulescu, harnicul paroh al bisericii, în cuvântarea ținută a făcut un interesant istoric al bisericii, cum și o dare de seamă asupra lucrărilor executate în ultimii ani.

«În lume — a spus P. C. Sa — se petrece un fenomen cu mult răsunet și mari perspective pentru viitorul omenirii ; este acel spirit înnoitor care insuflește astăzi viața lumii. O lume nouă se zămislește, alta asfințește. Este acel proces de suprapunere care se observă și în succesiunea generațiilor : una se naște, alta se stinge. O nouă conștiință civică, un simț de răspundere față de societate, un spirit umanitar atotcuprinzător în cadrul căruia simțămîntul național nu se poate simți stingherit în aspirațiile lui. Orizonturi și perspective nebănuite sînt pe cale să se deschidă înaintea omenirii.

Lumea simte că nu este departe ziua cînd va să intre în acea fericită epocă a dezarmării și păcii trainice.

În lumina acestor adevăruri, Conducerea noastră de stat, cu multă însuflețire și simț de pătrundere a realităților, cu mare dragoste de popor, a pornit în țară, lucrări de proporții covârșitoare în concepție și realizări.

Despre toate s-a făcut amintire și au stat în centrul atenției tuturor cetățenilor patriei noastre, cu prilejul recenteii sărbători naționale, la cei 20 de ani de la eliberarea patriei.

Sînt cîteva observații acestea, care se impun atenției noastre de cetățeni și romîni, cu simțul demnității și pe care simțim că trebuie să le mărturisim și în cadrul acestei sărbători».

În continuare, părintele paroh, exidentîind sprijinul material al credincioșilor și al Sfintei Arhiepiscopii, a adus mulțumiri cu adîncă recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, al cărui chip de mare ctitor va sluji de-a pururea în activitatea pastorală a preoților de la această biserică.

A adus în același timp mulțumiri Preoților Vasile Constantinescu și Ioan Marinescu, slujitori ai bisericii, care l-au ajutat, cum și tuturor enoriașilor și închinătorilor acestei sfinte biserici.

De asemenea, a adus mulțumiri pictorilor Prof. Gh. Teodorescu-Romanași și Pr. C. Stănescu, cum și epitropilor și consilierilor parohiali.

Despre merituosă activitate a preotului paroh și a preoților bisericii, a rostit o scurtă cuvîntare enoriașul Ioan T. Slăvescu.

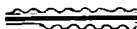
P. C. Pr. Alexandru Ionescu, luînd cuvîntul, a ținut de a sa datorie să felicite pe enoriașii, consilierii și epitropii bisericii Precupeții-Vechi pentru frumoasa lucrare ce s-a realizat la acest sfînt locaș.

P. C. Sa a făgăduit că va informa pe Prea Fericitul Patriarh Justinian despre frumoasă activitate ce se desfășoară la biserica Precupeții-Vechi, activitate exemplară prin felul de colaborare a preoților și a înțelegerii arătată de enoriașii respectivi.

S-a oficiat după aceea polihroniu pentru conducătorii statului, pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru preoții, enoriașii, închinătorii și participanții la această frumoasă sărbătoare.

În locuința preotului paroh s-a servit apoi o agapă, la care au luat parte membrii epitropiei și consiliului parohial, preoții și diaconii care au oficiat slujba religioasă.

ASISTENT

RESFINȚIREA BISERICII SFÎNTA VINERI DIN PLOIEȘTI

Biserica Sfînta Vineri din orașul Ploiești a fost zidită în anul 1875, prin stăruința preotului de atunci, Ioniță Văleanu.

Este situată în partea de răsărit a orașului, pe calea ce duce către Buzău, și a fost închinată Sfintei Parascheva, al cărui cult este mult răspîndit în lumea credincioșilor din țara noastră.

Așa se explică faptul că în toate orașele din Moldova, Muntenia și chiar din Oltenia, se găsesc biserici închinare acestei sfinte cuvioase, numită de credincioși Sfînta Vineri.

Biserica este măreață prin construcția ei și a fost pictată în anul 1880 de către talentatul și cunoscutul pictor român Gheorghe Tattarescu.

Cu trecerea anilor, bisericii i s-au făcut reparații, iar pictura a fost spălată și refăcută, o dată prin anul 1933, iar a doua oară prin stăruința vrednicului paroh, Pr. Vasile Nicolescu, în anii 1963 și 1964.

Sfârșindu-se lucrările de spălare a picturii, enoriașii au solicitat Sfintei Arhiepiscopii să se facă slujba de resfințire a bisericii, la care cerere, Prea Fericitul Patriarh Justinian a delegat în acest scop pe P. S. Episcop Dr. Antim Tirgovișteanul — vicar patriarhal.

În ziua de 14 octombrie, P. S. Episcop Antim, însoțit de PP. CC. Preoți : Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii, Al. Vlaiculescu, protoiereul orașului și regiunii Ploiești, Dumitru Niculescu — Sfântul Gheorghe-Vechi, Gheorghe Slivneanu — Sfântul Ioan-Catedrală, Vasile Niculescu și Aurel Cernea — Sfânta Vineri și de arhidiaconii : Iordan Niculescu și Mihail Marinescu, a oficiat slujba de resfințire și Sfânta Liturghie.

În cadrul Sfintei Liturghii, Preotul paroh Vasile Niculescu a rostit predica zilei, vorbind despre viața Sfintei Parascheva, caracterizată prin virtutea lepădării de sine, iar după săvârșirea Sfintei Liturghii, a vorbit P. C. Protoiereu Alexandru Vlaiculescu, care a făcut un raport al realizărilor de la parohia Sfânta Vineri, considerînd sărbătoarea resfințirii ca o încununare a strădaniilor celor doi preoți slujitori ai bisericii, sprijiniți de consilierii, episcopii și Comitetul parohial, cu concursul enoriașilor.

În încheiere, P. C. Protoiereu a exprimat mulțumiri P. S. Episcop Antim pentru cinstea făcută acestei biserici, preoților, enoriașilor și tuturor celor prezenți, de a veni în mijlocul lor.

P. C. Sa Părintele Vicar Alexandru Ionescu, luînd cuvîntul, a arătat că Centrul Eparhial a fost convins că lucrarea de restaurare a picturii acestei biserici s-a făcut în condițiuni bune, cu aportul credincioșilor, cu eforturile preoților parohiei — cărora li se cuvine deosebită cinstire pentru frumoasa lor colaborare — și că pictura bisericii astfel restaurată, trebuie să constituie nu numai o podoabă artistică, ci și un mijloc de înălțare spirituală. Credincioșii să năzuiască pentru ca «numele lor să fie scrise în Cartea Vieții».

A luat cuvîntul P. C. Preot paroh Vasile Niculescu, care a mulțumit înalților oaspeți, pentru darul duhovnicesc al prezenței lor și al servirii arhierestii a Sfintei Liturghii și tuturor credincioșilor care au contribuit la luminarea unei însemnate opere de artă a pictorului Tattarescu.

Ultimul a vorbit P. S. Episcop Dr. Antim Tirgovișteanul, vicar patriarhal, exprimîndu-și bucuria că în acest frumos oraș, unde ies ca din pămînt instituții, fabrici și locuințe moderne, locașurile sfinte capătă și ele haină cuviincioasă.

P. S. Sa a spus că va duce cu sine plăcuta impresie că credincioșii din această parte a țării își îndeplinesc îndatoririle duhovnicești în spiritul lepădării de sine, — virtute de care a fost animată Cuvioasa Parascheva.

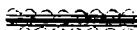
În cuvinte calde, P. S. Sa a îndemnat pe credincioși să venereze pe Cuvioasa Parascheva, printr-o aleasă trăire duhovnicească, ridicându-se din valea păcatelor spre virful desăvârșirii spirituale, trăind o viață închinată nu numai binelui personal, ci și binelui obștesc, îndeplinindu-și cu toată râvna îndatoririle cetățenești și apărind cauza păcii, deoarece numai dacă este pace pe pământ oamenii se pot bucura de rodul muncii lor și pot avea liniște și mulțumire sufletească.

În încheiere, P. S. Episcop Antim, în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, și în numele său personal, a felicitat pe enoriași, consilieri, epitropi și pe vrednicii și distinși preoți slujitori, pentru frumoasa realizare — restaurarea picturii acestei sfinte biserici.

După terminarea cuvântărilor, s-a oficiat un polihroniu pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru conducătorii de stat și pentru toți cei ce au participat la această înălțătoare solemnitate.

A urmat după aceea o agapă în locuința parohială.

ASISTENT

SFINȚIREA BISERICII DIN DRĂGHINEȘTI, RAIONUL VIDELE

În ziua de 8 noiembrie 1964, credincioșii parohiei Drăghinești, raionul Videle, s-au bucurat de resfințirea bisericii din satul lor, cu hramul Sfântul Gheorghe, căreia i-au făcut reparații și îmbunătățiri capitale, precum și pictură din nou, în tehnica frescă, executată de pictorul Constantin Blendea.

Într-adevăr, bogată în emoții a fost ziua aceasta pentru credincioșii din Drăghinești, când și-au văzut încheiată munca lor pentru restaurarea bisericii din sat, prin slujbă și binecuvântare arhierescă.

Slujba tînosirii a fost săvîrșită de Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul — vicar patriarhal, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, printre care : PP. CC. Consilieri Leonida Mateescu și Petre F. Alexandru — de la Centrul eparhial, P. C. Protoiereu al raionului Videle. Nicolae Ionescu. ș. a.

Sfînta Liturghie arhierescă s-a oficiat în ascultarea evlavioasă a celor prezenți, la vremea convenită rostindu-se predica de Pr. Gh. Stănescu de la parohia Roata. La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. C. Protoiereu Nicolae Ionescu a salutat prezența Prea Sfințitului Episcop Dr. Antim în mijlocul protoieriei Videle, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, arătînd că resfințirea bisericii din Drăghinești se alătură la multe alte lucrări de această natură în cuprinsul raionului Videle.

Preotul paroh, Mișu I. Vasile, cu același prilej, a prezentat o documentată dare de seamă despre lucrările executate la biserică, mulțumind călduros enoriașilor care l-au ajutat, autorităților locale de stat, pentru înțelegerea ce i-au acordat, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pentru sprijinul substanțial cu care a încurajat strădania enoriașilor parohiei sale.

În numele credincioșilor din parohie, a vorbit episcopul bisericii, care — în numele tuturor enoriașilor — s-a angajat ca și pe mai departe să sprijinească nevoile bisericii și să fie devotați fii ai patriei noastre.

La sfârșitul solemnității, a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul — vicar patriarhal. Cu inimă caldă și blajină, Prea Sfinția Sa elogiază vrednicia enoriașilor din Drăghinești și le împărtășește binecuvîntări pentru lucrul bun săvîrșit aici.

Arătînd rolul Bisericii în viața religioasă a credincioșilor ortodocși, Prea Sfinția Sa scoate în relief contribuția ei pentru cultivarea păcii între popoarele lumii.

În continuare, subliniază strădania tuturor ostenitorilor care au contribuit la restaurarea bisericii.

Solemnitatea s-a încheiat cu un polihroniu.

ASISTENT

SFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA ȘOTÎNGA RAIONUL TÎRGOVIȘTE

Duminică 1 noiembrie 1964, dimineața...

Șotînga, comună mare, așezată în apropierea bătrînei Tîrgoviște, este în sărbătoare. Credincioșii acestei fruntașe și frumoase parohii își așteaptă astăzi încununarea rodului muncii și nădejdelor lor de mulți ani : tîrnosirea marelui lor biserici.

Cu cîtă nerăbdare este așteptată, de cei ce s-au străduit pentru zidirea unei biserici, ziua sfințirii acesteia și cîtă bucurie revarsă în sufletele lor mulțămirea lucrului săvîrșit, — o știu cei ce au prilejul să ia parte la asemenea sărbătoare. Cu cîtă emoție întîmpină obștea credincioșilor pe «Vlădica» ce va sfinți strădania lor și cu cîtă dragoste și respect îl înconjoară pe Prea Sfințitul slujitor, — o poate constata orice observator prezent la o astfel de solemnitate.

Cu atît mai îndreptățită au fost nerăbdarea, bucuria și emoția credincioșilor din Șotînga și cu atît mai mare a fost mulțămirea pe care au simțit-o astăzi, cînd au văzut că binecuvîntarea muncii lor le-a fost dată de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Dar cinstea pe care Conducătorul Bisericii Ortodoxe Romine a acordat-o acestui frumos sat de pe Valea Ialomiței și locuitorilor săi, își are tîlcul său: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, observator atent și cunoscător al muncii pastorale și gospodărești pe care o desfășoară preoțimea noastră, a cunoscut îndeaproape ceea ce s-a lucrat la Șotînga. Nu a luat cunoștință numai oficial, din rapoarte, că aici se înalță o biserică, ci, personal a venit la Șotînga în cursul lucrărilor și a constatat că venerabilul și vrednicul Preot Aurel Avramescu — iar în ultima vreme, fiul și urmașul său în slujirea preoțească a acestei parohii, Pr. Mihail Avramescu, împreună cu întreaga obște creștină au înălțat o biserică frumoasă, care ar putea face cinste credincioșilor oricărei parohii.

Construcție impunătoare, masivă, dar totuși sveltă, elegantă, cu o arhitectură interioară și exterioară plină de farmec, cu o pictură bogată de o rară frumusețe — în care cunoscutul pictor Iosif Keber și-a pus tot talentul său — biserica din Șotînga este o realizare care cinstește pe vrednicii preoți și credincioși de aici.

De aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a interesat în deaproape în tot timpul lucrărilor de mersul lor, a dat sugestii și sfaturi pentru o cît mai deplină reușită a acestora, iar pentru acoperirea cheltuielilor de pictură și finisaj a dăruit din fondurile Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor suma de peste 100.000 lei.

De aceea, Prea Fericirea Sa a ținut ca la încununarea acestei munci să ia parte nu prin delegații săi, ci personal.

De aceea, credincioșii din Șotînga s-au învrednicit de această mare cinste ca să audă pe Însuși Patriarhul Bisericii noastre rostind : «Sfințească-se biserica aceasta»...

La ora 8,30 credincioșii șotîngeni și mulți din împrejurimi, toți în haine de sărbătoare, așteptau sosirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Către ora 9, Prea Fericirea Sa, în sunetele clopotelor și ale imnului «Pre Stăpînul și Patriarhul nostru» cîntat de mulțimea celor de față, este întîmpinat de Prea Cucernicul Preot Gheorghe Tache, protoiereul raionului Tîrgoviște, de Preotul Mihail Avramescu, parohul bisericii și de Preotul Aurel Avramescu, pensionar, — și condus către intrarea bisericii. De la poartă pînă sus pe treptele bisericii, Înaltul Ierarh străbate un drum plin de flori, un covor de flori, și împarte binecuvîntări credincioșilor care cu luminări aprinse în mîini, într-o ordine desăvîrșită, nu încetează a presăra cu flori drumul Părintelui lor sufletesc.

La ușa bisericii, Prea Fericitul Părinte Patriarh este primit cu Sfînta Evanghelie și Sfînta Cruce de soborul de preoți și diaconi în frunte cu P. C. Părinte Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

În altar, Prea Fericirea Sa este îmbrăcat în odăjdii. În timp ce strana și credincioșii cîntă axionul duminical.

Soborul care înconjoară pe Prea Fericitul Părinte Patriarh la săvîrșirea tîrnosirii bisericii și la Sfînta Liturghie este format din : P. C. Părinte Vicar Alexandru Ionescu, P. C. Pr. Petre F. Alexandru, consilier la Sfînta Arhiepiscopie, Pr. Ilie Mirică de la parohia Podurile, Pr. Nicolae Marinescu-Pucioasa, Pr. Aurel Ciocodeică-Aninoasa, Pr. Vladimir Covali-Dobra, Arhidiaconii Mihail Marinescu și Evghenie Dascălu, Diaconul Constantin Dumitrescu și Ierodiaconul Nicanor Motorga, toți de la Catedrala Patriarhală.

Începe slujba tîrnosirii. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, precedat de sobor și urmat de mulțimea credincioșilor, iese din altar și — potrivit rînduielei tipiconale — înconjoară biserica de trei ori, stropind cu apă sfințită și ungînd cu sfîntul și marele mir pereții exteriori ai bisericii.

După intrarea în biserică se citește de către Prea Cucernicul Vicar Alexandru Ionescu documentul ce va fi așezat la piciorul sfintei mese și cu aceiași rînduială tipiconală Prea Fericitul Sa oficiază sfințirea Sfîntului Prestol, a sfîntului Altar și a interiorului bisericii.

După săvîrșirea sfințirii, așa cum prevede rînduiala bisericească, toți credincioșii prezenți, bărbați, femei, copii, intră în sfîntul Altar, sîrută sfînta Masă și primesc binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh și apoi se începe oficierea Sfintei Liturghii, de către același sobor, răspunsurile fiind date omofonic de credincioșii din biserică.

Terminîndu-se Sfînta Liturghie, Prea Fericitul Sa iese în fața sfîntului Altar, pe soleie, înconjurat de sobor. P. C. Părinte Protoiereu Gheorghe Tache prezintă un frumos raport în care arată înfăptuirile gospodărești din parohiile raionului Tîrgoviște, restaurări, reparații și picturi de biserici. — «dovadă grăitoare a evlaviei și vredniciei de care sînt stăpîniți preoții și credincioșii din parohiile acestui protopopiat» și care în același timp «vorbesc și vestesc pînă departe de hotarele țării noastre despre libertatea de manifestare de care se bucură Biserica și cultele religioase din Țara noastră».

În continuare, Preotul paroh Mihail Avramescu prezintă darea de seamă asupra lucrărilor de construcție a bisericii. C. sa arată dragostea credincioșilor din parohia Șoținga pentru biserica lor, dragoste dovedită în tot timpul lucrărilor, prin daniile lor și munca depusă, mulțumește Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru interesul ce l-a arătat acestei construcții și pentru donațiile masive făcute — 105.000 lei — fără de care lucrările nu s-ar fi putut termina și aduce Înalțului Arhipăstor prinos de recunoștință pentru cinstea pe care a făcut-o parohiei Șoținga, venind personal să tîrnosească această măreață biserică.

Din partea Consiliului parohial și a credincioșilor, Consilierul parohial Gheorghe Dinescu rostește un cuvînt de mulțumire pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, făcîndu-i urări de sănătate și de îndelungă arhipăstorie.

La sfîrșitul acestor cuvîntări, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian răspunde tuturor, rostind următoarele :

Iubiți credincioși,

Din darea de seamă pe care a prezentat-o Părintele Mihail Avramescu, ați luat cunoștință că lucrarea care s-a săvârșit aici — construcția acestui minunat monument religios și pictarea lui de către unul din cei mai buni pictori bisericești de astăzi — este rodul strădaniilor de mulți ani a preoților și credincioșilor acestei parohii.

Am contribuit și noi, Arhiepiscopia Bucureștilor, cu însemnate sume de bani din fondurile noastre pentru zidirea și înfrumusețarea acestei mărețe case de rugăciune. Și am dăruit cu toată dragostea ajutorul nostru, pentru că din cele câteva întâlniri pe care le-am avut cu unele delegații ale credincioșilor din Șotînga, în frunte cu preoții lor, ne-am putut da seama de râvna fierbinte a creștinilor din această parohie de a-și vedea terminată și sfințită biserica strădaniilor și visurilor lor.

Și, într-adevăr, lucrarea, iată, s-a săvârșit, iar noi am trăit astăzi împreună cu voi această aleasă bucurie, că ne-a ajutat Dumnezeu să sfințim casa de rugăciune înălțată de voi pentru nevoile sufletești ale tuturor celor ce vor intra aici să se roage.

Căci, iubiții mei fii, biserica este în primul rînd *casă de rugăciune*. Însuși Domnul nostru Iisus Hristos o numește așa, cînd zice : «scris este : Casa Mea este o casă de rugăciune» (Luca XIX, 46). Deci, biserica este locașul în care fiecare dintre voi trebuie să vină și să se roage lui Dumnezeu.

Oamenii pot avea alte locuri și case unde le este îngăduit să se desfășoare cumpătat, cum spune Sfîntul Apostol Pavel (I Cor. XI, 22), unde pot să asculte lecturi, să facă glume și unde unii pot chiar greși.

Aici este casa lui Dumnezeu, aici este prezent Domnul Hristos, căci El ne spune lămurit : «Acolo unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu și Eu sînt în mijlocul lor» (Matei XVIII, 20). Să știe deci toți credincioșii că intrînd într-o biserică sfințită, Iisus Hristos este în mijlocul lor. Cunoșcînd acest lucru trebuie să vă adunați, iubiți credincioși, în casa lui Dumnezeu numai pentru a înălța rugăciuni de mulțumire lui Dumnezeu, pentru a-I cere ajutor și iertare de greșelile făcute.

Dar, iubiții Mei fii, bisericile sînt totodată pentru credincioși niște cărți deschise, care așteaptă să fie cercetate și citite. Picturile care înfățișează pe Mîntuitorul cu toată activitatea Sa și pe sfinți cu viața lor sînt filele unor cărți care așteaptă să fie citite și înțelese.

Deci, cu ce sentimente trebuie să intre creștinul aici și ce purtare trebuie să aibă el intrînd în casa lui Dumnezeu ?

Intrînd în biserică, în primul rînd trebuie «să lapede toată grija cea lumească», așa cum ne spune într-una din rugăciunile ce se rostesc la Sfînta Liturghie. Creștinul trebuie să fie cù gîndul la grija pentru curățirea sufletului său, știînd că afară, înainte de a intra în această casă sfîntă, el poate să fi greșit, poate să fi jurat strîmb, poate să fi clevetit pe cineva, poate să fi făcut vre-un rău aproapelui său. De aceea, cunoșcînd acestea, de acum înainte intrînd în această biserică sfințită astăzi, să intrați pătrunși de un sentiment de umilință, de căință, pentru păcatele săvârșite

și cu hotărîrea de a da ascultare rugăciunilor ce se rostesc aici și de a le înțelege. Și plecînd de aici, ori unde veți merge, la casele voastre sau la munca voastră, să vă aduceți aminte de Domnul Iisus Hristos, Care s-a răstignit și și-a vărsat sîngele pe cruce pentru voi. Să aveți mereu viu în mintea voastră, că El vă învață prin Sfînta Biserică să faceți numai fapte bune, să fiți bine plăcuți lui Dumnezeu, să ajutați pe aproapele vostru, să trăiți în pace, să stîngeți vrajba și dușmăniile dintre voi și să cultivați dragostea față de semenii, cunoscînd că cea mai mare poruncă a legii dumnezeiești aceasta este : «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta și din tot sufletul tău, din toată virtutea ta și din tot cugetul tău, iar pe aproapele tău ca însuși pe tine» (Luca X, 27). Iar Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan spune și el : «Cine nu iubește pe fratele său pe care-l vede, cum poate să iubească pe Dumnezeu pe care nu-l vede?» (I Ioan IV, 20).

Iubiții mei, biserica este casa lui Dumnezeu și poarta cerului (Facere XXVIII, 17). Prin ea credincioșii pot deschide porțile cerului pentru ca sufletele lor să intre în viața de dincolo.

Pentru aceasta însă credincioșii să vină în biserică duminicile și sărbătorile, pentru a fi în permanentă legătură cu Dumnezeu prin rugăciune.

Aici, la sfîntul Altar pe care l-am sfințit astăzi, să veniți și, sub epitrabilul preotului, spovedindu-vă păcatele, să vă căiți de ele, luînd astfel iertare de la Dumnezeu.

Aici, în sfînta biserică înălțată de voi, să veniți să cereți de la Dumnezeu harul, binecuvîntarea și ajutorul Său, pentru voi și casele voastre, pentru sporul muncii voastre, pentru liniștea și pacea lumii întregi.

Dar, iubiții Mei fii, pentru ca Dumnezeu să asculte rugăciunile voastre în casa aceasta sfîntă, trebuie să cunoașteți și să împliniți încă una din poruncile Sale. Iată ce zice Domnul : «Cînd aduci darul tău la altar și îți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă-ți darul acolo înaintea altarului și du-te mai întîi de te împacă cu fratele tău și apoi vino la altar cu darul tău» (Matei V, 23—24). Vrea să spună prin aceste cuvinte Domnul Hristos, că atunci cînd veniți aici la biserică să vă rugați și să aduceți darul vostru la sfîntul altar — prescurea, lumînarea și pomelnicul pentru ca să fiți pomeniți de preot — să fiți cu sufletul împăcat că nu ați făcut nimănui nici o strîmbătate, că nu sînteți certați cu nimeni.

În biserică mintea voastră și sufletul vostru să fie aici, nu la alte lucruri dinafară. Să fiți prezenți în biserică nu numai cu trupul, ci și cu sufletul, să urmăriți sfînta slujbă, rugîndu-vă și cu mintea și cu gura. Ce frumos este, iubiții Mei, cînd toți aduc aici lui Dumnezeu laude și mulțumiri, prin cîntări, cînd împlinim porunca sfîntă ca «toată suflarea să laude pre Domnul» ! (Psalm CI.V, 6).

Rugăciunea și cîntarea Sfintei Liturghii ține mintea credincioșilor prezenți în biserică încordată aici, la cele sfînte. Cînd Mintuitorul a intrat o dată în templu și a văzut pe unii că se ocupau cu lucruri lumești, tratînd vînzări și cumpărări, ori schimburi de bani, s-a supărat spunînd : «Casa Mea este casă de rugăciuni, iar voi ați făcut-o peșteră de tilhari» (Matei XXI, 12). La fel le-ar spune Hristos și creștinilor de astăzi, dacă ei venind

în biserică, în loc să se roage și să laude pe Domnul, ar gândi la alte treburi lumești, ar pune la cale lucruri care nu sînt în legătură cu Casa lui Dumnezeu și cu mîntuirea sufletului, sau prin vorbe și atitudini ar tulbura liniștea celor ce doresc să se roage.

Nu mă îndoiesc, iubiți credincioși din Șotînga, — care ați pus mîna de la mîna și ați făcut această sfîntă biserică, acest măreț monument de artă și de arhitectură — că nu veți fi adevărați creștini, care să urmați îndatoririle puse de Biserică pentru cei ce poartă numele de creștini.

Mă bucur mult pentru tot ce ați făcut, dar în același timp vă îndemn ca această biserică să nu rămînă numai ziduri mărețe și frumos împodobite, ci atunci cînd în duminici și sărbători auziți clopotele chemîndu-vă la rugăciune, să veniți aici pentru ca laolaltă să slăviți pe Dumnezeu în comună cîntare și rugăciune.

Iubiți credincioși, laud fapta voastră și vă felicit pentru înălțarea acestei mărețe biserici. Vă încredințez că nu voi înceta a mă ruga Bunului Dumnezeu, ca acest sfînt locaș ridicat de voi să fie întotdeauna o carte deschisă, în care cu drag să veniți și să citiți ce trebuie să faceți pentru a fi cu adevărat fii plăcuți ai lui Dumnezeu și ai Bisericii Sale.

Îmi pun toată nădejdea în voi toți, că veți arăta că jertfele materiale pe care le-ați făcut, truda pe care ați depus-o și rîvna pe care ați dovedit-o pînă acum pentru zidirea bisericii voastre, le veți prețui întîi voi înșivă, folosind rodul muncii voastre — biserica aceasta sfîntă — așa cum se cuvine : pentru rugăciune fierbinte către Tronul milostiviților cerești și laudă sfîntă adusă lui Dumnezeu.

Pentru preoții voștri, toată lauda și binecuvîntarea mea. Părintelui Aurel Avramescu încă de acum cîțiva ani în urmă i-am acordat distincția cea mai mare, Crucea Patriarhală, în semn de aleasă apreciere a meritelor sale deosebite. Tînărul preot Mihail Avramescu va primi și el la vreme răsplată pentru munca și meritele sale.

Mulțumesc P. C. Părinte Protoiereu Gheorghe Tache, pentru darea de seamă prezentată aici și prin care ne-a înfățișat vrednicia și întrecerea preoților din acest protopopiat, în restaurările și reparațiile sfintelor locașuri. Îi doresc să aibă cît mai multe prilejuri ca acesta de la Șotînga, să înfățișeze realizări tot așa de mari care să grăiască despre rîvna preoților și credincioșilor noștri pentru Casa Domnului. Dar rîvna să nu se arate numai în zidirea, reparația și înfrumusețarea sfintelor locașuri, ci și în frecventarea lor în duhul îndatoririlor bisericesti, așa cum le-am înfățișat astăzi în îndemnurile Mele.

Doresc din toată inima ca să am marea bucurie în viitor, cînd ne vom mai întîlni iarăși, să constat că sfaturile pe care vi le-am dat au fost primite și că ele au rodit.

Acum cîțiva ani în urmă, am săvîrșit sfințirea bisericii din satul Dîmbovicioara, o biserică tot așa de mare și frumoasă ca aceasta și pentru terminarea căreia am contribuit și noi, de la Arhiepiscopia Bucureștilor, cu însemnate sume de bani. La un an după sfințire, am făcut o vizită la această biserică, într-o zi de duminică și mare mi-a fost bucuria cînd am găsit la slujbă credincioși care se rugau înăuntru.

Și la Șotînga aş vrea să constat același lucru, cu ocazia unei vizite viitoare.

Mulțumesc tuturor celor ce au luat parte la sărbătoarea de astăzi. Vă împărtășesc tuturor din toată inima binecuvîntările mele și rog pe Cel Atotputernic să vă dăruiască sănătate și cu toți să trăiți în bună pace, să munciți pentru pace și să vă rugați pentru pacea a toată lumea și pentru mîntuirea sufletelor voastre.

Harul Domnului Nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfintului Duh să fie cu voi cu toți, Amin !».

După cuvîntul Prea Fericitului Părinte Patriarh se oficiază polihroniul și solemnitatea sfințirii bisericii din Șotînga ia sfîrșit la ora 15.

La locuința Preotului Mihail Avramescu a avut loc după aceea agapa tradițională oferită Înaltului Oaspete, slujitorilor din sobor și invitaților oficiali, iar la ora 17 Prea Fericirea Sa, însoțit de suită, a plecat spre Reședința Patriarhală din București.

Duminică 1 noiembrie 1964, seara...

O zi din viața parohiei Șotînga. Dar o zi mare, bogată în deosebit de mari bucurii duhovnicești. Sfințirea bisericii lor, vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în satul lor, binecuvîntarea patriarhală pe care au primit-o, sînt evenimente care nu vor fi uitate niciodată de credincioșii de astăzi din Șotînga și de care vor pomeni în viitor și urmașii lor, care vor citi în pisania așezată deasupra ușii de la intrare : «iar cînd toate acestea au fost împlinite, în mijlocul credincioșilor din Șotînga a poposit Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian care — înconjurat de sobor de preoți și diaconi — a săvîrșit slujba de tîrnosire a bisericii, în ziua întîia a lunii noiembrie în anul de la Hristos 1964»...

Pr. PETRE F. ALEXANDRU

O SĂRBĂTOARE COLEGIALĂ

Joi, 26 noiembrie 1964, în sala de festivități a Institutului teologic, preoții din Capitală au sărbătorit, în cadrul unei adunări frățești, pe colegul și împreună-slujitorul lor, P. C. Preot I. D. **Petrescu** de la biserica Sfîntul Visarion, cu prilejul împlinirii respectabilei vîrste de 80 de ani de viață.

La sărbătorire au luat parte : P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul — vicar patriarhal, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Pr. Stan Dimancea, consilier administrativ la Sectorul Cultural al Sfintei Arhiepiscopii, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului, P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, directorul Seminarului Teologic.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

De asemenea, au fost de față din partea Uniunii Compozitorilor din Republica Populară Română, — d-nii : Academician profesor Mihail Jora și Prof. Ioan D. Chirescu, artiști ai poporului, Prof. Ion Dumitrescu, artist emerit, președintele Uniunii Compozitorilor din Republica Populară Română, precum și Prof. D. D. Botez, maestru emerit al artei, dirijor al Filarmonicii de stat George Enescu, Prof. Gh. Ciobanu de la Institutul de Etnografie și Folclor, Prof. Șerban Cioculescu și alții.

După un scurt cuvînt de deschidere, ținut de P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, în care a arătat rostul acestei adunări frățești, P. C. Consilier Stan Dimancea, membru în Corala Preoților din Capitală, a evocat într-o substanțială și splendidă alocuție personalitatea venerabilului sărbătorit, spunînd următoarele :

«La 2 decembrie 1933, Académie des Beaux Arts — din cadrul Institutului Franței — acorda unui preot al Bisericii Ortodoxe Romîne premiul «Thorlet», pentru o lucrare publicată la Paris cu un an mai înainte sub titlul : *Les idiomes et le canon de l'Office de Noël*. Era întiul fruct al unei trude cărturărești de lungă durată, închinată studiilor de paleografie muzicală bizantină, care introducea dintr-o dată în Olimpul literelor un preot tăcut, stăpînit de pasiunea cercetării «sub lupă» a vechilor manuscrise de cultură muzicală provenite din Bizanțul creștin.

Douăzeci și șase de ani mai tîrziu — în iunie 1959, la Amsterdam —, cu prilejul celei de-a XXIII-a sesiuni a Uniunii Academice Internaționale, oșirdia de cercetător a aceluiași preot al Bisericii Ortodoxe Romîne primește o nouă consacrare științifică, de astă dată pentru lucrarea, încă nepărită, intitulată : *Les modes et les signes musicaux byzantins d'après des mss. grecs des XI—XVIII siècles*, studiu de muzicologie comparată cu privire la care s-a spus : «Lucrarea aceasta se deosebește profund de majoritatea lucrărilor ce tratează aceeași materie. Prin ea, s-a reușit a se face auzită frumoasa și emoționanta voce a muzicii bizantine. Autorul ei poate fi considerat, în momentul de față, unul din cei mai mari specialiști din lume, în acest domeniu».

Iar astăzi, la împlinirea a optzeci de ani de cînd muzicologul acesta de prestigiu internațional a deschis ochii către viață, în casa unor țărani din satul Răcari, am crezut că se cuvine să-l scoatem din chilia lui și să-l aducem în mijlocul nostru — preoți ai sfintelor altare bucureștene —, pentru a-i cinsti munca, a-l asigura de toată prețuirea conducătorilor noștri ierarhici și de toată recunoștința noastră, a confracților săi de slujire preoțească. Iată-l acum aci : este Prea Cucernicia Sa Preotul Ioan D. Pețrescu de la biserica Sfîntul Visarion.

Sărbătoritul nostru s-a născut la 23 noiembrie 1884, din părinții Petreache și Ecaterina Dumitru, țărani cu vază și nume bun, coboritor prin mamă dintr-o veche spiță preotească. Copilăria și-a petrecut-o mai mult la Crevedia, în satul unde bunicul său era preot.. La școala primară de aci a dobândit cunoștințele elementare de citit, scris și socotit, iar în casa bunicului a învățat bunele deprinderi ale unei vieți curate și cumpătate, — cu rugăciuni de seara și dimineața, cu păstrarea zilelor de post și a posturilor mari cu toată sfințenia, cu citiri din cărți de pietate cu slovă veche. Sub călăuzirea bunicului a deprins și primele cunoștințe de muzică, dind răspunsuri la strană și cîntînd Apostolul la cununii. În 1902, sfîrșește cursurile seminarului «Nifon Mitropolitul» din București, iar în 1907 obține titlul academic de licențiat în teologie, cu o teză din domeniul Istoriei religiilor : *Ideea de Dumnezeu în brahmanism, budism și zoroastrism*. Primește hirotonia în preot în anul 1909, de ziua Bunevestiri ; după o scurtă trecere pe la biserica șatului Moara Săracă — este chemat slujitor al bisericii Sfîntul Visarion din București, la 15 iulie 1911. După primul război mondial, i se încredințează răspunderea de subdirector al Cancelariei Sfîntei Mitropolii, post pe care îl părăsește curînd, pentru a se dedica studiilor muzicale, astfel că — la vîrsta de patruzeci de ani — îl aflăm student la Conservatorul de muzică și artă dramatică din București, student sirguincios în muncă și excepțional de înzestrat, atît pentru arta muzicală interpretativă, cît și pentru cercetarea științifică în domeniul culturii muzicale. Ascultînd glasul unei irezestibile chemări lăuntrice, Prea Cucernicia Sa va continua să fie student și pe timpul cînd s-a aflat în postul de superior al capelei ortodoxe romîne din Paris, între anii 1928—1931. de astă dată la cunoscuta Schola Cantorum, unde a avut ca profesori, între alții, pe Amédé Gastoué și Vincent d'Indy. Aceștia îi trezesc interesul pentru cîntul gregorian și muzica bizantină, domenii de cercetare științifică pe care nu le va mai părăsi niciodată. în care se va afirma ca personalitate de larg orizont cultural și care îi vor aduce consacrarea sa ca muzicolog de reputație mondială.

*

Intrat cu oarecare întîrziere în fermecătoarea grădină a Muzicii, Părintele Ioan Petrescu s-a manifestat mai întii ca publicist cu convingeri înaintate în sectorul preocupărilor bisericesti. El dă tiparului, în 1912, textul unei conferințe ținută la Sindicatul muncitoresc din Cîmpina, în care stă scris : «Afirm, cu toată convingerea, că ideea egalității oamenilor este o idee curat creștină. O stare socială în care omul domină pe om prin puterea banului, a forței, a întîmplării, a nașterii — și pentru folosul său exclusiv, este o societate potrivnică spiritului Evangheliei... În înțeles creștin, autoritatea nu se îndreptățește decît prin utilitatea sa, după cuvîntul Mîntuitorului : «N-am venit să fiu slujit, ci să slujesc... O aristocrație de rasă, de ban sau de forță, nu corespunde spiritului creștin».

Cîțiva ani mai tîrziu, în 1915, vede lumina tiparului broșura intitulată «Trei Conferințe» : una, «Despre superstiții», alta despre «Sufletul în

vremea de azi» și alta despre «Ierarhia și rostul ei». Desprind din cuprinsul ultimei conferințe câteva relatări hotărtoare pentru orientarea de care era stăpinit în acea vreme sărbătoritul nostru de astăzi, pe atunci în vîrstă de numai treizeci de ani. Însuflețit de idealul ridicării social-economice a păturii țărănești, el scrie : «Mă închin înaintea preoților noștri de sate, cu miinile bătătorite de muncă și cu anteriile adesea înverzite de soare, care sînt cu adevărat în slujba celor mulți în mijlocul cărora trăiesc și pe care îi duc încet, dar sigur, la dezrobirea economică și la afirmarea libertății și individualității lor». În concepția sa, preotul și ierarhul adevărat trebuie să se afle totdeauna acolo unde sînt mulțimile oropsite și să lupte pentru viața lor fericită. Așa a făcut mitropolitul Teodosie, care — în fruntea poporului — a cerut domnitorului Radu Leon izgonirea grecilor din țară ; așa a făcut Iacob Putneanul, care, îmbrăcat în sfințele odăjdii, merge înaintea voievodului și-i spune : «Am adus în pumni lacrimile sărmanului popor nevoiaș. Dacă nu voiți să m-ascultați și doriți să apăsați iarăși poporul, iată cîrja mea, faceți cu ea ce știți» ; așa a făcut mitropolitul Dositei Filliti, care a luptat cu hotărîre împotriva introducerii văcăritului de către Vodă Hangerli.

În sfîrșit, îndată după primul război mondial, în 1919, cînd la noi se punea cu acuitate problema unificării organizării bisericești, Părintele Ioan Petrescu a publicat *Părerile unui cleric asupra organizării Bisericii*, lucrare în care s-a situat pe poziția introducerii mirenilor în organele reprezentative și deliberative ale Bisericii Ortodoxe Romîne, — poziție justificată istoricește, care își dovedise utilitatea în Biserica Ortodoxă a Ardealului, în urma reformelor administrative inițiate de mitropolitul Andrei Șaguna.

*

Contactul cu oamenii de cultură din Occident deschide pentru Preotul Ioan Petrescu porți noi de lumină pentru pregătirea științifică, orizonturi noi și preocupări noi. Cîndva, în 1913, el publicase în revista «Biserica Ortodoxă Romînă» un foarte interesant studiu monografic : *Însemnări din biserica Slobozia lui Ianache*, biserică în care descoperise mulțime de manuscrise și tipărituri grecești și latinești din secolul al XVI-lea. Studiul dovedea cunoașterea temeinică a limbilor greacă și latină, instrumente de cercetare științifică atît de necesare celui care dorește să pătrundă în tainele culturii europene, vechi și medievale.

Însă numai după stabilirea la Paris, în 1928, Părintele Ioan Petrescu începe să studieze temeinic aspectele muzicale ale acestei culturi, izbutind — în numai cîțiva ani — să rezolve unele probleme de paleografie muzicală bizantină, să deschidă perspective pentru noi cercetări, să propună soluții. Stăpînit de o sete de a cunoaște, cu adevărat uimitoare pentru vîrsta sa — avea acum aproape cincizeci de ani. — el cercetează rînd pe rînd : Biblioteca națională din Paris, Biblioteca sante Geneviève, Biblioteca Ambroziana din Milano, Biblioteca Vaticana din Roma, Biblioteca din mînăstirea Grotta-Ferrata, Biblioteca de stat din Berlin, fotocopiînd și transcriînd pretutindenî manuscrise bizantine de muzică bisericească, adunînd,

cu multă risipă de bani. tratate și lucrări de muzicologie, care alcătuiesc astăzi vasta sa bibliotecă personală.

În această vreme a fost elaborată lucrarea despre care am amintit deja : *Idiomelele și canonul slujbei de Crăciun*, în care a pus în adevărata sa lumină și valoare nobila muzică bizantină, — bazându-și întreaga sa documentare exclusiv pe manuscrise grecești din secolele al XI-lea—al XIV-lea.

Întors în țară, se devotază unei foarte susținute lucrări de popularizare a muzicii bisericești bizantine, organizând audiții corale la biserica Sfântul Visarion, la sala Fundației Dalles, la Institutul de Istorie națională și la posturile românești de Radio. Avea alături de sine, în această muncă de pionierat, pe entuziastul și mult regretatul Paul Constantinescu, maestrul emerit al artei de mai târziu. El desfășoară acum și o rodnică activitate didactică, la Academia de muzică religioasă a Patriarhiei Române, între anii 1934—1941, și la Conservatorul de Muzică, între anii 1941—1948, ca profesor titular de Paleografie muzicală bizantină și cînt gregorian.

Stăpîn pe toate problemele pe care le-ar fi putut ridica disciplina specialității sale, Preotul Ioan Petrescu participă — pînă în pragul celui de-al doilea război mondial — la aproape toate congresele internaționale de bizantinologie, alături de marele Nicolae Iorga și de alți bizantinologi romîni, pretutindeni, prezentînd comunicări de mare răsunset științific. Astfel, la Sofia, în 1934, vorbește despre *Les principes du chant d'Église byzantine*, introducînd pentru întia oară, între preocupările acestor congrese, studiul muzicii ; iar la Roma, în 1936, vorbește despre *La lecture des mss. musicaux byzantins des X, XI et XX S.*

Vin la rînd, în anul 1940, două importante studii, unul despre *Condacul Nașterii Domnului* (ἡ Παρθένος σήμερον), altul despre *Laudele îngropării Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos*. În primul studiu, nu vom întilni probleme de ordin filologic privind structura metrică a Condacului sau structura versului, ci numai probleme de ordin muzical, — cercetarea muzicii pe care a îmbrăcat-o poezia lui Roman Melodul în acest Condac și înrîurirea ei asupra muzicii colindelor, ajungîndu-se la concluzia că în melodia acestuia nu se află nici un fel de influență populară, latină sau slavă, și că nu se poate vorbi de vreo influență a muzicii bulgărești în «Mărimuri», «Catavasiile Floriilor», «Condacul Nașterii» și «Condacul Bobotezei». În cel de al doilea, în care — urmînd indicația grecescă redată prin termenul «Εὐχλόμα» — vorbește despre «Laudele îngropării» și nu despre «Prohodul Domnului», cercetarea științifică a urmărit manuscrisele grecești din secolul al XVIII-lea, stabilind că melodia acestora îmbracă un veșmînt mai bisericesc și un ritm mai liber, fiind foarte apropiată de cea întilnită la noi în Irmologhionul lui Macarie din 1823, dar deosebindu-se de aceasta tocmai prin descorsetarea ei din rigorile uniformității ritmului.

Un moment de triumf în viața Părintelui Ioan Petrescu îl constituie anul 1946, cînd — pe podiumul Ateneului Român, sub bagheta inegalabilului George Enescu — a fost prezentat *Oratoriul «Patimile Domnului»*, lucrare

unică în literatura muzicală universală, construită numai pe inspirație medievală. La baza acestei lucrări au stat două manuscrise: unul din anul 1289, manuscrisul 261 din colecția Anciens fonds grecs, altul din secolul al XIV-lea, manuscrisul Coislin. Descifrarea, traducerea și rînduirea textelor muzicale sînt opera personală a Preotului Ioan Petrescu, iar orchestrația aparține regretatului Paul Constantinescu. Sărbătoritul nostru avea atunci șaizeci și doi de ani, vîrstă la care cei mai mulți cîntăreți se retrag de pe scenă. Prea Țucernicia Sa n-a ezitat însă să cînte atunci rolul lui Iisus, interpretînd cu putere și cu convingere momentele zguduitoarei drame de pe Golgota.

Trec anii. Peste chipul Părintelui Ioan Petrescu se așează tot mai vădit veșmintul argintiu al bătrîneții, dar puterile nu-l părăsesc. Drept și falnic, el rămîne mereu prezent în actualitatea științifică muzicală, susține comunicări la Uniunea Compozitorilor, ca cea din 27 martie 1959 despre *Aspecte și probleme ale muzicii bizantine medievale*, sau ca cea despre *Dimitrie Cantemir și istoria muzicii turce*, din 1962, ținută la Colocviul internațional de civilizații balcanice, care și-a desfășurat lucrările la Sinaia.

Și iată-ne astăzi în fața manuscrisului Părintelui Ioan Petrescu despre *Modurile și semnele muzicale bizantine*, lucrare de mare adîncime și de mare întindere, în care — pe baza manuscriselor grecești din secolele al XI-lea—al XVIII-lea, se arată evoluția muzicii bizantine, formele pe care le-a îmbrăcat ea de-a lungul veacurilor, cu concluzia că nu ne aflăm în fața unui obiect de arhivă, interesant doar pentru un cerc restrîns de cercetători, ci în fața unei realități de viață, prea puțin studiată și tot așa de puțin pusă în valoare sub aspectul potențelor ei actuale.

*

Își dau astăzi întîlnire aci, un om și o operă. Omul a urcat bărbătește pînă pe colina a optzeci de ani, opera lui — densă și unică — este așezată de specialiști pe cele mai înalte culmi ale valorilor culturale. Ne plecăm fruntea în fața amîndorura, cuprinși de admirație pentru venerabilul nostru confrate, a cărui muncă creatoare își revarsă unele resfrîngeri de lumină asupra sfintei noastre Biserici Ortodoxe Romîne și asupra cinului ei preoțesc. Operei îi dorim drum glorios prin veacuri și loc de cinste în sanctuarul culturii universale. Omului îi dorim deplină sănătate și îndelungare de zile, mereu aceeași seninătate în priviri, aceeași voie bună și aceeași sprinteneală de spirit în întîlnirile sale cu semenii. Tată Iancule, cerul să te binecuvînteze și să fii fericit !».

*

Felicîtîndu-l călduros și dorindu-i sănătate și încă îndelungată viață, în acordurile imnului «Mulți ani trăiască», executat de Corala Preoților, dirijată de pr. I. Runcu, — Prea Sfințitul Episcop Visarion a înmînat sărbătoritului — din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — un frumos buchet de garoafe albe, care se armonizau de minune cu argintul mîns din belșug în barba impunătoare...

În cuvîntul de răspuns, octogenarul sărbătorit, stăpînit de emoția momentului și furat de vraja amintirilor personale, a arătat că întreaga sa pregătire intelectuală muzicală bisericească și întreaga sa activitate în acest domeniu s-au făcut sub îndrumarea și cu sprijinul Bisericii Ortodoxe Romîne, al cărei «umil servitor» este din anul 1909.

Trei sînt înaltele personalități de care se leagă pregătirea și activitatea sa în domeniul muzicii tradiționale bisericești : Prea Fericitii adormiți întru Domnul Patriarhi înaintași Miron și Nicodim și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii noastre de azi.

În timpul și cu sprijinul Patriarhului Miron, ca preot al capelei romîne din Paris, unde fusese de curînd numit, Părintele I. D. Petrescu-Visarion a avut posibilitatea să se înscrie și să urmeze cursuri speciale la Schola Cantorum cu cei mai vestiți profesori ai vremii, să întreprindă serioase cercetări de paleografie muzicală latină și bizantină, medievală și post-medievală și să publice rodul acestor strădani și ale altora care au urmat după aceea, în valoroase lucrări — unele premiate de înaltele foruri de specialitate din străinătate. În țară — ca profesor la Academia de Muzică bisericească din București și ca preot la biserica Sfîntul Visarion — s-a bucurat — a spus C. Sa — de sprijinul permanent al Părintelui Patriarh Miron, care participa adesea la concertele de popularizare a muzicii bizantine, ce se dădeau săptămînal în acea biserică. În timpul păstoriei Prea Fericitului Miron, a luat parte la mai multe congrese de muzicologie de peste hotare...

În vremea păstoriei Părintelui Patriarh Nicodim, care, de asemenea, l-a înconjurat cu multă dragoste și prețuire — își amintește cu plăcere bătrînul sărbătorit — a trăit, alături de ceilalți colegi de la Conservatorul de Muzică unde funcționa ca profesor, marea bucurie de a fi participat la executarea în primă audiere, sub bagheta fermecată a titanului George Enescu, a oratoriului «Patimile Domnului» — unic în literatura muzicală universală — «orchestrat de regretatul Paul Constantinescu pe textele muzicale descifrate, traduse și rînduite» de C. Sa. Cu această ocazie, Părintele Patriarh Nicodim îl felicita «pentru izbînda artistică și pentru lucrarea de deosebit merit pe care ați săvîrșit-o întru slava lui Dumnezeu și pentru mîndria Bisericii noastre».

Acela însă care i-a încununat bătrînețile cu dragostea, prețuirea și cinstirea pe care le trăiește cu nespusă bucurie acum, cînd trece pragul celor 80 de ani, este și rămîne Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Prea Fericirea Sa — a spus vorbitorul — a voit ca «într-o întîlnire caldă ca cea de astăzi, să cinstească munca fără preget a unui slujitor al altarului din fragedă tinerețe... Prea Fericirea Sa a hotărît să tipărească lucrarea mea — *Les modes et les signes byzantins d'après les mss. grecs des XI—XVII S.* care era gata de mai mulți ani».

În semn de recunoștință, «mă înclin în fața tronului Prea Fericitului nostru Patriarh Justinian care, cu părintească grijă, caută, pe de o parte, să încurajeze munca grea și istovitoare a scoaterii la iveală a lucrului original..., iar, pe de altă parte, contribuie cu fonduri bisericești la prezen-

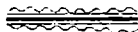
țarea acestei strădanii atât membrilor Bisericii noastre Ortodoxe Românești, cât și savanților muzicologi și muzicieni care se ocupă cu asemenea cercetări»...

După aceasta, Părintele Petrescu-Visarion a mulțumit forurilor superioare de stat care se îngrijesc de promovarea mișcării culturale și artistice din țara noastră și în special conducerii Uniunii Compozitorilor din Republica Populară Română, în frunte cu președintele ei, D-l Prof. Ion Dumitrescu, «care a inițiat această lucrare, dând posibilitatea bănească de a fi realizată o operă românească de valoroasă creație». A mulțumit apoi tuturor celorlalți participanți profesori, preoți, studenți și elevi, care l-au onorat cu prezența.

După cuvîntul sărbătoritului, Corala Preoților din Capitală, dirijată de Pr. I. Runcu, a executat un program muzical alcătuit din șase piese din repertoriul Părintelui Petrescu-Visarion, anume : «Împărate Ceresc», «Slavă întru cei de sus», «Astăzi Hristos», «Ca orbul...», «Acestea zice Domnul», «Patru stanțe din «La Cina Ta».

Adunarea festivă a luat sfîrșit cu cuvîntul rostit de P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, care, în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a mulțumit tuturor ostenitorilor și participanților la această sărbătorire.

A. N. P.

INSTALARE DE PREOT

Duminică, 22 noiembrie 1964, în biserica Adormirea Maicii Domnului din orașul Cîmpina, a avut loc instalarea oficială a noului preot, Stelian Izvoranu. Slujba religioasă, în cadrul căreia s-a făcut instalarea, a fost oficiată de un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Pr. Vasile Hăisan, protopopul raionului Cîmpina, în prezența credincioșilor veniți la biserică. P. C. Sa a rostit și predica zilei, scoțînd din pericopa evanghelică a predicii prețioase învățături pentru viață.

După terminarea slujbei Sfintei Liturghii, s-a dat citire ordinului chierarhal de transferare a Preotului Stelian Izvoranu la parohia Adormirea Maicii Domnului din Cîmpina, după care s-a oficiat un Te-Deum de mulțumire lui Dumnezeu și obișnuitul polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru conducătorii patriei noastre, pentru slujitorii și credincioșii creștini.

P. C. Protoiereu a prezentat apoi credincioșilor pe noul lor păstor sufletesc, căruia i-a dat alese sfaturi părintești, îndemnîndu-l să fie mereu legat de biserica și de păstoriții săi, să fie un devotat și loial cetățean al

scumpei noastre patrii. Felicitându-l pentru transferarea sa în noua parohie, P. C. Protoiereu i-a urat păstorire îndelungată și plină de roade duhovnicești, iar pe credincioși i-a sfătuit a-i da ascultare și concurs, sprijinindu-l în toată activitatea sa pastorală și socială.

La sfârșit, a luat cuvântul noul instalat, Pr. Izvoranu, care, după ce a arătat importanța și marile răspunderi ale slujirii preoțești, a făgăduit că-și va desfășura întreaga sa activitate în noua parohie, «cu timp și fără timp», — cum îndeamnă Sfântul Apostol Pavel, — condus totdeauna de sentimentul datoriei ce i-o impune calitatea sa de slujitor al lui Dumnezeu și de slujitor și cetățean cinstit al patriei noastre.

Plin de devotament și de recunoștință, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru marea încredere ce i-a acordat, numindu-l preot pe seama parohiei Adormirea Maicii Domnului din orașul Cîmpina.

De asemenea, a adus mulțumiri P. C. Protoiereu Vasile Hăisan și celorlalți confrați slujitori, pentru dragostea și cinstea ce i-au arătat, participînd la slujba instalării sale ca preot în această parohie. A mulțumit tuturor credincioșilor care au luat parte la slujbă.

Cu aceasta, momentul festiv al instalării ca preot a Părintelui Stelian Izvoranu a luat sfârșit.

ASISTENT

ȘEZĂTOARE DE COLINDE

Potrivit unei frumoase tradiții, și anul acesta, în ajunul plecării lor în vacanța de Crăciun, studenții teologi și elevii seminariști au prezentat, în cadrul unei șezători muzicale, un bogat program de colinde închinete sărbătorilor Nașterii Domnului și Anului nou.

Șezătoarea a avut loc joi, 17 decembrie 1964, orele 18, în sala de festivități a Institutului teologic de grad universitar din București, în prezența P. S. Episcop Teoctist al Aradului, fost rector al Institutului teologic, a P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, și a PP. CC. Consilieri Emanoil Hodrea și Leonida Mateescu din partea Centrului eparhial, ca delegați ai P. F. Părinte Patriarh Justinian, a profesorilor de la Institutul și Seminarul Teologic, a personalului administrativ și de serviciu de la cele două școli.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Oaspeții au fost întâmpinați cu multă căldură de conducătorii celor două școli și de profesorii acestora.

Deschizînd șezătoarea, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, a salutat, în calitate de gazdă, prezența distinșilor oaspeți și a arătat rostul acestei serbări, pe care a considerat-o «un plăcut moment familiar». «Ne-am adunat aci, în această seară — a spus P. C. Sa — ca să participăm împreună cu studenții și elevii noștri la bucuria colindelor și să retrăim alături de ei clipele dragi din anii copilăriei noastre de odinioară. Sintem fericiti că avem în mijlocul nostru pe P. S. Episcop Teoctist, căruia, cu ani în urmă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îi încredințase conducerea Institutului teologic, de care se simte și acum tot atît de legat ; de asemenea, salutăm cu aceeași bucurie pe reprezentantul Departamentului Cultelor, la care am găsit todeauna deplină înțelegere și sprijin în strădaniile pentru bunul mers al școlilor noastre».

După ce a prezentat programul șezătorii, P. C. Părinte Rector a dat cuvîntul studentului Bănică Gheorghe din anul IV care, în cîteva fraze, a subliniat valoarea dogmatic-morală și folclorică a colindelor și a celorlalte datini de Crăciun și de Anul nou, arătînd că vechimea colindelor și a celorlalte obiceiuri de iarnă se pierde în adîncul veacurilor, ele fiind născute o dată cu poporul românesc și cu nevoile lui sufletești.

După cuvîntul studentului Bănică, a urmat executarea colindelor. S-au format mai multe grupe de... colindători. De o parte, o grupă a elevilor seminariști, de altă parte, patru grupe ale studenților teologi, fiecare grupă reprezentînd cîte un an de studii. Conducătorii grupelor — dirijorii — au fost, pentru seminariști : Pr. Prof. Grigore Miron și elevii Pîrvu Ștefan din cl. V și Pavel Andrei din cl. IV, iar pentru studenți, colegii lor : Costică Dumitru, Mihăiță Nicolae, Mosor Constantin și Necula Nicolae la anul I, Bogdaproste Gh., Croitoru Marin, Dragomir Nicolae, și Petrescu Traian la anul II, Cornoiu Gh., Sanda Teofil, Stan Alexandru și Pr. Tatu Simion la anul III și Moldoveanu Nicu la anul IV.

Din cele 24 colinde executate, amintim : «Florile dalbe», de T. Popovici ; «Domn, Domn să-nălțăm», de G. Cucu ; «În seara de Moș-Ajun», de M. Trache ; «Moș Crăciun», de I. Moruzoff ; «Ziurel de ziuă», de T. Brediceanu ; «Mare minune», de G. Cucu ; «În vîrfuri la nouă meri», și «Mărire-ntru cele-nalte», de N. Lungu ; «Cîntec de stea», de C. Drăgușin , «În orașul Vitleem», cules de T. Popovici, armonizat de Pr. Prof. Gr. Miron ; «Lerui-Ler», compoziție proprie, cu solo de bariton, de Gabriel Popescu, și «Azi în Betleem», compoziție proprie de magistrandul Velea Marin din anul II. De observat, în afară de numele consacrate de compozitori, două nume de tineri teologi, ale căror compoziții n-au fost lipsite de frumusețe și de valoare artistică.

Unite apoi toate grupele sub conducerea D-lui Prof. N. Lungu, acestea au executat : «Bună dimineața la Moș-Ajun», cu semnificativul refren : «Ne dați, ori nu ne dați ?» și zglobiul «Plugușor», de Max Vasiliu.

A urmat după aceea împărțirea colindețelor din partea «cinstitelor gazde» : cîte o pungă cu bunătați : covrigi, nuci, bomboane, mere, ș.a.

În încheiere, a luat cuvîntul P. C. Vicar Al. Ionescu, care, în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian personal și al Centrului Epar-

hial, a mulțumit tuturor celor ce s-au ostenit la reușita deplină a acestei tradiționale șezători de colinde. Exprimind sentimente de plăcută nostalgie după vremea colindelor din anii copilăriei, P. C. Sa s-a adresat studenților și elevilor, îndemnându-i să se pregătească pentru a întâmpina Nașterea Pruncului Iisus ca niște adevărați copii cuminiți, cu inima și gândurile curate : să se spovedească și împărtășească cu Sfintele Taine ale Domnului, să ajute pe preoți și pe cîntăreți la slujbe în timpul sărbătorilor.

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a felicitat călduros pe cei care au dirijat și interpretat aceste colinde, făcîndu-le urări de sănătate și bucurie deplină, cu ocazia Sfințelor Sărbători, lor și părinților acestora. A mulțumit gazdelor pentru ospitalitate și dărnicie, cu urarea unei asemenea revederi și la anul viitor.

Oaspeții au părăsit apoi sala de serbare, în acordurile Imnului arhieresc și ale urării «Mulți ani trăiască !».

A. N. P.

I, 1) — spune Apostolul Ioan. Femeia care suferea de scurgere de sânge, spunea că se va vindeca dacă numai se va atinge de haina Mântuitorului (Matei IX, 21); cu teamă a atins haina Lui și s-a vindecat. A-L atinge pe Iisus în convorbirea tainică cu El, în legătură cu mădularele umane ale trupului Său tainic: Biserica, în Sfânta Euharistică... iată aroma mântuirii veșnice.

Cît de minunate sînt evenimentele din viața lui Hristos. Ele nu sînt nicicînd în deplin acord cu ceea ce așteptăm noi... ele întrec toate așteptările noastre. Iosif din Arimateea îl îngroapă pe Iisus (Matei XXVII, 59). Iisus este însă Domnul pe care nu-L poate cuprinde și reține nici un mormînt. Femeile aduc mirezme la mormînt (Marcu XVI, 1), dar ele voiau să-l vadă pe Dumnezeu, care înviașe. O femeie toarnă un alabastru cu mir de mare preț peste trupul viu al Domnului, pentru a-L cinsti; Iisus însă spune că a făcut-o întru înmormîntarea Sa (Matei XXVI, 7—12).

Crucea pare să nimicească nădejdea; dar învierea nimicește această lipsă de nădejde... Astfel prezența lui Iisus, cuvîntul Său depășesc orice...

Iisus îi întreabă pe cei doi ucenici ai lui Ioan, care-L urmau tăcuți: «Ce căutați?» Și ei au răspuns: «Învățătorule, unde locuiești Tu» (Ioan I, 38). Nu căutau un lucru, ci o persoană; apoi, nu voiau să știe încotro merge Iisus, ci unde locuiește. Doreau să fie mereu aproape de Iisus. Astfel, Faptele Apostolilor, din prima pagină, fixează în centru pe Iisus... Ceea ce căutau nu-i o perfecțiune morală, numai, ci însăși porunca lui Hristos.

...Întrebarea pusă de Mîntuitorul soldaților veniți să-L prindă: «Pe cine căutați?» amintește de întrebarea pusă celor doi ucenici: «Ce căutați»? Cuvintele: Toți Te caută pe Tine (Marcu I, 37), adresate odinioară de ucenicii Mîntuitorului, sînt valabile mereu...

Iisus nu spune: «Eu vă arăt vouă calea», ci: «Eu sînt calea»; nu spune «Eu vă învăț adevărul», ci: «Eu sînt adevărul»; nu spune: «Eu vă dau vouă viață», ci: «Eu sînt viața» (Ioan XIV, 6). Sfîntul Apostol Pavel vorbește adesea cu aceiași termeni despre Mîntuitorul: «Hristos este viața mea» (Filip I, 21); «Hristos este sfințirea și dreptatea noastră» (I Cor. I, 30). Putem vorbi despre Hristos cu substantive, căci El este însăși substanța tuturor bunurilor. În Iisus Hristos o persoană vie în locul legii; Hristos desființează legea și totodată o îndeplinește... În felul acesta, se dezvoltă convorbirea credinciosului cu Mîntuitorul, în meditațiile menționate.

Prof. Dr. Iwan G. Pantschowski. *Gerechtigkeit, Glaube und Liebe*, Sofia, 1962, 68 p.

Autorul — profesor la Academia teologică din Sofia și bine cunoscut în teologia ortodoxă prin studii substanțiale — analizează în suldiul de față dreptatea și iubirea — virtuți eminamente sociale — în raport cu credința. Desprindem din studiu ideile principale.

Iubirea, principul moral creștin suprem, cuprinde întreg conținutul dreptății. Ea împlinește în primul rînd legea dreptății și apoi se ridică în sferile virtuții dăruitoare. Dreptul aproapelui este pentru cel ce iubește, un lucru sfînt, divin, pe care el nu-și îngăduie să-l calce în picioare sau să-l transforme într-o faptă a milostivirii. Desigur, cel ce iubește poate renunța la dreptul său, după cum poate și să-l jertfească în favoarea celui pe care-l iubește. Cazul este admisibil, cînd nu-i primejduit binele societății.

Dreptatea, la rîndul ei, este una dintre expresiile iubirii. Prin dreptate, iubirea voiește să asigure fiecărui om drepturile umane elementare, pentru ca astfel fiecare om să poată exista ca om, și să se poată dezvolta și realiza ca om. Și fiindcă la dreptate e vorba de existența omului, de care depinde realizarea tuturor valorilor în viața umană, dreptatea nu se mulțumește cu aplicarea sancțiunii morale, ci aplică și sancțiunea civilă. Ca expresie a iubirii, dreptatea n-are tendință să rămînă închisă în sine și să vadă ținta ei ultimă în sine însăși, ci își îndreaptă privirea mai departe, vînd să creeze condițiile necesare pentru ca omul să progreseze mereu și să dobîndească o perfecțiune tot mai mare.

În viața religioasă morală creștină iubirea și dreptatea sînt fruct al Duhului (Rom. V, 5; Efes. V, 9; Filip. I, 11). Morala creștină nu cunoaște nici o antinomie între iubire și dreptate, nici privilegii, nici ca însușiri ale Divinității. La Dumnezeu-Omul Iisus Hristos la care se întîlnesc reciproc bunătatea și fidelitatea, iar iubirea și dreptatea se sîrută

(Ps. LXXXV, 11), între iubire și dreptate există cea mai deplină armonie și unitate; iubirea Lui este plină de cea mai înaltă dreptate și dreptatea Lui radiază nemărginită iubire.

În ce privește credința creștină, ea este hristocentrică: obiectul ei este persoana divin-umană și lucrarea de mântuire a lui Iisus Hristos. Întreg conținutul religiei creștine este condiționat de acest obiect și primește de la el valabilitate și putere. De aceea morala creștină este inseparabilă de personalitatea și lucrarea mântuitoare a lui Iisus Hristos. Separat de credința în Iisus Hristos și de comunitatea spirituală cu El, principiul iubirii creștine devine gol și neroditor. Ca act psihologic religios credința creștină deschide sufletul credinciosului pentru radiațiile sfinte ale ființei divine. Iar fiind de origină divină și avînd caracter sfînt, radiațiile acestea cuprind și înobilează sufletul credinciosului, ridicîndu-l spre desăvîrșirea, al cărui sîmbure este iubirea morală «Dumnezeu este iubire» (1 Ioan IV, 8), deci radiațiile ființei divine trezesc în sufletul credinciosului nu numai credința, ci și iubirea. Sfîntul Apostol Pavel scrie, că adevărata credință nicicînd nu rămîne fără iubire, fiindcă «ea este lucrătoare prin iubire» (Gal. V, 6).

Deci credința creștină nicicînd nu-i ostilă iubirii și nu produce dușmănie și ură.

În aprecierea comparativă a credinței și iubirii creștine teologia ortodoxă urmează datelor din «înnul iubirii» scris de sfîntul Apostol Pavel (Rom. XIII). În viața creștină, plenitudinea credinței creștine nu-i posibilă fără activitatea iubirii, și nici plenitudinea iubirii creștine nu-i posibilă fără existența unei credințe vii și active.

După ființa sa, credința creștină nu-i o convingere curat teoretică, fără relații cu viața practică. Ea este o virtute, în al cărui conținut intră în primul rînd porunca nouă dată de Mîntuitorul: «Să vă iubiți unul pe altul, cum v-am iubit și Eu pe Voi» (Ioan XV, 12). Iubirea la rîndul ei, ca virtute creștină, are credința de premisă și-i dă conținut.

Morala creștină este deci morala iubirii.

Este acesta un studiu dens, cu remarcabile adînciri teologice și cu calde radiații în viața creștină practică, expus cu logică impecabilă și în formă clară.

Oscar Cullmann ¹⁾. *Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten?*

«În «Zeichen der Zeit», 11/64, p. 392—406»

Deși studiul de față nu-i cel mai extins între lucrările autorului, totuși a provocat cele mai animate discuții. Motivul? «Majoritatea creștinilor» care dispun de cultură — spune un recenzent — a rămas încă la gîndirea lui Socrate, deci în păgînism» («Z.d.Z.», 5/964, p. 197).

Dar, trecînd peste inconsistența acestui fel de motivare, discuțiile animate își pot avea motivul în felul cum înțelege și expune autorul anumite concepte doctrinare creștine.

Dar să rezumăm conținutul studiului.

Conceptul biblic despre moarte și înviere — scrie autorul — face parte integrantă din cuprinsul credinței și propovăduirii creștine și nu poate fi conciliat cu conceptul grec despre nemurirea sufletului.

Concepte inconciliabile? Dar nu se spune și în Noul Testament că avem acum viața veșnică? (Ioan III, 15; V, 24, VI, 40 ș.a.). Noul Testament prezintă, într-adevăr, moartea numai ca «ultimul dușman» și într-o formă diametral opusă gîndirii grecești? Nu scrie Sfîntul Apostol Pavel: «Moarte, unde este boldul tău?» (1 Cor. V, 55).

Dar gîndirea creștină primară este soteriologic orientată și tot ce se spune despre moarte și înviere stă și cade cu credința în evenimente reale legate de Hristos și desfășurate în timp. În această constă deosebirea tranșantă față de gîndirea greacă. Iar dacă se recunoaște că în Noul Testament moartea și învierea sînt legate de Hristos, atunci — spune autorul — e limpede că pentru primii creștini sufletul nu este nemuritor de la sine (?), că devine astfel abia prin învierea lui Iisus Hristos, «întîiul născut din morții» (Col. I, 18; Apoc. I, 5) și prin credința în El; asemenea e limpede că moartea ca alare, nu-i un prieten, ci că abia prin biruința lui Hristos asupra ei prin moartea Sa și prin învierea Sa trupească i s-a luat morții «boldul», puterea și că învierea înfăptuită acum a

1. Dr. Oscar Cullmann este prof. de istorie bisericească veche și de Noul Testament la Basel (Elveția), tinînd cursuri însă și la Facultatea de teologie evanghelică din Paris. E un teolog protestant cu renume.

sufletului (?), nu reprezintă încă starea desăvârșirii, că aceasta va fi la învierea trupului, la sfârșitul zilelor.

Deosebirea tranșantă dintre concepția biblică despre moarte și cea grecească, autorul o ilustrează cu comparația dintre felul morții lui Socrate și felul morții lui Iisus Hristos.

Plato descrie în *Phaidon* moartea lui Socrate și expune concepția greacă despre nemurirea sufletului. Motivarea acestuia este următoarea: trupul nostru este o haină exterioară care, cît trăim, împiedică sufletul să se miște liber și să trăiască potrivit ființei sale veșnice. Sufletul se află în trup ca într-o carceră. Și moartea este marele eliberator; ea conduce sufletul din închisoare în patria lui veșnică. Intrucît trup și suflet aparțin la două lumi deosebite, distrugerea trupului nu înseamnă și distrugerea sufletului.

În discuția filozofică avută, în ziua morții sale, cu ucenicii, Socrate a expus doctrina aceasta despre nemurirea sufletului, cu întreaga ei motivare, — mai mult, a și trăit-o în acel moment. Socrate a arătat că prin ocupația cu adevărurile veșnice ale filozofiei, servim eliberării sufletului. Prin mijlocirea filozofiei pătrundem de acum în acea lume veșnică a ideilor, căreia aparține sufletul și în felul acesta îl eliberăm din închisoarea trupului. Moartea apare apoi numai în calitatea de realizator eliberării. Și Plato arată deplină liniște și calmul cu care a murit Socrate. Moartea lui Socrate este o moarte frumoasă. Nici o aluzie despre groaza de moarte. Socrate nu se teme de moarte, fiindcă moartea ne eliberează de trup. Moartea este marele prieten al sufletului. În deplină armonie cu doctrina sa a murit Socrate el care a întrupat gândirea greacă în forma ei cea mai nobilă.

Dar cum a murit Iisus Hristos? După cum Socrate în ziua morții sale așteaptă moartea, la fel și Iisus Hristos știa în Ghetsemani că moartea îl așteaptă. Și atunci a început Iisus «să se înspăimînte și să se zbuциume și le-a zis ucenicilor: întristat este sufletul Meu pînă la moarte» (Marcu XIV, 33—34). Epistola către Evrei, care accentuează în aceeași măsură Divinitatea și omenitatea lui Iisus Hristos, relatează că «Iisus a adus, cu strigăt tare și cu lacrimi, cereri și rugăciuni către Cel ce putea să-L mîntuiască din moarte» (Evr. V, 7) Socrate vorbește liniștit și calm despre nemurirea sufletului, — Hristos strigă și plînge; Socrate cu sublinia liniște golește paharul cu cucută, — Hristos «strigă» cu cuvintele psalmistului: «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?» (Matei XXVII, 46), și «scotînd un strigăt mare, Iisus și-a dat duhul» (Marcu XV, 37). Moartea nu apare aici ca «prieten», ci este cu adevărat «ultimul dușman» (I Cor. XV, 26).

Iisus apare aici complet ca om, avînd frica naturală de moarte. El n-are frică unui laș de oamenii care-Lucid, nici frica de durerile care premerg morții, ci are frică de moartea însăși. Pentru El moartea n-are nimic divin, ci este ceva îngrozitor și de aceea nu vrea să fie singur, deși știe că Dumnezeu nu-L părăsește.

Moartea este dușmanul lui Dumnezeu și ne desparte de El și de aceea Omul-Iisus o simte mai îngrozitor decît orice om și de aci strigătu Său: «Pentru ce M-ai părăsit?»

Deosebirea radicală dintre doctrina greacă despre nemurirea sufletului și doctrina creștină despre înviere se desprinde deci limpede din confruntarea dintre Socrate și Iisus.

Iisus Hristos a suportat moartea în mod real, în toată grozăvia ei, — dar tocmai de aceea El, care-i Mîntuitorul, trebuie să fie Acela care biruiește moarte, prin moartea Sa. Biruința aceasta o poate cîștiga Iisus nu prin faptul că trăiește mai departe ca suflet nemuritor, deci propriu-zis nu moare, ci prin faptul că moare real, că pierde bunul de preț dăruit de Dumnezeu: viața.

Iar pentru ca din această moarte reală să răsară viața, e nevoie de un nou act creator al lui Dumnezeu, care recheamă la viață nu numai o parte a omului, ci omul întreg, — totul ce a creat Dumnezeu și a nimicit moartea. Socrate și Plato n-au nevoie de un nou act creator — de înviere —, căci trupul este ceva rău și nu trebuie să trăiască mai departe, iar sufletul nu moare.

Înțelegerea credinței creștine despre înviere prelinde deci eliminarea totală a ideii grecești că tot ce-i material, trupesc este rău și trebuie distrus, așa că murirea trupului nici nu înseamnă distrugerea adevăratei vieți. Pentru gândirea creștină însă și murirea trupului înseamnă distrugerea vieții create de Dumnezeu. Și viața trupului nostru este viața adevărată. Moartea este distrugerea oricărei vieți create de Dumnezeu și de aceea prin înviere trebuie învînsă moartea și nu trupul. Conceptul creștin despre înviere cuprinde întreaga viață. Credința în nemurire nu-i însă o credință atotcuprinzătoare. Nemurirea este un concept negativ: sufletul nu moare (pur și simplu trăiește mai departe); învierea

este un concept pozitiv : omul întreg, care a murit cu adevărat, este chemat din nou la viață printr-un nou act creator al lui Dumnezeu. Moartea nu-i ceva frumos, nici moartea lui Iisus, în schimb învierea lui Hristos este minunea cea mare: Hristos cu noul trup, cu trupul învial. De aici superioritatea concepției creștine despre înviere față de concepția greacă despre nemurire.

Contrastul dintre concepția greacă despre nemurire și credința creștină despre înviere se evidențiază și prin faptul că credința în înviere presupune legătura dintre moarte și păcat, ceea ce subliniază și mai mult necesitatea unui fapt soteriologic. Moartea nu-i ceva natural, voit de Dumnezeu ca în gândirea filozofilor greci, ci ceva nenatural, nenormal, opus lui Dumnezeu. Relatarea biblică despre creație arată că ea apare în lume abia prin păcatul omului. Moartea este un blestem ce învăluie întreaga creație și poate fi învinsă numai prin expierea păcatului «căci moartea este plata păcatului» (Rom. VI, 23). După cum păcatul este ceva potrivit lui Dumnezeu, la fel este și urmarea lui : moartea.

Dacă după concepția greacă trupul este rău în sine și deci trebuie distrus, — după concepția creștină și el este, ca și sufletul, un dar al Creatorului nostru, — de aceea avem datorii și față de trup. El nu este o temniță, ci «templul Duhului Sfânt» (1 Cor. VI, 17). După creație, Dumnezeu afirmă că și trupul este «bun». Păcatul însă a cuprins omul întreg, nu numai trupul, ci și sufletul, iar consecința lui : moartea, asemenea cuprinde omul întreg, trup și suflet, chiar și toată cealaltă creație.

Noul Testament face deosebire între trup și suflet sau, cum se exprimă sfântul Apostol Pavel, între omul dinafară și cel dinăuntru. Dar deosebirea aceasta n-are caracterul unui contrast, după care omul dinăuntru ar fi din natură bun și cel dinafară din natură rău. Amândoi sînt creații de Dumnezeu și se completează reciproc. Cel dinăuntru fără cel dinafară n-are existență deplină, are nevoie de trup. După concepția greacă însă sufletul ajunge la deplina dezvoltare a vieții sale tocmai fără trup, și numai fără el. De altă parte, după concepția creștină și trupul are nevoie de suflet. Antropologia Noului Testament este deci deosebită de antropologia grecilor. După învățătura creștină trupul este originar bun, după cum este și sufletul, căci Creatorul amîndorora este Dumnezeu și amîndoi sînt răi, întrucît păcatul și moartea i-au luat în stăpînire. Amîndoi însă pot fi și trebuie să fie mîntuiți prin puterea dătătoare de viață a Duhului Sfînt. Mîntuirea creștină nu constă deci într-o mîntuire a sufletului de trup, ci în mîntuirea amîndorora — trup și suflet — de păcat și de puterea morții sălășluită în om. Prefacerea «trupului de carne» în «trupul învierii» se va întîmpla atunci, cînd întreaga creație va fi din nou creată de Duhul Sfînt, cînd nu va mai exista moartea. Atunci substanța trupului nu va mai fi carnea, ci duhul, — și trupul, după cuvîntul sfîntului apostol Pavel, va fi un «trup spiritualizat». Învierea trupului, întrucît ține de un nou act creator, nu se întîmplă după moartea individuală a fiecăruia, ci abia la «sfîrșitul timpurilor». Pentru înviere trebuie însă biruită moartea împreună cu păcatul. Noi, fiind păcătoși, nu putem face aceasta. Altcineva a făcut însă aceasta pentru noi, și anume Iisus Hristos, care a murit real și a expiat păcatul luat asupra Sa, și prin învierea Sa a biruit moartea : plata păcatului. De acum lucrează «puterea învierii», Duhul Sfînt. Drumul este liber ; păcatul biruit, învierea, viața triumfează asupra morții, care este numai urmarea păcatului. Dumnezeu a anticipat aici minunea creației noi rezervată sfîrșitului lumii. A creat iarăși viața, ca la început, dar o viață nouă. Minunea aceasta s-a făcut cu Iisus Hristos. Este deci învierea nu numai în sensul cuprinderii sufletului de Duhul Sfînt, ci și învierea trupului. Nu mai există un alt «trup spiritualizat» decît al lui Iisus Hristos. Și dacă există acum cu adevărat un «trup spiritualizat», care a înlocuit «trupul de carne», atunci puterea morții este înfrîntă. După credința primilor creștini credincioșii n-aveau mai mult să moară. Dar dacă oamenii mor mai departe, moartea lor nu mai este expresia stăpînirii absolute a morții, ci numai expresia unei ultiime lupte pentru stăpînire. Moartea nu mai poate desființa faptul că există acum un trup învial din morți.

Dar ce înțelegeau primii creștini prin fraza : Iisus Hristos este «întîiul născut din morți?» Înțelegeau că Hristos a învial, că moartea este înfrîntă, că există acum o nouă creație și că s-a făcut introducerea pentru «timpul învierii». Tot ce se întîmpla în comunitatea creștină primară, purta pecetea credinței în învierea Domnului. Fără această credință, Noul Testament nu poate fi înțeles. Dacă Hristos este «întîiul născut din morți», aceasta înseamnă că se apropie sfîrșitul timpului, — dar mai înseamnă că o distanță de

timp (oricât de scurtă sau lungă ar fi ea) desparte pe «întîiu născutul» de toți ceilalți oameni, care încă nu «s-au născut din morți», — și mai înseamnă apoi că noi ne aflăm într-un timp intermediar, între învierea lui Iisus, care s-a împlinit acum și între învierea noastră, care va fi la sfîrșitul timpului, și mai înseamnă că Duhul Sfînt, cel dătător de viață lucrează acum întru noi, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «Măcar că omul nostru cel din afară se prăpădește, omul nostru cel dinlăuntru se înnoește zi de zi» (II Cor. IV, 16).

Dar nici trupul nu rămîne necuprins de Duhul Sfînt, căci la strigăul din Rom. VII, 24: «Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?», răspunde întreg Noul Testament: Duhul Sfînt. Cînd se va întîmpla prefacerea trupurilor (învierea lor)? La sfîrșitul timpurilor. Desigur Iisus Hristos «a învins moartea și a adus la lumină viața și nemurirea» (II Tim. I, 10), moartea este învinsă, dar nimicită va fi ea abia la sfîrșit: «Vrăjmașul cel din urmă care va fi nimic este moartea» (I Cor. XV, 26). Atunci va fi învierea cea de obște, așteptată deopotrivă de vii și de morți.

Cert este deci că învățătura creștină despre învierea morților nu-i conciliabilă cu conceptul gîndirii grecești despre nemurirea sufletului.

E un studiu interesant, cu multe sugestii.

Discuțiile aprinse între teologi provocate de acest studiu își au explicație. Autorul nu subliniază viața naturală a sufletului, în temelul căreia este el nemuritor, deosebind-o accentual de viața lui supranaturală, hranică, pierdută prin păcat și recîștigată prin moartea și învierea Mîntuitorului. Nemurirea sufletului de la Hristos înainte este viața lui harică.

Prof. O. BUCEVSCI

V. A. Maciu, St. Pascu, Dan Berindei ș.a., *Introduction à l'histoire historiographie roumaine jusqu'en 1918*, Edition de l'Académie de la R.P.R. («Bibliotheca Historica Romaniae», nr. 5/1964).

În numărul 5/1964 din colecția «Bibliotheca Historica Romaniae editată de Secția de Științe Istorice a Academiei Republicii Populare Romine a apărut, în limba franceză, studiul colectiv al unor valoroși cercetători, intitulat *Introducere în istoriografia romînească pînă în 1918*, destinat îndeosebi oamenilor de știință și cultură din străinătate (p. 5).

Lucrarea, o sistematică trecere în revistă a celor mai de seamă scrieri de la primele manifestări istoriografice naționale apărute pe pămîntul românesc pînă în anul-1918, este alcătuită dintr-o introducere, două mari capitole și o scurtă concluzie.

Introducerea și *Concluzia* sînt redactate de Miron Constantinescu; capitolul întîii, intitulat *Istoriografia în perioada feudală*, e redactat de P. P. Panaitescu; capitolul al doilea consacrat *Istoriografeii romîne moderne*, alcătuit din mai multe părți, e redactat astfel: a) *Istoriografia Școlii ardeleni* de St. Pascu, b) *Istoriografia în epoca revoluției burgheze-democrate* de Dan Berindei, c) *Istoriografia romînească în perioada 1864—1905* de Vasile Maciu, d) *Istoriografia romînească la începutul secolului XX* de Vasile Liveanu.

În *Introducere* se arată necesitatea și scopul acestei lucrări: să orienteze și să informeze străinătatea asupra principalelor etape ale dezvoltării istoriografiei romînești și a diferitelor concepții istorice care s-au înfruntat în acest domeniu (p. 9).

Sînt trecute în revistă principalele etape ale dezvoltării istorice a poporului și statului român pînă în anul 1918, cu trăsăturile lor caracteristice, cărora istoriografia romînească le-a consacrat lucrări importante, unele din ele cunoscute de mult peste hotare (D. Cantenir, N. Bălcescu, Hașdeu, Xenopol, Iorga ș.a.). Sînt menționate cronologic etapele, caracterul și importanța istoriografiei romînești, în funcție de dezvoltarea social-economică, politică și culturală a poporului român în decursul timpurilor.

Se fac de asemenea unele considerații pe linie de teorie și de metodă a istoriei, arătîndu-se diferitele concepții și metode de lucru pe care le-a aplicat istoriografia romînească din evul mediu pînă în epoca modernă: concepția teologică, idealistă, iluministă, științifică, materialistă, cu lupta de idei dintre ele, — subliniindu-se că astăzi se constată o «mare dezvoltare a științei istorice din România în strînsă legătură cu dezvoltarea gîndirii sociale și economice» (p. 12).

În capitolul *Istoriografia românească în perioada feudală* se vorbește de condițiile social-economice și politice din țările romine în epoca medievală, când apar primele manifestări istoriografice la noi. Rolul principal în viața social-economică de atunci era deținut de clasele stăpînitoare, proprietari de întinse domenii feudale, unde se practica agricultura și creșterea vitelor, folosindu-se în acest scop munca țăranilor dependenți (rumîni, vecini sau iobagi). Politicește, poporul romîn era împărțit în trei state feudale, cu conducere proprie fiecare a căror principală preocupare în politica externă fiind lupta pentru independență «întîi împotriva feudalilor unguri și apoi contra otomanilor» (p. 15). Istoriografia medievală romînească e opera reprezentanților clasei dominante, ale căror interese în primul rînd le serveau; limba folosită în scrieri, la început, era în Moldova și Țara Romînească limba slavonă, limbă oficială a clasei dominante, a statului și a Bisericii din această vreme; în Ardeal se folosea limba latină. Forma obișnuită de istoriografie în această epocă era cronică, letopisețul sau analele, care nu erau decît «o înșiruire succesivă de fapte, de arme și de fapte religioase ale voievozilor și boierilor sau nobililor, — fapte care constituie pentru ei și pentru urmașii lor titluri pe care le invocă în scopul de a justifica aservirea supușilor lor» (p. 15). Redactată de exponenți ai claselor stăpînitoare în limbi străine de limba romînă a poporului și servind interesul păturilor feudale conducătoare, istoriografia din perioada de apogeu feudal are un pronunțat caracter de clasă.

Cele dintîi cronici apar în Moldova ca urmare a luptei pentru centralizarea puterii de stat în mîna voievozului.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, la curtea lui Ștefan cel Mare (1457—1504) se scrie *prima cronică oficială a țării*, operă anonimă, în care e glorificată, stîngaci, domnia marelui voievod.

În secolul al XVI-lea apar trei cronici oficiale, «de curte»: *Cronica episcopului Marcariu*, scrisă din porunca lui Petru Rareș, care continuă Cronica anonimă a lui Ștefan cel Mare, ducînd evenimentele pînă în 1551; *Cronica egumenului Eftimie*, scrisă din porunca lui Al. Lăpușneanu, care cuprinde evenimentele dintre anii 1541—1554 și *Cronica egumenului Azarie*, scrisă din porunca lui Petru Șchipul, care notează evenimentele dintre anii 1551—1574.

În Țara Romînească cea dintîi cronică, scrisă tot în limba slavonă, ca și cronicile din Moldova, datează din timpul domniei lui Radu cel Mare (1495—1508), care de asemenea a dus o politică de centralizare a statului. Și aceasta este tot o cronică «de curte».

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ca urmare a creșterii exploataării turcești — Țările Romine vasale plătesc acum un tot mai ridicat tribut Porții Otomane — are loc un proces de descentralizare a puterii politice, care pe plan cultural și literar aduce o profundă schimbare: limba slavonă, limbă oficială a statului și a Bisericii, începe să fie înlocuită cu limba romînă, limba poporului. «Precedate de traduceri în graiul maramureșan («texte rotacizante») de la sfîrșitul secolului al XV-lea sau primii ani ai secolului al XVI-lea, cărțile religioase și scrierile romînești tipărite la Brașov datorită diaconului Coresi și datînd din anii 1561—1581, întrebunțarea generală a limbii romine în cancelariile particulare și domnești, în inscripții, textele codicilor și texte liturgice se impune cu tot mai multă putere de-a lungul secolului XVII» (p. 17).

În istoriografie, cronicile slavone sînt înlocuite prin cronici scrise în limba romînă. Cele dintîi cronici în limba romînă datează din timpul lui Mihai Viteazul (1593—1601) — epocă de mari eforturi în vederea cuceririi independenței și a centralizării statului (p. 18) — și se datoresc lui Teodosie Rudeanu și fraților Buzești; sînt tot cronici «de curte».

Începînd cu secolul al XVII-lea se renunță la forma cronicilor în care se lăuda voievodul și se trece la o formă superioară — cronică dezvoltării statului feudal. Aceste cronici reflectă acum «ideologia politică a statului nobiliar...», unde voievodul este supus tutelei unei oligarhii alcătuite din marile familii de boieri» (p. 18). Cele dintîi cronici de acest fel sînt în Țara Romînească: *Cronica lui Matei Basarab (1632—1654)* și *Cronicile Cantacuzenilor și Bătenilor*, două familii boierești rivale din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Aceste cronici sînt alcătuite pe «principiul de compromis cu puterea otomană, garanta puterii boierilor» (p. 18). Tot din secolul al XVII-lea s-au păstrat unele lucrări în care se ia atitudine împotriva abuzurilor boierilor care țineau în mînă frînele statului: *Cronica lui Matei al Mireilor* și pamfletul *Povestea unor boieri răi care au fost în zilele*

lui Matei Vodă..., scriere «care denunță în termeni violenți abuzurile, actele de jaf, crimele săvârșite de boieri împotriva poporului» (p. 19).

În Moldova, în această vreme, boierul cărutar Gr. Ureche (1570—1647) dă la iveală *Letopisețul Țării Moldovei*, «cea mai caracteristică cronică a regimului nobiliar din secolului al XVII» (p. 19), unde sînt trecute în revistă evenimentele dintre anii 1350—1593. Mare patriot, antiotoman, «prin talentul său de scriitor, prin consultarea izvoarelor străine, prin recunoașterea originii comune a romînilor», Gr. Ureche apare ca un precursor al cronicarilor umaniști (p. 19).

În Transilvania, deși nu se scriu cronici oficiale de stat (conducerea statului fiind de altă origină etnică decît romîni ardeleni), este menționată în acest secol *Cronica scheiană a popii Vasile din Brașov*, care cuprinde perioada dintre anii 1391—1633, a cărei importanță rezidă în faptul că înfățișează istoria păturii orașenești romîne din Schei, patronată de vestita biserică ortodoxă din acest cartier al Brașovului (p. 19).

Ideile umanismului apusean, pătrunse treptat și în țările romîne, exercită — începînd cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea — o puternică influență în toate sectoarele de viață ale statului și poporului romînesc.

Deși continuă să se fiină în operele lor de regimul și de gîndirea feudală, umaniștii romîni militează în același timp pentru o lărgire a orizontului cultural, fiind legați de țările din Europa Centrală și Apuseană, unde existau școli superioare cu idei avansate, — tendința oglindită îndeosebi în istoriografia epocii.

Istoriografia umanistă îmbrățișează dezvoltarea comună a întregului popor romînesc, de la originea lui; istoriografia introduce elemente de critică istorică și se străduiește «să pună în lumină originea romană a acestui popor în cadrul civilizației europene» (p. 20).

Primele lucrări istoriografice romînești apărute sub influența umanismului sînt: *Cronica Molăvoei*, scrisă de Miron Costin (1633—1691), sub formă de memorii, care cuprinde evenimentele istorice dintre anii 1594—1661, și mai ales, *De neamul moldoovenilor*, un adevărat «manifest al școlii umaniste romînești», sau lucrările scrise de el în limba polonă, cu scopul de a face tot mai cunoscută istoria poporului romîn (p. 20).

În Țara Romînească, stolnicul Constantin Cantacuzino (1650(?)—1716), cu studii în Italia, patria umanismului, scrie o *Istorie a Țării Romînești* (neterminată), în care merge mai departe pe calea ideilor umaniste abordate de Miron Costin și găsește în originea latină a poporului romîn «o dovadă a continuității și a supraviețuirii culturii clasice» (p. 23).

În Transilvania, influența curentului umanist se înfînește mai înfîi la Gheorghe Brancoveici (1645—1719), care în lucrarea sa *Cronica slovenilor Misii cei din sus și cei din jos Misii* (pînă în 1686), vorbește de istoria tuturor slavilor alături de cea romînilor, «punînd în lumină lupta lor comună din evul mediu împotriva invadatorilor turci și austrieci» (p. 23). Nicolae Costin (c. 1660—1712), feciorul lui Miron Costin, scrie o *Cronică a Moldovei de la origini pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea*, întemeiată pe o mulțime de date din cronicari greci, polonezi, sași, germani și maghiari, în ciuda prezentării clare a ideilor.

Cel mai mare și ultiul istoric umanist romîn din epoca feudală este fără îndoială Dimitrie Cantemir (1673—1723). Savant și poliglot, acesta și-a scris lucrările sale în diferite limbi: latină, romînă, germană, turcă, rusă. Prin operele *Descriptio Moldaviae*, *Historia incrementorum atque decrementorum Aulæ Othomanicae*, *Vita Constantini Cantemiri*, ș.a., scrise în limba latină, D. Cantemir este «primul umanist romîn care a scris în această limbă», iar prin ideile exprimate în *Hronicul vechimei romano-moldo-olahilor* (1717—1723), lucrare cu caracter pur istoric, el este un precursor al Școlii ardelenice, care a moștenit de la acesta ideile despre continuitatea și puritatea romanilor în Dacia (p. 24). Din lucrările lui D. Cantemir se desprind următoarele idei: unitatea poporului romînesc, punerea în lumină a originii latine a poporului romîn; încercarea de a încadra istoria romînilor în istoria universală; folosirea metodei critice, îndeosebi umaniste; examinarea izvoarelor, crearea unei limbi literare sub influența limbilor clasice (p. 24). Nu lipsesc nici aspectele de critică socială din opera sa, întîlnite mai cu seamă în romanul-fabulă *Istoria ieroglifică* (1705), unde, în ciuda apartenenței sale feudal-nobiliare, el «combate forma cea mai tiranică a acestui regim, adică împilarea» și preconizează «o monarhie

centralizată întemeiată pe o așa-zisă (dar iluzorie) dreptate socială» — idei prin care marele cărutar poate fi socotit un «precursor al iluminismului».

Cu toate ideile progresiste, istoriografia umanistă din Țările Române are destule limite ideologice: proveniența istoriografilor din rîndurile clasei dominante, ideea menținerii a trei țări deosebite, deși afirmă originea comună a poporului din aceste țări, etc. (p. 27).

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea se mai scriu în Țara Românească cele două cronici ale domniei lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714): *Cronica logofătului Radu Greceanu* și *Anonimul Brîncovenesc* (1688—1719), redactat de un adversar al marilor boieri, precum și *Cronica lui Radu Popescu* (cca. 1656—1729), care descrie evenimentele dintre anii 1688—1728. În Moldova se afirmă Ion Neculce (1671—1743) care — spre deosebire de conaționalii săi, cronicarii Axinte Uricaru și pseudo-Enache Kogălniceanu — se impune prin *O samă de cuvinte* și *Letopisețul Țării Moldovei* (1661—1743), unde, printre altele, se întîlnesc puternice accente de revoltă a celor asupriți.

Grație școlilor superioare de la București și Iași — sîntem în epoca fanariotă — apar unele cronici grecești în care se tratează și diferite subiecte de istorie românească. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, banul Mihail Cantacuzino (1743—1793) scrie în grecește o *Istorie a Țării Românești*, în care dă și relații asupra vieții economice (comerț, agricultură). Cu preocupări proprii perioadei capitaliste în scrierile lor, sînt și Dionisie Fotino și Daniel Philipide (care a folosit cel dintîi denumirea de «Rumania» pentru Moldova și Țara Românească). În fine, menționăm o *Cronologie tabelară* apărută în această vreme, unde sînt strînse laolaltă date din mai multe cronici pentru anii 1215—1687 (p. 28).

Cu rădăcinile în perioada de descompunere a feudalismului și de trecere la capitalism (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea), influențată la începuturile ei de iluminismul apusean, «reflecțînd interesele burgheziei și ale țărănimii care luptau să răstoarne feudalismul și impunîndu-se ca o disciplină militantă pusă în slujba unității și independenței naționale, în slujba poporului» (p. 30), — *Istoriografia romînă modernă* cuprinde mai multe etape de dezvoltare, fiecare cu specificul ei propriu.

1. *Istoriografia Școlii ardelenne*, prima din aceste etape, a apărut în cadrul transformărilor social-economice din Ardeal din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și primii ani ai secolului al XIX-lea, cînd linăra burghezie industrială și comercială, căreia se alăturau intelectualii burghezi — promotorii acestei mișcări —, luptau împreună «pentru emanciparea socială, pentru libertatea națională a romînilor, cum și împotriva ideologiei retrograde a feudalității» (p. 31). Nemulțumiți de situația existentă, aceștia militau pentru transformări care să le permită să ocupe poziții mai importante în viața socială, politică și culturală, unde se exercita încă puternic monopolul feudal, — revendicări concretizate în memorialul *Supplex libellus Valachorum* din 1791, socotit «primul program politic al burgheziei romîne pe cale de formare; un act progresist» (p. 32).

În acest climat începe să-și desfășoare activitatea Școala ardeleană, mișcare culturală progresistă de mare importanță, ai cărei corifei: Samuel Micu (1745—1806), George Șincai (1753—1816), Petru Maior (1760—1821) și Ioan Budai-Deleanu (1762—1820) se afirmă în două domenii principale: filologic și istoric, dînd la iveală o serie de lucrări importante, scrise în latinește, romînește sau nemțește.

Samuel Micu scrie printre altele: *Brevis historica notitia originis et progressus nationis Daco-Romaniae* (1778) și *Istoria, lucrările și împlinirile romînilor* (1806).

George Șincai publică mai întîi un *Responsum ad crismam Josephi Caroli Eder in Supplicem Libellum Valachorum*, protest adresat istoricului german C. Eder, care contesta vechimea, continuitatea și deci drepturile romînilor în Ardeal; apoi *Rerum spectantium ad universam gentem romanam seu Valachicam summaria collectio*, bogat material documentar privind istoria Romîniei; și mai ales *Hronica romînilor și a mai multor neamuri*, lucrarea sa capitală, alcătuită pe baza materialului documentar din *Rerum spectantium...* și tipărită după moartea sa, în Iași, 1853.

Petru Maior tipărește *Istoria pentru începutul romînilor în Dacia* (1812), principală sa operă, și *Istoria besearicea romînilor* (1815).

I. Budai-Deleanu dă la iveală lucrările: *De originibus populorum Transylvaniae, De unione trium nationum Transylvaniae*, împotriva unirii încheiate în 1437 de reprezentanții

claselor dominante din Ardeal contra rominilor și *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina*, scurtă istorie a Bucovinei.

Din lucrările amintite, care depășesc în toate privințele faza cronicilor, se desprind unele idei comune celor patru isorici: originea latină a limbii și a poporului român; unitatea și continuitatea neîntreruptă a rominilor pe teritoriul locuit de ei astăzi; egalitatea în drepturi a rominilor cu celelalte naționalități conlocuitoare din Ardeal. În sprinjinul acestor idei, în afară de argumentele filologice și istorice, Samuel Micu și Petru Maior aduc în plus argumente etnografice, folclorice și arheologice (p. 35).

Demonstrând continuitatea daco-romanilor pe teritoriul celor trei țări românești, în-deosebi în Transilvania, istoricii Școlii ardelenе răstoarnă aserțiunile tendențioase ale unor istorici șovini germani și maghiari, care susțineau că rominii ar fi venit în nordul Dunării în secolul al XIII-lea, — prin aceasta căutând să împiedice pe românii din Transilvania să participe, în raport cu numărul lor, la viața politică a țării și, eo ipso, să se poată apăra împotriva dominației străine (p. 30).

Cu toate exagerările unora dintre ei cu privire la originea latină a poporului (puritatea etnică latină) și a limbii romine (puritatea latină a limbii), meritul reprezentanților Școlii ardelenе este deosebit de important: nu numai pe linie istorică și filologică, ci și din punct de vedere social și cultural: dușmani ai feudalismului, ei luptau pentru libertatea națională și emanciparea socială a rominilor și arătau deosebită atenție culturii românești din trecut (P. Maior: *Disertație despre literatura cea veche a rominilor*).

A doua fază a istoriografiei romine moderne corespunde epocii revoluției burgheze din anul 1848. Răscoala lui Tudor Vladimirescu (1821) și stipulațiile tratatului de la Adrianopol (1829) dau lovitură de moarte feudalismului și fac loc unei tot mai accentuate dezvoltări a capitalismului, ceea ce creează burgheziei posibilități tot mai favorabile — pe plan politic, social și economic — pentru întărirea și ascensiunea ei. Cultura națională realizează acum progrese rapide în domeniile cele mai variate. Revoluția din 1848, legată de lupta antifeudală și de unirea și independența tinerei națiuni romine, are în fruntea ei reprezentanții cei mai de seamă ai istoriografiei românești din această vreme, ei înșiși luptători activi (p. 37).

În Muntenia, Nicolae Bălcescu (1819—1852), dîndu-și seama de rolul și importanța unei armate naționale în stat, publică încă în 1846 *Puterea armată și arta militară la romini*, una din primele sale lucrări, iar problema agrară cu necesitatea desființării rangurilor boierești și a împroprietării țăranilor, sau problema dezvoltării economice a țărilor romine i-au inspirat marelui istoric cîteva lucrări importante: *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele romine...* (1846), *Despre împroprietărirea țăranilor* (1848), *Question économique des Principautés danubiennes* (1850). În afară de acestea și de materialul documentar publicat în „Magasinu istoric pentru Dacia”, N. Bălcescu a mai publicat monografia *Istoria rominilor sub Mihaiu Vodă Viteazul*, cea mai valoroasă lucrare istorică a sa (p. 46).

C. D. Aricescu lipărește *Chestiunea proprietății dezbătută între proprietari și plugari*, o culegere de documente cu conținut mai ales social.

Teodor Diamant, socialist utopic, colaborator al lui Ch. Fourier, fondatorul sistemului falangsterian, a publicat broșura *Aux amis de la Liberté, de la Justice et de l'Ordre* (1833), în care propaga socialismul utopic în Țara Românească.

În Moldova, Mihail Kogălniceanu (1817—1891) publică încă în 1837 lucrarea *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des valaques transdanubiens*, în care vorbește de originea, continuitatea, legăturile cu popoarele migratoare, formarea statelor feudale, rolul războaielor ruso-turce în procesul de eliberare a poporului român (p. 47). Despre importanța istoriei naționale, Kogălniceanu vorbește în *Cuvîntul introductiv la deschiderea cursului de istorie națională* la Academia Mihăileană dîni Iași (1843). În afară de lucrările personale și de materialul documentar publicat în revista „Arhiva românească”, M. Kogălniceanu publică *Letopiseștele Țării Moldovei* (1852).

În Transilvania, istoriografii sînt animați de înaltele idealuri naționale și sociale în spiritul democrației burgheze a epocii. Simion Bărnuțiu (1808—1864), fruntaș al mișcării revoluționare din Ardeal, în discursul său rostit la adunarea de pe Cîmpia Blajului, la 3/15 mai 1848, în ajunul revoluției, și mai ales în lucrarea *Dreptul public al rominilor* (1867), susține idei naționale și sociale, care fac din el un luptător neînduplecat împotriva feudalismului, absolutismului și monarhiei.

A. Papiu-Illarian (1827—1877), istoric de talent, a publicat lucrări de valoare: *Istoria romînilor din Dacia Supercară*, despre care a luat cunoștință însuși Karl Marx; *Independența constituțională a Transilvaniei*, precum și colecția *Tezaur de monumente istorice pentru România* (1862—64).

Dintre istoricii de limbă maghiară se remarcă acum Kővári László, Jakób Elék, Szilágyi Sándor, Marki Sándor și sasul D. Deutsch (p. 51). În cursul acestei perioade se îmbunătățește metoda de cercetare istorică: crește documentația, se lărgesc sfera problemelor studiate, documentele sînt cercetate în spirit critic, științific.

Perioada 1864—1905 este marcată de formarea regimului capitalist, crearea statului național modern cu numele de România, obținerea și recunoașterea independenței de stat în urma războiului din 1877—1878, marele avînt economic în industrie și agricultură, iar în Transilvania intensificarea luptei poporului român pentru libertate și faurirea unității naționale, mai ales după anexarea abuzivă a Transilvaniei la Ungaria, în cadrul dualismului austro-maghiar din 1867. Istoriografia romînească este pusă acum în fața unor noi și variate probleme, cărora li se vor consacra numeroase studii.

În materie de cultură națională, Titu Maiorescu, (1840—1917) reprezentant al ideologiei partidului conservator și căpetenia cercului politic-cultural «Junimeas», emite teoria nerealistă a «formeii fără fond» și folosindu-se de vasta sa cultură de formație filozofică germană ca de o armă împotriva adversarilor progresiști, se opune categoric gândirii marxiste, care începuse să pătrundă și la noi (p. 54). Ca lucrare cu caracter istoric-politic a lui Titu Maiorescu sînt socotite *Discursurile parlamentare*, o expunere a vieții politice a Romîniei în perioada 1866—1900, care în 1925 aveau să apară — postum — sub titlul *Istoria contemporană a Romîniei*.

Luînd atitudine împotriva mișcării junimiste și a ideologiei ei nerealiste, s-au afirmat atunci cîțiva istorici de seamă.

Bogdan Petricicu-Hașdeu (1838—1907), om de vastă cultură, poliglot, cu o „concepție în care elementele idealiste se împletesc cu elementele materialiste» (p. 55), predominantă istoriografia modernă în această perioadă. Ca istoric, el a editat «Arhiva istorică a Romîniei (1864—1865), în care a publicat un mare număr de documente medievale, interne și externe, cu privire la romîni îndeosebi cei din secolele al XIV-lea—al XVIII-lea; apoi monografia *Ioan Vodă cel Cumplit* (1865) și mai ales *Istoria critică a romînilor din ambele Dacii* (1873 și 1875), «operă bazată pe concepția materialismului naturalist a lui Ch. Darwin și pe bogate informații de ordin istoric și filologic», în care se ocupă de cultura getă pe teritoriul patriei noastre, de luptele romînilor din secolul al XIV-lea pentru întemeierea statelor independente (p. 56).

V. A. Urechia (1834—1901), influențat de materialismul naturalist, tipărește o *Istorie a scoatelor de la 1800—1864 și o Istorie a romînilor*, vastă colecție de documente.

Grig. Tocilescu (1850—1909) întemeiază «Revista pentru istorie, arheologie și filologie» și publică mai multe lucrări pe linia acestor preocupări: *Inscripții aus der Dobrușcha* (1882), *Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de Antichități din București* (1902—1908), ș.a.

În Ardeal, istoriografia e pusă în apărarea intereselor naționale ale romînilor, alipiți la Ungaria în 1867.

Timotei Cipariu (1805—1887) scoate la Blaj, între anii 1867—1872, revista «Archivu pentru filologie și istorie», «destinată să aperse, prin studiul limbii și al istoriei, drepturile și aspirațiile romînilor din Transilvania spre o existență liberă» (p. 60). George Barițiu (1812—1893) editează revista «Transilvania. Foaia Asociațiunii transilvănene pentru literatură romînă și cultura poporului român», în care se publică studii, articole și izvoare privitoare în special la istoria romînilor ardeleni din secolul al XIX-lea, precum și lucrarea *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă* (3 vol.), în scopul de «a justifica lupta de eliberare națională a romînilor din Transilvania» (p. 60).

Nic. Densușianu tipărește în 1884 *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria, 1784—1785*, bogat documentată, dar care privește numai caracterul național al mișcării.

Dintre istoricii maghiari și sași sînt pomeniți Szilágyi Sándor, Fr. Zimmermann, C. Werner și Fr. Müller, care au publicat numeroase colecții de acte și documente privind istoria Transilvaniei.

Leгаți de mișcarea muncitorească și de ideologia socialistă ale cărei idei erau difuzate prin ziarul «Socialistul», editat în 1887 în București și mai ales prin revista «Contemporanul», apărută în 1881 sub îndrumarea lui C. Dobrogeanu-Gherea, se afirmă acum, în plină ascensiune capitalistă, cîțiva scriitori de orientare și atitudine militantă socialistă, în ale căror scrieri cu caracter istoric, își găsesc ecou numeroase idei marxiste (p. 61—62).

Iosif Nădejde (1854—1929), aplicînd marxismul în istorie, a publicat, între altele: *Formarea marii proprietăți la noi (1898)*, *Originea dreptului consuetudinăr român (1900)*, iar Raicu Ionescu-Rion (1871—1895), publică și el scrieri cu caracter materialist.

Războiul pentru independență a fost obiectul a numeroase lucrări istorice.

T. C. Văcărescu (1842—1914) a publicat *Luptele romînilor în războiul din 1877—1878*. Un grup de ofițeri romîni, îndeplinind o dispoziție oficială, au tipărit *Istoricul războiului din 1877—1878. Participarea Romîniei la acest război*, lucrare bazată pe o bogată și serioasă documentare.

După războiul de independență, în istoriografie se afirmă A. D. Xenopol (1847—1920), profesor de istoria romînilor la Universitatea din Iași, care predomină cu personalitatea și activitatea sa științifică perioada anilor 1878—1905. Dintre numeroasele sale lucrări sînt amintite: *Ies principes fondamentaux de l'histoire; Evoluția în istorie; Teoria lui Rösler. Studii asupra stăruinții romînilor în Dacia Traiană (1884)*, în care, împotriva teoriei lui Rösler care contesta vechimea și permanența romînilor în nordul Dunării și în Ardeal, a susținut teza continuității romînilor în nordul Dunării (p. 64); *Une énigme historique. Les Roumains au moyen-âge* (Paris, 1885), versiunea franceză a lucrării *Teoria lui Rösler*. Lucrarea care l-a consacrat ca un mare istoric este *Istoria romînilor din Dacia Traiană* (6 vol. 1881—93), unde este înfățișată întreaga istorie a poporului romîn pînă în 1859, anul unirii Principatelor Romîne sub Alexandru I. Cuza, eveniment care a făcut obiectul unei alte lucrări: *Domnia lui Cuza Vodă* (1859—66), 2 vol.

Istoria romînilor din Dacia Traiană este «cea dintîi amplă sinteză a istoriei poporului romîn, sinteză așteptată cu nerăbdare și care apoi a servit drept temelie avîntului studiilor istorice» (p. 67). În 1896, această lucrare apare sub același titlu în limba franceză, la Paris.

D. Onciu (1856—1923), cu studii la Cernăuți, Viena și Berlin, profesor de istorie la Universitatea din București, se afirmă mai ales prin *Originile Principatelor Romîne*, cea mai importantă lucrare a sa.

Ion Bogdan (1862—1919), profesor la Universitatea din București, s-a remarcat prin lucrările: *Vechile cronicî moldovenesci pînă la Urechie. Texte slavone cu studiu, traduceri și note* (1891); *Originea voevodatului la romîni* (1902); *Cîteva observațiuni asupra îndatoririlor militare ale cîczilor și boierilor moldoveni în sec. XIV și XV* (1907); *Istoriografia romînă și problemele ei actuale* (1905); *Discurs de recepție la Academia Romînă*, în care arăta că «evoluția istorică a unui popor nu poate fi înțeleasă decît în lumina factorilor interni care au provocat-o și, plecînd de aici, prin studiul claselor sociale astfel constituite și al ideilor care au călăuzit acțiunile lor» (p. 71, nota 31: Ion Bogdan, *Istoriografia romînă și problemele ei actuale*, București, 1905, p. 18 și 19); *Documentele lui Ștefan cel Mare* (1919).

Nicolae Iorga (1871—1940), profesor la Universitatea din București, figură proeminentă de savant, cel mai mare istoric romîn al vremii sale, cunoscut în întreaga lume, a dominat istoriografia romînească aproape o jumătate de secol. «Elev al lui Xenopol și găsindu-se pentru cîțiva timp sub influența mișcării socialiste, N. Iorga considera că numai publicarea unui foarte mare număr de izvoare poate asigura cunoașterea adîncită a trecutului, fără să fie nevoie de a încadra aceste înofmații într-un sistem filozofic și că e de ajuns să coordonezi faptele și generalizările ce se pot face» (p. 71).

La începutul activității sale, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, îndreptîndu-și atenția «îndeosebi asupra lumii bizantine și a Orientului, care-i păreau că sînt în mai directă legătură cu istoria romînilor» (p. 71), N. Iorga publică: *Philippe de Mézières 1327—1405 et la croisade au XIV-e siècle* (1896); *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle* (6 vol., din 1899 în 1916), studii de densă analiză a cruciatelor; *Acte și fragmente cu privire la istoria romînilor* (3 vol., 1895—1897), colecție personală; *Documente priitoare la istoria romînilor* în colecția Hurmuzache (care în

1905 ajunge la 30 de volume); *Studii și documente cu privire la istoria romînilor* (8 vol. pînă în 1905); *Histoire de la vie byzantine* (3 vol., 1904).

D. A. Sturdza editează între 1889 și 1909 *Acte și documente relative la istoria renașterii Romîniei*, colecție în 10 volume, consacrată luptei pentru unire.

Un comitet anonim publică, între anii 1902—1910, colecția *Anul 1848 în Principatele Romîne*, 6 volume.

Ultima etapă a istoriografiei romîne (*de la 1905 pînă la 1918*) corespunde dezvoltării accelerale a capitalismului în România: în industrie (capital-monopol și capital bancar) și în agricultură, aici mai lent însă, căci se mențin încă puternic urmele feudale. Aceasta face să crească «mizeria, apăsarea, lipsa de drepturi a maselor», stări care ascut considerabil contradicțiile sociale din țară, — ceea ce determină cercurile muncitorești ca, în scopul apărării drepturilor lor, să se strîngă în 1907 în «Uniunea socialistă» și în 1910 să reînființeze Partidul Social Democrat, iar țărăniile să se răscoale în primăvara anului 1907 (p. 75).

Aceste stări de lucruri explică orientarea istoriografiei burgheze de la începutul secolului al XX-lea spre probleme de natură social-economică.

Sînt amintite, pe această linie, cîteva lucrări reprezentative: Radu Rosetti (1850—1926) publică: *Pămîntul, sătenii și stăpîniul în Moldova* (1907), *Pentru ce s-au răscolit țărăniile* (1908), *Pentru adevăr și dreptate* (1911), în care susține teza «existenței comunității țărănești în țările romîne», arătînd că «marea proprietate financiară a boierilor s-a constituit prin deposedarea comunităților țărănești...» (p. 77).

George Maior (1885—1927) publică *Politică agricolă la romîni* (1906), în care arată că «proprietatea feudală s-a format prin deposedarea obștilor țărănești, deposedare care a început înainte de formarea statelor romînești» (p. 78).

Probleme sociale mai tratează: G. D. Creangă (*Proprietatea rurală și chestiunea țărănească*, ș. a.), Vasile M. Kogălniceanu (*Chestiunea țărănească*), G. Panu (*Cercetări asupra stării țărănilor în veacurile trecute*, ș. a.), C. Giurescu (*Vechimea rumîniei în Țara Romînească și legătura lui Mihai Viteazul*, ș. a.).

Continuînd intensă-i activitate, N. Iorga publică în această perioadă, circa 350 de lucrări, multe în limbi străine: *The Byzantine Empire* (1907), *Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt* (5 vol., 1903—1913), *Istoria statelor balcanice în epoca modernă* (1913; în 1914, apare și în limba franceză); *Geschichte des rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildung* (1905); *Istoria romînilor din Ardeal și Ungaria* (1915; ediția franceză în 1915—16), străbătută de ideea unității naționale (p. 81); *Constatări istorice cu privire la viața agrară a romînilor* (1908); *Developpement de la question rurale en Roumanie* (1917), ș. a.

După această perioadă N. Iorga avea să dea la iveală alte lucrări, printre care: *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité* (4 vol.), *Histoire des roumains et de la romanité orientale* (10 vol.) și să elaboreze *L'Historiologie humaine*, «mare operă de sinteză asupra istoriei universale, proiectată în 24 volume, din care, din nenorocire, n-a putut elabora, pînă în momentul cînd a fost asasinat, decît un singur volum» (p. 11).

În vasta sa activitate de istoric, N. Iorga a îmbrățișat «toate domeniile vieții sociale ale romînilor și ale popoarelor cu care aceștia vin în contact: viața economică și financiară, viața socială, literară, istoria politică a statului, istoria vieții religioase, a obiceiurilor, a meseriilor, a armatei, a războaielor, istoria dreptului, istoriografia critică, — nimic nu lipsește bogate sale informații» (p. 81). Importanța lucrărilor lui Iorga nu constă numai în imensul tezaur de informație și de erudiție, ci și — în ciuda neajunsului că, asemenea tuturor istoricilor burghezi, «el nu poate să înțeleagă înlănțuirea logică a fenomenelor istorice» — în faptul că «erudiția gigantică se unește cu un dar de intuiție excepțional, care îi permite să ridice probleme noi și să sugereze soluții bogate în consecințe încă în zilele noastre» (p. 82).

În Ardeal istoriografia de la începutul secolului al XX-lea abordează aceleași probleme sociale și economice, plus problema națională-politică.

Ion Lupaș (n. 1880) publică lucrarea: *Iobăgia. Pînă la finea sec. al XV-lea* (1908) și lucrări de istorie națională în care recunoaște influența slavilor în formarea poporului nostru. Ion Russu-Sirianu (1864—1909) scoate în evidență lupta comună a iobagilor romîni și maghiari. Vasile Goldiș în lucrarea *Cu privire la problema națională* (în limba

maghiară), depășind limitele radicalismului liberal, se pronunță în favoarea concepției materialist-istorice.

Dincoace de munți, preocupări istorice mai au: I. C. Filitis: *Domniile române sub Regulamentul organic* (1915); I. Ursu: *La politique orientale de François I.*, lucrare de istorie diplomatică (1901), *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau*, în 1911, o *Istorie a comerțului*; Dem. Russo: *Studii bizantino-române* (p. 85).

Acum se afirmă Vasile Pîrvan, fondatorul unei școli arheologice românești, caracterizată prin integrarea sistematică a descoperirilor arheologice, privind civilizația getă, greacă și romană în Dacia. (Asupra lui a făcut o amplă expunere Em. Condurache în studiul *Arheologia românească în secolul XX* (vezi p. 85, nota 33).

Comisia istorică a României (înființată în anul 1910) a publicat ediții critice ale cronicilor și altor izvoare, iar Radu Rosetti, continuă să publice în colecția *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, începută de D. C. Sturza-Scheianu.

În această perioadă, ideologia marxistă se dezvoltă în luptă cu ideologia burgheză, — dispută concretizată într-o serie de lucrări demne de remarcat: *40 de ani de sărăcie, de robie și rușine (1906)*, operă anonimă editată de cercul socialist România muncitoare și îndreptată împotriva dinastiei Hohenzollern, care își serba jubileul de 40 de ani de la aducerea ei în fruntea statului român; C. Dobrogeanu-Gherea: *Cuvinte uitate, Viitorul social, Neoibăgia, Socialismul în țările înapoiate*, lucrare în care acesta «susținea că dezvoltarea țărilor înapoiate fusese determinată nu de evoluția propriului lor mod de producție, ci de relațiile lor cu țările capitaliste din Occidentul Europei, de felul cum în țările înapoiate schimbările în suprastructură preced dezvoltarea bazei economice» (p. 91). În *Neoibăgia* socotea că «relațiile de producție în agricultură sînt în fond de tip feudal; denunțînd normele feudale în agricultură, el trecea sub tăcere dezvoltarea capitalismului în această ramură și nu ținea cont de faptul că toată viața economică și socială a României se caracterizează prin predominanța capitalismului» (p. 91).

Unele din lucrările lui Lenin se publică acum în presa muncitorească de la noi. (*Despre fracțiunea social-democratică a Dumei a II-a, Discursul la mitingul internațional din 8 februarie 1916 de la Berna*).

Strădaniile aripei revoluționare a mișcării muncitorești erau de a crea premisele pentru apariția și dezvoltarea unei istoriografii românești consecvent materialiste.

În *Concluzie*, după ce se face un scurt rezumat al dezvoltării istoriografiei românești, privită materialist, subliniindu-se progresul istoriografiei înregistrat de la o epocă la alta, se arată că «din lupta împotriva ideologiei burgheze reacționare.. vedem dezvoltîndu-se, mai ales după crearea P.C.R., în 1921, gîndirea socială și istorică marxist-leninistă care exercită o mare influență asupra istoricilor» (p. 95).

Scrisă cu competență și redactată în condiții tehnice superioare, ilustrată cu treisprezece portrete ale celor mai de seamă istoriografi români (Cantemir, Șincai, Bălcescu, Iorga ș. a.), lucrarea prezentată inerezează, se impune și aduce un real folos cititorilor...

ADRIAN N. POPESCU

Academia Republicii Populare Romîne, Institutul de Istorie, *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, Culegere de studii îngrijită de M. Berza. Editura Academiei R.P.R., București, 1964, 682 p.

Cartea înmănușiază o culegere de studii închinată unor probleme ale culturii românești din veacul al XV-lea. Ea însumează 682 pagini, strădanie a 13 colaboratori, fiecare evocînd în studiul său figura unui mare sprijinitor al culturii din trecutul medieval al Moldovei — domnitorul Ștefan cel Mare.

Temele abordate de colaboratori, spune M. Berza (sub îngrijirea căruia apare acest volum), privesc atît elementele culturii laice ale epocii cît și elementele ei religioase (p. 6). Astfel, în *Cultura scrisă moldovenească în vremea lui Ștefan cel Mare* (p. 9—46), unul dintre colaboratorii cărții, Eugen Stănescu, trece în revistă principalele forme de manifestare a culturii scrise din vremea domniei lui Ștefan cel Mare. Această cultură, spune autorul, constă

din actele politico-administrative de cancelarie în probleme interne și externe (p. 17—20), din literatura juridică reprezentată de *Pravila sau Sintagma lui Matei Vlăstariș* — codificare juridică bizantină din veacul al XIV-lea (p. 20), din literatura istorică reprezentată de inscripții și însemnări, de cronicile de la Bistrița, Putna (p. 21—29), de pomelnicul Mînăstirii Bistrița, precum și din literatura religioasă, alcătuită mai ales din manuscrise, «care să slujească preoților pentru nevoile zilnice ale Bisericii» (p. 29). Pentru fiecare din aceste scrieri autorul desprinde semnificația și însemnătatea ei istorică. Conținutul fundamental al epocii lui Ștefan cel Mare se oglindește în ideologia și mentalitatea epocii — în aspectele lor principale — și în toate monumentele de cultură scrisă. Asupra acestora autorul insistă cu deosebită melicolozitate, reliefînd rolul domniei lui Ștefan cel Mare, aîft în cristalizarea statului feudal moldovean (p. 22—33), în ierarhia social-politică și guvernarea țării (p. 34—36), cît și în însemnătatea ei internațională (p. 37—40). De aci caracterul apologetic justificativ al culturii scrise, al concepției despre lume, despre profilul moral și orizont intelectual (p. 41—45). Toate aceste manifestări ale culturii scrise în timpul lui Ștefan cel Mare apar nu ca individualități disparate, ci legate între ele într-un ansamblu, integrat în epoca istorică ce le-a determinat.

Cultura orașencască în Moldova în a doua jumătate a veacului al XV-lea (p. 47—96) formează obiectul unui alt studiu în care Radu Manolescu arată că o astfel de cultură s-a manifestat în elaborarea și aplicarea normelor juridice locale și cunoașterea normelor juridice străine de către orașenii din Moldova (p. 55) — în acest sens se menționează «obiceii Țîrgului», creație juridică specific orașencască privind practicarea meșteșugurilor, negoțului intern și extern, desfășurarea judecăților, organizarea municipală, «obicei» care reprezintă un stadiu superior al străvechiului drept consuetudinar românesc (p. 56); în cunoașterea și folosirea scrisului de către orașenii din Moldova (p. 63), a învățămîntului (p. 79), în frecventarea universităților străine, în poziția orașenilor din Moldova față de Biserică (p. 82) și în contribuția lor la creația folclorică românească (p. 88). Toate aceste manifestări marchează un moment decisiv în evoluția culturii scrise din Moldova.

Un studiu care strălucește prin însăși tematica sa este cel al Prof. Alexandru Elian: *Moldova și Bizanțul în veacul al XV-lea* (p. 98—179). O importantă parte din acest studiu este consacrată tradițiilor istorice privind legăturile Bizanțului cu Moldova în veacul al XV-lea, printre care problema autocefaliei Bisericii Moldovene și a relațiilor dintre Bizanț și Alexandru cel Bun, apoi istoria legăturilor nemijlocite ale Moldovei cu Bizanțul, de ordin ecleziastic, cît și a altor elemente privind literatura și arta moldovenească, venite prin firea munteană și sud-slavă. Autorul ajunge la concluzia că elementele bizantine sînt aproape constant prezente în viața culturală a Moldovei, însă fără a fi singure determinante. Acolo unde ele au avut o liberă circulație în Moldova, modelele bizantine au putut influența direct în artele minore, în planul construcțiilor, în pictura murală etc. Dar acolo unde ele erau inaccesibile, în arhitectură mai ales, deși prezente, intră în concurență cu înfrîuriri venite din alte cercuri de cultură și se contopesc în producțiuni dominate de caracterul artei moldovenești în formare (p. 177).

Principalele elemente pe care Moldova le-a împrumutat de la Bizanț, remarcă autorul, nu sînt efectul contactelor directe, ele au parcurs drumul anevoios al zonelor intermediare, nu todeauna lesne de localizat în spațiu, și au reclamat, ca să se introducă, perioade greu de delimitat în timp (p. 179).

Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, de Octav Iliescu (p. 181—234) se ocupă în amănunt de civilizația monetară din acea vreme. Autorul fixează lipurile principalelor monete, și prezintă o serie de 146 emisii pentru această epocă (p. 207—218), dînd și indicații bibliografice (p. 219—227).

Un alt studiu se intitulază *Epoca lui Ștefan cel Mare în lumina săpăturilor arheologice de la Suceava* (p. 235—257) de Ion Nestor. Studiul înfățișează urmele civilizației moldave, împlinite cu elemente de factură orientală, de tradiție bizantină și slavo-bizantină, în arhitectură, ceramică, bijuterii etc. Sînt urmele unsi culturi și civilizații în stadiul evoluat.

Arta în epoca lui Ștefan cel Mare, de Corina Nicolescu (p. 259—362) formează un studiu amplu care demonstrează că în a doua jumătate a veacului al XV-lea, în arhitectură, pictură, broderie, argintărie și miniatură se cristalizează un veritabil stil moldovenesc. Pictura murală cu programul ei iconografic, ceramica, icoanele, manuscrisele împodobite cu miniaturi, obiectele sculptale în lemn sau bătute în aur și argint sînt mărturii grăitoare

ale strălucirii și originalității acestui stil. Autoarea descrie mai întâi antecedentele și etapele de dezvoltare ale artei moldovenești, dă exemple (descrie locuințe, cetăți — a Neamțului, descrie biserici cu particularitățile și caracteristicile lor — Sfântul Gheorghe Hîrlău, biserica Mînăstirii Neamț etc.) și trage concluzii dintre cele mai elocvente. În ce privește stilul moldovenesc — reiese din acest studiu — în arhitectură, alături de elementele stilului autohton, o influență masivă și fundamentală o constituie influența elementului bizantin, a celui golic observat în elevație, la turlele bisericilor, în contraforți, dar mai ales în decorul extern, și influența armeană, mult mai puternică decît în Muntenia. Stilul moldovenesc atinge maximum-ul de dezvoltare în a doua jumătate a veacului al XV-lea. El datorează, spune autoarea, procesului de sinteză dintre vechi și nou, dintre autohton și străin, dintre tradiția aristocratică și inspirația populară (p. 362), proces care se face observat în toate manifestările artei, realizînd cea mai autentică și originală creație romînească.

Studiul *Considerații asupra picturii din altarul și naosul Voronețului*, de Maria-Ana Musicescu (p. 363—417), arată, după ce trece în revistă principalele scene iconografice, că această pictură reprezintă o artă sobră dominată de ierarhic, aceea care pentru interpretarea conținutului găsește forma cea mai adecvată (p. 415). Religioasă — ca întreaga artă medievală — prin tematică, bizantină prin modelele iconografice și prin sistemul decorativ, pictura Voronețului constituie evoluția picturii de tradiție bizantină (p. 416), dar și o creație reprezentativă pentru societatea moldovenească contemporană. Ea marchează o etapă importantă în dezvoltarea picturii moldovenești, iar elementele ei reprezintă unul dintre aspectele cele mai viguroase în acest sens — stilul moldovenesc în plină evoluție.

Gavriil Ieromonahul, autorul frescelor de la Bălinești, de Sorin Ulea (p. 419—461). După ce autorul descrie ansamblul pictural de la Bălinești, comparativ cu al celorlalte biserici din vremea lui Ștefan cel Mare, socotește pe Gavriil-Ieromonahul amintit în pomelnicul Mînăstirii Bistrița, mort în jurul anului 1500 (p. 461) — «un reprezentant al culturii bisericesti» (p. 456), care a interpretat creator moștenirea bizantină, umanizînd-o și adaptînd-o sensibilității artistice a poporului său (p. 460).

«Gavriil a înțeles să continue în pictură o tradiție deja statornicită» (p. 431). «El este autorul ansamblului pictural de la Bălinești, este cel care a introdus friza în vechea pictură moldovenească» (p. 433), procedeu adoptat ulterior de toți zugravii moldoveni în sistemul lor decorativ, mai ales în succesiunea scenelor. Este omul care prin geniul său artistic a jucat un rol decisiv în evoluția vechii școli moldovenești de pictură, una dintre cele mai remarcabile personalități din trecutul de artă și cultură a poporului nostru (p. 461).

Portretele lui Ștefan cel Mare în arta epocii sale, de Teodora Voinescu (p. 463—478) au dat autoarei ocazia să le analizeze în pictura monumentelor religioase, pe diverse obiecte cu broderii, dvră, tetraevghelii etc. și să facă considerații generale asupra lor. Ca exemple sînt aduse portretele lui Ștefan cel Mare de la Pătrăuți, de la biserica Sfîntul Ilie din Suceava, Sfîntul Nicolae Dorohoi, Voroneț, Dobrovăț etc. Se conchide că prezența acestor portrete în decorația edificiilor religioase și pe obiectele de cult, constituie «o moștenire slavo-bizantină» (p. 463).

Broderiile de stil bizantin și moldovenesc în a doua jumătate a veacului al XV-lea, de I. D. Ștefănescu (p. 479—541). Astfel de broderii, spune autorul, sînt observate pe epitrahile, antiimise, epitalfuri, dvrere, pe diverse tablouri și drapelul brodat etc. (p. 512—540). Nu sînt simple copii, ci vădesc inovații de ordin stilistic, o nouă interpretare a temelor și a chipului omenesc (p. 511). Pentru realizarea lor, ca modele, au servit piesele bizantine importate în Moldova. Elementele noi însă, relativ la temele religioase și la mijloacele tehnice folosite, s-au grefat pe o tradiție moldoveană, fapt confirmat și de recente săpături arheologice.

Broderiile de stil bizantin și moldovenesc din a doua jumătate a veacului al XV-lea «formează un tezaur artistic de neprețuită valoare și de excepțional interes istoric» (p. 479). În ele se observă realismul portretistic, unitatea de concepție și unitatea de stil (p. 511), puterea și originalitatea creației artistice romînești.

Trei manuscrise moldovenești de la Muzeul de Artă R.P.R., de Emil Lăzărescu. (p. 541—588) «importante pentru cunoașterea artei caligrafilor și miniaturiştilor moldoveni din epoca marelui domn» (p. 541). «Toate fac parte, prin ornamentația și iconografia, din timpul «clasic» al tetraevgheliilor moldovenești: Tetraevghelul slavo-grec» din 1920, aflat astăzi în biblioteca Bodeiana din Oxford. Autorul face mai întâi descrierea acestui Tetraevghel (p. 542—547), apoi descrierea ornamentelor și ilustrațiilor ce împodobesc fiecare

dintre cele trei manuscrise: Tetraevanghelul din 1436, din 1502 și 1512 (p. 547—562), cu unele concluzii: unitate miniaturistică și multiplicitate în ingeniozitatea felurilor combinații (p. 566).

Aceste manuscrise (p. 568—588) ilustrează procesul de formație și dezvoltare a școlii moldovenești de miniatură, fondată de ieromonahul Gavriil de la Mănăstirea Neamț.

Trei Tetraevangheli ale lui Teodor Mărișescul în Muzeul de Istorie din Moscova, de M. Berza (p. 589—640).

Autorul face o amplă analiză asupra acestor tetraevangheli, determinând pentru fiecare locul pe care-l ocupă alături de alte opere care cunosc celebritatea miniaturisticii moldovene. Manuscrisele descrise aci sînt cele din anii 1491, 1492 și 1498. Studiul comparativ asupra lor atestă ca autor pe Teodor Mărișescul, dar și pe continuatorii picturii în frescă a lui Gavriil de la Mănăstirea Neamț.

În ordinea studiilor expuse în volum urmează «*Bibliografia istorică a epocii lui Ștefan cel Mare*», de Șerban Papacostea (p. 641—675). Aci sînt indicate titlurile lucrărilor românești și străine care se referă la personalitatea lui Ștefan cel Mare și la opera sa. Materialul este prezentat în mod sistematic după cum urmează: a) lucrări teoretice, b) izvoare (diplomatice, inscripții și narative), c) monografiile, studii cu caracter general sau comemorativ, d) lucrări cu caracter special (istorie economică și socială, organizarea statului, istorie politică, organizarea militară, războaie și lupte), e) biserici, f) cultura, g) personalitatea lui Ștefan cel Mare, familia, h) tradiție și folclor. Urmează rezumatul cărții în limba franceză și cuprinsul ei (p. 678—682).

*

Din sumara prezentare a volumului constatăm că domnia lui Ștefan cel Mare a înscenat o perioadă de bogate transformări și valorificări culturale. Ceea ce s-au străduit autorii a fost tocmai să pună în lumină aceste importante transformări, să le analizeze și să le integreze în dezvoltarea culturii noastre medievale. Țelul urmărit a fost comun tuturor colaboratorilor, însă căile au fost diferite. De aici se și explică de ce în anumite probleme în discuție însă, ea, de exemplu, datarea unor monumente, rolul elementelor bizantine în cultura Moldovei din veacul al XV-lea, legăturile picturii moldovenești din acea vreme cu arta apuseană — autorii exprimă puncte de vedere diferite (vezi confruntarea studiilor). Din problemele pe care le rezolvă și prin cele pe care le pun, aceste studii vor aduce fără îndoială un aport substanțial în valorificarea moștenirii culturale a trecutului nostru. Cartea denotă o îndelungată cercetare științifică pe care o apreciem și o recomandăm ca utilă cititorilor noștri. Ea are menirea de a populariza în mod științific opera de glorie culturală a aceluia care a fost Ștefan cel Mare, domnitorul Moldovei.

D. I. GÂINA

CERCETĂRI ȘI PRECIZĂRI NOI CU PRIVIRE LA ARTA MEDIEVALĂ

Numărul 1/1964 al periodicului «Studii și Cercetări de Istoria Artei», apărut în Editura Academiei R.P.R., cuprinde șase articole referitoare la monumente și obiecte de artă veche românească, după cum urmează:

1. Maria Ana Musicescu, *Cercetări de artă medievală românească în anii puterii populare* (p. 55—67).

2. Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la Sfîntul Nicolaie-Dorohoi* (p. 69—79).

3. Emil Vîrtosu, *O sculptură de artă populară în lemn din 1820* (p. 91—94).

4. Ion Radu Mircea, *Un sculptor în lemn din secolul al XVI-lea: maistorul Dosoftei* (p. 95—102).

5. Pavel Chihaiia, *Date noi cu privire la pietrele de mormînt ale lui Matei Basarab și ale familiei sale* (p. 109—121).

6. Răzvan Theodorescu și Cristian Moisescu, *Urmele unui monument brîncovenesc în curtea domnească din Tîrgoviște* (p. 121—126).

Prezentăm în cele ce urmează datele esențiale și concluziile acestor studii.

Cercetări de artă medievală românească în anii puterii populare. Studiul este o sinteză asupra cercetărilor de artă medievală românească întreprinse în anii puterii populare. «O privire retrospectivă duce la constatarea vechimii apreciabile a interesului pentru arta veche românească». De la Dimitrie Cantemir, Constantin Cantacuzino stolnicul, Neofit mitropolitul Țării Românești, ș.a., preocupați de vechile monumente, de la «romanticile evocări» ale generației de la 1848 și pînă la scrierile adeseori erudite ale lui Odobescu, Tocilescu, Hașdeu, Melchisedec, preocuparea pentru monumentul istoric, treptat, se desprinde din «exaltara lirică», căpătînd în conștiința învățaților de la sfîrșitul veacului trecut, în ceea ce privește conținutul specific — «o pondere proprie».

Cu timpul munca migăloasă de cercetare a continuat din ce în ce mai apropiată de conținutul istoriei artei. Învățați ca Gr. Tocilescu, N. Iorga și mai tîrziu O. Tafrali și G. Baș, stabilesc delimitarea monumentelor (pe cît era posibil) în cadrul istoric pe baza datelor culese din inscripții. Așa apare «una din lucrările de seamă ale timpului: *Inscripții din bisericile Romîniei* a lui N. Iorga. Cînd în 1908, s-a reînființat Comisiunea monumentelor istorice (inițial fusese înființată în 1892 dar avu o scurtă activitate) cu «monumentala» sa publicație *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, s-a întreprins un larg program de «deștelenire» sistematică a monumentelor de artă veche românească. Efortul depus de cercetătorii vremii i-a permis lui N. Iorga să prezinte, într-o limbă de circulație europeană, tezaurul artistic național în *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922 (în colaborare cu G. Baș care a redactat capitolul cu privire la arhitectura religioasă din Moldova). Limitată la timpul cînd a fost scrisă, se poate spune că este «prima carte de istoria artei medievale românești» (p. 56). Prin opera sa, N. Iorga încheie, în perspectiva imediat postbelică, prima etapă ce s-ar putea numi a «informării».

În perioada dintre cele două războaie mondiale apar lucrări specializate, de data aceasta pe marile genuri de creație artistică, cum sînt cele de arhitectură ale lui G. Baș și N. Ghica-Budești, *Istoria arhitecturii românești* de Gr. Ionescu și cele de pictură ale lui I. D. Ștefănescu și Paul Henry, cartea lui N. Iorga *Les arts mineurs en Roumanie* și altele însumînd cercetări asupra unui număr din cele mai reprezentative monumente și obiecte de artă românească din secolele al XVI-lea—XVIII-lea. Această a două etapă din istoria artei vechi românești poate fi denumită în linii mari ca «monografică».

O etapă nouă urmează imediat după cel de-al doilea război mondial. Printr-o cercetare amănunțită a izvoarelor și o interpretare judicioasă a faptului istoric, — imaginea trecutului nostru, problematica și metoda de cercetare a istoricului artei medievale românești avea să se clarifice. Autoarea face o prezentare succintă — pe plan teoretic — a cercetărilor și realizărilor mai importante din domeniul artei medievale românești din ultimii 15 ani, socotind fenomenul artistic ca o reflectare a realității social-economice și politice din epoca feudală și totodată ca pe o parte integrantă a culturii medievale românești (p. 57).

Cercetătorii de artă și-au îndreptat preocupările mai ales asupra perioadei feudalismului dezvoltat. Pentru arta din veacul al XIV-lea și cea din a doua jumătate a celui de al XV-lea informația prezintă încă lacune. Sînt, de exemplu, absolut necesare după părerea autoarei — săpături la Biserica domnească din Curtea de Argeș, la Sîn Nicoară, la Vodîți și Turnu Severin.

Dacă rezultatele arheologice au putut face dovada că biserica Mînăstirii Colmeana a fost inițial de plan treflat — fapt important nu numai pentru cunoașterea exactă a unuia dintre puținele monumente păstrate în Țara Românească de la sfîrșitul veacului al XIV-lea ci și pentru urmărirea conținutului — în veacul posterior a acestui tip de plan, datările celor două ruine de la Vodîți, ale celor de la Turnu Severin, ale bisericii Sîn Nicoară din Curtea de Argeș, așteaptă toate confirmarea săpăturilor arheologice. De asemenea aspectul primordial al arhitecturii moldovenești nu poate nici el să fie precizat fără «amănunțite cercetări arheologice» la Siret, la ruinele de la Humor și Moldovița Veche, la Sîntul Nicolae din Poiană, la Baia și la Putna. Tot arheologilor — adăugă autoarea —, le revine sarcina de a da la lumină ceea ce s-a putut păstra din monumentele muntene ale veacului al XV-lea: Tinganul, Babele, Glavaciocul, «singurele în măsură să facă legătura între arhitectura secolului al XIV-lea și cea a secolului al XVI-lea» (p. 59).

Începînd cu anul 1950 cercetările de artă medievală au fost reluate cu sprijinul Academiei R.P.R. Colectivul de specialiști din Institutul de istoria artei și-a îndreptat

cercetările asupra artei secolului al XVIII-lea, «cea care purta în genere finalul creației moldovene și totodată premisele celei moderne» — tot atât de puțin cunoscute ca și începuturile artei medievale. Articolele și notele publicate în revista «Studii și Cercetări de istoria artei», și în alte publicații vădesc grija deosebită pentru completarea lacunelor de informație din diferitele domenii ale artei secolelor XIV—XVI¹.

Începând cu anul 1951 până în 1957 a urmat o perioadă în care s-a luat contact direct pe teren cu un număr considerabil de monumente. Din confruntarea datelor obținute s-a putut redacta în 1957, sub îngrijirea academicianului G. Oprescu, cu colaborarea lui T. Voinescu, C. Nicolescu, arh. Ștefan Țalș și Mihai Berza, lucrarea *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R. I. Artă românească în epoca feudală*, «prima încercare de a îmbrățișa într-un tot unitar fenomenul artistic din țara noastră... (îndreptată) cu deosebire asupra acelor probleme și domenii pe care istoriografia de artă din trecut le-a neglijat și le-a trecut cu vederea» (p. 62).

Restituirea în iunie 1956 a tezaurului artistic din U.R.S.S., a oferit cercetătorilor cunoașterea unui număr mare din cele mai reprezentative piese de artă aplicată ca broderii, argintărie, icoane și manuscrise din secolele XIV—XVIII (p. 62).

Cu prilejul sărbătoririi a 500 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei a lui Ștefan cel Mare (1457—1957), apare *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare* (Edit. Acad. R.P.R., București 1958), sintetizând una din cele mai originale și mai specifice epoci de creație artistică (p. 63). Lucrarea prof. V. Vătășanu, *Istoria artei feudale în țările române*, concentrează arta din cele trei provincii românești, Transilvania, Țara Românească și Moldova și valorifică pentru prima oară — în interpretarea începuturilor artei românești — rezultatele săpăturilor arheologice (p. 64).

În completarea acțiunii largi de a se face tot mai cunoscută maselor arta veche românească, pe lângă publicații s-a mai întreprins organizarea de expoziții ca cea de artă brâncovenească, cea a tezaurului restituit de U.R.S.S. și cea prilejuită de comemorarea a 500 de ani de la înscăunarea lui Ștefan cel Mare, precum și organizarea de muzee într-un cadru istoric, artistic și muzeografic adecvat cum sînt: Muzeul de artă moldovenească de la Putna, Muzeul de artă brâncovenească de la Mogoșoaia, Muzeul de istorie a orașului București, Expoziția permanentă de artă medievală din cadrul Muzeului de artă al R.P.R. din București și muzeele regionale ca cele din Iași, Suceava și Cluj.

Datarea ansamblului de pictură de la Sfîntul Niculaie-Dorohoi. Există în altarul și naosul bisericii Sfîntul Niculaie din Dorohoi un ansamblu de fresce care prin noutatea compoziției constituie unul din cele mai însemnate exemple de pictură monumentală moldovenească. Cercetători ca G. Țalș, I. D. Ștefănescu, P. Henry, T. Voinescu, M. Musicescu, V. Vătășanu, au stabilit datarea acestui ansamblu pictural în timpul lui Ștefan cel Mare. Datînd pictura bisericii de la Sfîntul Niculaie-Dorohoi din vremea lui Ștefan cel Mare aceștia au considerat că personajele: Bogdan, Ștefan și Petru, reprezentate în

1. Între acestea amintim cîteva din ele apărute în revista „Studii și Cercetări de Istoria Artei” după cum urmează : C. Nicolescu și F. L. Dumitrescu, *Din trecutul mînăstirii Probota*, an. III (1956), nr. 1—2 ; H. Stănescu, *Clădirile mînăstirești din Govora*, an. IV (1967), nr. 1—2 ; N. Năstase, *Troițe și metereze la vechile biserici din Iași*, an. IV (1957), nr. 3—4 ; T. Voinescu, *Contribuții la studiul manuscriselor ilustrate din mînăstirile Sucevița și Dragomirna*, an. II (1955), nr. 1—2 ; H. Stănescu, *Mestri constructori, pictori și zugravi din timpul lui Ștefan cel Mare*, an. III (1956), nr. 1—2 ; T. Voinescu, *Zugravul Pîruu Mutu și școala sa*, an. II (1956), nr. 3—4 ; Dan Bădărău, *Fost-a Enache din Constantinopol arhitectul bisericii Trei Ierarhi din Iași?*, an. III (1956), nr. 1—2 ; T. Voinescu, *Zugravi din veacul al XVIII-lea la biserica Sfîinții Impărați din Tîrgoviște*, an. VIII (1961), nr. 2 ; Idem, *Elemente locale realiste în pictura religioasă din regiunea Craiova*, an. I (1954), nr. 1—2 ; C. Pillat, *Pictura din pridvorul bisericii Kretzulescu din București*, an. IV (1957), nr. 3—4 ; Idem, *Tradiție și inovație în arta Țării Românești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea : biserica Kretzulescu din satul Rebegești*, an. V (1958), nr. 2 ; Fl. Dumitrescu, *Un exemplar reprezentativ de sculptură în lemn din Moldova în secolul al XVIII-lea*, an. VII (1960), nr. 1 ; I. Barnea, *Un cronograf ilustrat din secolul al XVIII*, an. VII (1960), nr. 2 ; T. Voinescu, *Școala de pictură de la Hurezii, în Omagiul lui George Oprescu* ; B. Brezoianu, *Rudimente de învățămînt artistic la „zugravii de subțire” din Moldova și Țara Românească*, an. IX (1962), nr. 1.

tabloul votiv în urma voievodului și a soției sale, sînt fiii ctitorului. Ar însemna că monarhul ar fi lăsat să apară în tabloul votiv alături de soția și fiul său legitim — Bogdan, și fiii săi nelegitimi Ștefan (Lăcustă) și Petru Rareș — ideile de neconceput în evul mediu (p. 70).

Privind din punct de vedere istoric tabloul votiv, Nicolae Iorga îl datează din vremea lui Petru Rareș, și arată că voievodul cu numele de Ștefan care apare reprezentat în urma lui Bogdan cel Orb este fiul acestuia, Ștefăniță (deci nepotul lui Ștefan cel Mare).

Sorin Ulea, în 1955—1956, studiind frescele de la Sfîntul Niculaie-Dorohoi, ajunge la constatarea că «în această pictură există într-adevăr puține urme de repictări». Ele aparțin toate secolului al XIX-lea și se reduc exclusiv la registrul de jos din naos, și aci numai la repictarea sau refacerea figurilor personajelor alți a celor din tabloul votiv cît și a celor din restul registrului. Ceva mai mult, se observă că există între restul decorației și tabloul votiv «o perfectă continuitate materială» a stratului de frescă și totodată, «o desăvîrșită unitate» în ce privește stilul și viziunea estetică. De aici concluzia autorului, că pictura este în întregime (exceptînd figurile din registrul de jos din naos) «cea de la început» și că tabloul votiv este «hotărîtor» pentru datarea întregului ansamblu.

Reluînd studierea tabloului votiv autorul ajunge la constatarea că persoana care încheie cortegiul nu este Petru Rareș ci Petru, frate mai mic al lui Ștefăniță și conchide că atît tabloul votiv cît și întreaga pictură de la Dorohoi au fost executate în vremea lui Ștefăniță (1517—1527) pentru următoarele considerente:

1. «În vreme ce toate celelalte personaje din tabloul votiv sînt de *uceași înălțime*, singur Petru e mai mic de stat (cf. fig. 1, p. 71).

2. În vreme ce toate celelalte personaje bărbătești (Ștefan cel Mare, Bogdan cel Orb, Ștefăniță) poartă costume din brocart somptuos, înflorat și brodat cu galoane bogat ornamentate, Petru poartă un costum de brocart vădit mai modest și brodat cu galoane mai simple.

3. În vreme ce toate celelalte personaje bărbătești poartă titlul de «voievod» singur Petru nu poartă acest titlu» (p. 74).

O altă probă indirectă este aceea că prezența doamnei Maria în tabloul votiv de la Dorohoi exclude prin *ea însăși* posibilitatea ca personajul care încheie cortegiul, să fie Petru Rareș. Intrucît de la 1495 — data ctitoriei bisericii și pînă la suirea pe tron în 1527 a lui Rareș, singurul personaj cu numele de Petru existent în familia domnească era fratele mai mic al lui Ștefăniță, identificarea din tabloul votiv a acestui frate cu Petru se impune de la sine (p. 74—75).

Prezența lui Ștefăniță în tabloul votiv «confirmă fără umbră de dubiu calitatea sa de ctitor, și anume de ctitor al picturii» (p. 75). Alît prezența soției lui Ștefan cel Mare, cît și cea a lui Ștefăniță în tabloul votiv de la Dorohoi denotă indirect că personajul care încheie cortegiul domnesc este Ștefăniță și nu Petru Rareș cum s-a crezut pînă acum.

Se știe din documente că Ștefăniță s-a căsătorit cu Stana, fiica cea mare a lui Neagoe Basarab, în iunie 1526. Faptul că sotia voievodului nu este reprezentată în tabloul votiv arată că biserica fusese zugrăvită înainte de căsătoria sa, adică înainte de 1526; și cum zugrăvirea bisericilor nu se făcea în anotimpurile friguroase, ci numai vara pînă în toamnă, rezultă că biserica din Dorohoi a fost zidită cel mai tîrziu în vara-toamna anului 1526. În concluzie, se arată că, biserica Sfîntul Niculaie din Dorohoi este zidită de Ștefan cel Mare în 1495 și a fost zugrăvită de Ștefăniță între 1522—1525.

Datarea precisă a ansamblului de pictură de la Sfîntul Niculaie-Dorohoi este importantă în primul rînd pentru că acest ansamblu devine veriga de legătură — singura de care dispunem — între cele două mari epoci ale picturii medievale moldovenești: epoca lui Ștefan cel Mare și cea a lui Petru Rareș (p. 79).

O sculptură de artă populară în lemn din 1820. Este vorba de un tipar săpat în lemn utilizat la imprimat prescurile, tipar denumit pistornic².

2. Cu variantele: pistolnic, pistornic, priscornir (cf. *Dicționarul limbii romine literare contemporane*, vol. III, București, Editura Academiei R.P.R., 1957). A se vedea figura nr. 1 „Pistolnicul minăstirii Cheia din 1820: rondela siglară” și figura nr. 2: „Pistolnicul Minăstirii”.

Rotonda sigilară prezintă sapată în adâncime « imaginea unei biserici spre dreapta, văzută lateral și având trei turle: câte una, paralelipipedică, la extremități, a treia, boltită, la mijloc. Fiecare turle se încheie sus cu câte o cruce cu un *suppandaneum*; crucea de la turla din mijloc este mult mai mare decât celelalte două, de formă patriarhală și acostată la dreapta de un soare, la stînga de o lună, amîndouă aceste reprezentări fiind personificate. În față, biserica începe printr-un pridvor, înfățișat printr-un peristil lateral din trei coloane rotunde, stilizate, cu un brîu median, iar peretele lateral al bisericii, singurul vizibil, este străpuns de patru ferestre dreplunghiular, avînd între ele câte un motiv decorativ triunghiular identic, iar sub cornișă un motiv decorativ semicilindric, vertical și continuu, care este repetat în același fel și de-a lungul teneliei bisericii. Acoperișul bisericii este din șindriță triunghiulară. În fața pridvorului, un brad subțire, elegant și înalt, asemănător unui chiparos; unul similar în spatele altarului» (p. 91).

De jur împrejur, pe marginea pistornicului, între două cercuri liniare se află sapată următoarea legendă: «Î PİINEA: DE LITIE: DE OBSTEJATIE: SCHITUL: CHEIA: PLAIUL: TELEAJAN: HRAMUL SFANTA: TROIȚA: 1820».

La baza tortii pe dosul rondellei, este săpat pe o parte data de an, 1820 iar pe cealaltă parte: «STARĚT D [L]JOMITIAN» (trebuiește citit Domitiiian).

Pistorincul a fost întrebuințat pînă în zilele noastre și a aparținut Mînăstirii Cheia-Teleajen.

Se constată din felul cum este realizat că, autorul s-a inspirat de la sigiliul mare domnesc al Țării Romînești (p. 93). Meșterul a adaptat sigilul mare domnesc «la specificul funcțional religios, căruia avea să-i servescă pistornicul, și din aceasta a rezultat un adevărat sigiliu mare în lemn, evident destinat cultului».

Emblema de pe pistornic prezintă nu numai o valoare artistică, ci și una documentară înfățișînd biserica Mînăstirii Cheia așa cum arăla înainte de incendiul nimicitor din 1835 (p. 94).

Autorul pistornicului rămîne deocamdată necunoscut.

De reținut este faptul că ne aflăm în fața unei «remarcabile» creații de artă populară realizată «probabil» pe valea Teleajenului și care posedă o datare sigură.

Un sculptor în lemn din secolul al XVI-lea: Maistorul Dosoftei. În colecțiile Muzeului de artă al R.P.R. se află o cruce dăruită Mînăstirii Slatina în 1561 de către boierul moldovean Matei Crăciun, postelnic³. Este ferecată în argint aurit, lucrată în filigram și emailată. Pe mîner se află încrustată numele donatorului și data donației: «Acestă cruce a făcut-o pan Matei Crăciun postelnicul și cneaghina lui Maria în anul 706⁰ (= 1561), iulie 5». Se mai află de asemenea și inscripția cu numele meșterului: «Eu Dosoftei maistor, de fel din mînăstirea Putna». Sînt singurele date privitoare la meșter — probabil călugăr — din renumitul centru cultural al Moldovei, locul de clitorie și de gropniță al lui Ștefan cel Mare.

Crucea este lucrată dintr-o singură bucată de lemn de păr și are trei brațe transversale paralele, cel din mijloc fiind mai mare decât celelalte două. Are o înălțime de 13,5 cm și o lățime de 19 cm. Dimensiunile o așează printre crucile mari de procesiune.

Sînt sculptate pe brațul scurt de ambele părți câte trei scene, iar pe brațul cel mare câte cinci scene; într-un braț, pe verticală, sînt încă cinci scene. În total sînt sculptate 32 de scene, 16 pe avers și 16 pe revers. Fiecare reprezentare are deasupra textul slav al cuprinsului iconografic. Scenele sînt despărțite prin spații libere, ceea ce face ca această particularitate să singularizeze «piesa de față și genul de lucru al meșterului».

Privite din punct de vedere iconografic 24 dintre scene reprezintă monumentele cele mai importante ale Sfintei Evanghelii, cele statonice de canoane pentru pictura murală. Restul de 12 reprezintă sărbători sau sfinți. Iată-le în ordinea reprezentării, de sus în jos și de la stînga la dreapta: 1. «Iisus Pantocrator»; 2. «Intrarea în Biserică a Fecioarei Maria»; 3. «Buna Vestire»; 4. «Nașterea Fecioarei Maria»; 5. «Nașterea Domnului»; 6. «Evangheistul Ioan»; 7. «Întîmpinarea Domnului»; 8. «Botezul»; 9. «Intrarea

tîrî Cheia, rondela cu toartă și cele două inscripții" (p. 92 și 93). Emil Virtosu este de părere că meșterul pistornicului va fi mai de grabă un călugăr care știa destul de bine scrierea cirilică, înzestrat cu calități artistice și tehnice necesare.

3. Crucea „a fost evacuată în 1917 în Rusia de unde a revenit în 1956 cu un întreg tezaur de obiecte de artă". Cf. nota nr. 1, p. 95.

în Ierusalim»; 10. «Evanghelistul Luca»; 11. «Proorocul Ilie»; 12. «Adormirea Maicii Domnului»; 13. «Sfântul Simeon Peonski»; 14. «Înălțarea Sfintei Cruci»; 15. „Preacuviosii părinți»; 16. «Sfântul Gherasim»; 17. «Sfântul Duh cu Evangheliștii»; 18. «Tăierea capului lui Ioan Botezătorul»; 19. «Înălțarea»; 20. «Tăierea împrejur»; 21. «Schimbarea la față»; 22. «Evanghelistul Matei»; 23. «Coborîrea de pe cruce»; 24. «Răstignirea»; 25. «Punerea în mormînt»; 26. «Evanghelistul Marcu»; 27. «Învierea lui Lazăr»; 28. «Coborîrea Sfîntului Duh»; 29. «Duminica Tomei»; 30. «Învierea — Anastasis»; 31. «Întîlnirea cu samariteanca la fîntînă»; și 32. «Cei trei ierarhi».

Ca execuție iconografică, unele miniaturi prezintă particularități față de arta timpului în care au fost lucrate. Uneori autorul merge la un canon arhaizant, alteori, dă «frii liber propriei sale inspirații». De exemplu în scena «Intrării în biserică», Maria apare de două ori la vîrste diferite, iar în cea a «Botezului», Iisus este înfățișat ca în iconografia capadociană.

Cu totul nou este redată înfățișarea evangheliștilor (evanghelistul Luca șade într-un foisor la o masă cu o carte în mînă) ca și aceea a unor teme neobișnuite în sculptura secolului al XVI-lea [«Iisus Pantocrator», «Duhul Sfînt», «Nașterea Fecioarei», «Tăierea împrejur»] și a unor sfinți, cum ar fi Gherasim, într-un cadru exotic, sau Simion de la Peon (Ceahlău), pe o perspectivă de munți cu o biserică moldovenească. Maistorul simte nevoia de a lega creația sa artistică «de lumea mare din jur, lume în care curente inovatoare încep să se manifeste și în răsăritul Europei» (p. 99).

Lucrarea lui Dosoftei prezintă un element nou, care va căpăta spre sfîrșitul secolului al XVI-lea, în pictura de la Mînăstirea Sucevița, o importanță covârșitoare: „pitorescul cadrului» (p. 100).

Stăpîn pe tehnica reliefului, opera sa se impune prin finețea lucrului, dar mai ales «prin adaptarea fericită a tipului iconografic la spațiul de care dispune și la tehnica ce o folosește». Dosoftei este «un artist care gîndește fiecare amănunt, căutîndu-i și găsindu-i locul în desfășurarea compoziției».

Elementele muntenești, italiene ce se întrevăd în opera sa dovedesc o mai mare cunoaștere din partea maistorului a lumii artistice a vremii sale.

Prin opera sa pătrunde în arta moldovenească — în limitele impuse de biserică și tradiție — un suflu nou, ce-și va găsi manifestarea deplină la sfîrșitul secolului, în pictura ce împodobește pereții Mînăstirii Sucevița (p. 102).

Date noi cu privire la pietrele de mormînt ale lui Matei Basarab și ale familiei sale. Se știe că Matei Basarab a fost reînhumat de către Radu Mihnea al III-lea la Mînăstirea Arnota. Frumoasa piatră funerară ce-i acoperă mormîntul n-a fost studiată îndeaproape. Totuși, inscripția alcătuită în stilul retoric al epocii arată apartenența monumentului.

Inițial, Matei Basarab a fost îngropat în biserica Domnească din Tîrgoviște. În legătură cu acest prim mormînt al lui Matei Basarab s-au fost emise mai multe ipoteze. Între altele, s-a susținut că acest mormînt ar fi fost o piatră funerară reprezentînd un «gisant» care azi se află în Muzeul de Artă al R.P.R. și provenită de la Muzeul de antichități. Grigore Tocilescu în 1906 o menționează drept «Statuia unui mare spătar din secolul al XVII-lea, găsită în comuna Manu (Jud. Vîlcea)».

Începînd cu însemnarea eronată a lui Timotei Cipariu, se va încetățeni în istoriografia noastră de mai tîrziu opinia greșită că acest «gisant» reprezintă pe voievodul Matei Basarab (p. 109).

A. Sacerdotănu și St. Metzulescu, ocupîndu-se într-un studiu de mormîntul lui Matei Basarab, în 1955 constată că personajul domnesc a murit între anii 1651—1652 sau 1660—1661, într-o miercuri seara, la al doilea ceas de noapte (p. 110).

Paul de Alep arată că Matei Basarab a murit într-o duminică dimineața în ziua de 9/19 aprilie, în dimineața duminicii Mironosițelor. Cronica Fuchsio-Lupino-Oltardinum preciza că Matei Basarab a murit dimineața. Cel ce a redactat însă inscripția de pe piatra funerară de care ne ocupăm, consemnează că, personajul a murit «seara, la al doilea ceas de noapte», adică la ora 20 după orarul occidental. Acest personaj murind într-o miercuri la căderea serii, iar Matei Basarab în dimineața duminicii Mironosițelor — se conchide că nu avem de a face cu una și aceeași persoană (p. 110).

Asemănarea dintre veșmîntul mortuar descris de Paul de Alep și cel al «gisantului» din Muzeul de Artă al R.P.R. nu poate fi «concludentă».

Observațiile făcute de A. Sacerdoțeanu și St. Metzulescu în legătură cu piatra de mormint a personajului domnesc necunoscut, cea a doamnei Elina, soția lui Matei Basarab, care se află în prezent de asemenea în pronaosul bisericii Domnești din Tîrgoviște, și cea atribuită lui Mateiaș, evidențiază asemănarea celor trei monumente ca opera unui același meșter, lucrate într-un interval scurt de timp. Aceasta nu înseamnă că piatra de care ne ocupăm a aparținut lui Matei Basarab (p. 111).

Cercetători din veacul trecut emit părerea că fragmentul de sarcofag ce se mîi păstrează în pronaosul bisericii Domnești din Tîrgoviște, a aparținut lui Matei Basarab.

V. Drăghiceanu nota în anul 1915 într-un studiu: «Moartea fiului lui Matei Basarab Mateiaș, un băiețel care prin 1647, cînd fu zăgrăvit pe pereții Mînăstirii Strehaiia nu avea mai mult de șapte ani și al cărui mic mormint se află și azi în biserica Domnească din Tîrgoviște» (p. 111). Ori în 1652, anul morții, se pare că Mateiaș, fiul lui Udriște Năsturel și al Mariei Corbeanca, adoptat de unchiul său, Matei Basarab, avea numai vîrsta de 14 ani și rang de postelnic, însărcinat cu paza camerei de culcare a voievodului.

Încă din 1938 N. Iorga acceptă că piatra de care ne ocupăm aparține lui Mateiaș.

Cert este că pînă acum, vorbindu-se de acest monument, nu s-a luat în considerație aspectul lui real, întreg.

După cum observă A. Sacerdoțeanu și Șt. Metzulescu, ceea ce a mai rămas în prezent în pronaosul bisericii Domnești din Tîrgoviște este fragmentul unui frumos sarcofag din care nu s-a mai păstrat decît capătul vestic, celălalt fiind conceput desigur pentru a fi «adosat» zidului estic al pronaosului (p. 111).

«Deoarece lățimile fragmentului de sarcofag din pronaosul bisericii Domnești din Tîrgoviște — utilizat în prezent ca recipient pentru vărsarea apelor de la botz — și cele ale capacului de sarcofag din Muzeul de artă al R.P.R. reprezentînd un «gisanț» coincid, putem afirma fără nici o rezervă că aceste două piese alcătuiesc un singur monument care se află, desigur, în pronaosul bisericii Domnești din Tîrgoviște» (p. 112).

Funcția sarcofagului lui Mateiaș, a fost aceeași ca și a unei pietre de mormint (p. 113).

Somptuozitatea mormintului lui Mateiaș, autorul o explică prin afecțiunea ce o avea voievodul Matei Basarab față de fiul său adoptiv și totodată și posibilitățile materiale de care dispunea. Faptul că Mateiaș era un demnitar al curții în clipa morții explică de ce el a fost reprezentat ca un adevărat boier, cu spadă la șold (p. 113).

Este subliniată, de asemenea, ideea că mormintul lui Mateiaș se află lîngă zidul nordic al pronaosului alături de al doamnei Elina, moartă ulterior, iar Matei Basarab înhumat în partea stîngă a pronaosului. Explicația că Matei Basarab nu și-a rezervat partea dreaptă a pronaosului o aflăm tot la Paul de Alep cînd menționează că voievodul încă în viață fiind își exprimase dorința de a fi înmormîntat la Arnota unde se afla înhumat tatăl său; dar Constantin Șerban Cîrnu, dintr-o «desconsiderare» vădită, nu respectă această ultimă voință a domnitorului. Impietatea a fost reparată de Radu Mihnea al III-lea.

În legătură cu istoricul așa de «înclicît» al sarcofagului lui Mateiaș — autorul explică modalitatea în care acesta ajunge de la Tîrgoviște la București, transportat de colecționarul amator Mihail Ghica, donîndu-l mai tîrziu «Muzeului de istorie naturală și de anticîhități» de pe lîngă Colegiul Sfîntu-Sava, cu mențiunea: «Chipul întreg de piatră în relief al lui Mateiaș craiul, înalt de șapte palme, cu înscierea, aflat, în orașul Tîrgoviște».

În 1836 cînd învățatul Timotei Cipariu vizitează Muzeul național, oricum, greșit informat, sau confundînd numele de Mateiaș cu cel de Matei, atribuia piatra lui Matei Basarab (p. 115).

Din cele relatate «Pavel Chihaiia stabilește că monumentul inițial a fost prezentat ca aparținînd lui Mateiaș — ulterior însă, datorită unor confuzii sau interpretări arbitrare, a căpătat diferite identități (p. 116).

În anul 1658, cînd mormintele membrilor familiei voievodului sînt profanate și pietrele funerare sparte, mormintul lui Matei Basarab era fără piatră funerară. Ea va fi lucrată în primăvara anului 1658 de meșterul sibian Elias Nicolae la cererea lui Radu Mihnea al III-lea.

Ordinea apariției pietrelor de mormint ale familiei voievodului Matei Basarab, în urma datării stabilite de Pavel Chihaiia este următoarea:

1. Sarcofagul lui Mateiaș Voievod (mort puțină vreme înainte de 10 august 1653) lucrată în toamna lui 1653.

2. Piatra de mormint a doamnei Elina (moartă în august 1653) lucrată în toamna lui 1653.

3. Piatra de mormint a lui Matei Basarab (mort la 9 aprilie 1654) de la Arnota, lucrată în primăvara anului 1658 (p. 120).

Urmele unui monument brîncovenesc în curtea domnească din Tîrgoviște. Logofătul Radu Greceanu a consemnat în cronică sa toate evenimentele petrecute în timpul lui Constantin Brîncoveanu. Cronicarul nu pierde din vedere și notează cu strictețe datele începerii sau terminării importanțelor ctitorii laice și bisericești ale voievodului.

În partea a doua a anului 1698, la Tîrgoviște «s-au isprăvit și foșorul cel boltit din grădina domnească, care den trecutul au să începuse de să zidise, iar într-acest an s-au isprăvit și de alte podoabe ce l-au înfrumusețat...» (p. 121—122).

Acest izvor istoric important adaugă la șirul lung al construcțiilor realizate de domnitorul muntean pe aceea a foșorului, ca agrement, în grădina de lângă palatul domnesc. Începutul zidirii foșorului este primăvara anului 1697 cînd cîțiva pietrari care lucraseră la cariera de la Albești sînt plătiți cu 30 de taleri pentru pietrele «făcute» la foșorul din Tîrgoviște.

Tuturor acestor date li s-au adăugat descoperirile din primăvara anului 1963 în cadrul săpăturilor întreprinse de șantierul din Tîrgoviște al Direcției Monumentelor Istorice, cînd au fost date la iveală urmele foșorului.

Distruș din temelii, foșorul va fi suferit primele deteriorări în 1714 cînd unele reședințe ale domnitorului decapitat sînt jefuite de către turci sau mai tîrziu, în 1737, în timpul conflictului austro-turc, cînd este distrușă Curtea Domnească din Tîrgoviște (p. 123).

La circa 60 de metri la est de zidul exterior al Curții Domnești au ieșit la iveală temelii de ziduri demolate al căror contur evidențiază dintru început apartenența lor la o construcție de proporții mijlocii, a căror prezență în fosta grădină domnească a facilitat atribuirea ei foșorului amintit de izvoarele istorice. Planul construcției oarecum cruciform, indică prezența a patru încăperi, pe care autorul le notează: A, B, C și D (p. 123).

Încăperea A presupune că a avut parțial funcția de «loggia», o construcție ridicată de Constantin Brîncoveanu în grădina palatului. Încăperii B, de proporții mai reduse, cu o situație centrală în ansamblul construcției, îi revenea rolul de vestibul al foșorului. Încăperea C este ultima spre sud. Încăperea D este adăugată foșorului.

În ce privește decorația, aceasta este proprie epocii brîncovenesci. Ornamentul folosit este cel vegetal, vrejul continuu, cu frunze și flori ce acoperă anumite părți ale peretelui. Un alt element decorativ este stucatura.

«Descoperirea urmelor foșorului brîncovenesc din grădina Curții Domnești din Tîrgoviște constituie o confirmare în plus a legăturii strînse dintre cercetarea izvoarelor istorice și vestigiile culturii materiale». Totodată «aceste urme vin să accentueze rolul pe care epoca ultimului ctitor important a avut-o în evoluția ansamblului de monumente reprezentat de reședința domnească tîrgovișteană» (p. 126).

Însoțite de ilustrații elocvente, studiile publicate în nr. 1/1964 al revistei «Studii și Cercetări de Istoria Artei» aduc noi precizări asupra tezaurului vechii arte românești și asupra istoriei acestei arte.

IOAN F. STANCULESCU

◆
INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MIȘIUNE ORTODOXA
TIPOGRAFIA
BUCUREȘTI
◆